HRVATSKE NARODNE PJESME

PRIREDIO

PETAR GRGEC
UPRAVITELJ DRŽAVNE PRVE MUŽKE REALNE GIMNAZIJE U ZAGREBU

PORTETI NARODNIH PJEVAČA OD FERDE QUIQUEREZA I PROF. ANTE KUMANA

Ova je knjiga odobrena kao privremena školska knjiga odlukom Ministarstva narodne prosvjete Nezavisne Države Hrvatske br. 50.663/1941. od 12. siečnja 1942.

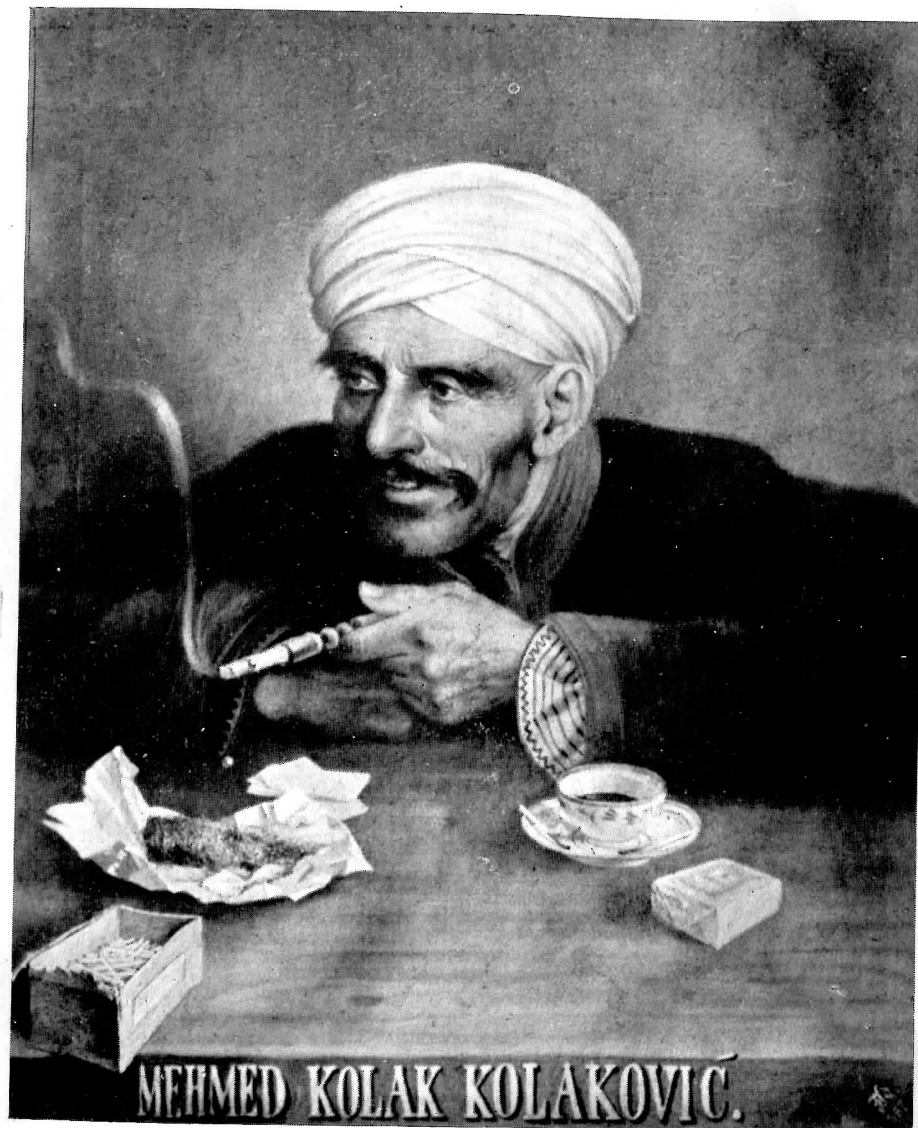
ZAGREB 1943

IZDANJE NAKLADNOG ODJELA HRVATSKE DRŽAVNE TISKARE

1505

TISAK: HRVATSKI TISKARSKI ZAVOD D. D., ZAGREB

Ferdo Quiquerez

(Portret u vlastničtvu »Matice Hrvatske«)

HRVATSKE NARODNE PJESME

(KNJIŽEVNI UVOD)

Hrvatsko narodno pjesničtvo

U širem smislu rieči možemo narodnima nazvati sve one pjesme, koje su postale obće narodno vlastničtvo. Čitav narod poznaje takve pjesme i poziva se na njih. Prema tomu i »Hrvatska domovina«, koju je spjevao Antun Mihanović, a hrvatski ju je narod prihvatio kao svoju državnu himnu, jest također narodna pjesma. U narodne pjesme mogu se u najširem značenju ubrajati i sve one umotvorine, koje su spjevali Ivan Mažuranić, Petar Preradović, August Šenoa, August Harambašić, Silvije Strahimir Kranjčević i drugi naši pjesnici, a danas su knjigama i školom razširene posvuda, gdje se govori hrvatski.

Ali u užem smislu dajemo naziv »narodne« samo onim pjesmama, koje su spjevali ljudi bez škola, a narod ih je prihvatio i ustmeno razširio po hrvatskoj domovini. Takve bi se pjesme mogle nazivati i pučkim pjesmama.

1. Najstariji sadržaji i oblici hrvatskog narodnog pjesničtva

Nemoguće je odrediti vrieme, kada su se narodne ili pučke pjesme pojavile prvi put u hrvatskom narodu. To je bilo vrlo davno, naime još onda, kada je hrvatski narod bio dotle izgrađen, da se osjećao trajnom duhovnom zajednicom, koja je imala sviest o zajedničkoj pripadnosti i učvršćenu volju, da vodi s drugim sličnim ili nesličnim zajednicama borbu i utakmicu za svoju domovinu, svoju narodnu rieč i svoju kulturu.

Ne znamo, je li to bilo u drugom, trećem ili četvrtom stoljeću poslije Krista.

Svakako su već u svojoj staroj domovini, tamo daleko na ograncima Karpata i u ravnicama sjeverno od njih, Hrvati živjeli kao organizirana narodna zajednica. Da nisu bili organizirani, bili bi propali. Od kinezkih međa u Aziji pa do granicâ moćne rimske države prolietale su vojske mnogih odvažnih naroda i plemena. Tko nije bio ujedinjen u jake plemenske i narodne skupine, morao je izčeznuti s lica zemlje. Razpadale su se i najveće zajednice, koje je držala na okupu samo sila, kao što se to desilo na pr. i s Atilinom državom. Na životu su ostajale samo one zajednice, koje su osim sile imale i veliku jezičnu, prosvjetnu i tradicijsku povezanost.

Seoba na jug bila je Hrvate razdvojila. Neka su hrvatska plemena ostala na sjeveru, gdje su se održala još dugo vremena, ali su se najposlije morala utopiti među Poljacima, Česima i Rusima. Oni Hrvati, koji su pošli prema Jadranskom moru, bili su najhrabriji i najpoduzetniji, zato su mogli postati temelj vrlo žilava naroda.

Ako gradnja nove kuće traži velike napore, onda se pogotovu još većim naporima moraju podvrći oni, koji zaposjedaju i osnivaju novu domovinu. Trebalo je novu zemlju zalievati krvlju i znojem. Trebalo je u nju utisnuti i u njoj utvrditi svoju narodnu dušu.

Ostajući pod vrhovničtvom svojih knezova i kasnije kraljeva imali su Hrvati odmah u početku nesamo svoju vojničku i upravnu organizaciju, nego i svoju umjetnost. Nisu imali još svojih gradova, nego su stanovali u manjim i većim selima, koja su znala cieniti nesamo hrabre vojnike i spretne upravnike, nego i predstavnike mudrosti i umjetnosti. *Imali su svoje pjesme, koje su pjevali. Imali su svoje uspomene i priče, koje su pričali. Znali su cieniti izkusne savjetnike, ljekare, rukotvorce, žrece, svirače, pjevače i pripovjedače.* Hrvatska predaja o braći Hrvatu, Kluku, Lovelu, Kosencu i Muhlu i sestrama Tugi i Bugi, o seobi na jug, o bojevima s Avarima, o čudotvorcu Martinu morala je utjecati i na prastaro hrvatsko pjesničtvo u prozi i u stihovima.

Kako nas upućuju opisi svih naroda i plemena na zemaljskoj kugli, *svagdje, gdje postoji jezik, postoje i pjesme.* I najzaostalija plemena u Africi izriču svoje oduševljenje, svoj smieh, svoje poslovice i pozdrave, svoju razdraganost i svoju bol nesamo običnim govorom ili tako zvanom prozom, nego i stihovima.

Ne znamo, kako su izgledali *najstariji hrvatski stihovi,* jer nam to nije nigdje zabilježeno. Domišljamo se njihovu obliku prema samoj naravi stvari, prema srodnim pojavama, koje se opažaju kod drugih naroda u sličnom razdoblju kulture, i prema ostatcima, koji su se kod nas sačuvali iz davnine do današnjih dana. U početku to nisu bili onakvi stihovi kao danas, s određenim brojem slogova i gdjegdje sa srokovima, nego onakvi stihovi, koji nastaju od uzklika u radosti, od jecaja i uzdaha u tuzi, kada se rečenice od odaha do odaha redaju same od sebe više po unutrašnjem tako zvanom asociativnom nego po vanjskom tako zvanom verbalnom ritmu. To su tako zvani *slobodni stihovi.*

Takvi su se slobodni stihovi sačuvali sve do danas u mnogim pjesničkim vrstama.

Naricaljke se na pr. pjevaju obično u izgrađenim stihovima kao i druge narodne pjesme. Ali imade i takvih krajeva, gdje one imadu ovakve slobodne stihove:

Sine moj, rano moja, sinko moj!
Rožice moja, diko moja, sine moj!
Rano moja, ranjena je majka tvoja, sine moj!
Sine moj, srdačna grančice moja, sinko moj!
Ka se je meni od srdašca odkinula, sine moj!
Sinko moj, ranjena je majka tvoja, sine moj!
Guboka rano moja, srdačni sinko moj!
Nigdar nezagojena rano moja, sine moj!
Ki bi bil to meni rekal, ružice moja,
Da ćeš ti tako brzo odletet, grančice moja,
Okrunjena grančice moja, sinko moj!
Ja te sve zazivam, predragi sine moj,
Pak se ne ćeš na me obazreti, grančice moja!
Sinko moj, rano moja, sine moj![1]

Mnoge igre i zagonetke imadu tekstove u tako zvanoj *ritmičkoj prozi*[2]), kojoj se obrazac vidi i u ovim primjerima:

»Ako sam mlad, ostat ću mlad; — ako sam star, bit ću star; — imam oči, a ne vidim; — imam uši, a ne čujem; — imam usta, a ne jedem« (Slika). Ili: »Bakren sjedi u lugu — u zelenu klobuku, — suze mu kaplju — na zelenu kapu« (Rakijski kotao). Ili: »Krunu imam, nisam kraljica, — kožu imam, a nisam kravica« (Mušmula). Ili: »Baci ploču u more, — a ploča će trakove, — a trakovi batove, — a batovi cvitove« (Bundeva).

O obstanku *zdravicâ* svjedoče već najstariji sredovječni pisci, a upravo u njima nalazimo često ovakav *ritmički govor:*

Zdrav, debeli kume!
Pomoga ti Bog
i nebeski dvor!
Rodila ti pšenica bilica
i vinova lozica!
Telile ti se nejake kravice,
množile ti se bile ovčice!
Na pragu te maja dočekala,
na rukama sine pridržala!
Na polju ti rod rodio,
u kući ti se blagoslov ugnjizdio!
Zdrav, brate, sa svom družinom![3])

---

[1]) Novice g. 1853., Volčićeva zbirka. [2]) Ritmička proza ima isti vanjski oblik kao i pjesničtvo u slobodnim stihovima. Razlika je samo u unutrašnjoj jezgri: prava proza poučava, a pjesničtvo proizvodi razpoloženja i donosi plastične slike. [3]) Mate Zorić, Visočane u zadarskom kotaru, Zbornik za narodni život i običaje I., str. 186.

Još iz predkršćanskog vremena sačuvalo se mnogo praznovjerja, zato i danas žene u nekim krajevima čaraju i bajaju izgovarajući *basme* u slobodnim stihovima. U slavonskom selu Otoku stavljala se lutka u prozor uz ovakve rieči:

U 'voj kući kuga ne morila,
dok ne pribrojila
na gori lišće,
u polju cviće,
po zemlji travice,
na nebu zvizdice;
borila se s vragom
i mirila s vagom
Tursku, Kranjsku, Frušku goru
i pisak u moru.
Kad to uradila,
u moru glavom platila;
ne davila kršćanske udbine,[4])
već mirila mrtva morske dubljine!

Žena, koja bi tu čaroliju izvršila, prekrižila bi lutku kozjim rogom i otišla govoreći:

Lutko, ja sam tebe načinila
i u pendžer postavila
ko poštenog slugu,
da paziš na kugu,
nek nas kuga ne pomori,
već neka se s lutkom bori.[5])

Kroz tisuće godina do današnjega dana sačuvao se u *igrama* djece i odraslih slobodan ritam u stihovima, koji ili nemaju nikakvoga logičkoga smisla ili tek nabacuju vrlo slabo povezane predočbe, a ipak djeluju kao neko čarobno sredstvo za stvaranje snažnih razpoloženja. Zvuci imadu sami po sebi veliku snagu, gotovo kao pravi obrazci bajanja, napose kada se radi o izlučivanju pojedinih igrača, kojima se zadnjom riečju ili zadnjim slogom određuje kakva služba ili uloga. Svima nam zvuče u ušima ugodno ovakvi ili slični stihovi: »Ene, pene, penčice, — gospodaru zdjelice, — komu rad, tomu brat, — nije štel večerati — niti kuću pogledati, — vagaj, vagaj, pučpulikin, — rep!« Ili na pr.: »En, ten, tini, — savaraka tini, — savaraka, tika, taka, — bija, baja, — buf.«

Ovakvi su se stihovi sačuvali i u nekim *molitvama, kazavicama, uspavankama* i t. d. Nama se to čini danas kao nepravilnost, jer smo se navikli na nizanje stihova s jednakim brojem slogova, no u davnini je to bila redovita pojava ne samo kod Hrvata, nego i kod drugih evropskih naroda.

---

[4]) Udbina, hudbina, sirotinja. [5]) J. Lovretić, Otok, narodni život i običaji, str. 173.—174. u Zborniku za narodni život i običaje VII.

2. Razdoblje bugaršćica

Prolazila su stoljeća, i nitko nije bilježio hrvatskih narodnih pjesama, priča, uzrječica, pitalica i zagonetaka; ali one su stalno natapale narodni duševni život, slične onim nepresušivim riekama, koje su tisuće i tisuće godina tekle svojim stalnim koritom, a nijedan ih zemljopisac nije opisao.

Istom u petnaestom stoljeću počeli su učenjaci svraćati pažnju na naše narodno pjesničtvo. Činilo im se, da su odkrili nekakvo čudovište. Šibenski kanonik *Juraj Šižgorić* veličao je 1487. u svojem latinskom djelu »O položaju Ilirije i gradu Šibeniku« hrvatske narodne poslovice, u kojima je gledao istu oštroumnost kao i u zakonima grčkoga mudraca Solona. O pučkim je naricaljkama govorio, da ne zaostaju za sličnim proizvodima najvećih grčkih i rimskih pjesnika. Ljubavne je narodne pjesme i poskočnice izporedivao s najboljim pjesmama Grkinje Sapfe i rimskih pjesnika Katula, Tibula i Propercija. Da ta pohvala nije bila pretjerana, vidi se iz liepih pjesama *Đore Držića* (živio 1461. do 1501.), koje je on spjevao na narodnu. To su najljepši primjerci najstarijega hrvatskoga pjesničtva, puni slikovitosti, jezične zvučnosti i nepatvorene osjećajnosti Iz njih se vidi, da su narodne pjesme svojim estetskim savršenstvom nadvisivale najstarije hrvatsko umjetno pjesničtvo. Nema u tim pjesmama ni traga kakvim početničkim osobinama. Jezik je okretan, umjetnički sastav skladan, frazeologija ustaljena. Naravno, to je posljedica postepenog usavršivanja, koje je trajalo dugi niz stoljeća.

U 16. stoljeću bilježke su o narodnoj pjesmi obilnije. God. 1530. putovao je *Benedikt Kuripečić* preko hrvatskih zemalja u Carigrad. U njegovu njemačkom putopisu, tiskanom g. 1531., čitamo, da u Hrvatskoj i u Bosni mnogo pjevaju o Radoslavu Pavloviću, Kobiloviću i Malkočiću (muslimanskom junaku Malkoč-begu).

Hrvatski pjesnik *Petar Zoranić* spominje g. 1536. u svojim »Planinama« najstariju poznatu hrvatsku narodnu romancu »A ti devojko, šegljiva«.

Najviše nas je zadužio *Petar Hektorović*, koji je g. 1555. u svojem »Ribanju i ribarskom prigovaranju« zabilježio od rieči do rieči dvie (po

nekima četiri) hrvatske narodne lirske i dvie epske pjesme. Hektorović nam je prvi otvorio podpuno jasan uvid u hrvatsko narodno pjesničtvo, jer je zabilježio nesamo rieči, nego i napjeve. Njegovi narodni pjevači i kazivači *Paskoj Debelja* i *Nikola Zet* razlikuju dvie vrste hrvatskih narodnih pjesama. Kada se spremaju da pjevaju u čast Petru Hektoroviću, tada veli Nikola Zet:

Učin'mo zdravicu ovde mi *na staru,*
Rec'mo počastnicu oba gospodaru.

A epske pjesme tih pjevača naziva Hektorović *bugaršćicama* ili *bugaršćinama.* To dokazuje, da podrietlo takvih epskih pjesama valja tražiti barem jednim dielom negdje u Macedoniji. Hrvatski su pisci od 14. stoljeća nazivali ljude, koji su dolazili iz Macedonije, Bugarima. Za njih je i Marko Kraljević bio »bugarski knez«. Neki doduše zastupaju mišljenje, da rieč bugarštica dolazi od talijanskog izraza *poesia volgare,* pučko pjesničtvo. No u starini nema nikakve potvrde za to. Vjerojatnije je, da su bugarštice nazvane prema bugarskom narodnom imenu. Gundulić je išao tako daleko, da je »bugarkinje«, kako ih on naziva, izvodio od bajoslovnoga grčkoga pjevača »Orfeja Bugarina«. Sa starim Grcima i Orfejem ne mogu se bugarštice nikako dovoditi u vezu. Ali je po svoj prilici na njih utjecala donekle sredovječna grčka ili bizantinska narodna epika. Na to nas upućuje srodan način umjetničkoga prikazivanja i gotovo jednak stih. U bizantinskoj narodnoj pjesmi bio je prevladao petnaesterac, koji se zvao *građanski stih (στίχος πολιτικός),* a imao je prema naglasku u napjevu ovaj oblik:

∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ‖ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪

Mjesto prvoga jamba mogao je stajati i trohej, pa je građanski stih bio kadkada i ovakav:

⊥ ∪ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ‖ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪

Razlika naglaska u hrvatskom i grčkom jeziku odlučila je, da je u bugaršticama prevladala trohejska stopa. Petnaesterci i šestnaesterci bugaršticâ imali su u glavnom ovakve oblike:

⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ∪ ‖ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪
Jutrom rano podrani soko Ivan Karloviću.

⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ‖ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪
Kad mi bješe ove glase bane Zrinski dočekao.

Međutim u vrlo malenom broju bugarštica nalazimo tu pojavu, da bi svi stihovi bili jednaki. Uz petnaesterce i šestnaesterce dolaze redovito

i trinaesterci, četrnaesterci, sedamnaesterci i osamnaesterci. To je nastalo po svoj prilici zato, jer se metrički oblik bugarštica razvio nesamo po uzoru bizantinskoga građanskoga stiha, nego je imao svoj korien i u starom hrvatskom slobodnom stihu, koji se pod domaćim i stranim utjecajima razvijao tek postepeno u stihove strogo odbrojenih slogova.

Bugarštice su tako značajne za poviest hrvatske tradicionalne književnosti, da njihovim imenom možemo nazvati čitavo razdoblje narodnoga pjesničtva od 15. do sredine 18. stoljeća. Bilježili su ih osim Petra Hektorovića još *Juraj Baraković, Petar Zrinski, Đuro Matijašević, Josip Betondić.* Spjevane su većinom u štokavskom i čakavskom narječju, no njihov je oblik bio poznat i kajkavskim Hrvatima, kako nam to dokazuje i bilježka *Jurja Križanića,* rođenog 1617. ili 1618. u Obrhu u župi Ribniku kraj Karlovca, a umrlog 1683. u vojsci kralja Jana Sobieskoga pod Bečom. Križanić veli, da je u djetinjstvu u svojem zavičaju, dakle u pretežno kajkavskom kraju, slušao narodne pjesme, koje su, kako se vidi iz dva citirana stiha, imale točan oblik bugarštica, a to se može zaključivati i iz pjesme o porazu Hasan-paše kod Siska, koja se završuje ovim stihovima:

O prelipa Bosna zemlja i široka Romanija,
I široka Romanija i bogata Natolija!
Kaj se toga počrnilo iz slavnoga Carigrada,
Kaj se toga opustilo od dolnjega Biograda!

Glavni sadržaj bugarštica sačinjavali su bojevi i doživljaji hrvatskoga naroda u sukobu s Osmanlijama. Taj je sukob bio popraćen i napredkom u nekim područjima života, jer je razvio hrvatske duševne snage do neslućene visine. U tom naprezanju snagâ sazreli su u epici plodovi, koji su se neprimjetljivo razvijali od dolazka Hrvata na jug do vremena Sibinjanina Janka i kralja Matijaša.

Stalno je, da je i muslimanski dio hrvatskoga naroda gojio dalje narodnu pjesmu i onda, kada je prihvatio islam. U madžarskoj kronici Sebastiana Tinodija spominje se u sredini 16. stoljeća narodni guslar *Dimitrija Karaman,* koji je pjevao begu u Lipi i dobivao od njega bogate darove. Bilo je zacielo tada već i muslimanskih narodnih pjevača, ali nam nije zabilježena nijedna njihova pjesma. Svakako već Kuripečić spominje, da se o muslimanskom junaku Malkočiću pjevaju narodne pjesme, a to se mora uzeti kao nesumnjiv dokaz, da su u njegovo vrieme postojali i muslimanski narodni pjevači.

Poseban tip narodnih pjevača predstavljali su u vrieme cvata bugarštica tako zvani »dijaci«, koji su bili zapravo školovani ljudi, a nalazili su se u službi

vladara i moćnih velikaša imajući zadaću u prvom redu, da im pišu izprave i pisma. Kulin ban imao je svojega »Radoja dijaka«. Dijak je pratio i Nikolu Zrinskoga u Sigetu. Takve dijake ne možemo držati upravo osnivačima narodne epike, ali da su se oni službeno bavili i pjesničtvom, to se vidi i iz predgovora »Adrianskoga mora sirene«, u kojem Petar Zrinski veli svojih krajiškim vitezovima, da nije pisao svoje djelo »kako dijak, nego kako krajinski vaš tovariš«. A da su te pjesme dijaka, koji su se ponosili i latinskim nazivima literatus i poeta, bile djelomice narodne pjesme, to zaključujemo među ostalim i iz rieči Franje Krste Frankopana, koji neke svoje pjesme, spjevane na narodnu, zove »dijačke junačke«. I narodne pjesme gradišćanskih Hrvata zovu se »jačke« (t. j. dijačke ili d'jačke), a glagol »jačiti« znači kod Bunjevaca do najnovijega vremena pjevati.

Najveći broj bugarštica tiskali su g. 1870. *Fr. Miklošić* u Beču u knjizi *Volksepik der Kroaten* i g. 1878. *V. Bogišić* u Biogradu u knjizi *Narodne pjesme iz starih, najviše primorskih zapisa.*

3. Prevlast deseterca i drugih kraćih stihova

Na području Boke Kotorske, dubrovačke republike, dalmatinskih otoka i uže Hrvatske doživjele su bugarštice svoj najljepši procvat opjevavši Sibinjanina Janka, kralja Matijaša, hercega Stjepana Vukčića, Nikolu Zrinskoga, Ferenca Berislavića, bokokotorske pomorce, dubrovačke gospare i mnoge druge znamenite osobe. Ali poslije toga morao je dugi stih bugarština uginuti, jer je za narodne pjevače i kazivače bio preglomazan. Pjesničko je stvaranje bilo u njem doduše svečanije, ali teže i nespretnije nego u kraćim stihovima. Njegove je stope trebalo uviek popunjati i nadopletati nepotrebitim umetcima, deminutivima i raztezanjima (na pr. upotrebljavanjem rieči: mi, ti, nam, vam, ovo mi te, tere to mi, bre, more, nut', da, li, danaske, ovogare, planinome, goricome, pašica, ljubica, stražica i t. d.). Prielaze je bilo težko pripravljati, a radnja se često bez potrebe ili raztezala ili prekidala. Zato su narodni pjevači radije odabrali *jednostavnija mjerila*, koja su bila doduše manje kićena, ali su se lakše izpunjavala riečima i bolje pamtila, a nizanje psihologijskih asociacija dopuštalo je u njima veću gladkoću, neprisiljenost i živahnost. Narodna pjesma kraćih stihova nastavila je svu baštinu starijih bugarštica, a uz to je obogatila njihov sadržaj, njihove oblike i ukrase novim slojevima narodne predaje, novim motivima i jasnijim razporedom radnje. To je najviši uzpon hrvatskoga narodnoga pjesničtva, koji je trajao osobito od 17. do 19. stoljeća. U tom razdoblju usavršili su *narodni pjevači i kazivači* svoju umjetnost i vještinu do

takve virtuoznosti, da su neki njihovi proizvodi ušli u doba evropskog romantizma i među antologijska djela svjetske književnosti.

Veliku je razširenost postigao osobito *dvanaesterac*, kojim su u 15., 16. i 17. stoljeću bile spjevane nesamo mnoge narodne lirske, nego i mnoge epske pjesme. Te epske pjesme imale su više oblik balada nego onakvih dugih povjestica, kakve su se razvile do neobične obsežnosti istom kasnije. Gradišćanski Hrvati, koji su ostavili svoj stari zavičaj u 15. i 16. stoljeću, ponieli su sa sobom dvanaesteračko pjesničtvo i u novu postojbinu, gdje se ono održalo do 19. stoljeća u obliku, koji je zabilježen osobito u Kurelčevim »Jačkama«.

Najčešći stih trećega razdoblja hrvatskog narodnog pjesničtva jest ipak *trohejski deseterac.*

Njegov je obrazac prema guslarskom pjevanju ovakav:

–⏑–⏑ | –⏑–⏑–⏑
Onda veli | Duralagić Meho
»Pobratime, | Bišćanine bane!
Fala tebi | na gospodstvu tvome,
Kad si 'vako | sužnje opravio!
Svak nek ide | svojoj domovini,
Svak će t' reći, | da si junak pravi.«

Kao ni za dugi stih bugarštice, tako se ni za deseterac ne nalazi iz starijih vremena dovoljno zapisanih dokazala, po kojima bi se s neposrednom očevidnošću mogao pratiti njegov razvoj od prvih početaka do podpune izgrađenosti. Svakako je neopravdano mišljenje onih, koji tvrde, da je deseterac mlađi od petnaesterca i šestnaesterca bugarština. Ako vjerujemo osjećanju Hektorovićevih pjevača Paskoja Debelje i Nikole Zeta, onda je on pače stariji, jer i njega nalazimo u onoj zdravici, o kojoj se veli, da je učinjena po starinskom, domaćem, a ne izvana unesenom načinu. *Hektorovićevi pjevači* grade po tom načinu osim osmeraca i sedmeraca također deseterce s odmorom iza četvrtoga sloga, kako se vidi iz ovih primjera:

Majka mu je lipo ime dila...
Ljuba mu je zlatom venčac vila...
Lipo ti je, brajo, pogledati...

I desetercu je korien u prastarim hrvatskim mnogolikim slobodnim stihovima, a njegov se konačni oblik izgradio u 16. stoljeću pod domaćim i vanjskim utjecajima, koji su u svim evropskim pjesničtvima uzakonili najposlije stihove s jednakomjerno odbrojenim slogovima.

Već *Franjo Krsto Frankopan*, drug Petra Zrinskoga u borbi za nezavisnost Hrvatske i najposlije na stratištu u Bečkom Novom Mjestu, uveo je deseterac iz narodne pjesme i u umjetno pjesništvo. To je znak, da je taj stih, koji je u Hektorovićevo doba imao još sporedno značenje, u drugoj polovici sedamnaestoga stoljeća bio postao najznamenitijim stihom hrvatske narodne epike.

U doba *Andrije Kačića Miošića*, koji je živio 1704. do 1760., prevlast je deseterca bila već posve osigurana. Kačić je u svojoj pjesmarici »Razgovor ugodni naroda slovinskoga« sve svoje pjesme spjevao po narodnom uzoru. Neke je također uz neznatne promjene preuzeo iz naroda, kao na pr. pjesmu o ženitbi Sibinjanina Janka, pjesmu o Juriši Senjaninu, pjesmu o Plavši harambaši, pjesmu o Zadvarju i t. d.

Učenik deseteračke narodne pjesme bio je i *Matija Antun Reljković*, koji je živio 1732.—1798. U svojem »Satiru ili divjem čoviku«, koji je spjevan u desetercu, zabilježio je posve vjerno i jednu deseteračku narodnu pjesmu.

U doba Kačićeva djetinjstva putovao je po hrvatskim krajevima od Bihaća i Siska do Zemuna i do Subotice *jedan Niemac*. Bio je po svoj prilici pisar u graničarskoj vojsci. Zapisao je 217 epskih i lirskih pjesama, koje nose na sebi obilježja svih narječja onih područja, kojima je prolazio. Tu ima kajkavskih i štokavskih, ikavskih, ekavskih i iekavskih, pače i bugarskih rieči i pjesama. Veći je dio svoje zbirke zabilježio prema kazivanju i pjevanju vojnika i zarobljenika, s kojima se susretao u različitim taborima. Pri tom nije razlikovao dovoljno glasove *b* i *p*, *ć* i *đ*, *d* i *t*, *g* i *k*, *z* i *s*, *ž* i *š*, zato je pisao »pane« mjesto »bane«, »kop« mj. »kob«, »kalućer« mj. »kaluđer«, »tivno« mj. »divno«, »brik« mj. »brig«, »sa« mj. »za«, »mesevo« mj. »mezevo«, »saspale« mj. »zaspale«, »suže« mj. »suše«, »snažica« mj. »snašica« i t. d. Što su Dubrovčani Matijašević i Betondić za bugarštice, to je taj Niemac za narodne pjesme spjevane u desetercu i u drugim kraćim stihovima. Na žalost njegova prilično bogata zbirka nije bila dugo vremena tiskana, nego se nalazila zabačena u rukopisu u sveučilištnoj knjižnici grada Erlangena, gdje je pronađena istom g. 1913. Tiskao ju je njemački učenjak dr. *Gerhard Gesemann* g. 1925. u Hrvatskim Karlovcima pod naslovom »*Erlangenski rukopis*«.

Veliko zanimanje za hrvatske narodne pjesme pobudio je u zapadnoj Evropi talijanski učenjak *Alberto Fortis*. On je došao u Dalmaciju s namjerom, da proučava u prvom redu kamenje i rudno blago. Neki su ga građani na otocima i u primorju htjeli utvrditi u mišljenju, da su hrvatski seljaci i pastiri u gorskoj Dalmaciji divlja i razbojnička čeljad. No kada se on našao među njima, uvidio je, da je to kleveta. Zato je, hoteći pisati njihovu obranu, prikazao običaje, u kojima se očituje njihovo shvaćanje života. Tiskao je u izvorniku i prievodu i narodnu *pjesmu o Asan-aginici*, koja je svratila na sebe pažnju prvih evropskih pjesnika i jezikoslovaca, kada je g. 1774. bila tiskana u njegovu djelu »*Viaggio in Dalmazia*«. U prievodu najvećega njemačkoga pjesnika Goethe-a ušla je »Asan-aginica« u svjetsku književnost.

U doba evropskoga romantizma na svršetku 18. i početku 19. stoljeća bile su nastale vrlo zgodne prilike, da i mnoge druge hrvatske narodne pjesme postignu slavu »Asan-aginice«, jer su se najznamenitiji evropski književnici živo zanimali za sve izvorne duševne proizvode naroda. Nastala je u Evropi obća težnja, da se sakupe ti proizvodi. Zato je i zagrebački biskup *Maksimilijan Vrhovac* pozvao g. 1813. latinskom okružnicom svećenstvo svoje biskupije, da mu što brže pošalju rieči, poslovice i narodne pjesme, koje su sakupili ili će ih sakupiti u skoro vrieme.

Iste godine, kada je izašla Vrhovčeva okružnica, došao je u Beč mladi srbijanski bjegunac *Vuk Stefanović Karadžić*, koji je našao svoje životno zvanje u sakupljanju i izdavanju narodnih pjesama. On je jednostavno sve štokavce i sve njihove narodne umotvorine prisvojio Srbima. Izdao je i Fortisovu »Asan-aginicu« pod srbskim imenom, preokrenuvši i zadnje ostatke njezine ikavštine u iekavštinu. Njegovoj zbirci, od koje je on uredio šest knjiga, a njegovi su ih baštinici i kasniji urednici popunili njegovom ostavštinom i preuredili u devet knjiga, glasi naslov »Srpske narodne pjesme«, premda unutra imade mnogo i hrvatskoga narodnoga blaga. Veliku čest Vukovih najljepših epskih, a osobito lirskih narodnih pjesama dalo je hrvatsko stanovništvo s područja stare Dubrovačke republike. Kod nekih je hrvatskih narodnih pjesama Vuk proveo neke promjene, ali neke ikavske pjesme, osobito iz sinjske krajine i iz Bosne, ostavio je i on u izvornom ikavskom obliku. Na taj način sačuvali su se očiti znakovi hrvatskoga podrietla na pr. u ovoj pjesmi:

Kad kauri Klis grad porobiše,
Dosta lipa roblja zarobiše,
Zarobiše ćercu gizdarevu;[6])
Kad su došli na to sinje more,
Umiva se gizdava divojka,
Sinu lišce kano žarko sunce.

(Iz Sinja, Vuk I., 300 a)

[6]) Gizdar, dizdar, zapovjednik tvrđave.

Hrvatski se znakovi vide i u nekim drugim pjesmama, gdje se govori na pr. o »lipoj Mejri« ili o »nevírnici majci« ili o »ditetu Nikolici« ili o »Jelini divojci« i t. d.

Vukovi su pristaše širili svuda u vanjskom svietu nauku, da sve, što je štokavsko, mora nositi srbsko ime. U isto vrieme uvodili su oni u hrvatske škole diobu junačkih narodnih pjesama prema razdobljima srbske poviesti. Hrvatski su junaci bili ili posve prešućeni ili obuhvaćeni pod neodređenim imenom »Hrvaćana«. Nije se smjelo znati ni to, da su senjski Uskoci Đuro Daničić, Ivan Senjanin, Juriša Senjanin, Juraj Desančić i drugi bili izraziti rimokatolici i sviestni Hrvati. Muslimanska narodna epika, koja je isto tako razvijena kao i kršćanska, jedva se i spominjala.

Hrvatski književnici Gajeva vremena, koji su se nazivali tuđim, ilirskim imenom, nisu htjeli provesti ono, što je biskup Vrhovac bio započeo. Zato nisu shvatili ni značenja velike pojave bosanskoga franjevca *Ivana Franje Jukića,* koji im je nudio, da tiskaju njegove i Martićeve narodne pjesme. Tako se dogodilo, da se veći dio Jukićeve i Martićeve zbirke izgubio, a sačuvalo se u glavnom samo ono, što je tiskano g. 1858. u Osieku s naslovom »*Narodne pjesme bosanske i hercegovačke*«. U predgovoru drugoga izdanja, koje je izašlo 1892. u dva svezka u Mostaru, veli fra Grgo Martić: »A uz to napominjem, da je samo mojijeh okolo dvije stotine, a puno više mojijeh časnih drugova pp. Jukića i biskupa Šunjića što guslarskih junačkijeh što tamburaških djevojačkijeh pjesama zatureno, koje smo od 1840.—1852. sabirali.«

Hrvatska je epska i lirska narodna pjesma živjela u svim hrvatskim krajevima među seljacima, a neki su se književnici usuđivali izricati sumnju, da li Hrvati uobće imadu na pr. narodnu epiku. Tu je sumnju izrekao još g. 1879. ruski učenjak *Pypin* u drugom izdanju svoje »*Poviesti slavenskih književnosti*«, koja je bila prevedena na više evropskih jezika.

Trebalo je razbiti mnoge zablude, koje su vladale o hrvatskom narodnom pjesničtvu. Zato je »Matica Hrvatska« izdala g. 1877. poziv, da se sakupe narodne pjesme na čitavom području, gdje stanuje hrvatski narod. Do 1889. sakupljena je tako golema građa, da su prema njoj sve dotadašnje zbirke bile malene. Urednici su probrali one pjesme, koje su im se najviše sviđale, pa su tiskali dosada deset knjiga. Naslov je zbirci »*Hrvatske narodne pjesme*«. Prvu knjigu, koja je izašla 1896., uredili su dr. Ivan Broz i dr. Stjepan Bosanac; treću i četvrtu knjigu Luka Marjanović, a sve ostale knjige dr. Nikola Andrić.

Prof. Ante Kuman:

Perkan Karivan Pavić

Mnogo se raširila u narodu i zbirka *Koste Hörmanna: Narodne pjesme muhamedanaca u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo, I. knj. 1888., II. knj. 1889.; 2. izdanje pod naslovom *Narodne pjesme muslimana u Bosni i Hercegovini,* Sarajevo 1933.).

4. Najznamenitiji hrvatski narodni pjevači

Paskoj Debelja i Nikola Zet predstavnici su onoga razdoblja, kada su gotovo sve tako, da je od jednoga pjevača ili kazivača uzeta jedna pjesma, od drugoga druga, od trećega treća, i tako su uređene knjige, koje se mogu nazvati neke vrsti antologijama. Međutim za točno upoznavanje narodne duše potrebito je upoznati i pojedine pjevače i kazivače, a ne samo neke pjesme, koje su zabilježene od njih.

God. 1547. spominje se u jednom talijanskom izvješću grada Splita neki sliepi vojnik, koji je pjevao narodne pjesme. Nije nam poznato ništa pobliže o tom sliepcu, zato možemo na čelo svih hrvatskih narodnih pjevača postaviti istom *Paskoja Debelju* i *Nikolu Zeta,* koji su zabilježeni osam godina poslije toga. Petar Hektorović nesamo da spominje njihova imena, nego prikazuje i pobliže njihovu duševnost. Pri tom je donio možda i gdjekoju izmišljenu crtu, ali u glavnom njihovi likovi odgovaraju ipak poviestnoj istini. Oni su, veli Hektorović, »veli mudarci«, slični zlatu, koje je pokriveno zemljom, pa zato se po oporoj vanjštini ne može odmah procieniti njihova podpuna vriednost. Ali kad čovjek dublje zaviri u njihovu dušu, odkriva se pred njim neslućeno bogatstvo. Oni pjevaju lirske i epske pjesme, koje su doduše po sadržaju i obliku svima poznate, ali ih nitko ne umije tako izkititi kao oni. Zacielo se već i kod njih opažala jedna osobina, koja se sačuvala i kod svih kasnijih narodnih pjevača i kazivača, da su njihovi duševni proizvodi i onda, kada su se ponavljali, bili uviek ponovno stvarani, i zato svakiput nešto drugčiji. A da njihova umjetnost i mudrost nije samo reproduktivna, nego i izvorna stvaralačka, to se vidi i po njihovim poslovicama i zagonetkama, koje oni improviziraju i jedan drugomu zadaju.

Paskoj Debelja i Nikola Zet predstavnici su onoga razdoblja, kada su bugarštice davale najvidljivije obilježje hrvatskomu narodnomu pjesničtvu.

Mnogo nam je poznatije razdoblje, u kojem prevladava deseterac. Tu je broj hrvatskih narodnih pjevača i kazivača upravo nepregledan. Osobito su se izticali među njima *Petar Raničić, Mehmed Kolak Kolaković, Salko Vojniković, Perkan Karivan Pavić* i *Bože Domnjak.*

Raničić je bio iz Kupresa u Bosni. Cienili su ga i slušali nesamo katolici, nego i muslimani. Mnogu večer zasladio je on svojim pjevanjem uz gusle i katoličkim težacima i muslimanskim agama i begovima. Najljepše pjesme u zbirci Jukića i Martića, a isto tako i u zbirci *fra Marijana Šunjića* potječu od njega. Šunjić je u »Bosanskom Prijatelju« g. 1851. (svezak II.) donio pjesmu »Mejdani i ženitba Ahmet-bega od Varada«, koja ima 1482 stiha. Na kraju pjesme donio je bilježku: »Pjesma ova najdulja je od sviju dosada poznatih narodnih pjesama; prepisana je od pjevača Petra Raničića, drukčije Džole prozvanog, koji stanuje u Kuprisu; ovo je danas na glasu pjevač uz gusle, od kog još njekoliko prepisanih pjesama imadem; a još bi se moglo od njega prepisati, što se nadamo od kakvog rodoljuba, koji tamo njemu izbliže stoji nego li ja.«

Bosansko-hercegovački muslimanski velikaši uviek su podupirali svoje narodne pjevače. Tako se više stoljeća predavala iz jednoga koljena u drugo umjetnost, koja u početku nije ulazila u knjige. Ljubovići, Bišćevići, Čengići i drugi begovi i age pazili su na to, da se uviek nađe netko, tko je slavio junačka djela njihovih obitelji. Nisu bili riedki ni onakvi begovi, kakav je bio *Husein-beg Kulenović Staroselac*, koji je držao kod sebe narodne pjevače po nekoliko mjeseci, uzdržavajući ih o svom trošku i dajući im bogate darove, a pri tom je nesamo slušao njih, nego se i natjecao s njima kao narodni pjevač.

Iz ovakve utakmice i predaje, koja je trajala stoljećima i kod katolika i kod muslimana, izađoše narodni pjevači, koji su mogli pamtiti ili improvizirati nepregledan broj pjesama i stihova.

Mehmed Kolak Kolaković rodio se u Orašcu između Kulen-Vakufa i Bihaća u Turskoj Hrvatskoj oko godine 1830. Obitelj mu je starinom potjecala iz Like, odakle se izselila u drugoj polovici 17. stoljeća. Mehmed je kao i njegovi predci bio slobodan seljak bez kmetova. Slušao je kao dječak i mladić pjesme od svojega ujaka Mehmed-age Sinanagića i od Bećira Jusića iz Sokolca, a samostalno je počeo pjevati istom, kad mu je bilo 30 godina. Na trošak Matice Hrvatske došao je u Zagreb, gdje je od 21. prosinca 1886. do 19. siečnja 1887. pjevao uz dvožicu tamburu. U rukopisima Matice Hrvatske nalazi se od njega 68 pjesama sa 49.926 stihova. Od toga su u III. i IV. knjizi Matičine zbirke tiskane 23 pjesme. Mehmed Kolak Kolaković je umro g. 1897.

Salko Vojniković Pezić rodio se oko g. 1817. u Dubravama kraj Bosanske Gradiške. Došao je 2. XII. 1887. u Zagreb, gdje je pjevao za Maticu Hrvatsku do 18. I. 1888. Od njega su zabilježene 104 pjesme s 81.490 stihova.

U svemu je Matica Hrvatska sakupila od hrvatskih muslimanskih narodnih pjevača 320 pjesama, koje imadu preko 255.000 stihova. Neke pjesme imadu više od 4000 stihova.

Perkan Karivan Pavić rodio se g. 1827. u selu Bukvi kraj Kreševa. Kad mu je bilo 17 godina, pošao je među goniče, koji su na konjima prenosili trgovačku robu iz Sarajeva u Metkoviće i iz Metkovića u Sarajevo. Na tom putovanju slušao je mnoge pjesme i priče. Brzo je počeo i sam pjevati uz gusle, i doskora su ga ubrajali među najbolje pjevače. U tridesetoj se godini oženio te se stao više baviti ratarstvom. Ali kad je za pet godina postao udovac, ponovno se dao na pjevanje. U svemu je znao 71 junačku pjesmu po prilici sa 70.000 stihova, ali je od toga zabilježeno samo 21.260 stihova. S fra Grgom Martićem bio je dva puta u Đakovu kod biskupa Strossmayera, i to g. 1893. i 1894. Umro je u svojem rođenom selu I. XI. 1896. u sedamdesetoj godini. Kanonik Milko Cepelić izdao je u posebnoj knjizi g. 1903. četrnaest njegovih pjesama.

Među narodnim pjevačima iz dalmatinske Hrvatske velik je glas stekao *Bože Domnjak*, rođen u Potravlju kraj Sinja 4. XI. 1844., a umro u istom mjestu 1. III. 1922. Zanimanjem bijaše lončar i ratar. Natovario bi loncima magarca pa bi prolazio Dalmacijom, Bosnom i Likom. Slušao je mnoge pripoviedke, basne, epske i lirske pjesme, zagonetke i poslovice. Sve je pamtio, o svemu je razmišljao, te je svoje junake dovodio u različite veze, koje je od drugih čuo ili ih je sam izmaštao. Od njega je franjevac O. Stjepan Grčić zabilježio 30.000 stihova, koje je djelomice tiskao u više knjiga, a djelomice ih je ostavio u rukopisu.

Neko su vrieme sakupljači predpostavljali, da žene ne mogu sastavljati i kazivati junačkih pjesama. Dokazalo se, da je ta predpostavka kriva.

Junačke su narodne pjesme pjevale i kazivale i žene, a nesamo mužkarci. Osobito se u tom izticala *Anica Begin* iz Luke na otoku Šipanu. Ona je nesamo ponavljala ono, što je od drugih čula, nego je uz to umjela i sama biti samostalna isto onako kao i mužki pjevači. Gdjekoja njezina pjesma bila je duga preko 900 stihova.

5. Razdioba narodnih pjesama i njihove značajke

Mnogi učenjaci diele narodne pjesme na mužke (junačke) i ženske. I »Matica Hrvatska« izdala je svoju zbirku s tom razdiobom: u prvu, drugu, treću, četvrtu, osmu i devetu knjigu uvrštene su t. zv. junačke, a u petu, šestu, sedmu i desetu t. zv. ženske pjesme. Među junačke pjesme

ubrojene su sve dulje epske pjesme, koje pjevaju narodni pjevači obično uz gusle ili uz tamburu, a u ženske su ubrojene sve popievke, balade, romance, legende, kazavice i pričalice.

Mnogo je znatnija dioba narodnoga pjesništva na *epiku, liriku* i *dramatiku.*

U *epici* pripovieda pjesnik u trećem ili rjeđe u prvom licu događaje, koji su se zbivali u vanjskom svietu u prošlosti. Ti događaji razčlanjuju se u više odsjeka, koji se javljaju u sviesti slušalaca ili čitalaca sukcesivno (susljedno) jedan za drugim.

Lirici nije svrha pripoviedanje i prošli vanjski događaj, nego izricanje sadašnjeg unutrašnjeg duševnog doživljaja. U prvom, rjeđe i u trećem licu, kazuju se lirskim pjesmama simultana (istodobna) čuvstva i razpoloženja u duši samoga pjesnika ili koga drugoga. Pri tom se dakako može upotriebiti i narativni (pripovjedački) način izricanja, ali to je samo vanjski okvir za slikanje lirskih unutrašnjih doživljaja.

Dramatika nije u hrvatskom narodnom pjesništvu došla do podpuna razvoja. Ali ipak postoje njezini prvi početci. Treba samo shvatiti, da narodna pjesma uobće nije nikakvo predstavljanje, nego dio života. Kada polazimo sa stajališta takvoga shvaćanja, odkrit će se pred nama, da su mnoge obredne i običajne pjesme dielovi životnih drama ili da su to čak podpune drame, u kojima nastupaju osobe slično kao u oratorijima, operetama i drugim dramskim vrstama. Običaji u svatovima čine prilično zaokruženu životnu dramu, a kraće oratorije vidimo u kraljičkim, žetvenim, jurjevskim, pokladnim i nekim drugim narodnim pjesmama i običajima. U svim tim umjetninama imademo bitni sastavni dio dramskoga pjesništva: imademo osobe, koje ne nastupaju samo kao pjevači ili kazivači, nego kao vršitelji neke radnje. Iz takvih početaka i zametaka razvila se u starih Helena njihova tragedija i komedija.

Kod većih pjesama nije težko pogoditi, kojoj vrsti one pripadaju. Ali kod kraćih pjesama može nastati pitanje, da li bismo ih uvrstili u epiku ili u liriku. Vanjski znakovi mogu biti epski, kao na pr. zbivanje u prošlosti, pripoviedanje u trećem licu i susljedno nizanje pojedinih odsjeka radnje. Ali u isto vrieme ističe se u jednakoj ili još većoj mjeri prikazivanje istodobnih unutrašnjih duševnih stanja, pred kojima sama radnja dobiva drugorazredno značenje sredstva. Ako u takvim pjesmama svraćamo veću pažnju na sam vanjski događaj, uvrstit ćemo ih u epiku. A ako mislimo u prvom redu na crtanje i pobuđivanje istodobnih duševnih razpoloženja, onda imamo pred sobom liriku, koja se za svoju svrhu poslužila vanjskim sredstvom epike. Takve pjesme nazivaju neki i *epsko-lirskim pjesmama.* Možemo ih nazvati jednim dielom i romancama i baladama. One svakako ne čine posebnu vrstu pjesništva, nego imaju samo tu posebnu značajku, da se nalaze na granici epike i lirike, noseći na sebi epska i lirska obilježja. Zato nije čudo, ako gdjekoju pjesmu možemo svrstati i u epiku i u liriku. Takve su pjesme u ovoj knjizi na pr. »Prepiranje neba sa zemljom«, »Udaja udovice Marte«, »Orlova smrt«, »Košuta i lane«, najveći dio pjesama, koje su svrstane u »Šalu, satiru i dobrovolju«, i »Verižne kazavice«.

Epske narodne pjesme možemo razdieliti na *bajke, legende, balade* (odsjek »Junaci obična života«) i na *junačke pjesme* s poviestnom podlogom.

Junačke pjesme s poviestnom podlogom mogu se prema razdobljima i značajkama hrvatske poviesti u njima razdieliti u glavnom ovako:

1. *kolo Sibinjanina Janka i kralja Matijaša;*
2. *kolo hrvatskih banova;*
3. *kolo muslimanskih junaka vezirskih i carskih pjesama;*
4. *kolo senjskih Uskoka;*
5. *kolo kršćanskih krajišnika;*
6. *kolo muslimanskih krajišnika;*
7. *kolo predstavnikâ ustanaka, bunâ i hajdučkih borba;*
8. *kolo predstavnikâ Dubrovačke republike;*
9. *kolo junakâ 19. stoljeća.*

U narodnoj lirici nalazimo *nabožne, porodične, ljubavne, vojničke, obredne, običajne, satiričke* i druge pjesme.

Obredne pak i običajne pjesme mogu se razdieliti u glavnom na ove skupine:

1. *pjesme koledarke;*
2. *pokladne pjesme;*
3. *jurjevske pjesme;*
4. *pjesme uz ivanjski kries;*
5. *kraljičke pjesme;*
6. *žetvene pjesme;*
7. *svatovske pjesme;*
8. *zdravice i napitnice;*
9. *pjesme naricaljke;*
10. *pjesme uz igre i plesove.*

Mnoge lirske pjesme imadu već više stotina godina gotovo isti oblik, koji se ustmenom predajom sačuvao u narodu sve do danas. Među takve

pjesme možemo ubrojiti na pr. »Tri ptičice«, »Hranila djevojka pava i labuda«, »Marina kruna«, »Tankoprelja i dobar kovač«, »Vrbniče nad morem«, »Bunjevačka nazdravica«, »Laži nad lažima« i t. d. Ipak i te pjesme imadu nesamo u različitim krajevima, nego i kod različitih pjevača i kazivača nešto drugčiji oblik. Može se gotovo obćenito postaviti pravilo, da je jedino okvir nekih pjesama jednak u svim krajevima i u svim vremenima, a inače je sve drugo promjenljivo. Podpuna nepromjenljivost nastaje obično ondje, gdje se izrodio ili izgubio pjesnički stvaralački dar naroda.

Kod epskih pjesama promjenljivost je još veća nego kod lirskih. Narodni pjevači pamte samo sadržaj i najznatnije odsjeke tih pjesama, a sve drugo uviek stvaraju nanovo, upotrebljavajući danas jedne stihove, a sutra već druge. Zato vriednost pojedinih pjesama zavisi nesamo o darovitosti pjevača, nego i o njihovu trenutnom razpoloženju.

U sva tri hrvatska narječja, t. j. u štokavskom, čakavskom i kajkavskom, spjevano je mnogo liepih pjesama. Sva tri narječja moramo cieniti, jer se u svima očituje velik stvaralački duh naroda.

Štokavsko narječje ipak ima najbogatije narodno pjesničtvo. Tu je ponajbolje razvijena narodna epika s vjerskim, bajoslovnim i junačkim sadržajima. Razvilo se i posebno *zvanje narodnih pjevača*, koji uz gusle ili uz tamburu pjevaju duže i kraće epske pjesme. Štokavska je lirika također vrlo bogata. Njezina su svojstva donekle odbljesak epskog davorijskog i junačkog pripoviedanja.

Čakavci su također nekada imali epske pjevače i kazivače, ali njihove su epske pjesme bile mješavina čakavskoga i štokavskoga govora, kako to dokazuju bugarštice kod Hektorovića, Barakovića i Petra Zrinskoga. U kasnijim vremenima spala je epika kod čakavaca na kraće pjesme, koje bi se mogle gotovo sve svrstati u romance i balade. U koledama i u nekim drugim obrednim pjesmama sačuvali su čakavci neke vrlo stare pučke osobine. U ljubavnom pjesničtvu prevladala je kod njih najposlije tako zvana varoška ili gradska popievka, u kojoj imade mnogo tuđih prekomorskih rieči. Posebno obilježje imadu čakavske *»jačke«* gradišćanskih Hrvata, koje su se borile više stotina godina za obstanak u vrlo težkim prilikama.

Nekada su i *kajkavci* imali razvijenu narodnu epiku. Pjevali su i junačke narodne pjesme, kako svjedoči popievka o boju kod Siska ili pjesma »Premilo tužita dva Vugra viteza«, koju spominje kajkavski pjesnik Gabriel Jurjević. Ali od sve kajkavske epike sačuvale su se do novijega doba samo neke bajoslovne i nabožne pjesme, koje pjevaju

sliepci i drugi prosjaci. Kajkavska je narodna lirika sve do nedavna bila vrlo bogata, a odlikuje se većom mekoćom nego štokavska, kako se vidi na pr. i iz popjevaka »Tiček i tičica« i »Sokol traži ljubu«.

Osim čisto narodnih pjesama, koje su spjevali ratari, pastiri, guslari, pjevači i prosjaci bez ikakvih škola, postoje i tako zvane *gradske* ili *varoške pjesme*. One potječu od ljudi, koji nisu ni umjetnički pjesnici ni narodni pjevači, nego stoje na sredini između jednih i drugih. Od njih potječe priličan broj pobožnih, rodoljubnih, vojničkih i drugih pjesama, koje kolaju narodom. Često je vrlo težko razlikovati takve pjesme od čisto narodnih. Kod Niemaca, Talijana, Francuza i drugih zapadnoevropskih naroda sakupljači se narodnoga blaga i ne staraju mnogo, da čine tu razliku. Kod njih se ubrajaju jednostavno u narodne pjesme i one, koje su primile kakvu osobinu umjetničkog pjesničtva, kao što se to vidi na pr. u zadnjoj kitici ove naše pjesme:

Zora zori, rosa pada,
Med' gorami pasu stada.

A na briegu pastir sjedi
Pa u svoje stado gledi.

K njem dolazi drago svoje
Na konjiću ponosnome.

Na konjiću ponosnome,
U odielu gospodskome.

Konjić joj se briegom penje,
A nogama tre kamenje.

Iz kamena vatra sieva,
A na konju djeva pjeva.[7])

Iz Đakovštine.

Neke osobine varoških ili gradskih pjesama imadu i neke *sevdalinke*, t. j. ljubavne popievke, koje potječu u glavnom od bosanskih muslimana. U napjevima plod duševne razigranosti, u kojoj je sve liepo, gospodsko, razspjevano, podignuto u više sfere.

Neke osobine varoških ili gradskih pjesama imadu i neke *sevdalinke*, t. j. ljubavne popievke, koje potječu u glavnom od bosanskih muslimana. U napjevima tih popjevaka i u njihovim tekstovima, koji izriču redovito silnu čežnju i neku tugaljivost, vide se i iztočnjački utjecaji. Možda je najznačajnija i najsadržajnija sevdalinka ova, koju je zapisao fra Grgo Martić u Sarajevu:

---

[7]) Kuhač II., str 69. Jedan sam stih promienio onako, kako sam ga čuo u Bosni.

Vjetar puše, alkatmerom[8]) niše,
Sad moj dragi amber-dušom[9]) diše,
Dušom diše, a kalemom[10]) piše:
»Djevojke su zlatne amajlije;[11])
U jednoj se amajliji piše:
Ko te hoće, ne ponosi mu se!
U drugoj se amajliji piše:
Ko te ne će, ne nameći mu se!
Od nameta fajde[12]) ne imade
Nit' u rodu nit' u trgovanju,
A kamo li u ašikovanju.[13])
U trećoj se amajliji piše:
Ne čin' jada, lijepa djevojko,
Ne čin' jada, ne veži sevdaha![14])
Od sevdaha goreg jada nema
Ni žalosti[15]) od ašikovanja!
Na žalost će i komšija[16]) doći,
Al' za jade niko i ne znade
Osim Boga i srdašca moga.«[17])

Ta je sevdalinka još posve narodna, ali postoje i druge takve pjesme, u kojima se očituju i umjetnički utjecaji, kao što se vidi na pr. u obće poznatoj »Po gradini mjesečina sija meka« ili u onoj drugoj, kojoj prve dvie kitice glase ovako:

Magla pala, magla pala,
ej!
Biser-rosa pokapala
jorgovan.
Tu sam svu noć proplakala
utaman,
ej, utaman.

Dragi reče, dragi reče,
ej:
»Doći ću ti svako veče
u akšam.«
A što reče, pa poreče,
da čekam,
ej, utaman?

8) Alkatmer, crvenkasti karanfil. 9) Amber-duša, miomirisna duša. 10) Kalem, pero, 11) Amajlija, kutijica ili kesica sa zapisom ili moćima. 12) Fajda, korist. 13) Ašikovanje, vođenje ljubavi. 14) Sevdah, ljubav. 15) Žalost, tugovanje za pokojnikom. 16) Komšija, susjed. 17) M. H. VII, str. 4.

6. Narodni stih

Glavno je pravilo strogih narodnih stihovȁ, da se oni ravnaju prema jednakom broju slogova bez obzira na naglasak rieči u govoru. Prema tomu se narodni stihovi razlikuju i nazivaju redovito prema broju slogova, na pr. osmerac ili deseterac, t. j. stih od osam ili deset slogova. Stihovi se mogu dieliti na manje skupine rieči ili slogova (na tako zvane članke), među kojima je stanka ili odmor. Narodni osmerac s obrazcem slobodnoga govornoga naglaska i s odmorom (usjekom) iza četvrtoga sloga vidimo u ovom primjeru:

Rasla trava | ditelina,	— ∪ — ∪ | — ∪ ∪ ∪
Ditelina | do kolina,	— ∪ ∪ ∪ | ∪ — ∪ ∪
Po njoj pasla | dva pauna	— ∪ — ∪ | ∪ — ∪ ∪
I četvero | paunčadi.[18])	∪ — ∪ ∪ | — ∪ ∪ ∪

Primjer deseterca s odmorom iza četvrtoga sloga i sa slobodnim govornim naglaskom vidimo i u početku ove hrvatske muslimanske narodne pjesme:

Pošetala | Arvatova Ajka,	∪ — ∪ ∪ | ∪ — ∪ ∪ — ∪
Pošetala | preko Bazerđena.	∪ — ∪ ∪ | — ∪ — ∪ ∪ ∪
Ona sreta | Arvatova Muju,	— ∪ — ∪ | ∪ — ∪ ∪ — ∪
Tri puta je | njega pobratila:	∪ — ∪ ∪ | — ∪ — ∪ ∪ ∪
»Bogom brate, | Arvatović Mujo...[19]	— ∪ — ∪ | ∪ — ∪ ∪ — ∪

U hrvatskom umjetnom pjesničtvu gradili su se do druge polovice 19. stoljeća stihovi po istim pravilima kao i u narodnom pjesničtvu. Istom razprave Adolfa Vebera Tkalčevića i osobito Ivana Trnskoga (»O hrvatskom stihotvorstvu«, g. 1876.) utvrdiše nova pravila, po kojima se stihovi razlikuju nesamo po broju slogova, nego i po vrstama stalnih stopa, od kojih se sastoje. Najobičnije stope u hrvatskom pjesničtvu jesu: *trohej* (— ∪), *daktil* (— ∪ ∪) i *jamb* (∪ —).

Trohej (— ∪) nastaje onda, kada iza jednog naglašenog sloga sliedi drugi nenaglašeni. Pri tom mjesto dva čista troheja može doći jedan naglašen slog, uz koji se prislanjaju tri nenaglašena (— ∪ ∪ ∪). Trohejskim je deseterсem spjevan na pr. najveći dio Harambašićeva ditiramba »Pjesma«. Tu se nalaze i ovi stihovi:

18) Kamilo Blagajić, Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke iz Bosne, str. 9.
19) Mehmed Dželaluddin Kurt, Hrvatske narodne ženske pjesme (muslimanske), Mostar 1902.

Krasni sviete, alaj si mi mio! — ◡ — ◡ | — ◡ ◡ ◡ — ◡
Ti si otac, ja sam tvoje čedo. — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
Blagoslovljen onaj časak bio, — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
Kad sam tebe prvi puta zgledo! — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
Tvoju zemlju, tvoje nebo bajno, — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
Tvoja polja, tvoje vinograde... — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ ◡ ◡

Daktil (— ◡ ◡) nastaje izmjenom jednoga naglašenoga i dvaju nenaglašenih slogova, kako se vidi u ovim stihovima Milana Pavelića:

Obiestni lahor se šetao, — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡
Po polju širokom lietao — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡
— — — — — — — — — — — — — — — — —
S brdašca, onamo s brdašca — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡
Zvuci dobrujaše zvonašca... — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡

Jamb (◡ —) imade najprije naglašen, a onda nenaglašen slog. Primjer se nalazi i u početku ove pjesme Đure Arnolda:

Oh, gledam li te, more veličajno, ◡ — ◡ ◡ ◡ — ◡ — ◡ ◡ ◡
Gorostasa pod nogama patuljka?! ◡ — ◡ ◡ ◡ — ◡ ◡ ◡ — ◡
Čeznuće mi se izpunilo trajno — ◡ — ◡ ◡ ◡ — ◡ ◡ ◡ — ◡
Na krilu tvome čunak mi se ljuljka. ◡ — ◡ — ◡ — ◡ ◡ ◡ — ◡

U prastarim hrvatskim slobodnim stihovima nalaze se zametci svih današnjih hrvatskih stihova, kojima se dužina u narodnim pjesmama kreće obično između četiri sloga i šestnaest slogova. Stihovi, koji prate igre ili služe kao pripjev, mogu biti još kraći.

Pripjevi mogu biti ili obične skupine glasova bez logičkoga smisla ili rieči, koje proširuju sadržaj pjesama. Imade ih osobito mnogo u popievkama. Dužina im se kreće prema potrebi napjeva između jednoga sloga i čitavih kitica.

Narodne se pjesme u narodu većinom pjevaju, a rjeđe se kazuju bez napjeva. U *pjevanju* se narodna pjesma također drži pravilnih stopa, ali to vriedi samo za napjev, dok se govorni naglasak samo kadkada podudara posve točno s naglaskom u glasbenom taktu.

Kuhač je na pr. zabilježio u Kostajnici pjesmu, koja u prvoj polovici ima ovaj tekst:

Hranila djevojka pava i labuda,
— ◡ ◡ — ◡ ◡ | — ◡ ◡ — ◡ ◡
Pava i labuda i siva sokola.
— ◡ ◡ — ◡ ◡ | — ◡ ◡ — ◡ ◡
Došli su trgovci, trgovci prekupci:
— ◡ ◡ — ◡ ◡ | — ◡ ◡ — ◡ ◡

»Prodaj nam ,djevojko, pava i labuda,
— ◡ ◡ — ◡ ◡ | — ◡ ◡ — ◡ ◡
Pava i labuda i siva sokola.«
— ◡ ◡ — ◡ ◡ | — ◡ ◡ — ◡ ◡

No u većem dielu narodnih pjesama nije tako. Napjevi se odlikuju velikom raznolikošću taktova, a u stihovima se riedko kada izmjenjuju posve pravilno troheji, daktili ili jambi. Obično se u tekstovima nalaze sve moguće stope, a napjevi su većim dielom udešeni prema trohejima. Na taj način dolazi do toga, da napjevni naglasak znade padati na slogove, na kojima ga nema u govoru.

Među najomiljelije sarajevske pjesme pripada sevdalinka, kojoj početak glasi:

Vino piju age Sarajlije — ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡
Na Ilidži pokraj Željeznice. — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ ◡ ◡

Zadnja rieč prvoga stiha ima u govoru naglasak Saràjlije (na trećem slogu od kraja), a u napjevu se i previše jasno čuje naglasak Sarajlíje (na drugom slogu od kraja). Isto tako zadnja rieč u drugom stihu imade u govoru naglasak na četvrtom slogu od kraja, a u pjevanju su vrlo očito iztaknuti naglasci na četvrtom i na drugom slogu od kraja.

Narodni guslari udešavaju svoje pjevanje prema trohejskom mjerilu, a govorni se naglasak njihovih stihova ne podudara uviek s time, kako se vidi i iz početka ove deseteračke pjesme:

Odkada je postala Krajina,
Sva Krajina, Gornja a i Dolnja,
Nije više roblja zarobljeno,
Što zarobi dizdar od Gabele.[20])

Razlika između govornoga i glasbenoga naglaska u ovom odsjeku vidi se iz ovih obrazaca:

glasbeni naglasak:	govorni naglasak:
— ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡	— ◡ ◡ ◡ | — ◡ ◡ — ◡ ◡
— ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡	◡ — ◡ ◡ | — ◡ ◡ — ◡ ◡
— ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡	◡ — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ ◡ ◡
— ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡	◡ — ◡ ◡ | — ◡ ◡ — ◡ ◡

Slične se pojave vide u svim narodnim stihovima, bili oni duži ili kraći.

[20]) Kuhač IV, 324.

Ipak upotrebljavanje ovog ili onog broja slogova u narodnim stihovima nije samovoljno, nego zavisi o građi pjesama, o temperamentu osoba i razpoloženju zgodâ, za koje su pojedine pjesme određene. Za vedrija, titravija, prpošnija razpoloženja upotrebljavaju se obično kraći stihovi, a za teža, sumornija, trajnija dulji.

Pokretnost i živahnost kola osjećamo na pr. u ovakvim *četvercima:*

Pleti kolo,	— ∪ — ∪
Da pletemo	∪ — ∪ ∪
Sitno tanko	— ∪ — ∪
Mučnu igru.[21])	— ∪ — ∪

Malo imade pjesama, koje bi bile spjevane od početka do kraja u četvercu. Više je zastupan *peterac,* koji nalazimo na pr. u ovakvim oblicima:

	Ivan se šeće	— ∪ ∪ — ∪
	Po zlatnom mostu,	∪ — ∪ — ∪
	Za njim se šeće	— ∪ ∪ — ∪
	Djeva Marija,	— ∪ — ∪ ∪
	Na rukaj nosi	∪ — ∪ — ∪
	Sinka svojega.	— ∪ — ∪ ∪
Ili:	Prešel je, prešel	— ∪ ∪ — ∪
	Pisani Vuzem,	— ∪ ∪ — ∪
	Došel je, došel	— ∪ ∪ — ∪
	Juraj zeleni.	— ∪ ∪ — ∪

Za *šesterac* nismo nimalo u neprilici, kada ga tražimo u narodnom pjesničtvu, jer ga nalazimo u obilju osobito u tako zvanim popievkama. Njime se mogu izraziti najvedrija razpoloženja, kako se vidi na pr. iz ove dječje pjesme:

Dini, dini, dana,	— ∪ — ∪ — ∪
Vozi baba bana	— ∪ — ∪ — ∪
Na črleni kolci,	— ∪ — ∪ — ∪
Šepavimi konjki.	— ∪ — ∪ — ∪
Ki bi išel gori,	— ∪ — ∪ — ∪
Na črlena kolca,	— ∪ — ∪ — ∪
On bi videl čudo:	— ∪ — ∪ — ∪
Puru okovanu,	— ∪ — ∪ ∪ ∪
Gusku osedlanu...	— ∪ — ∪ ∪ ∪

21) Kuhač III., 212. U pjesmi dolazi ispred svakoga stiha, još slog Ej, no to je samo umetak, koji ne pripada pravomu tekstu.

Ali šesterac pristaje i ozbiljnijim razpoloženjima, zato se on liepo iztiče i u onoj tužaljci, koju govori knez Ivan Frankopan, kada ga neprijatelj odvodi u robstvo:

Aj turne moj lipi,	∪ — ∪ ∪ — ∪
Lipi ter prostrani!	— ∪ ∪ ∪ — ∪
Kako sam te lipo,	— ∪ ∪ ∪ — ∪
Lipo sagradio!	— ∪ — ∪ — ∪
Odsada ni ne smim	∪ — ∪ ∪ — ∪
Blizu tebe priti!	— ∪ — ∪ — ∪
Komu te ostavljam?	— ∪ ∪ ∪ — ∪
Ostavljam je ptici,	∪ — ∪ ∪ — ∪
Ptici lastovici,	— ∪ — ∪ ∪ ∪
Ka će letnim danom	— ∪ — ∪ — ∪
Nad tobom letiti,	∪ — ∪ ∪ — ∪
Meni tužan spomen,	— ∪ — ∪ — ∪
A svitu paklensku	∪ — ∪ ∪ — ∪
Neviru tužiti!	— ∪ ∪ ∪ — ∪

Sedmerac može imati prema zadnjoj stopi različit značaj. Titrav se ugođaj opaža u ovakvim stihovima:

Ja usadih zelen bor	— ∪ — ∪ — ∪ —
Pred mog dragog bijel dvor,	— ∪ — ∪ — ∪ —
Al u dvoru čudan zbor...	— ∪ — ∪ — ∪ —

Naprotiv malo se teže razpoloženje osjeća nesamo u građi, koja se obrađuje, nego i u samom sedmercu ovakvog oblika:

Lov lovili | Gradčani,	∪ — ∪ ∪ | — ∪ ∪
Ulovili | košutu.	∪ — ∪ ∪ | — ∪ ∪
Ljuto cvili | košuta:	— ∪ — ∪ | — ∪ ∪
»Pustite me, | Gradčani,	— ∪ ∪ ∪ | — ∪ ∪
Da ja odem | u goru,	— ∪ — ∪ | — ∪ ∪
Da podojim | janješce,	∪ — ∪ ∪ | — ∪ ∪
Doći ću vam | na viru.«	— ∪ ∪ ∪ | — ∪ ∪

Osmerac može također imati različit značaj prema tomu, da li se sastoji od samih troheja ili je pomiešan s daktilima. Za prvi slučaj neka posluži ovaj primjer:

Košutice, | rosna tî si!	— ∪ ∪ ∪ | — ∪ — ∪
Gdje si bila, | da si rosna?	— ∪ — ∪ | — ∪ — ∪

U drugom slučaju težko je u prvi mah i opaziti, da se osmerac nalazi i u ovakvom primjercu:

Ajdemo kući, | zora je! — ◡ ◡ — ◡ | — ◡ ◡
Stara je majka | ustala — ◡ ◡ — ◡ | — ◡ ◡
I biele dvore | pomela ◡ — ◡ — ◡ | — ◡ ◡
I hladne vode | doniela ◡ — ◡ — ◡ | — ◡ ◡
I naše cvieće | zalila ◡ — ◡ — ◡ | — ◡ ◡
I šećer-kavu | skuhala. ◡ — ◡ — ◡ | — ◡ ◡
Ajdemo kući, | zora je! — ◡ ◡ — ◡ | — ◡ ◡

Đeveterac je dosta riedak. Nastaje spajanjem šesterca, iza kojega je odmor, i stope od tri sloga, kako se vidi iz ovoga primjera:

Lipa moja gora | zelena, — ◡ — ◡ — ◡ | — ◡ ◡
Po koj teče voda | ledvena! — ◡ — ◡ — ◡ | — ◡ ◡
Rad bi se je junak | napiti, — ◡ ◡ ◡ — ◡ | — ◡ ◡
Al' ne more leda | probiti. ◡ — ◡ ◡ — ◡ | — ◡ ◡

Deseterac može imati različite oblike. U epskom pjesničtvu prevladava onaj oblik, koji ima odmor iza četvrtoga sloga. To je tako zvani epski ili junački deseterac. Na pr.:

Senjani se | u lov podigoše, — ◡ ◡ ◡ | — ◡ — ◡ ◡ ◡
Lipo ih je | vrime izmamilo. — ◡ ◡ ◡ | — ◡ ◡ — ◡ ◡
Do podne im | žarko sunce sjalo, ◡ — ◡ ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
A od podne | snig i kiša pade. — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡

U lirici se više puta nalazi t. zv. lirski deseterac, u kojem je odmor iza petoga sloga. Stope su mu daktili i troheji, kako se vidi iz ovoga primjera:

Djevojka viče | s visoka brda, — ◡ ◡ — ◡ | ◡ — ◡ — ◡
S visoka brda, | iz tanka grla: ◡ — ◡ — ◡ | ◡ — ◡ — ◡
»Sultan-Selime, | car-gospodine, — ◡ — ◡ ◡ | — ◡ — ◡ ◡
Može li biti | Travnik kasaba, — ◡ ◡ — ◡ | — ◡ ◡ — ◡
Travnik kasaba, | bez pašaluka, — ◡ ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ ◡
I Banja Luka | bez agaluka?... ◡ — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ ◡

Jedanaesterac nastaje obično kombinacijom osmerca i dodatka od tri sloga. Na pr.:

Ja se popeh | na najviše | visine — ◡ — ◡ | ◡ — ◡ ◡ | ◡ — ◡
I pogledah | niz najniže | nizine, ◡ — ◡ ◡ | ◡ — ◡ ◡ | ◡ — ◡
Gdi košuta | i jelenče | planduje ◡ — ◡ ◡ | ◡ — ◡ ◡ | — ◡ ◡

Postoji i drugčiji narodni jedanaesterac, prema kojem je spjevana u vrieme Đore Držića pjesma s ovim početkom:

Plovaj mi, plovaj, moj zeleni venče, — ◡ ◡ — ◡ | ◡ — ◡ ◡ — ◡
Ter mi doplovaj do hrabrova dvora! — ◡ ◡ — ◡ | ◡ — ◡ ◡ — ◡

Prof. Ante Kuman:

Salko Vojniković

No danas je taj jedanaesterac s odmorom iza petoga sloga gotovo posve izčeznuo iz hrvatskoga narodnoga pjesničtva. Ovakve stihove, kao što su: »Marice, dušo, ča mi se sanjalo« ili »Sestra je brajna na večeru zvala«, možemo razstaviti i u dva stiha, t. j. u peterce i šesterce. Treba premetnuti tisuće pjesama, dok čovjek nađe i za današnje vrieme točno ovakve prave narodne jedanaesterce:

Jankova majka | jutro rano stala,
— ∪ ∪ — ∪ | — ∪ — ∪ — ∪
Svoga je sinka | na put odpravljala.
— ∪ ∪ — ∪ | — ∪ ∪ — ∪ ∪
Ž njim su se stali | tri brodari mladi;
— ∪ ∪ — ∪ | — ∪ — ∪ — ∪
Prvi mu veli: | »Skoči, Janko, v vodu!«
— ∪ ∪ — ∪ | — ∪ — ∪ — ∪

Dvanaesterac je najčešći stih u starom, a donekle i u novom hrvatskom umjetnom pjesničtvu. Korien mu nije potrebito tražiti u tuđini, jer je u njem spjevan velik dio i hrvatskoga narodnoga pjesničtva, kako se vidi iz zabilježenih primjera od 16. stoljeća pa sve do najnovijega vremena. Dvanaesterac jednako vole štokavci, čakavci i kajkavci:

Štokavski primjer:

U Budimu gradu | čudno čudo kažu;
— ∪ — ∪ — ∪ | — ∪ — ∪ — ∪
Zlo je po junake, | gore po divojke,
— ∪ — ∪ — ∪ | — ∪ ∪ — ∪ ∪
Junacima kažu | tanku predu presti,
∪ — ∪ ∪ — ∪ | — ∪ — ∪ — ∪
Tanku predu presti | i iglicom vezti.
— ∪ — ∪ — ∪ | ∪ — ∪ ∪ — ∪

Kajkavski primjer:

Moji su ti dvori | šipkom ograđeni,
— ∪ ∪ ∪ — ∪ | — ∪ — ∪ — ∪
Šipkom ograđeni, | cvetjem zasađeni,
— ∪ — ∪ — ∪ | — ∪ — ∪ — ∪
Vu mojem su dvoru | tri grma bušpana,[22])
∪ — ∪ ∪ — ∪ | ∪ — ∪ ∪ — ∪
Vu sakomu grmu | tičica popeva.
∪ — ∪ ∪ — ∪ | — ∪ ∪ ∪ — ∪

[22]) Bušpan, Buchsbaum, šimšir.

Čakavski primjer: Ostante mi zbogom, | moje drugarice!
— ◡ ◡ ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
Prigledajte drage, | milu majku moju,
— ◡ ◡ ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
Napojte ju, drage, | te hladne vodice,
— ◡ ◡ ◡ — ◡ | ◡ — ◡ ◡ — ◡
A ja gredem tužna | u Levanta gradi,
◡ — ◡ ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
Zač[23]) je mene majka | na daleko dala.
— ◡ — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡

Trinaesterac, koji ima odmor iza četvrtoga i osmoga sloga, nastao je spajanjem osmerca i peterca, kako se vidi i iz ovoga primjera:

Hvalila se | narančica | vrhom zelena:
— ◡ ◡ ◡ | — ◡ ◡ ◡ | — ◡ — ◡ ◡
»Najljepša sam | ja na svietu, | jer sam zelena.
— ◡ ◡ ◡ | — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ ◡
Slušala je | jabučica | vrhom rumena,
— ◡ ◡ ◡ | — ◡ ◡ ◡ | — ◡ — ◡ ◡
Slušala je | i gledala, | ter joj govori:
— ◡ ◡ ◡ | ◡ — ◡ ◡ | — ◡ — ◡ ◡
»Ne hvali se, | narančice, | vrhom zelena,
◡ — ◡ ◡ | — ◡ ◡ ◡ | — ◡ — ◡ ◡
Da s' najljepša | ti na svietu, | jer si zelena!
◡ — ◡ ◡ | — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ ◡
Najljepša sam | ja na svietu, | jer sam rumena.«
— ◡ ◡ ◡ | — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ ◡

Četrnaesterac nastaje slično kao i trinaesterac, jer prvu polovicu sačinjava osmerac, a drugu šesterac. Obće je poznat primjer:

Vezak vezla | Adem-kada, | mlada nevjesta,
— ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ ◡
Na čardaku | na visoku | džamli pendžeru,
◡ — ◡ ◡ | — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ ◡
Sav je đerdef | ukapala | gorkim suzama.
— ◡ — ◡ | — ◡ ◡ ◡ | — ◡ — ◡ ◡

[23]) Zač, jer.

Petnaesterac, koji je nekada u bugaršticama bio obilno zastupan, danas je gotovo posve izumro, a *šestnaesterac* se može naći još u ovakvim primjerima:

Razbolje se | Đerzeleze | na Kosovu | ravnu polju,
— ◡ ◡ ◡ | ◡ — ◡ ◡ | ◡ — ◡ ◡ | — ◡ — ◡
Grdna rano, | Đerzeleze!
— ◡ — ◡ | ◡ — ◡ ◡
Viš' glave mu | bojno koplje, | a za koplje | doro svezan,
◡ — ◡ ◡ | — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡
Grdna rano, | Đerzeleze!
— ◡ — ◡ | ◡ — ◡ ◡

Više stihova sastavlja se kadkada u *kitice* ili *strofe,* koje su u epskom pjesničtvu vrlo riedke, a u lirici su najobičnije u popievkama. U nekim su kiticama svi stihovi jednaki, a u drugima se nalazi različit broj slogova. Broj stihova u kiticama je također različit. Najobičnije su kitice od *dva i od četiri stiha.* No imade i drugčijih kitica. Na pr.: ovo je kitica od *tri stiha:*

Kakva to tica, — ◡ ◡ — ◡
Ka mi lipo spiva, — ◡ — ◡ — ◡
Da se budem ženil ja?[24]) — ◡ — ◡ — ◡ —

Kiticu od *pet stihova* nalazimo u ovom primjeru:

Golub guče, | golubica ne će. — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
»Kaj je tebi, | golubica moja?« — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
»Pila b' vodu | daleko je v jarku. — ◡ — ◡ | ◡ — ◡ ◡ — ◡
Idi, jočko, | donesi mi vode!« — ◡ — ◡ | ◡ — ◡ ◡ — ◡
Išel jočko, | ni donesel vode. — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡

Golub guče, | golubica ne će. — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
»Kaj je tebi, | golubica moja?« — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡
»Pila b' vodu, | daleko je v jarku. — ◡ — ◡ | ◡ — ◡ ◡ — ◡
Idi majko, | donesi mi vode!« — ◡ — ◡ | ◡ — ◡ ◡ — ◡
Išla majka, | ni donesla vode.[25]) — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡

Među najveće kitice svakako valja ubrojiti ovakvu kiticu od *devet stihova:*

Predi, predi, kćerce, — ◡ — ◡ — ◡
Tanku žicu | sve po noći, — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡
Majka će ti | još pomoći, — ◡ — ◡ | — ◡ — ◡

[24]) Kuhač I. str. 290. [25]) Kuhač III. 250.

Udat ću te, kćerce. — ∪ ∪ ∪ — ∪
Ta za koga, majko? — ∪ — ∪ — ∪
Za volara, kćerce. — ∪ — ∪ — ∪
Ne ću, ne ću, majko, — ∪ — ∪ — ∪
Volarova glava ∪ — ∪ ∪ — ∪
Na rosici spava. ∪ — ∪ ∪ — ∪

Predi, predi, kćerce, — ∪ — ∪ — ∪
Tanku žicu | sve po noći, — ∪ — ∪ | — ∪ — ∪
Majka će ti | još pomoći, — ∪ ∪ ∪ | — ∪ — ∪
Udat ću te, kćerce. — ∪ ∪ ∪ — ∪
Ta za koga, majko? — ∪ — ∪ — ∪
Za svinjara, kćerce. — ∪ — ∪ — ∪
Ne ću, ne ću, majko, — ∪ — ∪ — ∪
Svinjarova glava ∪ — ∪ ∪ — ∪
Na lozici[26]) spava.[27]) ∪ — ∪ ∪ — ∪

Neke kitice nastaju tako, da se opis ili pripoviedanje ne pomiče nimalo napried, nego se izvodi *igra riečima*, koje se ponavljaju ovakvim ili sličnim načinom:

Hoćeš li, Maro, — ∪ ∪ — ∪
Da ti kupim | žutu dunju? — ∪ — ∪ | — ∪ — ∪
Hoćeš li, Maro? — ∪ ∪ — ∪
Hoćeš li, zlato moje, — ∪ ∪ — ∪ — ∪
Hoćeš li, hoćeš li? — ∪ ∪ — ∪ ∪

Bez tebe, Ive, — ∪ ∪ — ∪
Što će meni | žuta dunja? — ∪ — ∪ | — ∪ — ∪
Bez tebe, Ive! — ∪ ∪ — ∪
Bez tebe, zlato moje, — ∪ ∪ — ∪ — ∪
Bez tebe, bez tebe![28]) — ∪ ∪ — ∪ ∪

Najobiljniju građu za proučavanje stopa, stihova, kitica i napjeva u hrvatskom narodnom pjesničtvu daje nam veliki zbornik, koji je uredio *Franjo Š. Kuhač* pod naslovom *Južnoslovjenske narodne popievke*. Prva je knjiga tiskana u Zagrebu g. 1878., druga 1879., treća 1880., četvrta 1881., a peta poslije Kuhačeve smrti istom g. 1942.

7. Sastav i stil narodne pjesme

Pjesničtvo je umjetnost, u kojoj ne gledamo sadržaj najedanput, kako se to događa na pr. kod jednostavne slike, gdje jednim pogledom

[26]) Lozica ovdje šumice. [27]) Kuhač I, str. 307. [28]) Kuhač I, str. 178.

i u jedan mah obuhvaćamo čitav lik. Svaka se pjesma, bila ona epska, lirska ili dramska, sastoji od rečenicâ i odsjekâ, po kojima se tek postepeno unose predočbe, misli, osjećaji i razpoloženja (ugođaji) u dušu slušalaca ili čitalaca.

Vezanje dielova nekoga pjesničkoga djela u suvislu cjelinu zove se kompozicija ili sastav pjesme.

Manje je pjesme težko razstavljati u odsjeke, koji bi bili veći od rečenicâ, ali veće pjesme imadu obično tri diela: *uvod, sredinu* i *završetak*.

Uvod može biti takav, da se pjesma obraća izravno čitaocima ili slušaocima pripravljajući ih na predmet, koji će doći. Narodni pjevači na početku većih epskih pjesama znadu zapjevati ovakve ili slične stihove:

Sve povrzi, | za Boga prioni,
Ne bi li nas | i Bog pomogao,
Utješio | stara i nejaka,
Zdravlje dao | voku i težaku,
Zaklonio | kuge i morije,
Sirotinju | okom pogledao,
Nemoćniku | dao oblakšicu,
Nami mlađim | zdravlje i veselje,
Da pjevamo, | da se radujemo
Sve u strahu | Boga velikoga.[29])

Takav se uvod nalazi kadkada i u kraćim pjesmama, u kojima se što pripovieda. Jedna šaljiva priča počinje se ovako:

Poslušaj me, | dragi pobratime,
Koji nosiš | od Hrvata ime;
Kod kuće si, | ter ništa ne znadeš,
Što se tebi | kaže, to ne čuješ.
Veliki se | događaj dogodi.[30])

U epskim pjesmama postoje tako zvani *stalni ili stereotipni uvodi*, u kojima se prikazuju pojedinci ili više osoba, kako vino piju ili pišu pismo ili rano rane ili uzjahuju konja ili putuju gorom ili se šetaju po svojem gradu; ili kako djevojke peru platno na kojoj vodi, ili kako sužanj cvili u tamnici, ili kako majka hrani svoje sinove, ili kako junak prosi djevojku; ili opet kako netko sanja sudbonosan san, ili kako pucaju na gradu topovi, ili kako četovođa kupi junake u četu, ili kako su se sastale dvie vojske i t. d.

[29]) Jukić-Martić, Ženitba i junačtvo Marjana Borića. [30]) Kuhač IV., str. 222.

No obično narodni pjevači ili kazivači ne okolišavaju mnogo, nego redovito prelaze brzo na sam predmet, nastojeći već svojim početkom da skrenu pažnju slušalaca na glavnu radnju.

Kada pjevač ili kazivač uvede jedanput slušaoca u svoj sviet, više ga ne pušta od sebe, nego obrađujući *sredinu pjesme*, reda pred njim prizor za prizorom. Pri tom odabire samo zanimljive i značajne momente, a sve, što je nebitno, izostavlja. Slušalac mora ostati u napetosti; njegova duša mora neprestano drhtati od očekivanja, što će se dogoditi. Napetost se povećava osobito, kada se radi o životu i smrti jednoga junaka ili više njih. Slušalac se boji, da će njegov miljenik nastradati, ili da će pobiediti onaj, kojemu on nije sklon. U takvom slučaju znade doći do *nenadana obrata*, i sve se sretno svršava. Naravno, često dolazi i do stradanja omiljelih osoba.

Nît je u epskim pjesmama *jednostruka*, kada se radi o jednom podhvatu. Ali u većim pjesmama znadu pjevači izplesti i *višestruku radnju*, koju vrši više osoba na više mjesta. Oko pojedinog mejdana i ženitbe redaju se prizori, u kojima se prikazuju neslućene vratolomije, neobično brze utakmice i čudesni utjecaji. Bolji pjevač sve to povezuje bez skokova i bez raztrganosti, a lošiji kadkada poziva izričito svoje slušaoce, neka ostave jedan prizor i neka svrate pažnju na nešto drugo.

Kada je izcrpljena napetost i zadovoljena radoznalost, nije kadkada ni potrebito, da dolazi poseban *završetak*. Ipak pjevači više puta zaokružuju sadržaj događaja u nekoliko stihova *(rekapitulacija)*, a onda znadu dodati još i poseban *zaglavak*, koji nije u tiesnoj vezi s izpripoviedanim predmetom, nego mu je svrha pribaviti ili zadržati sklonost slušalaca, kojima se izriču ovakvi *pozdravi*, *pozivi* i *želje:*

Davno bilo, | sad se spominjalo,
A mi da smo | zdravo i veselo!

Kadkada se ti pozdravi, pozivi i želje otegnu i u više stihova, koji glase ovako:

I da si mi | zdravo, pobratime!
Ova pjesma | na tvoje poštenje,
Bog ti dao | zdravlje i veselje!
Još da bi ti | rodilo predivo
I da bi ga | gulile djevojke,
Udovice | trle i topile,
Bjegunice | na rosu nosile,
Stare bake | žicu otezale!
Pošten bio, | ko te je rodio,
Poštena ti | na ramenu glava,
Poštenija | pod obrazom brada!
Štimala te | braća i družina,
Dušmani ti | svi pod nogam' bili
Kano konj'ma | klinci pod pločama!

U životu se nijedan događaj ne ponavlja dvaput u istom obliku. Ali stvaralačka mašta ne može obuhvatiti svu mnogolikost i raznolikost života, nego pravi *stalne kalupe*, u koje stavlja građu pjesničtva.

Tako nastaju *motivi*, t. j. stalni i stalnim načinom obrađeni pjesnički sadržaji, koji se prema potrebi vežu uz različite osobe, različita mjesta i vremena.

Gotovo bi se moglo postaviti pravilo, da u epici nijedan motiv ne pripada samo jednoj osobi, nego *svi motivi pripadaju svim junacima.* Motiv o oslobođenju grada i djevojke od zulumćara Arapina pripisan je u Erlangenskom rukopisu Ivanu Karloviću, a u epskim pjesmama 19. stoljeća povezan je s Bolanim Dojčinom, Kvadratinom, Daničićem i drugima. Motiv o junaku s tri srdca junačka pripisuje se nesamo Musi Kesedžiji, nego i Brehulji Šimunu, Ognjeviću Aliji i drugima. U više inačica ponavlja se motiv o junaku, koji se ženi vilom, a kad se vila dočepa oduzetih krila, ostavlja muža i djecu i odilazi u oblake. Stalno se prikazuju bogati dvori, u kojima se nalazi svakojakog blaga, a ti dvori pripadaju jednoć Ivanu Karloviću, drugi put Ivanu Senjaninu, treći put Osman-begu Đuliću i t. d.

Isti motivi dovode do toga, da i *različita mjesta dobivaju u narodnim pjesmama isto obličje.* U opjevanom Senju, Kotaru, Budimu, Sarajevu, Osieku, Sigetu, Carigradu, Mletcima postoje jednake kule, palače i ulice. A oko tih gradova svuda su jednaka polja, s jednakim usjevima, izvorima, potocima, riekama i drvećem.

Isti motiv može se obrađivati na više načina, jedanput obširnije, drugi put kraće.

Opisuje se na pr. kako dvie sestre ili dvie drugarice nemaju brata, nego prave lutku od biele svile i od javorova drva. Taj osnovni sadržaj sve se više proširivao u pjesmama, koje su nastajale u različnim krajevima. Najprije je pjesma dobila nove prizore time, što su anđeli milošću Boga velikoga udahnuli tako načinjenomu bratu život. Onda se radnja i dalje povećavala. Oživljeni je brat dobio ime »lipi Ivo jedini u majke«, a kada mu je došlo doba za ženitbu, dvie sestre ili dvie drugarice govore među sobom:

»Da mi bratu tražimo djevojku!«

Svršetak je isti kao i u nekim drugim pričalicama, gdje se opisuje ženitba običnih junaka:

Kad prođoše | tri godine dana,
Nađoše mu | gizdavu djevojku,
Po imenu | sjeroticu Maru:
Oženiše | jedinog u majke.

Ovakvih primjera osobito je puna junačka narodna epika, u kojoj se ista tipična radnja može opisivati jedanput u petdesetak, a drugi put možda i u tisuću stihova.

I u lirici postoje stalni motivi, koji se obrađuju s različitim ugođajima u različitim stihovima i s različitim imenima osobâ, mjesta i vremena. Ako se dva motiva ujedine skupa tako, da se opaža njihovo dvojstvo, time nastaje *kontaminacija ili pomiešanost,* koja obično oslabljuje pjesničku snagu pjesme.

Pjesnički govor narodne pjesme služi se ponavljanjem jednakih rieči, izraza i govornih ukrasa. To su t. zv. *stalni ili stereotipni izrazi,* među kojima se iztiču osobito *stajaći brojevi i ukrasni pridjevi.*

Stajaći brojevi ne upotrebljavaju se radi oznake njihove prave vriednosti, nego s tom svrhom, da se njima zaokruži ono, što se obično izriče prilozima mnogo, malo, dosta. Neprestano se susrećemo s brojevima: 3, 4, 6, 7, 9, 12, 30, 60, 100, 200, 300, 500, 1000. U jednoj muslimanskoj pjesmi o zauzeću Sigeta pripovieda se, kako glasnik Idriz dolazi banu Zrinoviću, da zatraži od njega predaju grada. Banovo je družtvo opisano ovako:

Pokraj bana | *sedam* đenerala,
I kraj njiha | *dvan'est* kapetana;
Redom sjedi | *trides't* oficira
Kraj banovih | *dvan'est* kapetana.

Idriz predaje sigetskom banu pismo cara Sulejmana, koji javlja:

»Ja sam silne | vojske pokupio.
Po tefteru[31]) | *pet stotin'* hiljada,
A dovuko | *pet stotin'* topova...«

Kada je dvanaest banovih častnika pročitalo Sulejmanovu poruku, ustaje među njima Luka Daković i veli:

»U Sigetu | kula *šest hiljada,*
A čaršije[32]) | *dvan'est* punih sata,
A dobro smo | bedem utvrdili:

[31]) Tefter, imenik, zapisnik. [32]) Čaršija, dio grada s trgovima i trgovinama.

Kraj čaršije | *četiri* kapije,[33]
Na kapiji | tvrdi bedemovi,
Na svakomu | po *šeset* topova,
Naše vojske | po *šeset* hiljada...«[34])

Ukrasni pridjevi ili epiteti (epitheta ornantia) imadu tu svrhu, da daju prizorima veću zornost. No kod toga se opaža više puta i neka jednoličnost. Grlo je svagda bielo, pa makar pripadalo kojiput i crnom Arapinu. Zemlja je crna, majka je stara, kula je kamena, polje je široko, sokol je siv, konaci su dugi, kukavica je siva ili sinja, junâci su mladi, krčma (mehana) je pijana, volovi su debeli, odielo je sjajno ili bogato, pero je sitno, rana je ljuta, djevojka je gizdava ili kićena, djeca su nejaka, i t. d.

Primjere za stalne ukrasne pridjeve nalazimo u svakoj narodnoj epskoj i lirskoj pjesmi, kako se vidi i iz ovih stihova, koji su tiskani među obrednim pjesmama u ovoj knjizi:

Stare majke | bud'te ćerke,
Da se ćerke | zorom staju,
Da počešu | *plave* kose
I umiju | *belo* lice
I pometu | *bele* dvore,
Bele dvore | i komore,
I oriblju | *žute* stole,
Žute stole | javorove,

I donesu | *bistre* vode
I naliju | *čiste* lonce.
Stari ćaćki, | bud'te sinke,
Da se sinki | zorom staju,
Da izrenu | *riđe* vole,
Riđe vole | u lugove,
I napasu | *riđe* vole
I posiju | *belo* žito.

Svi sadržaji, koji se obrađuju u pjesničtvu, moraju činiti *dojam prirodnosti* i nenategnutosti. Ako u kojoj pjesmi odkrijemo kakvu neprirodnost i namještenost, to je znak, da je ta pjesma neuspjela.

Ipak iz toga ne smijemo zaključiti, da je govor u svagdanjem životu uviek podpuno jednak pjesničkom govoru. U svagdanjem životu na pr. izbjegavamo *srokove,* a u pjesničtvu pojačavamo njima umjetničke doživljaje. *Srokovi su u narodnim pjesmama rjeđi nego u umjetnom pjesničtvu, ali ih ipak imade u obilnoj mjeri osobito u popievkama.* Nastaju tako, da se svi glasovi, koji dolaze iza naglašenoga samoglasnika, podudaraju. *Obično su ti srokovi trosložni, dvosložni ili jednosložni.* Četverosložni su srokovi u narodnom pjesničtvu izuzetak.

Obće poznati primjeri trosložnih (daktilskih) srokova u narodnim pjesmama jesu:

Tekla voda Karašica
Od Valpova do Našica.

[33]) Kapija, vrata. [34]) Hörmann I, str. 136.—7.

Ili: Nek ne vidi, kud je dohodila,
Kud je zlatne prage prehodila.
Ili: Dvi se vode razlievale,
U jednu se salievale.

Dvosložni (trohejski) srokovi tako su česti, da se nalaze gotovo u svim popievkama.

Rjeđi su *jednosložni srokovi*, kojih ima u štokavskom narječju manje nego u kajkavskom i čakavskom. Primjeri:

Štokavski: U vašem je selu jedan cer,
Bog vam živi vašu kćer!

Čakavski: Katarina, zlata kći,
Kade j' delo, tu te ni,
Kade j' tanac, tu si ti,
Katarina, zlata kći!

Kajkavski: Nikaj na svetu lepšega ni
Nego gorica, kada vrodi,
Kumek moj dragi, daj se napij,
Dugo nas ne bu, daj se ga vžij!

Međutim u hrvatskom se narodnom pjesničtvu nalaze vrlo često i tako zvani *nečisti srokovi*, kako se vidi u ovim primjerima:

Kroz livadu bistar potok tiho žubori,
Golub guče, momče njemu tiho govori.
Ili: Cvati, ružo, nemoj opadati,
Boluj, Ahmo, nemoj umirati,
Jer te nemam nigdje ukopati.
Ili: Konja kuje, konj mu poskakuje,
Na konju mu okov pozvekuje.

Isto tako imade i mnogo *srokova po asonanci*, u kojima se podudaraju samo samoglasnici, a suglasnici su različiti.

Primjeri *trosložnih srokova po asonanci:*

Oštrog sam meštra služio.
Sitnu sam knjigu učio.
Ili: Na kapici kitica,
Na kitici tičica.
Ili: Iskre su na nju padale,
Da su sve ptice plakale.

Primjeri *dvosložnih srokova po asonanci*:

Ljubav nije šala,
Nego bolest prava,

Tko se njome igra,
U svoj život dira.
Ili: Ja se šetam krajem mora,
Začuh zuku divna kola.
Ili: Mene moja svitovala majka:
Prođ' se, kćeri, onoga junaka!

Primjeri za *jednosložne i trosložne asonancijske srokove* nalaze se u ova četiri stiha:

Na moru je jedan brod,
Pomogal nas dragi Bog!
Na moru je galija,
Pomogla nas Marija!

Ukrasi, koji se zovu *figure* i *tropi*, jednaki su u narodnom kao i u umjetnom pjesničtvu. Razlika je samo u tom, što se neke figure i tropi u narodnom pjesničtvu češće upotrebljavaju nego u umjetnom.

Osobito se iztiče *posebna narodna poredba ili prispodoba*, u kojoj se najprije kazuje predmet, s kojim se nešto poređuje, zatim se taj predmet nieče, i najposlije se iznosi ono, što se s nečim poređuje. Na stotine imade ovakvih primjera:

Rasla jesu dva bora zelena,
Među njima jela izvijena.
Ono nisu dva bora zelena,
Neg' ono su dva brata milena,
Među njima seka Mandalina.
Ili: Što se bili u gori zelenoj,
Ol' je vila ol' studena stina,
Ol' su bile u planini ovce?
Nit' je vila nit' studena stina,
Nit' su bile na planini ovce,
Već je ranjen Daničiću Jure,
Dažd ga pere, sunašce ga bili.

Kadkada se takva poredba skraćuje na taj način, da se izostavlja niekanje, a ostaje samo prvi i treći dio, kako se vidi i iz ovoga primjera:

Rodila loza dva grozda,
Hranila majka dvi kćeri,
Jednoj je ime Anica,
Drugoj je ime Marica.

U narodnim se pjesmama upotrebljava češće nego u umjetnom pjesničtvu *hiperbola*, t. j. pretjeran opis za neku osobu, radnju ili predmet (pretjerivanje, prevršivanje, pregonjenje). Svrha je hiperboli, da

pobudi u nama udivljenje, zgražanje ili smieh. Prikazuju se junaci, koji u jednom boju smaknu više tisuća neprijatelja; opisuju se bojišta, po kojima oblieću gavrani dva tjedna i ne mogu naći nekrvavo mjesto, da na njem odpočinu; spominju se lagumi, koji bacaju neprijatelje tako visoko u zrak, da oni istom treći dan padaju na zemlju. U jednoj bugarštici ovako se opisuje junačtvo braće Ugovića:

Oni su se zahvalili svietlu kralju ugarskomu:
Kad bi nebo padnulo na junačku crnu zemlju,
Oni bi ga primili na svoja na bojna kopja.

U svim hrvatskim narječjima nalazi se opis, koji je poznat već staroj indijskoj književnosti, a govori se u njem o tako velikom užitku ili jadu, da ga ne bi bilo moguće izpisati ni bezbrojnim perima na papiru, koji bi bio širok kao nebo. Tu je prispodobu upotriebio i Matija Divković pišući: »Da su sva nebesa od hartije, a sve more da je mastilo, a sva slama i patrlje perje, čijem bi se pisalo, i sve zviezde nebeske da su pisaoci i naučitelji, kako su naučitelji od Pariža, u istini svi ovi naučitelji i pisci ne bi mogli izgovoriti, ne bi mogli izpisati najmanjšega veselja, koje imaju sveti gledajući lica Božjega.« Kod Matije Divkovića taj opis nije nikakva hiperbola, jer se radi o neizmjernom užitku u vječnosti. Ali kada se isti govor primjenjuje na ograničene zemaljske stvari, onda je to hiperbola, koja je u pjesmama gradišćanskih Hrvata stvorila i ovakve stihove:

Da bi nebo papir bilo,
A zvezdice pisci bili,
Još ju ne bi popisali
Onu ljubav, ku smo 'mali.[35])

Ako se pod riečima, koje znače neizmjernu ili veličanstvenu mjeru, krije nešto neznatno ili ništetno, onda se hiperbola pretvara u označivanje komike ili smiešnosti. Divimo se, kada gledamo junačku četu, ali se smijemo, kada se namjerimo na ovakve stihove:

Stade zuka do Vranduka,
Digoše se Glamočani,
I pred njima rak na konju,
Nosi sohu na ramenu.

[35]) Kuhač III, str. 114.

8. Od Đore Držića do ustaške himne

U staroj hrvatskoj umjetnoj književnosti opažaju se jasno dvojaki utjecaji: jedni dolaze iz tuđine, drugi iz rođene domaće rieči. Među utjecajima iz tuđine neki su bili i loši, jer su sputavali gdjekojega hrvatskoga pjesnika previše težkim okovima. Međutim takav tuđinski duh nije mogao nikada prevladati, jer se i umjetno pjesničko stvaranje jačalo i osvježivalo neprestano na nepresušivim izvorima hrvatskoga jezika, koji se čuvao među širokim narodnim slojevima.

Hrvatska narodna pjesma bila je izprva slična Pepeljuzi: čistila je i redila kuću, ali nije smjela da se izpoređuje s umjetnom pjesmom. Samo gdjekoji pisac svratio je pogled na nju i zadivio se njezinoj ljepoti, ali ni on nije uspio da tu kćerku postavi trajno za domaći stol pokraj njezine sestre, koja je u ono vrieme bila manje liepa, ali je zato znala ugađati svojoj okolini nesamo prirodnim dražima, nego kadkada i napirlitanom odjećom i namještenim kretnjama.

Prvi naši dubrovački trubaduri koncem 15. i početkom 16. stoljeća osjećali su neodoljivu snagu narodne pjesme, koja je već tada imala usavršenu jezičnu glasbu i udivljenja vriednu zornost. Vrelo narodnoga pjesničtva natopilo je bujnu bašču *Đore Držića*, ali čini se, da ni on sam nije odviše mnogo držao do onih pjesama, koje je spjevao »na narodnu«. Više su mu se sviđale one pjesme, u kojima se povodio za osobinama tuđega duha i jezika. Naša je književnost doduše odmah na početku bila progovorila narodnim jezikom, ali se nije usuđivala uviek da dadne do kraja oduška svojemu nabujalomu srdcu, nego se morala služiti slikama, frazeoložkom instrumentacijom i simbolima, koji nemaju dovoljno odjeka u hrvatskoj duši. Ono bistro narodno vrelo, oko kojega su već u početku naše umjetne književnosti zapjevali razigrani slavuji, izgubilo se u gromilama kamenja, da opet izađe na vidjelo i zažubori u *Lucićevoj »Robinji«*, u bugaršticama *Petra Hektorovića*, u nekim pjesmama *Dinka Ranjine* i *Ignjata Đorđića*, u *Barakovićevoj »Majci Margariti«*, u zapisanoj *baladi Petra Zrinskoga o Svilojeviću*, u *deseteračkim pjesmama Franje Krste Frankopana, fra Lovre Sitovića, fra Andrije Kačića Miošića, Matije Antuna Reljkovića* i u drugim proizvodima, što su se nadahnjivali istim duhom prave narodne rieči, koji je davao svježinu i narodnoj pjesmi. No istom u 19. stoljeću priznato je Pepeljuzi, da bude gospodarica u svojoj kući.

Poslije toga preokreta mnogi su hrvatski književnici dalje obrađivali građu hrvatske narodne pjesme,

Petar Preradović pjevao je neke lirske pjesme u narodnom duhu. *Luka Botić, fra Grgo Martić, Krsto Pavletić, Osman-beg Štafić, Safvet-beg Bašagić* i mnogi drugi obogatiše hrvatsku književnost epskim pjesmama, koje se čitaju i danas sa zanimanjem, jer im i vanjski oblik kazuje, da su potekle iz narodne duše. *Franjo Marković*, koji je inače tražio građu i mjerila obično u tuđim književnostima, pošao je kadkada u školu i narodnoj pjesmi, pa je po uzoru starih bugarštica spjevao i ovu krasnu pjesmu u čast krunitbe kralja Tomislava na Duvanjskom polju:

Klikom kliče sokol siv u tvrdome Bišću
Na jablanku sjedeći do banovih dvora,
Gdjeno logom ležaše ban Ostrivoj bolan,
Rane ljute spregle ga ognjena junaka;
Nad njim suze ronjaše banica gospođa,
A s jablanka sokol siv tako klikovaše:
»Čuj me, počuj, bane moj, gospodaru mili,
Tako ti se smrti zle hrabru oprostiti,
Jer ti glasnik dopadoh s Duvanjskoga shoda.
Gdje se jutros krunjaše bane Tomislave.
Sve mi polje prekriše hrvatski junaci,
Što sa strana zagorskih, a što sa primorskih.
Što ih tamo sastavi banovina sedam.
Kad li bane Tomislav u crkvu stupaše,
Pred njim idu zlaćani oklopnici štitni,
I vladike s krstovi i duplieri plamni,
I župani i sedam banovina bani,
I dvorani kraljevski s mačem, stiegom, žezlom,
I sokolar, na ruci sokol mu trepćaše.
Hrabri junak Tomislav pred oltarom veljim
Na sveto evanđelje Bogu prisizaše
Biti pravde štitnikom, dobrote i spasa .
Tada biskup hrvatski mač mu sveti opasa,
Glavu mirhom pomaza i postavi krunu,
I dav žezlo sjede ga na priestolje pravde.
Kada biskup zapjeva, sav sviet otpievaše:
Slava Bogu na nebu, mir na zemlji ljudem!
Kad li kralju krunjeni izšeta iz crkve,
Na nj mi žarko sunašce s neba prosu zrake.
Sve ga polje Duvanjsko klikom uzvišaše.
Da se zemlja i nebo jekom potresaše.
Kad mu bani darove kralju prinošahu,
Težka tuga savi me, jer tvoga ne bješe.
Kad li sam kralj banima dare uzvraćaše.
Tebe bolna tužeći tako zazivaše:
Oj sunašce, pozdravi bana Ostrivoja,

Prof. Ante Kuman:

Božo Domnjak

Koga rane spregnule ognjena junaka,
Jer u bojih nebrojnih svedj uza me staše.
Zato, žarko sunašce, ne prestaj mu sjati
I junaku ognjenom zdravlje ti povrati!«
Kad li soko dopjeva bišćanskome banu,
Lice banu junačko suncem se razasja,
Rane oduminuše ognjenu junaku,
On poskoči: Živio, moj hrvatski kralju!
Da se zemlja i nebo jekom odzivaše.
I on tja do starosti još uz kralja staše
Ter u bojih nebrojnih slavu umnožaše.

Mnogi su pjesnici pošli Lucićevim tragom pa su građu narodnih pjesama pretvarali u drame.

Najtrajniji je uspjeh postigao *dr. Milan Ogrizović* dramatizacijom »*Hasan-aginice*«. Manje je uspio svojim »*Banovićem Strahinjom*«.

***Edhem Mulabdić* dramatizirao je neke motive o *Đerzelezu Aliji*, *Husejin Dubravić pjesmu* »*Tomić Mihovil i Tešnjanin Alija*«, *Jaša Kušan pjesme* »*Zaplakala stara majka Džafer-begova*« i »*Dva Morića*«. Č. sestra *Bernardina Horvat* sastavila je prema narodnim pjesmama religioznu dramu »*Mali vrtec ograjen*«. *Dr. Velimir Deželić* i *dr. Božidar Širola* obradili su svoje »*Kolede*«.**

Među bosanskim Hrvatima bila je raširena pjesma, kojoj prva četiri stiha glase:

U ranama na bojištu leži ranjenik,
Ne plaši ga grom pušaka ni topova rik.
Puška puca, sablja sieva, barut miriše,
A ranjenik na bojištu tužno uzdiše.

Prema toj narodnoj pjesmi spjevao je *Poglavnik dr. Ante Pavelić* u kolovozu g. 1932. u talijanskom gradu Breši rieči ustaške himne.

Motiv narodne pjesme prepjevan je u ove kitice:

Puška puca, a top riče,
Grmi kao grom:
Sad ustaša bojak bije
Za hrvatski dom.

Puška puca, krv se lije,
Dušman bježi klet,
A ustaška hrabra vojska
Vrši zavjet svet .

Tjera smjelo dušmanina
S praga djedovskog,
I podiže staru slavu
Roda hrvatskog.

Ne plaši ga grom pušaka
Ni topova jek,
Dom, sloboda, vjerna ljuba
Rani su mu liek.

Puška puca, a top riče,
Barut miriše,
Mlad ustaša na bojištu
Ranjen izdiše.

Oj hrvatska zemljo mila,
Sviće danak tvoj,
Sad ustaška hrabra vojska
Za te bije boj.

9. Ljepota i vriednost hrvatske narodne pjesme

U Evropi i na cielom svietu imade malo naroda, u kojima bi seljaci znali toliko pjesama kao u nekim hrvatskim krajevima. *Gotovo bismo mogli reći, da je Hrvatima prirođen savršen smisao za narodne stihove.* Još uviek se obnavljaju stare pjesme i nastaju nove. Pri tom surađuju pripadnici svih dobi, od djetinjstva do kasne starosti. Svi poznadu časove velike razigranosti, u kojima se baštinjeno duševno blago povećava kakvom novom tekovinom.

Sastaju se djeca i pjevaju:

Ja sam jež,
Carev knez,
Svaka mi je
Dlačica
Ko pletena
Iglica.
Savit ću se
U bublicu,[36])
Žicnut ću te
U nožicu.[37])

Stara je to pjesma, ali svaka dječja igra unosi u nju nešto novo. Vječno obnavljanje djetinjstva — to je pravi sadržaj ovakvih i sličnih stihova.

Sastaju se momci i djevojke, da plešu kolo. Slike neslućenih svjetova odkrivaju se pred njima. Mnogi umiju u takvim časovima nesamo

---

[36]) Bublica, grudica. [37]) Mehmed Kurt, Sickalice, Školski vjesnik VIII, str. 484.

ponavljati, nego i stvarati bezbroj stihova. Bez ikakva ustručavanja otimaju se djevojkama iz usta ovakve rieči, koje se u prvi mah pričinjaju kao nametljivo hvalisanje, ali kad ih bolje promislimo, priznajemo, da iz njih govori ponosna mladost, koja dobro ocjenjuje svoju vriednost:

Kosa mi je dugačka pa gusta,
Od ružice rumenija usta.
Vita tiela ko tanana jela,
Svi mi vele: Moja zoro biela!

A momci, koji su obično tvrđi, znadu postati vrlo raznježeni, pa pjevaju kao nekadašnji trubaduri:

Srdce moje, pukni ili projdi,
Janje moje, umri ili dojdi!
Težki jadi na srdcu mojemu,
Kaži, diko, jesu l' na tvojemu?[38])

Uobće može se reći, da *narodna pjesma preobražava sve znatnije životne časove u pjesničku ljepotu.*

Žao nam je, što nemamo iz prošlosti veći broj zabilježenih narodnih stihova. Kamo sreće, da su neki umjetni pjesnici prestali pisati svoje umotvorine pa da su se dali samo na bilježenje i uređivanje narodne epike i lirike. Danas se svi slažemo s mišljenjem *Milorada Medinija*, koji je izrekao ovakav sud:

»Za nas više vriede tragovi narodne poezije, koje nađemo tamo i amo razasute po pjesmama naših trubadura, nego svi njihovi umjetni uzdisaji, kojima su kušali zadobiti milost svoje drage.«[39])

No stari su hrvatski pjesnici najvećim dielom mislili drugčije.

Ignjat Đorđić pripada među veće hrvatske književnike starijega doba. Neka njegova djela spominjat će se, dokle god bude živio hrvatski narod. Ipak se često mrcvarimo od dosade, kada čitamo neke njegove nacifrane stihove. Možemo odahnuti, kada se namjerimo na pjesme, koje su »na običajnu priprosto spjevane«, kako se vidi iz ovoga primjera:

Liepa ti je gorica zelena,
A još ljepša mlada narešena:
Cvieće stoji na nje rusoj glavi
Ko na licu proljetnoj dubravi.[40])

---

[38]) Dr. Đuro Basariček, Kolo pjesmarica, Zagreb 1916.
[39]) M. Medini, Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku, knj. I. str. 127. [40]) M. Rešetar, Djela Injacija Džordži, I. knj. str. 276.

U riečima: »na običajnu priprosto spjevane« odkrivamo tajnu, zašto u narodnom pjesničtvu ima razmjerno više ljepote nego u mnogim našim starim umjetnim pjesmama. Prva je njegova vrlina *prirodnost.* Narodne pjesme nisu nategnute ni namještene, nego su proizašle neprisiljeno iz razigrana srdca i razpjevane duše. Narodni su se pjevači i kazivači držali pravila, koje je kasnije izrekao Preradović poznatim stihom: »Pjevaj samo, kad ti duša pjeva!«

Umjetno je pjesničtvo u prijašnje vrieme često trpjelo od *preobširna zaključivanja, dokazivanja i uobće umovanja.* Narodna pjesma također *voli mudre rieči,* ali je u tom vrlo kratka, jer odmah prelazi na *iznošenje zornih slika i na buđenje estetskih čuvstava miline, divljenja, tuge, smieha, zgražanja, sažaljenja i t. d.* A to i jest specifična svrha pjesničke umjetnosti.

Premda su i neke narodne epske pjesme vrlo duge, ipak je njihova dužina kud i kamo manja od nekih umjetnih pjesama. Narod je bio nemilosrdan ocjenjivač svojih poznatih i nepoznatih pjevača, zato nije dao nikomu, da ga gnjavi i da mu dosađuje. Svojim je pjevačima govorio: »Treba zasviriti i za pas zadjeti.« Time je izrekao isto pravilo kao i onaj učenjak, koji je rekao, da *pjesma smije biti onoliko duga, koliko je zanimljiva.* Toga se pravila nisu držala mnoga umjetna pjesnička djela, koja su se sačuvala do nas samo zato, jer je papir uztrpljiviji nego narodni slušatelji, koji nisu dopuštali, da im se u uspomeni zadržavaju neuspjeli stihovi.

Mnoge su se stare umjetne pjesme u svojoj preobširnosti zadržavale na mrtvim dielovima događaja, ostajući predugo u istom krugu i ne odmičući se u radnji napried. *Razvučeni opisi, monolozi i dialozi* izricali su u sto kitica, što se moglo jezgrovito i snažno izreći u deset stihova. Pjesnici upravo kao da su uživali u natjecanju, tko će za opisivanje jednog doživljaja smisliti dužu pjesmu.

Narodna pjesma odabire uviek t. zv. *»fruchtbare Momente« (plodne momente),* t. j. takve dielove radnje, koji najviše privlače našu pažnju. Slušalac mora neprestano s napetošću očekivati, što će se dalje dogoditi; a kad nema više toga očekivanja, narodna je pjesma završena i nema više šta da nam kazuje.

Ostajući vjeran prirodnosti nije se narodni pjevač usuđivao nikada udaljiti od *duha svojega jezika.* Zato i one narodne ili polunarodne pjesme, koje su zabilježene ili prepjevane u doba Đore Držića i Petra Zoranića, čitamo bez natege, a umjetni nam stihovi iz istoga vremena zadaju velike potežkoće, jer su nagrđeni gdjekada tuđim jezičnim osobinama. Velik dio naših starih pjesama upropaštavala je osim tuđinske stilistike još i tuđinska metrika. Svi priznajemo ovim Gundulićevim stihovima veliku pjesničku snagu:

Ah, sad imam pamet hitru:
Sve je, što sviet gleda, i dvori,
Na ognju vosak, dim na vitru,
Snieg na suncu, san o zori,
Trenutje oka, strila iz luka,
Kijem potegne snažna ruka.

No kad pokušamo te stihove čitati, kako ih je čitao Gundulić, t. j. kao šest osmeraca, odmah osjećamo, kako se velik dio ljepote razplinuo. Tuđinska naime elizija traži, da činimo nasilje na svojem jeziku i da stihove čitamo po prilici ovako:

Ah, sad imam pamet hitru:
Sve je, što sviet gled' i dvori,
N' ognju vosak, dim na vitru,
Snieg na suncu, san o zori,
Trenutj' oka, stril' iz luka,
Kiem potegne snažna ruka.

Narodna pjesma prati sav narodni život. Njezina *svestranost* nije zapravo ništa drugo nego pretvaranje čitavoga života u estetske zorove i čuvstva.

Sa zanimanjem čitamo stihove:

Junak putom putuje,
Tužnim glasom tuguje.
Pitale ga ptičice
Iz zelene gorice:
»Što je tebi junak mlad?
Što ti putom putuješ,
Tužnim glasom tuguješ?«

Ovdje opažamo najuže povezivanje gore, pticâ i čovjeka. No to nije za narodni život nikakav izmaštan *ures, nego svestrano obuhvatanje životne zbilje.*

Narodna pjesma *čuva kulturne vriednosti* nesamo sadašnjega pokoljenja, nego i svih naših predaka i potomaka, osjećajući duboko, da je *narod općinstvo onih, koji žive sada, koji su živjeli prije i koji će živjeti u budućnosti.*

Zato je ta pjesma prerađivala i *našu prošlost* u umjetničke zorne slike i u čuvstveno trajno proživljavanje.

Time je služila nesamo posebnim umjetničkim, nego i praktičnim ciljevima.

Smisao za poviest daje svim narodima jedan od temelja njihova obstanka. Na tom smislu osniva se velikim dielom ljubav prema narodu, privrženost domovinskom zemljištu, osjećaj odgovornosti i ponosno izticanje svojih osobina. Bez toga smisla mogu biti samo skitnička plemena, koja nemaju ni svoje domovine ni veće prosvjete.

Proživljavanje vlastite poviesti očituje se kao nauka i kao predaja.

Poviest kao nauka djeluje u prvom redu na razum u obliku logičkih pojmova i sudova.

Poviest kao predaja stvara zorne likove, koji pokreću narodnu volju i hrane narodna čuvstva. Svaki izgrađeni narod *ima svoje junake*, koji se održavaju u njegovoj uspomeni.

Velika je zasluga hrvatskog narodnog pjesničtva i u tom, što je ono dalo narodnoj predaji velik niz junačkih likova, koji naznačuju obće uspjehe i stradanja hrvatskog naroda u prošlosti, a ujedno i ciljeve narodnih naprezanja za budućnost.

U Zagrebu, 1. veljače 1943.

PETAR GRGEC

I.

EPSKE PJESME

Bajke

Hrvat je tražio već u najstarijoj davnini, da imade nesamo koru kruha nego i da se snađe razumom i maštom u svojoj domovini, na zemlji, u svemiru i u vječnosti.

Svoje izkustvo i nagađanje izricao je u bezbrojnim poslovicama i pripoviedkama. U likovima more, zmajeva, vještica i drugih mračnih nepodoba čuvao je uspomene na prošla stradanja. U likovima pobjedničkih predstavnika svjetlosti slavio je svoje uspjehe i izricao nepokolebivu vjeru u pravdu, istinu i ljepotu.

Pretvaranje rudnih predmeta i biljaka u životinje i životinja u ljude ili obratno može se tumačiti i kao ostatak prastarih vjerovanja, koja imadu svoj zametak daleko u predpoviesti, kada se čovjek služio samo kamenim i drvenim oružjem i oruđem. Još i danas razšireno je u nekim krajevima vjerovanje, da je priroda nastanjena vilama, morama, vješticama, zmajevima. Nekada su govorile i trave i životinje, a nesamo ljudi. Medvjed je, vele, nastao od mužkarca, a kukavica od djevojke. Postanak nekih tjelesnih i duševnih osobina pripisuje se neobičnim događajima u starini. Kamen je nekada rastao i bio mekan, a istom se kasnije skrutnuo. Nekim se životinjama pripisuje moć hipnotiziranja.

U ovakvom pradavnom vjerovanju nalazi se izvor i današnjim bajkama ili mitima, u kojima se pripovieda o nebeskim tielima kao o nekakvim božanstvima, a sav se život ljudski zajedno s prirodnim pojavama tumači u okviru ovakvoga mitskoga nazora o svietu.

S bajkom je vrlo srodna *priča*, koja također prikazuje neobične događaje i preobraženja u ljudskom životu i u prirodi, ali im ne daje značenja viših i nižih božanstava, nego ide samo za tim, da zabavi maštu što šarolikijim zgodama.

Domaće su se bajke i priče obogaćivale preuzimanjem građe od drugih naroda, tako da više ne znamo posve točno, što je od iskona naše, a što je došlo k nama iz tuđine.

Danas imademo drugu sliku svieta i drugi nazor o svietu pa zato shvaćamo prirodu, život i svemir drugačije, nego što su to shvaćali prvi stvaraoci naše bajke, koji su predpostavljali, da su moguće mnoge stvari, koje su uistinu nemoguće. Ali bajka je i u proznom govoru i u stihovima ostala još i danas vrlo razvijen ogranak hrvatske narodne epike i kod katolika i kod muslimana.

Zmaj mladoženja

Čedo rađa budimska kraljica,
Ona ljuta zmaja porodila.
Netom zmaja porodila majka,
Pođe zmaje u mire[1]) od grada.
Ljuta zmaja biele goje vile,
Gojile ga petnaest godina.
Kad izide[2]) petnaest godina,
Ljuti zmaje svojoj ide majci;
Ljuti zmaje majci govorio:
»O kraljice, mila moja majko,
Majko moja, prosi mi djevojku
Čak daleko u Mletcima bielim
U onoga od Mletaka dužda.
Ima dužde devet ćeri svojih,
Devet ćeri, devet djevojaka,
Prosi, majko, za mene najmlađu,
A koja je u majke najljepša.«
Kraljica se liepo uresila
Pa mi ide Mletcima bielima;
Zdravo dođe, bieli pred dvor pade.
Vidio je dužde od Mletaka,
Biele joj je dvore otvorio,
Kraljici je dužde govorio:
»O kraljice, moja gospođice[3]),
Koja te je dovela nevolja
Dvor na bieli od Mletaka dužda?«
Govori mu budimska kraljica:
»Pošlje mene zmaje, diete moje,
Da ja prosim drage ćeri tvoje[4]),
Po imenu mlade Mandaljene.

Ćerca tvoja uzet hoće li ga?«
Kad kraljicu dužde razumio,
Mandaljene ćeri[4]) dozivao:
»Mandaljeno, draga ćeri moja,
Prosi tebe kraljica budimska
A za zmaja, mila sina svoga.
Ćerće moja, uzet hoćeš li ga?«
Nasmija se mlada Mandaljena
I govori budimskoj kraljici:
»O kraljice, prevedra Danice,
Ti pozdravi zmaja, sina tvoga,
Ja da sam ga pozdravila mlada,
U pozdravlju zmaju poručila,
Da ću njega uzeti djevojka,
Kadar nove on sagradi pute
Od Mletaka do Budima grada.«
Kad to čula budimska kraljica,
Odtole[5]) se zdravo odpravila,
Ona ide biela put Budima.
Kad kraljica biel u Budim dođe,
Ljutu zmaju govorila majka:
»Ljuti zmaje, moj jadan porode,
Koja će te uzeti djevojka,
Ljuta zmaja zvati gospodarom?
Djevojka je tebe pozdravila,
U pozdravlju jest ti poručila,
Da će tebe uzeti djevojka,
Kadar nove ti sagradiš pute
Od Mletaka do Budima grada.«
Kad je zmaju[6]) svoje čuo majke,
On joj dava od zlata jabuke
I svojoj je govorio majci:
»Hajde, majko, Mletcima bielima
Dvor na bieli od Mletaka dužda.
Kada duždu bieli pred dvor dođeš,
Metni,[7]) majko, zlaćane jabuke[4])
U duždeve dvore u bijele
Triput za se, a triput preda se,
Puti će se sami sagraditi
Od Mletaka do Budima grada.«
Kad to čula budimska kraljica,
Ona uzme od zlata jabuke[4])
Pa mi ide Mletcima bielima
Dvor na bieli dužda od Mletaka.
Kad kraljica bieli pred dvor dođe,
U vrata mu udrila jabukom;
Ona zlatnu bacala jabuku
Triput za se, a triput preda se;
Sami su se puti sagradili
Od Mletaka do Budima grada.
Pa kraljica u dvor ušetala,
Od Mletaka duždu govorila:
»Gospodare, dužde od Mletaka,
Ti izvedi svoje Mandaljene[4]),
Da je pitam budimska kraljica,
Hoće l' zmaja uzeti djevojka.
On je pute sagradio nove
Od Mletaka do Budima grada.«
Kad kraljicu dužde razumio,
Mandaljene ćeri[4]) dozivao:
»Mandaljeno, draga ćerce moja,
Zmaje ti je pute sagradio
Od Mletaka do Budima grada,
Kud će tebe voditi nevjestom[8]).
Ćerce moja, uzet hoćeš li ga?«
Kad to čula mlada Mandaljena,
Na visoki prozor izšetala,
Vidi zlatom pute kaldrmane.
Grohotom se nasmije djevojka
I govori budimskoj kraljici:
»O kraljice, prevedra Danice,
Ti pozdravi zmaja, sina svoga,
Ja da sam ga mlada pozdravila,
U pozdravlju njemu poručila,
Da ga ne ću uzeti djevojka,
Dok naranče žute ne usadi
S jednu stranu, pa i s drugu puta
Od Mletaka do Budima grada;
Kad me budu vodili nevjestom,
Da mi ne bi sunce naudilo.«
Kad to čula budimska kraljica,
Ona ide bijelom Budimu.
Ljutu zmaju govorila majka:
»Ljuti zmaje, moj jadan porode,
Koja će te uzeti djevojka?
Pozdravi te mlada Mandaljena,
U pozdravlju tebi poručila,
Da te ne će uzeti djevojka,
Dokle njojzi ne nasadiš mladoj,
Ne nasadiš žutih naranača
S jednu stranu, pa i s drugu puta
Od Mletaka do Budima grada;
Kad je budu vodili nevjestom,
Da djevojci ne naudi sunce.«

Kad je zmaje svoje čuo majke,
Dava majci od zlata naranču:
»Na ti, majko, zlaćane naranče,
I ti hajde Mletcima bielima
Dvor na bieli dužda od Mletaka.
Kada duždu bieli pred dvor dođeš,
Bacaj, majko, zlaćanu naranču
S jednu stranu, pa i s drugu puta,
Pa s' obrni put Budima grada,
Pa ti pođi duždeve u dvore
I ti pitaj mlade Mandaljene[4]),
Majko moja, uzet hoće li me.«
Kad kraljica čuje zmaja ljuta,
Ona primi od zlata naranču
Pa mi ide Mletcima bielima
Dvor na bieli dužda mletaćkoga.
Kad je duždu bieli na dvor došla,
Ona meće zlaćanu naranču
S jednu stranu, pa i s drugu puta,
Pa s' obrne put Budima grada:
To podraslo žutih naranača
S jednu stranu, pa i s drugu puta
Od Mletaka do Budima grada!
Pa mi šeta duždeve u dvore
Mandaljeni biele u kamare.
Mandaljeni mladoj govorila:
»Mandaljeno, draga ćerce moja,
Ljuti te je pozdravio zmaje,
U pozdravlju tebi poručio:
On posadi žutih naranača
S jednu stranu, pa i s drugu puta
Od Mletaka do Budima grada.
Ćerce moja, uzet hoćeš li ga?«
Kad to čula mlada Mandaljena,
Na visoki prozor izšetala.
Kad djevojka čudo ugledala:
Narančam' se puti okitili!
Tad govori kraljici budimskoj:
»O kraljice, prevedra Danice,
A ti pođi bijelom Budimu
I sakupi gospodu svatove,
Dođi po me, kad god ti je drago.«
Pa kraljica biel u Budim pođe.
Ljuti zmaje dočekao majku,
Ljuti zmaje majci govorio:
»Dobro došla, mila moja majko!
Jesi li mi izprosila drago
Po imenu mladu Mandaljenu?«
Ljutu zmaju govorila majka:
»Ljuti zmaje, moj jadan porode,
Ja sam tebi drago izprosila.
Po imenu mladu Mandaljenu.
Pozdravi te mlada Mandaljena,
U pozdravlju tebi poručila,
Da ja kupim kićene svatove,
Sa svatima idem po djevojku,
Ljuti zmaje, kad god mi je drago.«
Ljuti zmaje govorio majci:
»Kupi, majko, kićene svatove,
Sa svatima hodi po djevojku!«
Kad kraljica čuje zmaja ljuta,
Ona kupi gospodu svatove
Po Budimu i okolo njega;
Svate pošlje mladu po djevojku.
Liepo dužde svate pričekao
I dade im mladu Mandaljenu.
Zdravo svati doveli djevojku
Dvor na bieli kralja budimskoga.
Kad je večer do večera bilo,
Ide neve biele u kamare[9]),
Cmili[10]) mlada i suze prolieva.
Tažila[11]) je budimska kraljica:
»Ti ne cmili, draga ćerce moja,
Zmaj ti ništa učiniti ne će.«
S time mlada pođe u kamare.
Dođe zmaje iz mira od grada,
Ide zmaje nevi[12]) u kamaru.
A kad bielu u kamaru dođe,
Svlači s' sebe od zmaja odielo,
Osta momče kako sunce žarko.
Kad je sutra bieloj zori bilo,
On oblači od zmaja odielo,
Pođe zmaje u mire od grada.
Kad evo ti ljuta zmaja majke
Na kamaru svoje neve drage,
Jutro joj je dobro nazivala:
»Dobro jutro, draga moja neve'
Govori joj mlada Mandaljena:
»Dobro došla, mila moja majko,
Nerođena kolik' i rođena!
Neg' te molim, mila moja majko,
Kadar večer bude do večera,
Kadar zmaje u kamaru dođe,
Svuć će s' sebe od zmaja odielo.

Kadar noći polovica bude,
Hoće zmaje sanak uhititi[13]),
A ti dođi, mila moja majko,
A ti dođi bielu u kamaru,
Ti mu digni[14]) od zmaja odielo,
Majko moja, baci ga na oganj;
Ti izgori od zmaja odielo,
Da ne straši ni tebe ni mene.«
Kako rekli, tako učinili.
Kad je večer do večera bilo,
Ljuti zmaje ide u kamaru,
S' sebe svlači od zmaja odielo.
Kad je noći polovicu bilo,
Ljuti zmaje sanak uhitio.
Kad evo ti ljuta zmaja majke,
Diže njemu od zmaja odielo
I ona ga na oganj bacila.
Kad se zmaje od sna probudio,
On se jadan ni krenut ne može.
Ljubovci[15]) je svojoj govorio:
»Mandaljeno, draga ljubi[16]) moja,
Što učini, da od Boga nađeš!
Što si moje izgorjela ruho?
Mene biele gojile su vile.
Jošter nema, moja Mandaljeno,
Meni roka neg' petnaest dana,
Digli bi mi od zmaja odielo
I mene bi u Budim poslali.
Za kralja bih bio postanuo,
Ti bi bila budimska kraljica,
A sadar si crna udovica!«
Još bi bio zmaje govorio,
Ma je ljuti zmaje preminuo

Iz Luke na Šipanu kod Dubrovnika

---

[1]) Miri, zidovi. [2]) Izide, iziđe, navrši se. [3]) Narodna pjesma upotrebljava rieči gospođa i gospođica često u istom značenju. [4]) U ovoj pjesmi često dolazi objekt u genitivu mjesto akuzativu. [5]) Odtole, odatle. [6]) U narodnoj pjesmi često dolazi vokativ mj. nominativa. [7]) Metni znači ovdje baci. [8]) Nevjesta, zaručnica, mlada žena. [9]) Biele u kamare, u bielu kamaru, u bielu sobu. [10]) Cmili, cvili. [11]) Tažila, tješila. [12]) Neva, nevjesta. [13]) Sanak uhititi, san uhvatiti, zaspati. [14]) Digni, uzmi. [15]) Ljubovci, ljubi, ženi. [16]) Ljubi, nesklonjiva [illegible], ljuba.

za naučiti dr 8.IV 1966

Junak utapa vilu

Grad gradio mlad Ivane;
Što je za dan sagradio,
Za noć vile oborile.
Tužio se mlad Ivane,
Tužio se majki svojoj:
»Majko moja, diko moja!
Što sam za dan sagradio,
Za noć vile oborile.«
Al' govori stara majka:
»Bora tebi, mlad Ivane!
Meći straže na sve strane,
Sokolove na putove,
Mrke vuke na sokake[1]),
A junake na čardake[2])!«
To je Ivan poslušao
I straže je pometao.
Kad se noćca uhvatila,
Sokolovi zakliktaše,
Mrki vuci zavijaše,
A junaci poskočiše,
Uhvatiše bielu vilu,
Pa je vode mlad Ivanu.
Moli mu se biela vila:
»Nemoj mene sagubiti[3]),
Troje ću ti bilje kazat:
Jedno bilje, mlad Ivane,
Bit ćeš mudar i pametan;
Drugo bilje, mlad Ivane,
Vihar će ti konja nosit;
Treće bilje, mlad Ivane,
Bit ćeš mio djevojkama.«
Al govori mlad Ivane:
»Ne moli se, biela vilo!
Dok je meni glave moje,
Bit ću mudar i pametan;
Dok je meni konja moga,

Kako je Ivan mučio vilu

Vihar će mi konja nosit;
Dok je meni lica moga,
Bit ću mio djevojkama.«
On doziva sluge svoje,
Pa im daje bielu vilu:
»Vodite ju na 'nu vodu!
Svežite joj crne oči!
Bacite ju u 'nu vodu!«
Kako reče mlad Ivane,
Tako sluge učiniše,
Bielu vilu utopiše.

Iz Dragovaca kraj Oriovca

---

[1]) Sokak, ulica. 2) Čardak, kat u palači, ili gospodska kuća ili stražarnica. [3]) Sagubiti, pogubiti.

Hasan-aga i vila

Gorom jaše aga[1]) Hasan-aga,
Gorom jaše, goru kunijaše:
»O ti goro, ne zelenila se,
Što u tebi kapi vode nema,
Da napojim sebe i dorina[2]);
Došlo mi je zaklati[3]) dorina.«
Iz gorice nešto progovara:
»Ne kun' goru, aga Hasan-aga,
Nije tebi ništa gora kriva.
Eto doli zelenog jezera,
Al' na njemu brodarica vila,
Ište vila brodarinu težku.«
Dođe aga zelenom jezeru
Pa govori brodarici vili:
»Pruži ruku, brodarice vilo,
Da ti težku brodarinu platim.«
Al' da vidiš brodarice vile,
Prevari se, ujede je guja,
Bilu ruku iz vode pružila.
Ufati je aga Hasan-aga
Pa je baci za se na dorina,
Odvede je bilu dvoru svome,
Pa je vinča sebi za ljubovcu.
Lijep porod s njome izrodio:
Dvije šćeri[4]) i četiri sina.
Kolo igra na rosnoj livadi.
Molila se Hasan-aginica
Hasan-agi uz desno kolino:
»Moj dragane, aga Hasan-aga,
Hoću l' otić na rosnu livadu,
Da povedem kolo divojkama?«
Njojzi veli aga Hasan-aga:
»Hajde, ljubo, nemoj puno stati[5]),
Nejako ti u bešici[6]) čedo.«
Prevari se aga Hasan-aga,
Prevari se, ujede ga guja.
Ode vila na rosnu livadu,
S divojkama kolo ufatila;
Dvaput im je kolo okrenula,
Trećiput se pod oblake vinu.
Dozivlje je aga Hasan-aga:
»Vrat' se amo, moja virna ljubo!
Što će biti s tvojih sirotčadi?
Što će biti s prenejakim čedom?«
Iz oblaka vila progovara:
»Bome ne ću, aga Hasan-aga;
Eto tebi dice sirotčadi,
Eto tebi prenejako čedo!«
Ode vila nebu pod oblake,
Osta aga jada gledajući.
Odtalen[7]) se dvoru povratio,
Oko sebe dicu izkupio,
Pa je aga dici govorio:
»Dico moja, moja sirotčadi,
Dosada ste vi imali majku,
A sada ste redom svi sirote.«

Muslimanska iz južne Hrvatske (Hercegovine).

---

[1]) Aga, u turskom carstvu vojnički zapovjednik ili gospodar kmetskih selišta. [2]) Dorin, dorat, mrkov, konj mrke dlake. [3]) Došlo mi je, da zakoljem. [4]) Šći, kći. [5]) Stâti, stajati. [6]) Bešika, kolievka. [7]) Odtalen, odatle; s rosne livade, gdje je vila igrala kolo. Obično se kod ovog motiva pripovieda, kako junak prigodom ženitbe sakriva vili krila, a kasnije joj ih vraća, da ona pođe u kolo; međutim kada vila dobiva natrag krila, uzlieće nebu pod oblake i odilazi u svoju slobodu.

Sviralica pjeva Janjinim glasom

Majka Janju šale zakarala[1]):
»Dite Janjo, ruva ne deraia,
Već derale tvoje drugarice!«
Na to Janji vrlo žao bilo:
Kud hodila, svud Boga molila:
»Stvor' me, Bože, na polju
brekinju!«[2])
Bilo tilo brekinjovo deblo,
Bile ruke brekinjove grane,
Crne oči dvije vode ladne,
Ruse kose zelena livada!«
Što j' molila, Boga namolila;
Bog ju stvori na polju brekinju,
Bilo tiho brekinjovo deblo,
Bile ruke brekinjove grane,
Crne oči dvije vode ladne,
Ruse kose zelena livada.
Govorila Janja materina:
»Sunce žarko, pozdravi mi braću!
Nek ne siku brekinjovo deblo,
Odsjeć' će mi moje bilo tilo;
Sunce žarko, pozdravi mi braću,
Nek ne siku brekinjove grane,
Odsjeć' će mi moje bile ruke;
Sunce žarko, pozdravi mi braću,
Nek ne piju lađane vodice,
Popit će mi moje oči crne;
Sunce žarko, pozdravi mi braću,
Nek ne kose zelenu livadu,
Pokosit će moje ruse kose!«
Kraj nje pala tanjena stazica,
Stazom ide ovčar od ovaca
I odsiče od brekinje granu
I načini sebi sviralicu.
Ćutila[3]) ga lipe Janje majka,
Ćutila ga pa je govorila:
»Mili Bože, lipe sviralice!
Baš kanda je moje Janje glasa.«[4])

Iz Sibinja kraj Broda

[1]) Šale zakarala, od šale ju je korila. [2]) Brekinja, oskorušnjak, Sorbus domestica, Sorbus torminalis. [3]) Ćutila, čula, slušala. [4]) Kao da ima glas moje Janje.

Legende ili pobožne priče

Primivši kršćanstvo svi su evropski narodi polagano gubili mitsko ili bajoslovno shvaćanje prirode i života. Mjesto mnogoboštva došla je vjera u jednoga Boga. Ćudorednost je dobila stalnije temelje. Isto tako i vjera u bezsmrtnost duše. Bog je sveznajući i svemogući stvoritelj i upravitelj svieta, zato može odkriti sve tajne i činiti čudesa mimo prirodni red, kojemu je on zakonodavac. Veza s nadprirodnim svietom očituje se molitvom, pokorom, pojedinačnim objavama, posmrtnim zagovorom svetaca, djelovanjem anđela i zlih duhova.

Iz proživljavanja te vjere niknula je i legenda ili pobožna priča, koja prikazuje neobične događaje, vezane uz stalna svetišta, stalne vjerske istine i često uz stalne svetce.

Mnoge legende imadu svoj oslon u Svetom Pismu. Neke su potekle iz tako zvanih apokrifnih knjiga, kojima Crkva nije priznala autentičnost (poviestnu vjerodostojnost). U životopisima mučenika, svetaca i crkvenih otaca zabilježene su također brojne legende, koje su propovjednici i hodočastnici raznieli po svim evropskim zemljama.

I Hrvati islamske vjeroizpoviesti imadu svoje legende, koje su vezane uz život Muhameda pejgambera, njegove kćeri hazreti Fatime, njegova zeta hazreti Alije i mnogih svetaca i šehita (šehit znači martir, t. j. svjedok za vjeru, mučenik) Neke su legende zajedničke kršćanskim i muslimanskim Hrvatima. Štovanje svetih grobova i svetišta razvilo se i u bogoštovlju muslimana kao i kršćana. Isto tako zajednička je jednima i drugima vjera u čudesa.

Najveći dio legenda, o kojima govore hrvatske narodne pjesme, došao je iz tuđine, a Hrvati su ih preudesili prema svojim mjestnim, družtvenim i poviestnim prilikama.

U širem smislu obuhvaća legenda i pripoviedanje o velikim događajima svjetovnoga značenja, koji se tumače vjerskim i ćudorednim pobudama, na pr. pripoviedanje o postanku ili svršetku vladarskih obitelji, država, gradova i t. d. U hrvatskoj umjetničkoj književnosti najpoznatija je takva legenda o tobožnjem umorstvu i kletvi kralja Zvonimira.

Sveti Pero u raj grede . . .

Sveti Pero u raj grede[1]),
Za njim otac pritrčava.
»Pričekaj me, sine Pero,
Zajedno ću u raj s tobom.«
Sveti Pero odgovara:
»Ti ne možeš, otče mili,
Ti ne možeš u raj poći,
Jer si dušu izgubio,
Kad na svietu živ si bio.
Ti si, otče, težak bio,
Urovce[2]) si premicao,
Tuđu zemlju odcravo,
Svojoj zemlji prigrtao,
Ne bi li ti više bilo;
Nije više, nego manje,
Ništa nisi ti dobio,
Duši mjesto izgubio.«
Sveti Pero u raj grede,
Za njim majka pritrčava.
»Pričekaj me, sine Pero,
Zajedno ću u raj s tobom.«
Sveti Pero odgovara:
»Ti ne možeš, majko draga,
Ti ne možeš u raj poći,
Jer si dušu izgubila,
Kad na svietu živa s' bila.
Ti si, majko, tkalja bila,
Drugi su ti dali tkati;
Ti si tuđe platno tkala,
Ti si tuđe platno krala,
Kod sebe ga ostavljala,
Ne bi li ti više bilo;
Nije više, nego manje,
Ništa nisi ti dobila,
Duši mjesto izgubila.«
Sveti Pero u raj grede,
Za njim bratac pritrčava.
»Pričekaj me, brate Pero,
Zajedno ću u raj s tobom.«
Sveti Pero odgovara:
»Ti ne možeš, brate mili,
Ti ne možeš u raj poći,
Jer si dušu izgubio,
Kad na svietu živ si bio.
Ti si, brate, krčmar bio,
Ti si vino prodavao,
U nj si vodu ulievao,
Ne bi li ti više bilo;
Nije više, nego manje,
Ništa nisi ti dobio,
Duši mjesto izgubio.«
Sveti Pero u raj grede,
Za njim seka pritrčava.
»Pričekaj me, brate Pero,
Zajedno ću u raj s tobom.«
Sveti Pero odgovara:
»Ti ne možeš, seko draga,
Ti ne možeš u raj poći,
Jer si dušu izgubila,
Kad na svietu živa s' bila.
Mljekarica ti si bila,
Ti si mlieko prodavala,
U nj si vode ulievala,
Ne bi li ti više bilo;
Nije više, nego manje,
Ništa nisi ti dobila,
Duši mjesto izgubila.«
Sveti Pero u raj grede,
Za njim neva pritrčava.
»Pričekaj me, djever[3]) Pero,
Zajedno ću u raj s tobom.«
Sveti Pero odgovara:

»Hajde sa mnom, nevo draga,
Ti si, nevo, raj dobila,
Kad na svietu živa s' bila.
Svoju djecu hranila si,
A i tuđoj jesti dala,
Svoju djecu redila si,
A i tuđu odievala.
Svakomu si dobra bila
I time si raj dobila.«
Sveti Pero u raj grede,
Uza nj neva potičava.
Kad na rajska oni vrata,
Bog je njima govorio:
»Uđi, nevo, u raj vječni,
Ti si dobra majka bila,
Mnogo djece porodila,
Dobro djecu odgojila.
Svoju djecu putila si,
Tuđu djecu tješila si.
Uđi u raj i ti, Pero,
Jer si vječni raj dobio,
Kad na zemlji živ si bio.
Ti si, Petre, čoban[4]) bio,
Za ovcama prilazio;
Kad bi ljeti suša bila,
Kapom vode s' donosio,
Žeđu stadu ugasio;
Al' i tuđe ti si stado
Hladne vode napcjio.
Pravedan si, Petre, bio
I time si raj dobio.«

S poluotoka Pelješca

[1]) Grede, ide. [2]) Urovac, međaš; urovce si premicao znači: međaše si stavljao u tuđu njivu i na taj način sebi prisvajao tuđe vlastničtvo. [4]) Djever, mužev brat. [4]) Čoban, pastir.

Veliki griesi, velika pokora

Vozil se je Jezuš
Po morju dubokom,
Njega gleda grešnik
Z brega[1]) visokoga.
Veli njemu Jezuš:
»Kaj me gledaš, grešnik?«
»Kak te ne bi gledal,
Kad sem jako grešen!«
Odgovori Jezuš:
»Kaj si, tak zagrešil[2])?«
»Vmoril[3]) sem si majku,
Majku i svog jotca[4]),
Majku i svog jotca,
Brata i sestricu.«
Odgovori Jezuš:
»Idi, idi, grešnik,
Vu tu crnu goru,
Da včiniš pokoru!
Tamo najdeš drevo
Suvoga javora,
Pod suvim javorom
Mramora kamena,
Onde budeš klečal
Deset godin dana!«
Kad je deset godin
Bilo izminulo,
K njemu jesu došli
Si Boži[5]) angeli.
Njegve ruke jesu
Vu nebo vuprte,
Kolena mu jesu
Korenje pušćala[6]),
Njegve oči jesu
Jastrebi zkluvali[7]),
Njegve žute lasi
Veter zapuhava.
Njega su prijeli[8])
Si Boži angeli,
Sav se je raztepel
Na prah i na pepel.
Z njega je zletela
Bela golubica,

Bela golubica,
Njegova dušica,
Pak je odletela
Pred nebeska vrata.

Iz srednje Podravine

[1]) Breg, ovdje obala. 2) Zagrešil, sagriešio. [3]) Vmoril, umorio. [4]) Jotca, otca. [5]) Si Boži, Svi Božji. [6]) Pušćala, pustila. [7]) Zkluvali, izkljuvali. [8]) Prijeli, prihvatili.

Marija i majstori

Ide Diva prikim putem,
Nadkrila se mrkim skutem.
Kad je došla prvoj gori,
Prvoj gori Kalvariji,
Al' u gori čovik stoji,
Čovik stoji, klince dila
Pitala ga sveta Diva:
»O čoviče, oj grišniče,
Što to radiš u nedilju,
U nedilju baš u mladu?«
»Ne pitaj me, sveta Divo,
Tvome sinku klince dilam.«
Ide Diva prikim putem,
Nadkrila se mrkim skutem.
Kad je došla drugoj gori,
Drugoj gori Kalvariji,
Al' u gori čovik stoji,
Čovik stoji, krunu vije.
Pitala ga sveta Diva:
»Oj čoviče, oj grišniče,
Što to radiš u nedilju,
U nedilju baš u mladu?«
»Ne pitaj me, sveta Divo,
Tvome sinku krunu vijem.«
Ide Diva prikim putem,
Nadkrila se mrkim skutem.
Kad je došla trećoj gori,
Trećoj gori Kalvariji,
Al' u gori čovik stoji,
Čovik stoji, križak dila.
Pitala ga sveta Diva:
»Oj čoviče, oj grišniče,
Što to radiš u nedilju,
U nedilju baš u mladu?«
»Ne pitaj me, sveta Divo,
Tvome sinu križak dilam.«

Iz oriovačke okolice kraj Broda

Postanak olovske crkve

Čador vezla Anica djevojka,
Vezla ga je devet godin' dana,
U devetoj bila ga dovezla,
Pa ga šalje caru čestitome.
Čador prima care od Stambola,
Čador prima, a uzdarje daje,
Najpri šalje nebrojeno blago,
Al' to Ana ni gledati ne će.
Zatim šalje dibu u ćagetu[1]),
Al' to Ana ni gledati ne će.
Onda šalje mlada haznadara[2])
I uz njega trinaest robinja,
Ni to Ana ni gledati ne će.
Pitao je care od Stambola:
»Oj bora ti, lijepa djevojko;
Ja šta bih ti mladoj darovao?«
Njemu Ana knjigom odgovara:
»Hvala tebi, care gospodare,
Hvala tebi na tvojijem darim';
Ja ti dara ne ću ni jednoga,
Neg' te molim, care gospodine,
Ljubeći ti i noge i ruke
I zemljicu, gdje ti mestva[3] staje,
Daj mi izun[4]), da moliti smidem!«
Car joj nato sitnu knjigu piše:
»Izun tebi, lijepa djevojko,

Što god imam u mojemu carstvu,
Poklonit ću tebi za uzdarje.«
Knjigu prima Anica djevojka,
Knjigu prima, drugu odpisuje,
Pa je šalje caru čestitome:
»Sultan care, iza gore sunce,
Ako si mi izun učinio,
Dopusti mi, da sagradim crkvu
U Olovu, mjestu čestitome!«
Njojzi care knjigom odgovara:
»Izun tebi, lijepa djevojko,
Gradi crkvu dugu i široku,
I ja ću ti darovati crkvu
Suhim zlatom i dragim kamenjem!«
Knjigu štije Anica djevojka,
Knjigu štije, Bogu zahvaljuje.
Ona ide fratru Marijanu,
Ovako je njemu govorila:
»Sveti otče, fratre Marijane,
Car je meni izun dopustio,
Da sagradim u Olovu crkvu,
I sam mi je knjigom obećao,
Da će crkvu carski darovati,
Darovati žeženijem zlatom,
Suhim zlatom i dragim kamenjem.
Nego ne znam, što ću učiniti,
Kom' ću svetcu crkvu posvetiti.«
Progovara fratar Marijane:
»Kćeri moja, Anice djevojko,
Kada sada kući svojoj dođeš,
Pomoli se svetim apoštolim',
Apoštolim' i Petru i Pavlu,
Oni će te u snu naučiti,
Kom' ćeš svetcu crkvu posvetiti;
A kad sjutra bieli danak svane,
Doć' ćeš k meni, moja kćeri draga,
I ja ću ti sanak tolkovati[5]).«
Kad to čula Anica djevojka,
Ljubi starca u desnicu ruku,
Pravo ide svomu bielu dvorcu,
Pa se moli svetim apoštolim',
Apoštolim' i Petru i Pavlu,
I sve čini, što joj fratar kaza.
Kad je bilo noći po ponoći,
Nebesa se vedra otvoriše,
Ukaza se svjetlost prevelika
U svjetlosti množina anđela,
Oni nose prečistu Djevicu,
Svetog Duha pravu zaručnicu
Pa govori presveta Djevica:
»Kćeri moja, Anice djevojko,
Crkvu, što si nakanila zidat,
Posveti je mome uznešenju.«
Kad to čula Anica djevojka
Metaniše[6]) presvetoj Djevici
A kad bilo jutro na urani[7]),
Umiva se lijepa djevojka,
Pa se moli Bogu velikome.
A kad se je Bogu pomolila
Ona ide fratru Marijanu,
Sve je njemu redom kazivala.
Kad je fratar rieči razumio
U nedjelju, koja prva dođe,
Svem je puku odmah oglasio:
Gdje valjade, da se gradi crkva
Na čast samoj prečistoj Djevici.
Puk je rieči za Boga primio,
Te svom dušom latio se rada:
Jedni krče stiene i kamenje
Drugi idu u proplanke guste,
Da za crkvu otesuju grede;
Treći opet latili se rada,
Izrađuju svakakve alate[8]).
Malo zatim vrieme postanulo[9]),
Baš ne prošla ni godina dana,
Biela crkva bješe sazidana.
I silni se narod sakupio
Oko biele bogomolje crkve:
Neki jedu hljeba bijeloga,
Prismakaju[10]) ovnovinom mesom,
Zalievaju crvenijem vinom;
Drugi opet puškama pucaju,
A djevojke kolo uhvatile.
U to doba fratar Marijane
U bijelu crkvu ulazio,
Pred oltarom triput pokleknuo,
Svetu misu radostan rekao
Na čast svetoj Djevici Mariji,
A kada je misu dorekao,
Ovako je puku govorio:
»Braćo moja po Bogu samome,
Radostan smo danak dočekali.
Da u ovoj prebijeloj crkvi
Svetu misu slušati možemo.

Zahvalite Bogu velikome
I sultanu, caru čestitome!«
Kad je narod rieči razumio,
Zahvalio Bogu velikome
I čestitom caru od Stambola,
Pa se onda veselo razsuo
Svojim kućam' sitno pjevajući,
Pjevajući i puškarajući
I hvaleći Boga velikoga
I presvetu Djevicu Mariju.

Iz Tarčina u srednjoj Hrvatskoj (Bosni)

---

1) Jedna vrsta u papir zamotane svilene tkanine. 2) Blagajnika. 3) Mestva, čarapa. 4) Dopuštenje. 5) Tumačiti. 6) Metanisati, klanjati se. 7) Na urani, na uranku. 8) Alat. oruđe. 9) Postanulo ovdje znači postojalo. potrajalo 10) Prismakati nečim, jesti nešto kao prismok uz kruh; pravilno je sadašnje vrieme: prismačem.

Na rajskim vratima

Sinoć majka čedo porodila;
Jutros majci čedo priminilo,
Majci svojon[1]) rane povridilo.
Sveton[2]) Petru odilo[3]) na vrata:
»Sveti Petre, rajski kapetane!
Ti od raja otvori mi vrata!
Anđelak san, sagrišija[4]) nisan.
Sinoć san se čedo porodilo,
A jutros san majci priminilo[5];
Majci svojon rane povridilo!«
Sveti Petre čedu progovara:
»Ajde uzmi vidro' okovano,
Pa otiđi u goru zelenu,
Donesi mi studene vodice,
Ni iz neba ni iz zemlje crne,
Nego vode za rajsku dičicu!«
Uze čedo vidro okovano,
Pa otiđe u goru zelenu,
Pa privrće drvlje i kamenje;
Nać ne more studene vodice.
Side čedo na studenu stinu,
Pa zacvili kano zmija ljuta.
Slušala ga vila planitkinja[7]),
Slušala ga, pa ga dozivala:
»Bora tebi, jedno čedo malo!
Zašto cviliš? Koja ti nevolja?«
»Prođ' se mene, bila moja vilo!
Cvilit mi je velika nevolja;
Sinoć san se majci porodilo,
Jutros mojon majci priminilo.
Svetoga san Peru dozivalo,
Da od raja otvori mi vrata.
Sveti mi je Pere govorija,
Da san majci rane povridija,
Pa da uzmen vidro okovano,
I donesen studene vodice,
Ni iz neba, ni iz zemlje crne,
Nego vode za rajsku dičicu.
Nać' ne mogu studene vodice.«
Bila mu je vila besedila:
«O bora ti, jedno čedo malo!
Ajde, pođi malo unapride[8]);
Nać' mi oćeš do tri rike vode:
Jedna rika materina mlika,
Druga rika materini suza,
Treća rika krvi materine.
Pa zaiti[9]), jedno čedo malo,
Pa zaiti, iz koje ti drago!«
Ode čedo malo unapride,
I nalazi do tri rike vode.
Mislilo se jedno čedo malo,
Iz koje bi rike zaitilo,
Pa zaiti materini suza.
Sveton Petru otišlo na vrata,
Pa svetoga Peru dozivalo:
»Sveti Petre, rajski kapetane!
Sad od raja otvori mi vrata!
Evo tebi studene vodice,
Ni iz neba ni iz zemlje crne,
Nego vode za rajsku dičicu!«
Muči[10]) svetac, ko da i ne čuje.
Opet ga je čedo dozivalo:

»Sveti Pere, rajski kapetane!
Sad od raja otvori mi vrata;
Anđelak san, sagrišija nisan!«
Muči svetac, ko da i ne čuje.
Opet njega čedo dozivalo:
»Sveti Pere, rajski kapetane!
Sad od raja otvori mi vrata!
Težko vidro, a nejake ruke,
Pripast[11]) će mi ruke u ramenu!«
Nato se je svetcu smilovalo,
Od raja mu otvorija vrata,
I primi mu vidro vode ladne;
Malo čedo u raj uletilo.

Iz Zaostroga u južnoj Hrvatskoj

---

[1]) Svojon, čakavski oblik mj. svojoj. [2]) Sveton, svetom; u ovoj pjesmi pomiešano je čakavsko i štokavsko narječje, zato stoji: san mj. sam, nisan mj. nisam, mojon mj. mojoj, uzmen mj. uzmem, donesen mj. donesem. [3]) Odilo, hodilo. [4]) Sagrišija mj. sagriešio, govorija mj govorio, povridija mj. povriedio, otvorija mj. otvorio. [5]) Priminilo, preminulo, [6]) Vidro, vedro, drven sud za vodu, kablić. [7]) Planitkinja, planinkinja. [8]) Unapride, unaprieda [9]) Zaititi, zahititi, zahvatiti, zagrabiti. [10]) Mučati, šutjeti. [11]) Pripasti, prepasti, odpasti.

Majka hrani devet Atlagića

Majka hrani devet Atlagića
Na preslici, na desnici ruci.
Sve ih devet odhranila majka,
Jednake im haljine krojila,
Jednake im konje kupovala,
Jednake im ljube dovodila.
A kad ih je majka izženila,
Govori joj devet Atlagića:
»Naša majko, duga ti si vieka,
Već ti uzmi štap u desnu ruku
Pa ti hajde u goru zelenu,
Nek te jedu vuci i bauci[1]).«
Kad to čula ostarjela majka,
Mukom muči, ništa ne govori,
Nego proli suze od očiju,
Pa štap uze u desnicu ruku,
Ona ide u goru zelenu.
Devet godin' po gori hodila,
Pelin jila, s lista vodu pila.
Kad deseta nastala godina,
Majka se je djece uželjela,
Pa otiđe svome bielu dvoru
Al' u dvoru devet kamenova,
Kamenova, svih devet sinova,
Devet guja, devet nevjestica.
Onud leti devet golubova,
Golubova, devet unučadi.
To se staroj vrlo žao dalo,
Pa pred Bogom dovu[2]) učinila.
Kod Boga joj magbul[3]) dova bila:
Promieni se devet kamenova
I postade do devet sinova;
Promieni se devet ljutih guja
I postade devet nevjestica;
Promieni se devet golubova
I postade devet unučadi.
Svi su staroj ihtibar[4]) nosili;
Šećer jila, na svili sjedila.

Muslimanska iz srednje Hrvatske (Bosne)

---

[1]) Bauci su neki kukci, na pr. štipavci i pauci, koji ujedaju. [2]) Dova, prosna ili zahvalna molitva. [3]) Magbul, uslišana. [4]) Ihtibar, čast i poštovanje.

Junaci običnog života

Koliko li je života prošlo hrvatskom domovinom i kroz dušu hrvatskoga naroda, a da mi toga ne znamo!

Narod je uništavala kuga, kolera, srdobolja, groznica, sušica, ratna okrutnost i svakojaka druga nevolja. Utrnula su se ognjišta moćnih rodova, a ljudi nisu znali, kako se to dogodilo.

Što mi znamo o trpljenju i radostima pojedinih seljačkih obitelji, u kojima se ratarsko zvanje nasljeđivalo više tisuća godina?!

Znamo vrlo malo. Duša je odilazila pred Boga, a zemlja je primala kosti, od kojih su ostali tek neznatni ostatci.

Ipak znamo, da je trebalo silne snage za nastavak novih pokoljenja. Sve, što postoji u hrvatskom narodu, izkupljeno je žilavom borbom. Zato je život svakoga čovjeka vriedan, da bude prikazan u stihovima.

Stojeći pred veličinom čovječje sreće i nesreće narodni su pjevači opjevali bezbroj nepoznatih ljudi, koji su predstavnici ne toliko pojedinačnih koliko obćenitih doživljaja u prošlosti. Te osobe nose na sebi značajke onoga, čemu se narod divio, ili nad čim se zgražao u svom svagdanjem i običnom, a ipak velikom životu. Na taj način slavi narodna pjesma kao obći životni cilj heroizam ili težnju za junačtvom.

I izvan bitaka i mejdana imade junaka. To su najprije veliki predstavnici obiteljskog života: otci i majke, koji u ljubavi prema djeci ne poznadu granica; supruzi, koje ne može razstaviti nikakva kušnja; sinovi i kćeri, kojima nije težka nijedna žrtva za njihove roditelje. U prošireni krug obiteljskih pjesama idu pjesme o događajima, koji imadu korien u pobratimstvu i posestrimstvu ili u ljubavi zaručnika i zaručnice, momka i djevojke. Pobjednička radost prati uspjehe u tom životu, a nesreće su i neuspjesi oviti dubokom tugom.

Junačtvo svagdanjega života prelazi uži i širi okvir tako zvanih obiteljskih (porodičnih) pjesama, jer ga nalazimo i u drugim zgodama. Na ćudorednom području očituje se junačtvo osobito kao borba za krepost i svladavanje strasti. Čovjek od rieči vrši svoje obećanje, a pogotovu svoj zavjet. Kletva je često povod najvećim zapletima opjevane radnje, a isto tako i borba za iskrenost i pravednost. Za izbavljanje bližnjega iz nevolje nije potrebno uviek prolievanje krvi, nego je dovoljan za to i miran put vrline. Milosrđe potiče često na dobra djela bez ikakve nagrade.

Mnoge velike zgode zabilježila je hrvatska narodna pjesma i u susretanju čovjeka s elementarnim nepogodama i svakojakim bolestima. Bez duševne veličine ne bi čovjek mogao utvrditi svoj obstanak ni u takvim doživljajima, o kojima se na prvi mah čini, da nadvisuju ljudsku snagu. Ali ljudski je život jači od svega na zemlji, zato je smisao pravoga heroizma, da sve životne pojave imadu služiti duhu i srdcu čovjeka.

Majka Margarita

Cvilu to mi cviljaše drobna ptica lastovica,
Ona mala ptica;
Cvilu to mi cviljaše drobna ptica lastovica,
Ona cvilu cviljaše Zadru gradu na pridvratju,
Ona mala ptica.
Biše mi se cvileći drobna ptica zakasnila,
Ona mala ptica,

Ter ju biše pustilo žarko sunce na zapadu,
Onu malu pticu,
A biše ju zaskočio sjajni misec na iztoku,
Onu malu pticu.
Ali ono ne biše drobna ptica lastovica,
Ona mala ptica,
Neg' mi ono biše bila stara majka Ivanova,
Majka Margarita.
Ona majka klikovaše sinka svoga i brajenka,
Majka Margarita.
Na nju mi se našetala bila vila planinkinja,
Ona bila vila;
Ter mi side bila vila staroj majci besiditi,
Majci Margariti:
»Ča mi tako cviluješ, stara majko Ivanova,
Majko Margarito?
Koja ti je nevolja grozne suze prolivati,
Majko Margarito?«
Side to mi stara majka biloj vili besiditi,
Majka Margarita:
»Ostav' me se, bila vilo, jadi te se ostavili,
Planinkinjo vilo!
Obe su mi jadovi[1]) ljute rane otrovane,
Planinkinjo vilo!
I evo jih ne mogu nikakore[2] priboliti,
Posestrino vilo!
A ove su ljute rane na mojemu željnom srdcu,
Posestrino vilo!
Ja t' sam majka imila[3]) mlada Petra, bratca moga
Posestrino vilo!
I Ivana hranila, mila sinka od srdašca,
Jedno malo dite.
I kad sam ih jadna bila do vitežtva dohranila,
Posestrino vilo!
Po njih mi je svitla zora od iztoka poručila,
Posestrino vilo!
Obih sam ih jadna majka svitloj zori odpravila,
Majka Margarita.
Dali[4]) evo ne znadem za njih smrti ni života,
Vilo posestrino!
Neg' su mi se zli bilizi[5]) jadni majci[6]) ukazali,
Majci Margariti.
Gdi se gavran vijaše nad merli[7]) od Zadra grada
Ona črna ptica,
A bihu mu črna pera sva od krvi ustrapana,
Onoj črnoj ptici.

Sila sam ga jadna majka kumiti i bratimiti,
Onu kobnu pticu:
Kaži meni, gavrane, te bilige od istine,
Ptice zlokobnice,
A ja ti se jadna majka virom mojom obituju[8]),
Moj črni gavranče,
Da ti hoću trudna pera sva suzami prohladiti,
Ptice zlokobnice!
Dali ne hti na mene huda ptica ni gledati,
Ona huda ptica,
Nego to mi odleti u planinu črnu goru,
Ona huda ptica,
Mene majku ostavi grozne suze prolijući,
Majku Margaritu.«
Side to mi bila vila staroj majci besiditi,
Planinkinja vila:
»Ovo ću te, stara majko, radi Boga uprašati[9]),
Majko Margarita.
Ako bi ti obadva turske uze dopadnuli,
Majko Margarita,
Kojom bi jih ti spenzom[10]) iz tamnice izkupila,
Majko Margarita?«
»Ako su mi, bila vilo, turske uze dostignuli,
Posestrino vilo,
Lasno ću ih jadna majka iz tamnice izkupiti,
Posestrino vilo;
Za bratca ću mojega dati moju rusu glavu,
Posestrino vilo,
A za sinka Ivana živim ognjem izgoriti,
Za to mlado dite.«
Sila mi je bila vila staroj majci besiditi,
Majci Margariti:
»Nisu ti jih, stara majko, turske uze dopadnule,
Starice neboga,
Dali ću ti istinu, jadna majko, povidati[11]),
Starice neboga,
Bratca ti je obljubila[12] mlada moma Grkinjica,
Majko Margarito,
Ter ti ga je napojila mrzle vode zabitljive[13]),
Starice neboga,
Da se nigdar od tebe, sestre svoje, ne spomene,
Majko Margarita!
A kada si od sebe sinka svoga opravila,
Ono malo dite,

Onda se je u tebi srdašce okamenilo,
Starice neboga.
Jer kada mi on dojde u primorje valovito,
Ono malo dite,
Na njega se namiri lipa Cvite Primorkinja,
Na to mlado dite,
Ona venac vijaše od primoga[14]) vilovita,
Mlada Primorkinja.
Ondi mi se oni bihu očicami sagledali,
Mladi i gizdavi,
Očicami sagledali, a srdašci saljubili,
Mladi i gizdavi;
Biše mi ga lipa Cvite onim vencem okrunila,
Ono malo dite,
Da se nigdar nikadare tebi majci ne zavrati[15]),
Starice neboga!
Cvili, majko, i žali i prolievaj gorke suze,
Majko Margarita,
I da ti se nikadare od suz' lišca ne osuše,
Majko Margarita!
Nit ćeš bratca dozvati, nit ćeš sinka dočekati,
Starice neboga!«

Starohrvatska bugarštica

---

1) Jadovi, jadima. 2) Nikakore, nikako. 3) Imila, imala. 4) Dali, ali. 5) Biljezi, znakovi. 6) Jadni majci, jadnoj majci. 7) Nad merli, nad merlima, nad zidovima. 8) Obituju, obećajem, obvezujem. 9) Uprašati, zapitati. 10) Spenza, trošak, ciena. 11) Kazati. 12) Zavolila. 13) Voda zabitljiva, voda zaboravka, od koje čovjek zaboravlja zavičaj i svoje najbliže. 14) Primog, biljka, Acanthus mollis et spinosissimus. 15) Zavrati, povrati. — Kod pjevanja se svaki stih ponavljao; ovdje se ponavlja samo prvi stih.

Asan-aginica

Što se bili u gori zelenoj?
Al' su snizi, al' su labudovi?
Da su snizi, već bi okopnuli[1]),
Labudovi već bi poletili.
Nisu snizi, nit' su labudovi[2]),
Nego šator age Asan-age.
On boluje u ranami ljutim.
Oblazi ga mater i sestrica,
A ljubovca od stida ne mogla.
Kad li mu je ranam bolje bilo,
On poruča virnoj ljubi svojoj:
»Ne čekaj me u dvoru bilomu,
Ni u dvoru ni u rodu momu!«
Kad kaduna[3]) riči razumila,
Još je jadna u toj misli stala[4]),
Jeka stade konja oko dvora;
I pobiže Asan-aginica,
Da vrat lomi kule niz pendžere.
Za njom trču dvi ćeri divojke:
»Vrati nam se, mila majko naša,
Nije ovo babo Asan-ago[5]),
Već daidža[6] Pintorović-beže!«
I vrati se Asan-aginica
Ter se viša bratu oko vrata.

»Da, moj brate, velike sramote,
Gdi me šalje od petero dice!«
Beže muči, ništa ne govori,
Već se maša u džepe svione
I vadi njoj knjigu oprošćenja,
Da uzimlje podpuno vinčanje,
Da gre s njime majci uzatrage[7]).
Kad kaduna knjigu proučila,
Dva je sina u čelo ljubila,
A dvi ćere u rumena lica,
A s malahnim u bešici sinkom
Odilit se nikako ne mogla,
Već je bratac za ruke uzeo
I jedva je s sinkom razstavio,
Ter je meće k sebi na konjica,
S njome grede k dvoru bijelome.
U rodu je malo vrime stala,
Malo vrime, ni nedilju dana.
Dobra kada i od roda dobra,
Dobru kadu prose sa svih strana,
A najveće Imoski kadija.
Kaduna se bratu svomu moli:
»Aj, tako te ne želila, braco,
Nemoj mene davat za nikoga,
Da ne puca jadno srdce moje
Gledajući sirotice svoje.«
Ali beže ne hajaše ništa,
Već nju daje Imoskom kadiji.
Još kaduna bratu se moljaše,
Da njoj piše listak bile knjige,
Da je šalje Imoskom kadiji:
»Divojka te lipo pozdravljaše,
A u knjizi lipo te moljaše,
Kad pokupiš gospodu svatove,
Puli-duvak[8]) nosi na divojku,
Kada bude agi mimo dvora,
Nek ne vidi sirotice svoje.«
Kad kadiji bila knjiga dođe,
Gospodu je svate pokupio,
Svate kupi, grede po divojku,
Puli-duvak nosi na divojku.
Dobro svati došli do divojke
I zdravo se povratili s njome.
A kad bili agi mimo dvora,
Dvi je ćerce s pendžera gledahu[9]),
A dva sina prid nju izhođahu[9]),
Tere svojoj majci govorahu[9]):
»Vrati nam se[10]), mila majko naša,
Da mi tebi užinati damo!«
Kad to čula Asan-aginica,
Starišini svatov govorila:
»Bogom brate, svatov starišina,
Ustavi mi konje uza dvora,
Da darujem sirotice moje.«
Ustaviše konje uza dvora.
Svoju dicu lipo darovala:
Svakom sinku nože[11]) pozlaćene,
Svakoj ćeri čohu do poljane,
A malomu u bešici sinku,
Njemu šalje ubožke[12]) haljine.
A to gleda junak Asan-ago
Ter dozivlje do dva sina svoja:
»Hod'te amo, sirotice moje,
Kad se ne će smilovati[13]) na vas
Majka vaša srdca horjatskoga[14]).«
Kad to čula Asan-aginica,
Bilim licem u zemlju udrila,
Uput[15]) se je s dušom razstavila
Od žalosti gledajuć sirota[16]).

Iz dalmatinske Hrvatske

---

1) Okopnuli, okopnjeli. 2) Labudovi, u Fortisa labutove i labutovi. 3) Kaduna, udata žena, gospođa. 4) Stala, stajala. 5) U više narodnih pjesama dolazi oblik ago mjesto aga. 6) Daidža, ujak. 7) Uzatrage, možda pogrješno mjesto uznatrage, unatrage, natrag. 8) u Fortisa stoji podkljuvac, a u tako zvanom Splitskom rukopisu podkluvak. Mora biti puli-duvak, što znači šarena zaručnička koprena. 9) Gledahu, izhođahu, govorahu; u Fortisa: gledaju, izhođaju, govorjaju, što je zabilježeno možda mjesto gledau (gledahu), izhođau (izhođahu), govorjau (govorjahu). 10) Vrati nam se, a ne svrati nam se, kako stoji drugdje. Tim postaje puno razumljiviji završetak pjesme. 11) U Fortisa stoji nozve, što je on preveo »coturni« (cipele). 12) Drugdje stoji: u bošči haljine. 13) U Fortisa stoji milovati, ali smisao zahtieva, da bude smilovati. Sinovi su pozvali Asan-aginicu, da im se vrati u kuću, a kad ona njih dariva pred kućom i šalje kćerima i naj-

mlađem sinu u kolievci darove, vidi Asan-aga, da Asan-aginica ne će doći u kuću, zato veli, da se ona ne će smilovati sinovima i uslišati njihovu molbu. [14]) U Fortisa stoji arđaskoga (argiaskoga), t. j. onakva srdca, kakvo imadu rđe (nitkovi), ali onaj prepisivač, koji nije znao iz rukopisa protumačiti puli-đuvak, nego je stavio »dug podkljuvac«, bit će da je isto tako mjesto horjatskoga stavio »arđaskoga«. Horjatski dolazi od grčke rieči χωριάτης, a to znači najprije seljak, zatim prostak, ništarija. [15]) Uput. pritom. [16]) Gledajuć sirota, objekt u genitivu mj. u akuzativu dolazi često u narodnim pjesmama.

Sirotan Mirko

Hrani majka dva sina nejaka
Uz preslicu i desnicu ruku
U zle dane u godine gladne,
Kad je bila ponajskuplja hrana,
Oka brašna trideset dukata.
Hranila ih i odranila ih.
Kad su dica ženitbi dorasla,
Obadva ih oženila majka;
Dovela im dvi lipe devojke:
Vidu Vinku, Davidu Koviljku.
Kad je prošla godinica dana,
Svaka rodi po jednoga sina:
Vinka Mirka, Koviljka Marinka.
Tako snaje lipo živovale,
Živovale tri godine dana.
Kad nastala godina četvrta,
Razboli se nevestica Vinka,
Razboli se i hotje umreti,
Pak doziva svoju jetrvicu[1]):
»Oj Koviljko, mila jetrvice,
Ja bolujem i moram umreti...
Ostavljam ti siroticu moju;
Pazi, sejo, siroticu moju.
Kad Marinku bela leba dadeš,
Podaj, seko, i mojemu Mirku,
Njemu podaj od leba korice,
Nek se znade, da je sirotica,
A da Mirko svoje majke nema.
Oj Koviljko, mila jetrvice,
Kad Marinku skrojiš košuljicu,
Mojem Mirku zakrpaj tranjicu[2]),
Nek se znade, da je sirotica,
A da Mirko svoje majke nema.
Oj Koviljko, mila jetrvice,
Kada nama slavni Uzkrs dođe,
Kad na dicu ruvo pokrojite,
Vašem krojte, kako j' vama drago,
Mojem Mirku čisto ruvo crno,
Nek se znade, da je sirotica,
A da Mirko svoje majke nema.
Oj Koviljko, mila jetrvice,
Kada sveta nediljica dođe,
Kada sidneš na sokak med druge:
Tvog Marinka na krilo posadi,
Moga Mirka do sebe na zemlju,
Nek se znade, da je sirotica,
A da Mirko svoje majke nema.
Oj Koviljko, mila jetrvice,
Kad na Božić u crkvu pošećeš:
Tvog Marinka ponesi na ruku,
Moga Mirka povedi za ruku,
Nek se znade, da je sirotica,
A da Mirko svoje majke nema.«
To izusti nevestica Vinka,
To izusti, a dušicu pusti.
Sam ostade sirotica Mirko.
Koviljka je strina milostiva,
Od malote[3]) sirotica bila,
Ona znade, što je sirotinstvo...
Prije Mirku bela leba dade,
Prije Mirku neg' svome Marinku.
Prije Mirku skroji košuljicu,
Prije Mirku neg' svome Marinku.
Niko ne zna, da je sirotica,
A da Mirko svoje majke nema.
A kada nam slavni Uzkrs dođe,
Kad na dicu ruvo pokrojiše:
Kako Mirku, onako Marinku,
Čisti skerlet[4]) i zelenu svilu:
Niko ne zna, da je sirotica,
A da Mirko svoje majke nema
Kada sveta nediljica dođe,

Kad Koviljka med druge izađe,
Ona Mirka na krilo posadi,
Svog Marinka do sebe na zemlju;
Niko ne zna, da je sirotica,
A da Mirko svoje majke nema.
A kada nam blagdan Božić dođe,
Kad Koviljka u crkvu pošeće,
Obojicu vodi za ručicu,
Kako Mirka, onako Marinka;
Niko ne zna, da je sirotica,
A da Mirko svoje majke nema.
A sav narod strinu blagosiva;
I Bog dragi s nebeskoga dvora:
»Oj Koviljko, kolino adamsko[5]),
Prosta duša tvojih roditelja,
Koji su te odranili mudro,
Pa ti znadeš, što je sirotinstvo.«
Hrani majka dvoje dice mali,
Hranila ih do sedamnajst lita.
Kad nastalo lito osamnajsto:
Pođu pisat carevi veziri,
Pođu pisat po svoj zemlji carskoj;
Oni kupe na carevu vojsku.
Gdi u kući četir' mužke glave,
Od četiri uzimlju trojicu.
Gdi trojica, uzimlju dvojicu,
Gdi dvojica, ondi obojicu,
A gdi jedan, i onog jednoga.
Dođe redak Koviljkinom dvoru,
Da joj ide Mirko i Marinko.
Majka ih je lipo opremila
I za njima gorke suze lila.
Kada stupu[6]) baš u vatru prvu,
Puče puška iz te vatre prve,
Puče puška i ubi Marinka,
Sam ostade sirotica Mirko.
Vojevao za deset godina.
Kad nastala godina deseta,
Prekida se ta careva vojska,
Svaki vojnik ide dvoru svomu
Dođe dvoru sirotica Mirko,
Staru strinu kod dvora zateko
Hranio ju sirotica Mirko,
Hranio ju i sahranio ju,
Kao svoju baš rođenu majku,
Kako valja i Bog zapovida.

Bunjevačka iz Subotice

---

[1]) Jetrva, jetrvica, žena muževa brata. [2]) Tranjica, traljava haljina. [3]) Od malote, od maloće, od malena, od djetinjstva. [4]) Skerlet, turski iskerlet, perzijski sakarlat, jarko crvena boja; znači sukno ili platno bojeno takvom bojom. [5]) Adamsko koljeno, onakvo uzorno i dobro koljeno, kakav je bio Adam prije prvoga grieha. [6]) Stupu, stupe.

Potres u Ljubinju

Potresla se zemlja od iztoka,
Oborila pola Dubrovnika[1])
I bijele po Ljubinju kule:
Jedno kula Bakibegovića,
Drugo kula age Serdar-age[2]),
Treće kula paše Durmiš-paše.
Durmiš-paše doma ne bijaše,
Vet[3]) sin Fazle bole bolovaše,
Više njega seka Hajka staše[4]),
Vjerenica mladog Paunića.
Fazle momče seku dozivaše:
»Ču li mene, moja seko draga!
Bila nam se naša kula kreće[5]),
Čini mi se, da će biti smeće[5]).
Jami[6]) mene na pleće junačko,
Iznesi me u zelenu bašču,
A u bašču pod žutu narančut!«
Pa je seka njega poslušala,
Iznese ga u zelenu bašču,
A u bašču pod žutu naranču.
Ali veli Fazle, momče mlado:
»Ču li mene, moja seko Hajko,
Ostala mi šićahna[7]) tambura;
A da mi je hoćeš donijeti!«
Pa je seka njega poslušala,
Povrati se u kulu bijelu.
A tako joj loša sreća bila,
Od kule se ćošak[6]) odtisnuo

I Hajkune malo dohvatio
Posred pasa, ukide je s glasa.
A da vidiš Fazlu, momče mlado!
On mi zove hitra knjigonošu;
Pa mi dođe hitar knjigonoša ,
A Fazle je knjigu nakitio
Pa je šalje ka Mostaru gradu
Svomu babi paši Durmiš-paši.
Hitro mu je knjiga dolazila.
A da vidiš paše Durmiš-paše:
Knjigu gleda, suze prolijeva.
Nema kade[9]) osedlat konjica,
Na gola se konja navalio,
Hitro dođe ka Ljubinju gradu.
Stade zvati mnoge neimare[10]),
Da mu dižu prembijelu[11]) kulu.
Ode dizat prembijelu kulu,
Brzo svoju nalazio Hajku:
Baška[12]) ruke, baška belenzuke[13]),
Baška uši, a baška menđuše[14]),
Baška kose, a baška sadžbage[15]).
Viš' nje babo sidu bradu guli:
»Moja Hajko, žalostan ti babo!
Evo tebi iz Bišća svatova,
Djeverova a Paunovića!«

Iz Ravnoga u Popovu polju u južnoj Hrvatskoj (Hercegovini)

---

1) Ova pjesma bit će da je uspomena na veliki potres g. 1667., kada je razoren gotovo sav Dubrovnik i jedan dio susjedne Hercegovine. 2) Serdar-age; u Ljubinju živi i danas razgranjena obitelj aga Serdarevića. Iz pjesme se ne može vidjeti, tko je Durmiš-paša. Možda je to Durmiš-paša Čengić, ali on nije bio u Ljubinju u vrieme velikoga potresa g. 1667., nego je bio hercegovački alajbeg od 1688. do 1703., a kasnije je postao hercegovačkim beglerbegom i pašom. Poginuo je g. 1716. kod Dabrice. 3) Vet, već. 4) Staše, stajaše. 5) Sméća, smetnja, neprilika, nevolja, nesreća, zlo. 6) Jamiti, uzeti. 7) Šićahna, sićana, sitna. 8) Ćošak, ugao. 9) Kade, kada. 10) Neimar, graditelj. 11) Prembijeli, prebieli. 12) Baška napose. 13) Belenzuka, gřivna, narukvica. 14) Menđuše, naušnice. 15) Sadžbag, upletnjak, vrpca upletena u kosu ili gajtan.

Udovica Salih-aginica

S večer' sjala sjajna misečina,
A pred sabah[1]) pala pomračina.
Što je s večer' sjala misečina,
Dizdar[2]) Salko majci bolovaše;
Što j' pred sabah pala pomračina,
Dizdar Salko majci umiraše;
Više njega ostarila majka,
S dvije strane seke neudate,
Niže nogu virenica ljuba.
Progovara ostarila majka:
»Zar umireš, dizdar Salih-aga,
Zar umireš, žalostna ti majka?
S kim ostavljaš ostarilu majku?
S kim ostavljaš seke neudate?
S kim ostavljaš virenicu ljubu?
Kom' ostavljaš dvore i ahare[3])?
Kom' ostavljaš svoje konje vrane?
Kom' ostavljaš mline na Bistrici?
Kom' ostavljaš zelenu livadu?
Kom' ostavljaš zelenu dolamu,
Što no si je ženitbi krojio?«
Dizdar Salko bolan progovara:
»Moji dvori prahu i pepelu,
Moja majka jadu i čemeru,
Mojim sekam' moji konji vrani,
Nek prodaju pa nek se udaju,
Moja ljuba za prvog sevdaha[5]),
Mojoj ljubi čitluk na Zagorju,
Nemojte joj krivo učiniti.«
To izusti pa dušu izpusti,
Umri Salko, žalostna mu majka.
Zakukaše za njim kukavice:
Jedna plače, nikad ne prestaje,
Druge plaču, kad im na um pane,
Treća plače s večer' po akšamu[6]),
Po akšamu i čak po jaciji[7]),
Kada liga u meke dušeke[8]).
Koja plače, nikad ne prestaje,

Ono j' majka dizdar' Salih-age;
Koje plaču, kad im na um pane,
Ono seke dizdar' Salih-age;
Koja plače s večer' po akšamu,
Po akšamu i čak po jaciji,
Kada liga u meke dušeke,
Ono j' ljuba dizdar' Salih-age.
Iza toga do malo zemana[9]),
Mal' zemana, ni nedilja dana,
Kad eto ti braće nevistine,
Da joj vode mladu nevisticu.
Progovara Salih-age majka:
»Prijatelji, braćo nevistina,
Ne vod'te mi mladu nevisticu,
Ne vod'te je danu po sunašcu,
Već je vod'te noću po misecu,
Nek ne vidi, kud je dohodila,
Kad je zlatne prage prehodila.«
Prijatelji priju poslušaše,
Ne vode je danu po sunašcu,
Već je vode noću po misecu.
Iza toga do malo zemana
Mal' zemana, ni po godin' dana,
Porodila Salih-aginica,
Ona rodi dva blizanca sina.
Knjigu piše Salih-aginica.
Pa je šalje Salih-age majki:
»Moja neno, Salih-age majko,
Meti dvore, razpremaj ahare,
Eto mene s dva blizanca sina.«
Kad je mlada knjigu zgotovila,
Ona zove slugu Huseina:
»Huseine, moja virna slugo,
Hajde siđi u nove ahare
Pa uzjaši konja najboljega,
A evo ti knjiga šarovita,
Goni konja Salih-age dvoru,
Knjigu podaj Salih-age majci.«
To je sluga jedva dočekao
Pa on ode u nove ahare,
Pa uzjaha konja najboljega.
Kud god ide, do Novoga siđe,
Do bijelih dizdarovih dvora;
Kucnu halkom[10]) na obornim vratim'.
Izlazila Salih-age majka:
»Ko mi kuca halkom na vratima?«
Njojzi sluga tiho progovara:
»Evo kuca sluga Huseine;
Neva ti je knjigu opremila
I još ti je selam[11]) učinila:
Meti dvore, razpremaj ahare,
Eto neve s dva blizanca sina.«
Kad to čula Salih-age majka,
Od radosti majka zaplakala
Pa se hvata niz bedre u džepe,
Izvadila stotinu dukata,
Pa ih dade slugi Huseinu:
»Na to tebi, sluga Huseine,
Ako Bog da, te istina bude,
Na poklon ti mlini na Bistrici.«
U to doba Salih-aginica,
A sa svoja dva blizanca sina.
Dvi zaove za dva brata dala.
Vik vikuje Salih-aginica,
A sa svoja dva blizanca sina.

Muslimanska iz južne Hrvatske (Hercegovine)

---

1) Sabah, jutro prije sunčanog izhoda. 2) Dizdar, zapovjednik tvrđave. 3) Ahar, staja, konjušnica. 4) Čitluk, čifluk, imanje. 5) Sevdah, ljubav; Salko hoće reći, neka se ljuba uda za onoga, koga prvoga zavoli. 6) Akšam, vrieme sunčanog zapada i molitva 20 časaka poslije sunčanog zapada. 7) Jacija, večernja molitva prije lieganja. 8) Dušek, blazina. 9) Zeman, vrieme. 10) Halka, karika; oborna vrata, dvorištna vrata. 11) Selam, pozdrav.

Smrt majke Atlagića

Kad poginu sedam Atlagića
U Kunari, visokoj planini,
Pogubi ih sedam kesedžija[1]),
Haber[2]) stiže Atlagića majci:
»Poginu ti sve sedam sinova,
Pogubi ih sedam kesedžija

U Kunari, visokoj planini.
Tu je majka sabur[3]) učinila,
Učinila: suze ne pušćala.
Ona kupi hodže i hadžije,
Ona ide prokletoj planini.
Kad je došla na Kunar-planinu,
Al' joj leži sve sedam sinova,
Viš' njih stoji sedam vranih konja
A pokraj njih sedam sokolova.
I tu majka sabur učinila,
Učinila: suze ne pušćala.
Pa pokopa sve sedam sinova,
A povede sedam vranih konja
I ponese sedam sokolova.
Kad je bila svojoj bieloj kuli,
Izašlo joj sedam nevjestica,
Iznosile sedam sirotica.
Dok zakuka sedam nevjestica,
A zavrišta sedam sirotica,
I tu majka sabur učinila,
Učinila: suze ne pušćala.
Neg' iziđe na visoku kulu,
Pak se sjede kuli kod pendžera.
Dok zavrišta vranac u podrumu,
Vranac konjic najstarijeg sina.
Ode majka vrancu u podrumu,
Njega pita ostarjela majka:
»Što je tebi, vranac u podrumu?
Il' si gladan siena zelenoga?
Il' si željan ječma bijeloga?
Il' si žedan studene vodice?«
Progovara vranac od megdana:
»Nit' sam gladan siena zelenoga,
Nit' sam željan ječma bijeloga,
Nit' sam žedan studene vodice,
Već ja zovem svoga gospodara.«
Tad je majka suzu popušćala,
Pade mrtva po toplom podrumu.

Muslimanska iz južne Hrvatske (Hercegovine)

[1]) Kesedžija, razbojnik. [2]) Haber, glas. [3]) Sabur, strpljenje; sabur učinila, svladala se.

Srdce materino

Majka hrani nejaka Stipana
U zlo vrime, u gladne godine,
Kad je bila ponajskuplja hrana,
Oka brašna trideset dinara.
A kad ga je odhranila majka,
Odhranila i oženila ga,
Oženila s gizdavom djevojkom,
Prvo jutro Stipanova ljuba,
Prvo jutro u dvoru zaplaka.
Pitao ju Stipan gospodaru:
»Što je tebi, moja draga ljubo?
Jesu l' tebi ne u volji dvori,
Ili ti je ne u volji majka,
Ili sam ti ne u volji Stipo?«
Al govori Stipanova ljuba:
»Da su meni ne u volji dvori,
Ti bi dvore lasno prominio;
Da si meni ne u volji Stipo,
Ne bih bila Stipu oženila;
Tvoja mi je ne u volji majka.
Ako tvoju ne pogubiš majku,
Ja ću ti se objesiti mlada
U pol dvora na suvog javora.«
Na to Stipo haje i ne haje.
Drugo jutro Stipanova ljuba,
Drugo jutro u dvoru zaplaka.
Pitao ju Stipan gospodaru:
»Što je tebi, moja draga ljubo?
Jesu l' tebi ne u volji dvori,
Jesam li ti ne u volji Stipo?«
Al govori Stipanova ljuba:
»Da su meni ne u volji dvori,
Ti bi dvore lasno prominio;
Da si meni ne u volji Stipo,
Ne bih bila Stipu oženila.
Tvoja mi je ne u volji majka!
Ako svoju ne pogubiš majku,
Ja ću ti se utopiti mlada,
Utopiti u 'no sinje more!«
To se Stipi na ino ne može.

On uzima staru milu majku,
Uzima je za desnicu ruku,
Pa ju vodi u goru zelenu,
Pa ju veže za jelu zelenu,
Obadva joj oka izvadio.
Pa uzjaše vranoga konjica,
Pa on ide dvoru bijelomu.
S daleka ga ugledala ljuba,
Još se dalje prid njeg izšetala:
»Kam' ti, Stipo, hrano materina,
Kam ti, Stipo, srdce materino?«
Na to Stipo haje i ne haje.
Al' govori Stipanova ljuba:
»Ako svoju ne pogubiš majku,
Ja ću ti se utopiti mlada,
Utopiti u 'no sinje more.«
To se Stipi na ino ne može,
Već on ide u goru zelenu,
Pa on traži staru milu majku,
Pa on vadi nože iza pasa
I udara majku u srdašce.
Kako ju je lako udario,
Na nožu joj srdce izvadio,
Zamata ga u svilnu maramu,
Pa ga meće u desne džepove.
Kad je bio u pol gore crne,
Pod Stipanom konjić pokleknuo,
Pade s konja Stipan gospodaru.
Progovara srdce iz džepova:
»Ubi l' mi se, hrano materina?
Ubi l' mi se, srdce materino?«
Na to Stipi vrlo žao bilo.
Kad je došo blizu biela dvora,
S daleka ga sagledala ljuba.
Još se dalje prid njeg izšetala:
»Kam' ti, Stipo, srdce materino?«
Trže noža Stipo gospodaru,
Pa udara ljubu u srdašce.
Kako ju je lako udario,
Na nožu joj srdce izvadio.

Iz Sibinja kraj Broda

Marina zadušbina

Platno biele Cetinke djevojke
Na Cetinji[1]), na vodi studenoj.
Do podne im bistra voda bila,
A od podne mutna i krvava,
Sve prenosi krvave junake,
Kog brez glave, kog brez desne ruke;
Najposlije malog Marijana.
Marijane iz vodice viče:
»O bora vam, lijepe djevojke!
Ne bi l' mene, cure, uhvatile,
Iz vodice mene izvadile?«
Kad to vidje Mara materina,
Baci platno po vodi studenoj;
Duboko je Mara ugazila,
Pa je Mara tiho govorila:
»O bora ti, momak iz tuđine[2]),
Uhvati se za platno bijelo!«
Kad to začu mali Marijane,
Dobavi se platna bijeloga,
Rukama se obim' uhvatio.
Djevojka ga kraju primaknula,
Izvadi ga iz vodice hladne.
Kad izvadi njega na obalu,
Pa je momku tiho besjedila:
»O bora ti, momak iz tuđine,
Moreš znati, da ćeš priboljeti,
Da te dvoru vodim bijelome?
Ećime[3]) bih tebi dovodila,
Ne bi li ti rane liječili
Porad sreće i sevapa[4]) moga.«
Pa je momak curi besjedio:
»O gospojo[5]), lijepa djevojko,
Čini mi se, mogu priboljeti.«
Kad to čuje Mara materina,
Zamota ga platnom bijelijem,
Pa ga uze za bijelu ruku,
Odvede ga u bijelu kulu,
Posadi ga u meke dušeke[6]),
Pa mi iđe miloj majci svojoj:
»Čuješ li me, mila majko moja,
Ja sam, majko, platno bijelila,
Dođe voda mutna i krvava
I pronosi krvave junake,

Ja sam jednog uhvatila, majko,
Dovela ga dvoru bijelome,
Pa ću njemu rane liječiti
Porad sreće i sevapa, majko.
Van[7]), čuješ me, mila moja majko,
Iđem otić na čaršiju[8]), majko,
Dovest ću mu dva mudra ećima.«
Pa djevojka ode na čaršiju
I dovede dva ećima mudra.
Liepo im je Mara govorila:
»Čujete l' me, dva ećima mlada,
Liječite neznana junaka,
Ne bi l' njega zdrava učinili,
A ja ću vas liepo darovati.«
Kad vidješe dva ećima mlada,
Da nijesu rane otrovane,
Iz kutija britve povadiše,
Marijanu rane izrezaše,
A na rane melem[9]) udariše;
Marijanu rane liječiše.
Doka[10]) prođe jedan mjesec dana,
Marijanu rane zarastoše,
I ozdravi momak Marijane.
Kad to vidje lijepa djevojka,
Ećimom je liepo izplatila.
Marijan je curi govorio:
»O, bora ti, lijepa djevojko,
Vrlo si mi dobro učinila,
Što si mene zdrava učinila.
Ja bih išo dvoru bijelome,
Jer ja imam milu majku svoju,
Odavna me majka pogledala[11]),
Da ja svoju obradujem majku.«
A njemu je cura besjedila:
»Ajde, momak, kud je tebi drago!«
Kad to čuje momak Marijane,
Izvadi joj stotinu dukata,
Pa on daje lijepoj djevojci.
Al' djevojka ni gledati ne će:
»Ne ću tebi[12]), momak Marijane!
Ja sam tebi dobro učinila
Porad sreće i sevapa svoga.«

Iz Vareša u srednjoj Hrvatskoj (Bosni)

---

[1]) Cetinja, obično se zove Cetina, opjevana rieka u južnoj Hrvatskoj. Pod Cetinskom krajinom obično se misli Sinj i njegova okolina. [2]) Momak iz tuđine, u pjesmi stoji turska rieč »jabandžija«. U ovoj krasnoj pjesmi prikazuje se kao nigdje drugdje hrvatsko narodno shvaćanje, da dobro valja učiniti svakomu, pa i strancu, bez obzira na osobnu korist. [3]) Ećim, hećim, tur. liečnik. [4]) Sevap, spas duše. [5]) Narodna pjesma upotrebljava rieč gospoja i gospojica u istom značenju. [6]) Dušek, blazina, madrac. [7]) Van, već nego. [8]) Čaršija dio grada s trgovinama. [9]) Melem, flaster. [10]) Doka, dokle, dok. [11]) Poglédala, izčekivala. [12]) Ne ću tebi, t. j. uzeti, ne ću od tebe uzeti.

Djevojka vrši svoj zavjet

Cviće brala u gori divojka,
Cviće brala, u gori zaspala.
Kad se ona od sna razabrala,
Onda sobom besidila mlada:
Da pit ne će vina crljenoga
Ni ljubiti lica junaškoga
Niti jesti ovnovine mesa.
Misli mlada, nitko je ne sluša,
Al' slušale dvi pašine sluge,
Pa su sluge paši povidile:
»O naš paša, mili gospodare!
Cviće brala u gori divojka,
Cviće brala, u gori zaspala.
Kad se ona od sna razabrala,
Onda sobom besidila mlada:
Da pit ne će vina crljenoga
Ni ljubiti lica junaškoga
Niti jesti ovnovine mesa.«
»Je l' istina, moje virne sluge?«
»Istina je, paša gospodare!«
»Da vam bora, do dvi sluge moje,
Vi hajdete u goru zelenu,
Uhvatite mlađahnu divojku!
Vežite joj naopako ruke;

Ne vežite svilom ni gajtanom[1]),
Već vežite imbrišimom[2]) tankim,
Da joj ne bi prizuljalo ruke.
Dovod'te je bilu dvoru mome!«
Kad su sluge pašu razumile,
Oni iđu u goru zelenu
I nabave mlađahnu divojku
Pa joj vežu ruke naopako.
Ne vežu ih svilom ni gajtanom,
Da joj ne bi ruke prižuljalo,
Nego vežu imbrišimom tankim
I vode je paši gospodaru.
Pa je paša curi besidio:
»Je l' istina, mlađahna divojko,
Je l' istina, što mi sluge kažu?«
»Jeste, paša, mili gospodare!«
Al' joj veli paša gospodare:
»O divojko, draga dušo moja,
Hoćeš biti u dvoru kaduna[3])?«
»Bome ne ću, paša gospodare!
Za te nisu sirote divojke,
Već su za te velike gospoje.
Men' je draže u gorici stati
Nego u tvom dvoru bijelome.«
A kad vidi paša gospodare,
On se maši u džep od dolame[4]),
Izvadi joj od zlata jabuku
Pa je pusti u goru zelenu.

Iz Ljubuškoga

---

[1]) Gajtan, vrpca. [2]) Imbrišim, sitni svileni konci. [3]) Kaduna, gospođa. [4]) Dolama, dugačka donja haljina, koja se opasuje pasom.

Poviestni junaci u hrvatskoj narodnoj predaji

Bez poviesti nema prave uljudbe na zemlji. Zato svi narodi, koji hoće učvrstiti svoju domovinu, pamte svoje najznamenitije prošle događaje. Bez poviestnoga shvaćanja mogu obstojati samo neuređena, poludivlja i sasvim divlja plemena, koja se sele s jednoga mjesta na drugo, ne osjećajući potrebe stalnoga doma i viših družtvenih zajednica, kakve su narod i država. Narod postoji nesamo kao zajednica suvremenika, koji su spremni da se kao jedna velika osoba bore za svoj obstanak na rođenoj grudi, nego i kao občinstvo mnogobrojnih prošlih i sadašnjih pokoljenja. Zato, gdjegod na svietu postoji koji narod, bilo to kao početna jezgra, bilo kao već izgrađena skupina, svagdje se javlja i narodna poviestna tradicija ili predaja, koja povezuje najznamenitije događaje narodnog života uz neke poviestne osobe. Tradicija ili predaja osniva se na poviestnim događajima, ali ne znači još podpuno zajamčenu poviestnu nauku.

Hrvati su ušli u poviest slavljenjem svojih prvih narodnih junaka, o kojima Konstantin Porfirogenet pripovieda ovo:

»Kad su Avari vidjeli, da je ta zemlja (Dalmacija) veoma liepa, nastane se u njoj. Hrvati stanovahu tada onkraj Bagibarije (Bavarije) gdje su sada Bieli Hrvati. Ali jedan se rod odvoji od njih, naime petero braće, Kluk i Lovel i Kosenac i Muhlo i Hrvat, i dvie sestre, Tuga i Buga, i dođu sa svojim narodom u Dalmaciju i nađu Avare, gdje drže tu zemlju. Ratujući nekoliko godina jedni s drugima nadjačaju Hrvati i jedne od Avara pokolju, a ostale prisile, da im se pokore. Odtada dakle zavladaju tom zemljom Hrvati ...«

Poslije te najstarije hrvatske tradicije ili predaje došli su i novi junaci, koji su se usjekli duboko u hrvatsku narodnu dušu.

Vjerska tradicija dala je pustinjaka i čudotvorca Martina, kojemu je hrvatski narod dizao i kapelice.

Uspomena na nezavisno hrvatsko kraljevstvo Trpimirovića bila je povezana s predočbom blagostanja u doba dobroga kralja Zvonimira.

Druga hrvatska država, naime Dubrovačka republika, imala je predaju o kralju Pavlimiru, u kojoj je bio obuhvaćen hrvatski i romanski živalj.

Treća hrvatska nezavisna država, Bosna, ostavila je uspomenu na svoje blagostanje pričanjem o banu Kulinu, a njezin je pad stvorio legendu o tom, kako je kralj Stjepan Tomašević tobože ubio svojega otca Stjepana Tomaša, a taj je zločin osvetio tobožnji Tomašev pobratim sultan Mehmed.

Ne znamo posve točno, u kojem su se obliku i kojim sredstvima širila kazivanja o najstarijim junacima hrvatske narodne predaje.

Više znademo o junacima, koji su ušli u hrvatsku ustmenu predaju i u hrvatsko narodno pjesničtvo na svršetku srednjega i na početku novoga vieka.

Poslije dolazka Osmanlija na Balkanski poluotok prešao je dio Hrvata na islam. Hrvatski katolici oslonili su se na kraljeve i careve, koji su više ili manje nastavljali predaju Zapadnoga rimskoga carstva, a hrvatski muslimani pristadoše uz Osmanlijsko carstvo, koje je ujedinilo u sebi težnje i veliko bogatstvo staroga Bizantinskoga carstva. Jedan je i drugi dio Hrvata naprezao sve snage, da pobiedi. Rođaci iz istoga plemena znali su biti u dva neprijateljska tabora. Kad je na pr. Jeronim Zadranin, rođak Nikole Jurišića, došao u Carigrad kao poslanik kralja Ferdinanda, rekao mu je veliki vezir Ibrahim-paša, da Jeronimov i Nikolin rođak upravlja u ime sultana većom pokrajinom, nego što je ciela Ferdinandova država. Taj rođak Jurišića zvao se Mustafa-paša Juriš-oglu ili zapravo Jurišić. Murat-beg, kojega neki zovu Tardić, a koji se — kako se čini — zvao drugačije, bio je sandžak-beg u Klisu i u Požegi, dok je njegov brat bio kanonik u Šibeniku. U isto doba, dok su katolički Hrvati dali zapadu velike diplomate, političare i vojskovođe Jurja Utišenića, Krstu Frankopana, Petra Berislavića, Stjepana Brodarića, Antuna Vrančića, izašli su na glas u Osmanlijskom carstvu kao veziri i vojskovođe njihovi sunarodnjaci Sinan-paša Borovinić, Sijavuš-paša, Mehmed-paša Sokolović, Dilaver-paša i mnogi drugi.*

I u katoličkom i u muslimanskom dielu hrvatskoga naroda mnogo se zaboravljalo, ali se mnogo i pamtilo. Narodni pjevači uzimali su iz poviestne riznice mnoga poviestna imena, da im budu predstavnici istinitih i izmaštanih događaja. Hrvatska narodna pjesma, koja je dotada živjela dosta skromnim životom, došla je upravo tada do najvećeg zamaha.

* Imenik tih velikih ljudi iznosi Safvet-beg Bašagić u »Znamenitim Hrvatima Bošnjacima i Hercegovcima u turskoj carevini«.

A. JUNACI IZ KOLA SIBINJANINA JANKA I KRALJA MATIJAŠA

Neki književni povjestničari i sistematičari (razređivači) nazivaju te junake Ugričićima.

To ime pristaje samo Sibinjaninu Janku, Mihajlu Svilojeviću, Ivanu Sekelju, kralju Matijašu, Petru Dojčinu i drugim Ugrima.

Sibinjanin Janko zvao se pravim imenom Janoš Hunjadi. Bio je sin Rumunja Vojka, koji je bio u vojničkoj službi zagrebačkog biskupa, a kasnije na dvoru kralja Sigismunda, koji mu je 18. listopada 1409. potvrdio posjed grada Hunjada u Erdelju. Sibinjanin Janko rodio se oko g. 1387. U jednoj povelji od 17. I. 1434. naziva ga kralj Sigismund: »Ivan, prozvan Vlah, sin pokojnoga Vojka od Hunjada«. Bio je neko vrieme upravitelj ugarsko-hrvatskoga kraljevstva. Oženio se g. 1422. Jelisavom, kćerkom Ladislava Silađija. G. 1448. prodro je s vojskom do Kosova, ali su ga Turci pobiedili u boju. G. 1456. obranio je s franjevcem Ivanom Kapistranskim Beograd od Turaka. Tom prigodom obolio je od kuge i umro u Zemunu.

Šurjak Sibinjanina Janka Mihajlo Silađi opjevan je u narodnoj pjesmi pod imenom Svilojević. On je bio g. 1460. zarobljen blizu Smedereva. Turci su ga odveli u Carigrad i pogubili.

Sin Sibinjanina Janka Matijaš bio je ugarsko-hrvatski kralj od 1458. do 1490.

O Sibinjaninovu i Svilojevićevu rođaku Ivanu Sekelju, slavonskom banu i gospodaru mnogih imanja u hrvatskom kraljevstvu, govori hrvatska narodna pjesma nazivajući ga Jankovim nećakom Sekulom. Taj je Sekelj poginuo na Kosovu g. 1448.

U isto vrieme živio je i Petar Dojčin, jajački ban, koji se odlikovao osobito g. 1480. u bitci kod Travnika.

Ali osim ovih Ugričića slavi hrvatska narodna pjesma u istom kolu još i mnoge druge junake i junakinje iz 14. i 15. stoljeća.

Tu se nalazi ponajprije poljski, madžarski i hrvatski kralj Vladislav Varnenčik, koji je poginuo u bitci kod Varne na Crnom moru g. 1444. On je opjevan nesamo u hrvatskim narodnim pjesmama, nego i u grčkoj pjesmi njegova suvremenika Paraspondilosa Zotikosa, koji veli, da je na svoje oči gledao pobjedu Turaka i propast kršćana kod Varne.

Narodna je pjesma zapamtila i Vladislavljeva i Matijaševa suvremenika humskoga kneza Stjepana Vukčića Kosaču, kojega naziva hercegom Stjepanom. On je neko vrieme vladao nesamo Hercegovinom, nego i Neretvom, Omišem i Poljicima. Kad su Turci navalili 1463. na Hercegovinu, održao se srećno proti njima. Ali već 1465. morao je bježati pred njima u Novi, koji se po njem prozvao Herceg-Novi. Umro je 1466.

Bosna je u to vrieme do svojega pada bila kraljevina, ali najstarije hrvatske narodne pjesme govore većinom o bosanskom banu.

Stih je tih pjesama obično stari petnaesterac i šestnaesterac, kakav se upotrebljavao u t. zv. bugaršticama.

Kralj hoće da posieče Sibinjanina Janka

Ali poče kralj ugarski tužnu sužnju govoriti,
Svijetli gospodar:
»Tako mi te ne ubio, tužan sužnju, Bog veliki!
Oć' li[1]) meni kazovati, što te budem uprašati,
Moj sužnju nebore?«
A on ti mu tužan sužanj gospodaru govoraše:
»Tako mene, gospodaru, ne ubio Bog veliki,
Moj ugarski kralju,
Sve ću tebi, moj kralju, za istinu kazovati.«
Stade ti mi svietli kralju tužnu sužnju govoriti,
On ugarski kralju:
»Boje li se Turci mene, govore li što za mene?«
A on ti mu pristaje[2]) tužan sužanj govoriti,
Ugarskome kralju:
»Ni[3]) se tebe Turci boje, ni[3]) za tebe što govore,
Neg' se nešto malo boje Ugrina Janka vojvode,
Gospodaru dragi!
Njega ti se, Janka, boje, i za njega ti govore.«
A Janko ti sjeđaše polak njega u trpezi[4]),
Ugrin vojevoda.

Vrlo ti mu bješe njemu, kralju, žao bilo,
Od pojasa potrže tu njegovu ostru[5]) sablju,
On ugarski kralju,
Da ga, Janka, udari po njegovoj rusoj glavi[6]).
I on, Janko, izvadi iz pojasa bridku sablju,
Ugrin vojevoda,
Da ga, kralja, udari po njegovoj rusoj glavi.
Na noge se podigoše liepa ugarska gospoda,
Ti Ugri i banovi,
Tere im se ne dadoše na sabljice udariti.
Pak se bješe dofatio Ugrin Janko konja svoga,
Ugrin vojevoda.
Za njim ti je skočila kraljica, slavna gospođa!
Ona mu je ufatila bre junačka konja dobra,
Gospođa kraljica,
Pak ti mu je stanula, Ugrin-Janku, govoriti:
»Nemoj, Janko, vojevoda, za Boga velikoga,
Moj Ugrine Janko,
Nemoj mi se ti dati zelenu[7]) Otmanoviću,
Opet će se kralj ugarski na tebe smilovati,
Moj vojvoda Janko,
On će tebi podati liepe zemlje i gradove.«
A on mi joj Ugrin Janko, toj gospođi, govoraše,
Lijepoj kraljici:
»Pođi s Bogom, gospođe[8]), ne drži mi konja dobra,
Ove sluge ne trebuju za kralja ugarskoga,
Lijepa kraljice,
Neg' mi one trebuju za čestita Otmanovića[9]),
Ere mi ih onomadne na asprice[10]) kupovaše[11])
On, sileni care.«
Ona ga je molila i bješe mu se umolila[12]),
Ona ti ga uzdržala na njegova dobra konja,
Ugrina vojvodu.
Opeta se on, kralju, na Janka smilovao
Te mu bješe podao liepe zemlje i gradove
Ugrinu vojvodi.

Stara bugarština

---

1) Oć' li, hoćeš li. 2) Pristaje, ovdje stade, počinje. 3) Ni — ni, mj. niti — niti. 4) U trpezi, u družtvu, koje sjedi za stolom. 5) Ostru, stari oblik, danas oštru. 6) Između Sibinjanina Janka (Ivana Hunjadija) i onih kraljeva, kojima je on služio, nije nikada došlo do tako žestoka sukoba. Ali je narodni pjevač imao možda na umu sukob između kralja Ladislava Posmrtnoga i Jankovih sinova Ladislava i Matijaša. Ladislav Hunjadi dao je g. 1456. ubiti u Beogradu Ulrika Celjskoga, koji je bio rođak kralja Ladislava Posmrtnoga. Zato je kralj Ladislav Posmrtni dao 1457. u Budimu uhvatiti oba Jankova sina. Ladislav je bio pogubljen, a Matijaš je bio odveden u Beč i najposlije u Prag i zatvoren. 7) Zelen, valjda zato, jer ima zelenu zastavu. 8) Gospođe, mj. gospođo. 9) Smisao je:

Ugarski kralj ne zna cieniti ovakve sluge, kakav sam ja; takve sluge zna više cieniti turski car. 10) Asprice, aspre (grč.) bieli t. j. srebrni novac. 11) Kod turskog cara služili su za novac nesamo muslimani, nego i kršćani. 12) Bješe mu se umolila. molbom ga je sklonila, da ostane vjeran kralju.

Radosav Siverinac i Vladko Udinski

Kada mi se Radosave vojevoda odiljaše[1])
Od svojega grada, divnoga Siverina[2]),
Često mi se Radosav na Siverin obziraše,
Tere to mi ovako belu gradu besijaše[3]):
»Ovo mi te ostavljam, beli grade Siverine,
Moj divni grade!
Ne znam, veće viju[4]) li te, ne znam, veće vidiš li me.«
Sva je tada družina brze konje uztegnula,
Tere stavši Radosava družina uprašaše[5]):
»Jeda nam si, vojevodo, zle bilige kê[6]) vidio?
Opeta se zavratimo ka gradu Siverinu.«
A on mi se junakom tihim mukom ujimaše[7]),
Radosave;
Udrio je ostrogami junačkoga dobra konja,
Tere to mi odjizdi prid junaci crnom gorom.
I kada je bio sridi one crne gore,
Padnuo[8]) je Radosave s družinom vince piti,
Da prvo to biše stražice razredio[9]).
Istom straža pripade[10]) k Radosavu vojevodi,
Siverincu:
»Da ti je u znanje, naju[11]) mili gospodine,
Ovo ti se brode[12]) turske kiridžije[13]) karavane;
Neka to jih pojdemo junaci razjagmiti[14])!«
Radosav mi stražici vojevoda odbesidi:
»Nemojte jih poništo, družino, razjagmiti,
Da isto[15]) jim vazmite[16]) jedno brime dobra vina,
Junaci, braćo!
Lipo im ga vazmite i dobro jim ga platite!«
Lipo ga su vazeli i lipo ga su platili.
I kada su padnuli junaci vince piti,
Druga straža pripade k Radosavu Siverincu:
»Zlo si vince popio, Radosave vojevodo,
Na te se je spravio Vladko Udinski[17]) vojevoda.
Siverine!«
Brzo mi su junaci na brze konje pohitali
Tere mi su poseli junačke dobre konje;
Radosav mi ne može svoga konja uhvatiti,
Zašto[18]) mu se brz konj biše po livadi razigrao.

Za njim to mi potičući[19]) vojevoda klikovaše:
»Stani jure,[20]) konju, stani jure, brzi konju:
Aj davori[21]), konju!
Stani jure, brzi konju, da bi, konju, zaginuo[22]),
Kakono je meni tebe ćića[23]) zaginuti!«
Kada mi ga ne može Radosave sustignuti,
Poklopio se je svojim šćitkom perenim[24]),
Tere mi je otišao za družinom bez konjica
Svojom svitlom sabljicom, s vitim kopjem na ramenku,
Siverinče.
Za njim se je uputio Vladko Udinski vojvoda,
Na svojemu vitez Vladko junačkomu dobrom konju,
I kada mi Radosava Siverinca sustizaše,
Smirio[25]) ga bješe meju[26]) pleća udariti
Položivši vito kopje brzu konju meju uši.
Već mi se je Radosave junački izvrnuo[27]),
Vojevoda,
Tere to mu vito kopje na peren šćitak prija[28]),
Na peren ga šćitak prija, a sabljicom ga obsiče[29]).
Stavši to mi vitez Vladko Radosavu uzbesedi:
»Oto sam te kušao, Radosave Siverinče,
Bi li mi se umio pri potribi izvrnuti;
A sada ti vera budi, Radosave, Vladkova,
Vitežko kopje,
Da te hoću prid družinom vojevodom postaviti.
Odmetni to od sebe tvoje junačko oružje,
Neka da se meju sobom junaci pozdravimo!«
Radosav mi odpasa svoju sablju junačku,
K njemu mi je pristupio Vladko Udinski vojvoda,
Tere mu je pričeo bele ruke vezati
Siverincu,
A sam ga je odveo na svoje divne dvorove.
K njemu su se kupile sve devojke i neviste,
I one mlajahne, družino, udovice,
Tere to mi Radosavu Siverincu klikovahu:
»Aj davori, davori, Radosave Siverine,
Mnozimi ti nam si crno ruho postavio,
Vojevodo!
Već to mi je hotila nika[30]) srića Vladkova,
Da te je junaka na viri privario:
I njegova t' bi ljubovca crno ruho pronosila[31]).«
Tuj mi se je Radosavu na Vladka razžalilo,
Tere to mu junak iz glasa klikovaše:
»Neverna ti, Vladko, vera i neverna ti ljubovca,
Viteže Vladko!«
Kada ga je začuo vitez Vladko klikujući,

Vele t' se je na njega vojevoda razgnjivao,
Tere mi je dozvao one svoje verne sluge,
Kojim to je pridao[32]) Radosava Siverinca,
Tere ga je poslao junaka zagubiti.

Zabilježio Petar Hektorović na otoku Hvaru

---

1) Odiljaše se, razstajaše se. 2) Siverin, misli se Turn Severin, u vrieme kralja Matijaša i njegovih nasljednika sjedište severinske banovine. 3) Besijaše, besjeđaše, govoraše. 4) Viju, viđu, vidim; Radoslav u apostrofi kaže svojemu gradu: »Ne znam, hoću li više vidjeti ja tebe, a ti mene.« 5) Uprašaše, pitaše. 6) Kê, koje. 7) Ujimaše se tihim mukom, uklonio se odgovoru. 8) Padnuo je vince piti, sjašio je s konja i sjedavši stao je vino piti. 9) Ali je najprije postavio straže. 10) Pripade, dopade, dotrči. 11) Naju, gen. nas dvojice, 12) Brode se, prevoze se brodom; mjesto je zamišljeno na Dunavu, gdje se nalazi skela ili brod. 13) Kiridžije, goniči natovarenih konja. 14) Razjagmiti, robu im pootimati, oplieniti ih. 15) Da isto, ali ipak. 16) Vazmite, uzmite. 17) Udinski, vidinski, iz grada Vidina u Bugarskoj, na desnoj obali Dunava; neki tvrde, da u izvorniku stoji zapravo udbinski, no to je onda zamjena grada Udbine i Vidina kod Hektorovićevih narodnih pjevača, koji su premalo poznavali Vidin. Vidin se zvao i Bdin, zato su pjevači to lakše zamienili nadimak Bdinski i Udbinski. 18) Zašto, jer. 19) Potičući, potječući, potrkujući. 20) Jure, jur, već. 21) Davori, ovdje uzvik žalosti i priekora. 22) Zaginuo, poginuo, uginuo. 23) Tebe ćića, radi tebe. 24) Šćitak pereni, štit pereni, štit ukrašeni. 25) Smiriti, smjerati, nakaniti. 26) Meju, među. 27) Izvrnuo se, ugnuo se. 28) Prija, prihvati, dočeka. 29) Obsiče, obsieče; koplje se zabolo u štit, zato mu je Radosav odsjekao držak. 30) Nika, neka. 31) Žene Vidinke govore, da bi i Vladkova žena ostala udovica i nosila crno ruho, da Vladko nije Radosava prevario. 32) Pridao, predao im ga je, da ga smaknu (zagube).

Izbor kralja Matijaša

Sanak snila ljuba Jankulova,
A o svome Matijašu sinu,
Da on sidi na zlatnoj katrigi[1])
I u zlatnim čizmam' do koljena.
Kad se ljuba od sna probudila,
Starcu Janku[2]) sanak kazivala.
A starac je Janko besidija:
»Veseli se, moja ljubo virna!
Ovo, što si u sanku vidila
Od svojega Matijaša sina,
Taj će sanak postati istina.
Evo ima dvadeset godina,
Što smo našeg izgubili kralja;
Kraljica je ostarila stara,
Red je doša našeg Matijaša,
Ljubo moja, staviti za kralja.«
U ta doba bila knjiga dođe
Od Budima, grada bijeloga,
Starcu Janku na desnicu ruku:
»Netom primiš list bile artije,
Da nam odmah ideš do Budima!«
Pa dok Janko knjigu proučija,
Mateši je svomu besidija:
»Pošetaj se doli u ograde
Pa izvadi dva dobra dorina,
Sebi Vilu, babi Lastavicu,
Poć' oćemo do grada Budima,
Evo su nam pisala gospoda.«
Mateša je od poslu'a bija
Pa dva konja doli je izbira.
Kad s' odtale Janko podigao,
Mateši je sinu govorija:
»Igraj, sine, konja unaprida!
Kada dođeš do grada Budima,
Prid gradom je ta crkva Sofija,
A prid crkvom skupljena gospoda.

Pa ćeš naći milog ujca[2]) svoga;
Klanjaj mu se do zemljice crne,
Pa mu ljubi kolina i ruke
Do poštenja svoje mile majke.«
Lipo Mate babin svitak primi,
Pa on pozna dragog ujca svoga,
Pa mu ljubi kolina i ruke
Do poštenja svoje mile majke.
U to doba starac Janko dođe.
Matę babi konja privatija.
Dokle babo na zemljicu dođe,
On gospodi lipo besidija:
»Evo mene, gospoda budimska,
Što ste sada poručili po me?«
Vele njemu gospoda budimska:
»Starče Janko, mili gospodaru,
Evo danas dvadeset godina,
Odkada smo kralja izgubili.
Koga ćemo odabrat za kralja?«
Starac Janko njima odgovara:
»Dico moja od Budima grada,
Pošaljimo u kraljice stare,
Da nam dade ona krunu staru,
Pa gospodu u red uredimo
Izpred crkve od svete Sofije.
Bac'mo krunu nebu pod oblake,
Neka vije[3]) i tamo i amo,
Pa na čiju glavu prija dođe,
Onog ćemo odabrat za kralja.«
Pa je starac sinu besidija:
»Pođ, Mat'jašu, drago dite moje,
Pođ' Mat'jašu, u kraljice stare,
Da ti dade onu krunu staru.«
Kad kraljici Matijaš na vrata,
Njoj se klanja do zemljice crne
Pa joj ljubi kolina i ruke
Pa joj mladi[4]) Mate progovara,
Da su njega poslala gospoda,
Da mu dade onu krunu zlatnu,
Da će kralja novog odabrati.
Kraljica ga upitala stara:
»A čiji si, drago dite moje,
A čiji si, a i lip ti li si!
Da bi Bog dâ i crkva Sofija,
Da bi tebe metnili za kralja,
Kuntenta[5]) je i kraljica stara.«
I dade mu ona krunu zlatnu,
A Mateša starcu babi svomu.
Što kad Janko krunu privatija
I gospodu u red uredija,
Krunu baca k nebu pod oblake.
Kruna vije i tamo i amo,
Kruna padne Mateši na glavu.
Sva gospoda na nj su promrmljala,
Da je dite ludo i nejako,
Da on s pukom moć upravit ne će.
Kada i' je Janko razumija,
Za ruku je sina uvatija,
Pa g' odvede u Sofiju crkvu,
Pa mu dade krunicu u ruku,
Pa on veli mlađanomu sinu:
»Moli Boga i svetu Sofiju!«
Pa se Janko natrag povratija,
Pa gospodu u red postavija:
Krunu baci nebu pod oblake,
Neka vije i tamo i amo.
Kruna pade na crkvu Sofiju,
A sa crkve Mateši na glavu.
Pa ga novim izabraše kraljem.
Niko mu se da pokloni ne će,
Starac mu se otac poklonija.

Iz Tučepa kraj Makarske

---

1) Katriga, katrida, katedra, sjedalo, priestolje. 2) Sibinjanin Janko bio je u to vrieme već umro. Do priestolja je pomogao kralju Matijašu zapravo njegov ujak Mihajlo Silađi ili Svilojević, koji je došao na Rakoško polje kod Pešte, gdje je bilo mjesto izbora, s velikom vojskom. 3) Neka vije, obično bi se reklo: neka se vije. 4) Matijašu je bilo 18 godina, kad je izabran za kralja. 5) Kunenta zadovoljna, obično kontenta.

Blago hercega Stjepana Vukčića

Izvila se[1]) ptica lastavica,
Izvila se nad Blagajom[2]) gradom.
Pitala je Jelica[3]) gospoja:
»Aj, vire ti, ptica lastavica,
Jesi l' skoro ti od Carigrada,
Viđe li mi sina Vladislava[4])?«
Odgovara ptica lastavica:
»Aj, na viru, Jelina gospoja,
Dođoh skoro ja od Carigrada
I viđoh ti sina Vladislava,
Al' mu nije ime Vladislave,
Ime mu je paša Mehmed-paša[5]);
Kleči caru uz koljeno desno
Ter se moli caru čestitomu:
Sultan-care, mili gospodare,
Daj ti meni trista janičara,
Doniet ću ti od Blagaja ključe
I sve bielo blago hercegovo.«
Ištom oni tako govoreći,
U to doba paša Mehmed pride.
Ide majka[5]), da mu konja primi,
Al' on sebe ni gledati ne da,
Neg' on ište od Blagaja ključe.
A majka se njemu kunijaše:
»Evo ima nedjeljica dana,
Da je herceg u Mostar pošao,
Uza se je ključe ponesao.«
Paša se je natrag povratio,
Povratio k bilom Sarajevu,
Da sakupi Sarajlije mlade,
Da odnese blago hercegovo.
Kada herceg iz Mostara dođe,
Sakupio do tri turme[7]) konja,
Ne kuje ih, kako konje kuju,
Već' obrće ploče naopako[8])
Ter pobježe s blagom iz Blagaja.
Prva turma niz Popovo ide,
Druga turma niz Vidovo polje,
Treća turma niz Dubrave ravne.
Koja turma niz Popovo ide,
Ona goni spendzu[9]) nebrojenu;
Koja turma niz Vidovo polje,
Ona goni i srebro i zlato;
Koja turma niz Dubrave ravne,
Ona goni i čohu i svilu.
I uteče k bilom Dubrovniku.
Dočeka ga vlasteline mudri,
Hercegu je rieči besjedio:
»Aj, na viru, herceže Stipane,
Ti upiši gradu na vratima,
Da ti odi[10]) niesi dohodio
Ni bijela blaga donesao.«
U malu[11] se bolan prevario,
Ter posluša mudra vlastelina:
Na vratima upisao bolan,
Da on nije gradu dohodio
Ni bijela blaga donesao.
Pak on ide putem na tragove[12]).
K Dubrovniku brzo se vratio
Ter on ište od gospode blago[13]).
Dubrovčani blaga ne dadoše,
Njime hrane sircte djevojke.

Iz dubrovačkog rukopisa g. 1758.

---

1) Izvila se, podigla se uvis. 2) Blagaj u Hercegovini, glavni grad Stjepana Vukčića Kosače. 3) Stjepan Vukčić Kosača, nazvan u ovj pjesmi samo herceg Stipan, ženio se tri puta: prva mu je žena bila Ana Kantakuzen, druga Jelena Balšić, a treća Cecilija iz Firence. 4) Vladislav Hercegović živio je u zavadi sa svojim otcem hercegom Stjepanom. G. 1462. pošao je k sultanu Mehmedu II. i ponudio mu 100.000 dukata, ako mu on pomogne, da dobije četvrtinu države svojega otca. Mehmed mu je dao vojsku, ali ta je morala poći na sjeverozapad protiv vojske kralja Matijaša. Na početku g. 1463. dobio je Vladislav zatraženi dio Hercegovine. Doskora je tražio trećinu. Otac je morao popustiti, ali je zamrzio sina. Poručio je o njem Mlečanima: »Da imade tisuću života, pravo bi bilo, da ih sve izgubi.« Poslie otčeve smrti Vladislav se priklonio kralju Matijašu, koji mu je potvrdio otčev naziv herceg sv. Save i dao mu imanja u Hrvatskoj i Slavoniji. Glavni su mu gradovi bili Veliki Kalnik i Morović. 5) Narodna pjesma pobrkala

je ovdje Vladislava s najmlađim sinom Stjepana Vukčića, Stjepanom, kojega je otac g. 1464. dao za taoca sultanu Mehmedu II. Odgojen na carigradskom dvoru prešao je Stjepan na islam i dobio ime Ahmed. Bio je sedam puta veliki vezir turskoga carstva. Ahmed-paša Hercegović bio je oženjen kćerkom sultana Bajazita II. Imao je dva sina: pjesnika Alibega i Mustajbega. [6]) Prizor je je sasvim izmišljen. O jednoj ženi hercega Stjepana pripovieda jedna narodna priča, da se nalazila u hercegovačkom gradu Samoboru kod Drine, pa kada su Turci obkolili grad, skočila je niz stiene tvrđave, da ne dođe u sužanjstvo. [7]) Turma, (lat.) četa, čopor, krdo, karavana. [8]) Stara priča, poznata već u klasičnoj grčkoj književnosti, kako se nastoji zamesti trag životinjama i ljudima. O bogu Hermu ili Merkuru pripovieda se, da je natražke odvukao Apolonova goveda u svoju špilju. [9]) Spendza, spenza, trošak, blago, novac. [10]) Odi, ovdje. [11]) U malu, u malenoj stvari. [12]) Na tragove, natrag. [13]) Mjesec dana prije svoje smrti, poslao je herceg Stjepan svoje blago u Dubrovnik i pohranio ga u svojoj kući. S blagom je poslao i oporuku, u kojoj je odredio, što ima pripasti njegovim sinovima Vladislavu, Vlatku i Stjepanu i hercegovoj ženi Ceciliji.

B. HRVATSKI BANOVI

Nitko u Evropi nije vjerovao, da će se turska država tako brzo učvrstiti. Iz Azije su bila provalila u Evropu već mnoga plemena, koja su brzo izčeznula među drugim narodima. Mislilo se, da će tako biti i s Turcima. Međutim to se očekivanje nije izpunilo, jer su se Turci u razdoblju od 150 godina razvili u vrlo močan narod. Kada je 1453. pao u njihove ruke Carigrad, izticali su njihovi sultani sve očitije, da žele u svojem carstvu okupiti sve one zemlje, koje su nekada priznavale vrhovnu vlast Bizanta. Štaviše, neki su sanjarili o svjetskom carstvu.

Pred silnim naletom turskoga oružja padala je jedna zapreka za drugom.

Poslije zauzeća Bosne ciela se Hrvatska pretvorila u bojište.

Mnogi su hrvatski velikaši pokušali, da se nagode s turskom carevinom i da, čuvajući svoju kršćansku vjeru, žive pod vrhovnom vlašću sultana, koji se smatrao baštinikom staroga bizantskoga carstva, ali svi su se ti pokušaji izjalovili osim državničkoga poteza Dubrovačke republike.

Kršćanski se dio Hrvatske našao pod vodstvom svojih banova, koji su poslije propasti kraljeva narodne krvi postali glavni predstavnici hrvatske samobitnosti i hrvatske državne misli.

Kada su izumrli vitezovi iz kola Sibinjanina Janka i kralja Matijaša i kada se bojište pomaknulo prema zapadu i jugu na Savu, na Vrbas, na Cetinu i Unu, mnogi su se hrvatski banovi odlikovali kao vojskovođe.

Hrvatska je narodna pjesma sačuvala mnogima od njih trajnu uspomenu.

Ban Derenčin bio je zarobljen u nesretnoj bitci na Krbavskom polju g. 1493. i odveden u tamnicu u Carigrad, gdje je umro od žalosti i patnje.

Petar Berislavić, ban, poginuo je u boju g. 1520.

Ban Ivan Karlović bio je neko vrieme najbogatiji knez hrvatski. Vladao je Likom i Krbavom, u kojoj je bilo mnogo stoke i žita. Sve je to izgubio i umro kao prognanik na Medvedgradu iznad Zagreba g. 1531.

Karlovićev nećak Nikola Zrinski nastavio je borbu s Osmanlijama. Najposlije je g. 1566. našao junačku smrt braneći Siget.

Ban Erdeljić, u pjesmi nazvan i Želinski ban prema turopoljskom dvorcu Želinu, bio je Toma Erdedi, koji je g. 1592. bio potučen od Hasan-paše, ali je zato 1593. izvojštio kod Siska odlučnu pobjedu.

Petar Zrinski i Franjo Krsto Frankopan bili su g. 1671. smaknuti u Beču, jer su htjeli Hrvatsku učiniti nezavisnom od Habsburgovaca.

Niz hrvatskih banova, koji su opjevani u narodnoj pjesmi, završuje se banom Jelačićem, koji je 1848. i 1849. uspješno ratovao s Madžarima.

Smrt bana Derenčića

Knjigu piše Otman-paša silni
Ter je šaje[1]) Derenčiću banu;
U knjizi mu biloj besedio:
»Derenčiću, svitla kruno banska,
Pusti mene priko Ungarije,
Priko lipa poja od Udbine,
Da odvedem plino put Levante[2]);
A mi ćemo biti prijateji.«
Knjigu štije Derenčiću bane,
Knjigu štije, drugu barzo[3]) piše,
Ter je šaje Otman-paši silnom:
»Ne pušćam te priko Ungarije,
Priko lipa poja od Udbine,
Da odvedeš plino put Levante;
Ni mi stalo tvoje prijatejstvo.«
Kad je knjiga Otman-paši[4]) došla,
Opet paša drugu odpisuje
Ter je šalje Derenčiću banu:
»Kupi, bane, Hrvaćane tvoje,
Ja ću junak sokoliće svoje,
Pa ću doći pod Udbinu ravnu,
Ondi ćemo poigrati konje,
Naše bridke ogledati ćorde,
Ko dobije, vesela mu majka!«
Kad li bane knjigu proučio
I Hrvate svoje sakupio,
Pak otide pod Udbinu ravnu;
Na najlipši danak dojezdiše,
Na dan Vele Gospe Stomorine[5]).
Kad li bane pod Udbinu dojde,
Ondi najde Otman-pašu silnog,
Tere htide mejdan zaratiti.
Al mu veli Perazović kneže:
»Moj konjade[6]), Derenčiću bane,
Prija mise ne čin'mo mejdana,
Prija mise i svete nedije;
Pomoć će nas misa i nedija
I blažena Gospa Stomorina.«
Za to bane ništa ne hajaše,
Neg pri mise mejdan zaratio.
Derenčiću loša srića bila,
Da mu sele kosu odgojila;
Kosa mu je nad oči padala,
Češće ju je ćordom pomicao,
Na vedrom se čelu porizao,
Karvca mu se niz lica prolila,
Čarne mu je oči zaslipila;
Pak je svoju sestru proklinjao:
»A prokleta sele Doroteja,
Ka mi žutu kosu odgojila,
Rad kose ću izgubiti glavu!«
Tada jače Turci navališe,
Derenčića na ćorde razniše;
A Pavlića, sina Derenčića,
Njega mlada živa ufatiše,
Do pasa ga u zemlju zariše,
A polak ga strilami striliše.
Od te vojske ne ubigne niko,
Neg' sam junak Perazović kneže;
Ali ne bi ni on ubignuo,
Da ga nije dobri konj odnio
I markla ga nojca susritila[7]).
Pa on jezdi kroz goru zelenu,
Konjic mu je u karv ogreznuo,
U karv čarnu juta dušmanina,
A niz grivu znoj i karv mu cidi
Od svojega dobra gospodara.
Leti junak dvoru Derenčića.
Kad je došo dvoru pod ponžole[8]),
Ugleda ga mlada Doroteja,
Lipa sele Derenčića bana.
Govori mu mlada Doroteja:
»Bora tebi, neznana delijo,
Odkle jezdiš, od koje krajine?
Lice ti je potno, naprašeno,
Posmidilo[9]) prahom i olovom,
Odića ti karvom omašćena.
Jesi l' bio na Udbini ravnoj?
Ako ideš sa Udbine ravne,
Ti mi kaži od Udbine glase:
Koji junak mejdan zadobio,
Jal' mi bratac, jali Otman-paša?«
Govori joj Perazović kneže:
»Dušo moja, mlada Dorotejo,
Lipa sele Derenčića bana,
Al me, dušo, pripoznat ne moreš
Radi lica potna, naprašena,
Što posmidi prahom i olovom?

Ja sam, Dore draga, drago tvoje,
Drago tvoje, Perazović kneže.
Al ne luduj, draga dušo moja,
Od Udbine da ti kažem glase!
Da su žive od gorice stine,
Još bi žive stine popucale,
Ma da ne bi sardce divojaško!«
Govorila mlada Doroteja:
»Al' ne luduj, Perazović kneže,
Ja sam sele Derenčića bana,
U mene je sardce od junaka;
Pri će puknut u gorice stine,
Neg' u mene sardce divojaško.
Ti mi kaži od Udbine glase,
Al' je meni bratac poginuo,
Al' je junak mejdan zadobio?«
Al' joj veli Perazović kneže:
»Kazat ću ti od Udbine glase:
U boju te bratac proklinjao:
A prokleta sele Dorotejo,
Ka mi žutu kosu odgojila,
Rad kose ću izgubiti glavu!
Kosa mu je nad oči padala,
Češće je je ćordom pomicao,
Na vedrom se čelu porizao,
Karvca mu se niz lice prolila,
Čarne mu je oči zaslipila,
Tada jače Turci navališe,
Derenčića na ćorde razniše;
A Pavlića, sina Derenčića,
Njega mlada živa ufatiše,
Do pasa ga u zemlju zariše,
A polak ga strilami striliše.
Od te vojske ne ubigne niko,
Neg' ja junak Perazović kneže;
Ali ne bi ni ja ubignuo,
Da me nije dobri konj odnio,
I markla me nojca susritila.«
Kad to čula mlada Doroteja,
Od tuge joj sardce razpuknulo,
Od žalosti čarnoj zemlji pade.

Čakavska s otoka Hvara

[1]) Šaje, šalje. Isto tako prijateji mjesto prijatelji, juta mjesto ljuta, nedija mjesto nedilja i t. d. [2]) Levanta ili Levant. samo Mala Azija, ili Mala Azija, Sirija Palestina i Egipat zajedno. [3]) Barzo, mj. brzo. Isto tako Harvat mj. Hrvat, sardce mj. srdce i t. d. [4]) Turske čete na Krbavskom polju vodio je zapravo Jakub-paša Hadum, bosanski paša. [5]) Stomorina, Velika Gospa 15. kolovoza. [6]) Konjad; ovdje svojta, jer je Perazović zaručen sa sestrom Derenčina. Perazović je Franjo Berislavić, jajački ban. [7]) Susritila, susrela. [8]) Ponžoli, pendžeri, prozori. [9]) Posmiditi, postati smeđ.

Otmica sestre bana Marčinka

Mlado Ture konja kupovalo,
Što imalo, sve za konja dalo,
Pak ga igra niz to polje ravno,
Niz to polje Kninu[1]) kamenome.
Njega gleda mladi ban Marčinko[2])
Svrh bedena[3]) grada bijeloga,
Pak je banu konjic omilio,
Pak je bane seki govorio:
»Mandaljeno, draga seko moja,
Hajd oblači svijetlo odielo,
A uzimlji vedro okovano,
I u ruku od zlata jabuku,
Paka slazi na vodu Krčicu[4]),
Pa se titraj jabučicom, sele,
Ne bi l', sele, Ture namamila,
Ne bi li se Ture potopilo;
Vrlo mi je konjic omilio.«
Ali seka brata poslušala,
Pak oblači svijetlo odielo,
Pak uzimlje vedro okovano,
I u ruku od zlata jabuku,
Pak salazi na vodu Krčicu,
Pak se titra jabučicom sele.
Liepa sele Ture namamila,
Pod Turetom konjic preplovio.
Pak uzimlje seku ban-Marčinka,

Pak je metnu za se na konjica.
Tri puta je pripasuje pasom,
A četvrti od sablje kajasom[5]).
Na Krčicu konja nagonjaše,
Pod obadvom' konjic preplovio.
Igra Ture uz to polje ravno.
Dok je bane konja osedlao
I dok mi je Knina preletio,
Dotom[6]) Ture usred polja bilo;
Dokle bane usred polja bio,
Dotom Ture u Vrpolje ravno;
Dokle bane u Vrpolje ravno,
Dotom Ture usred Plješivice;
Dokle bane usred Plješivice,
Dotom Ture navrh Plješivice;
Dokle bane navrh Plješivice,
Dotom Ture Bukovom bunaru;
Dokle bane Bukovom bunaru,
Dotom Ture Hrtovom kamenu;
Dokle bane Hrtovom kamenu,
Dotom Ture u Grahovo ravno.
Ode Ture u Glamoč bijeli[7])
I odvede seku ban-Marčinka.
Ljuto cvieli lijepa djevojka:
»Da sam onog, koj' me zadobio,
Pa ja jadna ne bih ni žalila,
Al' me valja dati za konjica[8])!«

Iz južne Hrvatske

[1]) Knin, opjevan u nebrojenim narodnim pjesmama, neko vrieme hrvatska priestolnica, a u doba ratova s Turcima glavna tvrđava južne Hrvatske, zauzet od Turaka g. 1522., poslije preotet od Mletčana, a danas znatan grad Nezavisne Države Hrvatske. [2]) Marčinko je bio zapravo podban ili banovac hercega Ivaniša Korvina, hrvatskoga bana, ali ga narodna pjesma naziva banom. Živio je na kraju 15. i na početku 16. stoljeća. Sa Žarkom Dražojevićem i Pavlom Kožulom (koga narodna pjesma zove Hodžulom i Kožulićem) provaljivao je više puta u Bosnu i Hercegovinu. [3]) Beden, bedem, zid. [4]) Pritok Krke, teče izpod grada Knina. [5]) Kajas, kajasa, remen od sablje. [6]) Dotom, dotle, [7]) Sva mjesta, koja su nabrojena u pjesmi, nalaze se na putu od Knina u Glamoč. Kačić je prema narodnoj pjesmi svojega vremena slavio Marčinka kao najboljega jahača i skakača. Međutim u ovoj se pjesmi vidi, da mu nije uviek služila sreća u jahačkoj utakmici i u boju s neprijateljima. [8]) Marčinkova sestra kaže, da ne bi žalila, da ju je zadobio pobjednik na mejdanu, ali žali, što ju je brat lakoumno dao neprijatelju, jer mu se prohtjelo njegova konja.

Dvori Ivana Karlovića

Gradi dvore[1]) Karlović Ivane,
Dvoja vrata od suhoga zlata,
A pendžere sitnoga bisera,
A kračune[2]) praha i olova;
Svu je šimlu[3]) zlatom obalio[4]),
A čavala glave pozlatio;
Učinio kamenu avliju[5]),
Po avliji srebrne mostove,
Po mostovim' zlatne pomostice[6]);
Po njima je devet paunova,
Za njima je deset paunica,
Pred njima je kuna perlitana[7]),
U kući mu tunja[8]) kod ognjišća,
Miris joj se preko svieta čuje;
Čulo se je do careva dvora.
Telal viče od jutra do mraka:
»Koji bi se junak nalazio
Uhvatiti Karlović Ivana,
Car bi njega liepo darovao,
Dô bi njemu pô imanja svoga,
I dô bi mu jedinicu kćerku,
Čestita bi njega učinio,
Svojom bi ga krunom okrunio
I na svoje mjesto postavio.«
To j' dočuo Karlović Ivane,
Oblači se, što god ljepše more,
Pa on ide caru čestitome,
Klanja mu se do zemljice crne.

Kad Ivana care zagledaše,
Njemu liepo tiho besjeđaše:
»Dobro došo, Karlović Ivane!
Na te mi je tužba dodijala,
Da ti jesi dvore sagradio,
Da onakih ni u mene nema:
Dvoja vrata od suhoga zlata,
A prozore sitnoga bisera,
A kračune praha i olova;
Svu si šimlu zlatom obalio,
Od čavala glave pozlatio,
Učinio kamenu avliju,
Po avliji srebrne mostove,
Po mostovim' zlatne pomostice;
Po njima je devet paunova,
A za njima devet paunica,
A pred njima perlitana kuna;
Da j' u tebe tunja kod ognjišća,
Miris joj se do mog dvora čuje.«
Klanja mu se Karlović Ivane:
»Istina je, moj čestiti care,
Da ja jesam sagradio dvore,
Da ih 'nakih ni u tebe nema.
Što su rekli, moj čestiti care,
Da ja imam devet paunova,
Ono mi je devet moje braće;
Što su rekli devet paunica,
Ono j' mojih devet nevjestica;
Što su rekli kunu perlitanu,
Ono mi je Jelica sestrica;
Što su rekli tunju kod ognjišća,
Ono j' moja ostarjela majka,
Dobro čini i dobru se nada.«
A kad care rieči razumio:
»Sretan da si, moj jedini sine,
Čestita ću tebe učiniti,
S mojom ću te kćeri oženiti.«
Odgovori Karlović Ivane:
»Vami hvala, moj čestiti care!
Evo ima sedam godin' dana,
Da se junak oženio jesam.«
A kad care rieči razumio,
Liepim darom darova Ivana,
Daje njemu tri konjica vrana,
Sva tri vrana, zlatom podkovana,
I daje mu tri tovara blaga,
I daje mu od bedrice ćordu,
Kâ je suhim okovana zlatom,
Pa Ivanu care besjedio:
»Nosi blago bielom dvoru tvome,
Konja jaši, moju ćordu paši,
Daruj zlato vjernoj ljubi svojoj,
S mojom ću je kćeri posestriti,
Tebe hoću za sina držati.«
Kad je Ivan rieči razumio,
On se klanja do zemljice crne:
»Zahvaljivam, moj čestiti care,
Zahvaljivam na tvojemu daru!«
Ode zdravo bielom dvoru svomu.
Daleko ga ljuba ugledala,
Šetala se pred Ivana svoga:
»Dobro došo, Karlović Ivane!
Tvoja me je pristrašila majka,
Da će tebe care pogubiti.«
Kad Ivane rieči razumio,
Svojoj ljubi tiho besjedio:
»Ne luduj mi, vjerna ljubo moja!
Care me je liepo darovao,
Meni konja, tebi šalje blago,
I reka je moj čestiti care,
Da će tebe kćerom posestriti,
Mene mlada za sina držati.«

1) Karlovića Dvorima naziva narod grad Komić, od kojega su se do danas sačuvale samo ruševine. U gradu je bila dvorska kapelica i nekoliko zdenaca. Lika je u Karlovićevo doba bila prilično bogata pokrajina. Pala je u tursku vlast g. 1527. Tada ju je pohodio Marko Antonije Rajmundo, generalni vikar rimskoga biskupa Jurja Divnića, i zapisao o njoj, da je to »vrlo liep kraj«, koji imade mnogo župa, sela i zamaka (dvoraca), te je »vrlo plodan svakojakim dobrom«. Narod priča, da je Ivan Karlović imao na Ivanovoj planini više Mutilića kod Udbine toliko ovaca, da je njihovo mlieko teklo svaki dan žliebom s toga mjesta do Karlovića Dvora. Na osnovi takvih priča nastala je i ova narodna pjesma, u kojoj se govori nesamo o velikom Karlovićevu bogatstvu, nego mu se pripisuje i to, da je imao devetero braće, premda je uz dvie sestre bio jedini sin u majke Doroteje. 2) Kračun, zasun. 3) Šimla, drvene pločice za krov. 4) Obalio, oblio. 5) Avlija, grčka rieč, došla k nama preko Turaka, dvorište. 6) Srebrni mostovi i zlatne pomostice u kamenoj avliji imadu se valjda razumievati tako, da narodni pjevač zamišlja u sredini dvore kao veliku zgradu. Oko te zgrade nalazi se neposredno pokraj zidova obranbeni jarak, a iza jarka dvorište ograđeno zidom. Tko hoće unići u dvore ulazi najprije u ograđenu avliju, koja ima kameni pločnik. Iz avlije vode u dvorac preko jarka dva mosta, kojima su stupovi i grede od srebra, a mostnice od zlata. 7) Perlitan, pirlitan, šaren, kićen. 8) Tunja, dunja (grč. kydonia), u nekim krajevima zove se i kutina.

Tamnovanje Zrinovića bana

Poslušaj me, pobratime dragi,
Poslušaj me, da ti nešto kažem.
Tavnio je[1]) Zrinoviću bane,
Tavnio je devet nediljica.
Kad je bilo i pola desete,
Prenuo se od Hrvata bane
Ter dozivlje tamničara Ibru:
»Tamničare, da od Boga nađeš,
»Tamničare, mlieka t' materina,
I onoga, što ti j' najsvetije ,
Tamničare, ti po Bogu brate,
Idi caru, svomu gospodaru,
Idi caru pa mu se pokloni,
Zrinovića rieči izgovori:
Gospodaru moj čestiti care,
Pozdrav tebi Zrinovića bana,
Zrinovića, tamničara[2]) tvoga,
Koji ište divit[3]) i artije,
Da napiše listak knjige biele,
Da opravi ostarjeloj majci,
On te moli Bogom gospodarom.«
Al' govori care gospodare:
»Slugo vjerna, Ibro tamničare,
Evo tebi divit i artije,
Pa ti podaj Zrinoviću banu,
Nek napiše listak knjige biele
Svojoj miloj ostarjeloj majci.«
Kad je Zrinski divit dobavio
A uz divit bieli list papira,
Pak ovako upisao bješe:
»Avaj meni, ti kamen-tavnico,
Avaj meni, moja tužna kućo,
U što li ću mladost ja sprovesti!
Oj artijo, moj svjedoče stari,
Ti svjedoči, ti majci govori:
Bogaj tebi, ostarjela majko,
Bogaj tebi, kukavice sinja,
Il' ne mariš il' ne znaš za sina,
Zrinovića od Hrvata bana?
Evo ti je mene opremio,
Opremio do tvojega dvora:
Štij me s jedne, a i s druge strane,
Moja tužna ostarjela majko!«
Štije majka i suze prolieva,
Gdje joj sinak ovak' upisao:
»Pošalji mi, ostarjela majko,
Pošalji mi moje terzijane[4]),
Da terzijam[5]), da se razgovaram.«
Kada li je listak pročitala
Otako je ti'o[6]) besjedila:
»Nos'te, sluge, nos'te sinu mome
Terzijane u kamen-tamnicu,
Nek terzija, nek se razgovara,
Nek spomene ostarjelu majku,
Kojano bi groše i dukate,
Ta i cielo blago Zrinovića,
Ta i oči obećala caru,
Da odkupi Zrinovića bana.
Ne će care darova da primi,
Već on traži glavu Zrinovića.«
Kad je bilo večer po večeri,
Uzimao Zrinoviću bane,
Uzimao svoje terzijane.
Pak ovako tanko glasovito
Zapjevao, da gorica ječi,
U gorici dublje[7]) i kamenje;
Cvili gora, ta cvile i polja
Kano guja, što prociepom cvili:
»Zbogom ostaj, domovino draga,
Koju sam te u srdašcu svome
Od mladosti do groba nosio!
Zbogom ostaj, ostarjela majko,

Koju sam te do groba ljubio!
Zbogom ostaj, moj mili babajko,
Sutra će mi glavu pogubiti!
Da bi za što, ne bih ni žalio,
Već za pravdu Boga istinoga.«
To slušala kćerka sultanova,
To slušala, suze prolievala,
Pa otide u gornje čardake[8]),
Da s' razboli, da srdcu dodoli,
Razbolje se više od mudrosti
Nego, brate, od koje bolesti.
Pak dozivlje ostarjelog babu,
Otako je ti'o govorila:
»Oj babajko, moj rođeni tajko,
Oj babajko, sunce ogrijano,
Daj mi ključe od kamen-tamnice,
Da ih metnem uz glav' pod uzglavlje.
Da ja vidim, hoću li umrieti,
Il' umrieti ili ozdraviti.
Ljuto sam se, babo, razboljela,
Bog bi dao, da bi dobro bilo.«
To je babo za Boga primio,
Dade njojzi ključe od tamnice,
Ona meće sebi pod uzglavlje.
A kada je noćca omrknula,
Kad ne čuješ do cvrkut šišmiša,
Uzimala ključe od uzglavlja
Pak ti ođe do kamen-tamnice,
Da otvori Zrinoviću banu.
Kada ti je vrata otvorila.
Otako je banu govorila:
»Ajd ustani, Zrinoviću bane,
Da idemo glavom bez obzira.«
»Muč' ne luduj, ckrutni krvniče,
Još nij' zora rumen pokazala,
Ni Danica lice pomolila,
Da bi moja sa ramena glava
Tako rano skinut se imala.«
»Iđ', ne luduj, Zrinoviću bane,
Nisam krvnik, da glavu t' odrubim
Već djevojka, da ti lice ljubim.«
»Kad s' djevojka, ded mi se primakni,
Il' primakni il' mi se odmakni.«
Ona siđe niz kamen-skaline.

Kada li je bane ugledao,
Triput mu je srdce odjeknulo
S njenog sjaja i njene ljepote,
I još više rad njene dobrote.
Oni idu, da ih ne poznadu,
Oni idu u donje podrume.
Izvedoše dva dobra konjica.
Veli njemu lijepa djevojka:
»Meni Vranac, a tebi Zelenko!«
Odvede ga u gornje čardake,
Oblači ga u zelenu svilu,
Za pojas mu handžar zataknula,
Još uzima zlata i dukata
Te odoše preko polja ravna
Ko Danica preko neba sjajna.
Kad su došli na vodu Sitnicu,
Vrisnu, ciknu gizdava djevojka
Ko jelenče od godine dana:
»Bogaj vami, odže i adžije[9]),
Sazivljem vas u ime proroka,
Prevez'te mi ostarjelog babu!
Ljuto ga je glava zaboljela,
Ljuto glava, a zubak još ljuće.
Ja ga vodim mladomu beberu[10]),
Pa da zubak on njemu izvadi.«
Al' eto ti odža i adžija,
Prevezoše Zrinovića bana.
Kad su oni do Vrbasa došli,
Kod Vrbasa odže i adžije,
Kajmakani[11]) i razni telali[12]).
Ciknu, vrisnu gizdava djevojka,
Ciknu, vrisnu, da gora odvrisnu:
»Bogaj vami, Turci janjičari,
Bogaj vami, odže i adžije,
Kajmakani i razni telali,
Prevez'te mi ostarjela babu!
Ljuto ga je glava zaboljela,
Ljuto glava, a zubak još ljuće,
Ja ga vodim mladome berberu,
Pa da zubak on njemu izvadi.«
Al' eto ti odža i adžija,
Prevezoše Zrinovića bana.
Ciknu, vrisnu gizdava djevojka,
Ciknu viknu na Uni vodici,
Ta kako je podviknula mlada,
Sva Krajina od strâ uzdrhtala:

»Hvala Bogu i proroku mome,
Gdje prevarih Turke janjičare,
Gdje prevarih odže i adžije,
Kajmakane i razne telale!
Prevezoše guju u prociepu,
Prevezoše Zrinovića bana.«[13]).

Iz Dubočca u Bosni

---

[1]) Ne zna se, da je ikoji Zrinski bio ikada u turskoj tamnici. Ali je i Zrinski bio neko vrieme turski podanik. Kada je poslije toga uzkratio Turcima danak, proglasio ga je sultan odmetnikom i nevjernikom. [2]) Tamničar, rieč se upotrebljava u ovoj pjesmi u dvojakom značenju: tamničar Ibro jest čuvar tamnice; tamničar Zrinović ban jest utamničenik. [3]) Divit, sprava za crnilo; artija, papir. [4]) Terzijan, trzaljka, kojom se udara u tamburu. [5]) Terzijati, udarati trzaljkom u tamburu. [6]) Ti'o, tiho. [7]) Dublje, hrašće, hrastovi. [8]) Gornji dio dvora. [9]) Hodže, svećeničke osobe, hadžije, hodočastnici, koji su pohodili sveta mjesta. [10]) Berber, brijač. [11]) Kajmakan, namjestnik, zapovjednik. [12]) Telal, glasnik. [13]) O tamnovanju Zrinovića bana postoje i druge narodne pjesme, koje su s pjesničke strane puno bolje (na pr. Ban Zrinjanin i Begzada djevojka), ali je u njima previše iztaknut duh, koji ne odgovara novomu vremenu i ovoj pomoćnoj knjizi za škole.

Sluga Zrinskoga Radivoj i Malkoč-beg

Kad Malkoč-beg Slovinju[1]) robio,
Svu Slovinju ognjem opalio,
I mnogo je zarobio roblje,
Njeki momka a njeki divojku[2]),
A gospodin beže Malkoč-beže[3])
Radivoja slugu Zrinjenskoga.
Govorio beže Malkoč-beže:
»Radivoju, slugo Zrinjenskoga,
Kadano si ti mene dvorio,
Što je tebi tad nestalo, slugo?
Dobrieh konja al' svietla oružja,
Al' škrleta zelene haljine,
Ali dosta jaspre[4]) neizbrojne?«
Odgovori sluga Zrinjenskoga:
»Gospodine beže Malkoč-beže,
Ništa meni ponestalo nije.«
Još mu veli beže Malkoč-beže:
»Radivoju, slugo Zrinjenskoga!
Kad u mojih rukah se nahodiš,
Kogano bi volio dvoriti[5]),
Ali mene, bega Malkoč-bega,
Al' tvojega bana Zrinjenskoga?«
A on mu je junak govorio:
»Eh, tako mi Boga velikoga!
Volio bih ja bana dvoriti
Od pol noći do zore bijele,
Neg od zore do bijela danka

Tebe dvorit bega Malkoč-bega.«
Kad to čuo beže Malkoč-beže
On zaupi[6]) kao ljuta zmija:
»Živa ću te na kolac nabiti,
Da spoznaju Turci i kauri[7]),
Je li bolje u bana dvoriti
Al' u mene bega Malkoč-bega.«
Ljuto se je beže razljutio,
Virna slugu na kolac nabio[7]).
Kad to[8]) čuo care gospodine,
Da pogubi beže Malkoč-beže
Radivoja, slugu Zrinjenskoga,
On sakupi trista janjičara[9]),
I prid njima mlađahna vezira[10]),
Pak mi veli care gospodine:
»Đe god bega živa uhvatite,
Ružnom smrti njega umorite.«
Kad dođoše oštri janjičari
Malkoč-begu dvoru na poglede,
U dvoru je robinja divojka,
Kojoj reče mlađahni veziru:
»Da si zdravo, robinjo divojko!
Je li doma beže Malkoč-beže,
Da vezira on na konak primi,
I s vezirom virne janjičare?«
A ona mu mlada govorila:
»Zdravo da si, čestiti veziru!

Eno beže uz tamburu piva
Od pogube[11]) mlada Radivoja.«
A veli joj mlađahni vezire:
»Al' tako ti, robinjo divojko!
Reci tvome begu Malkoč-begu,
Da izide doli u avliju,
Evo njemu knjiga buruntija[12])
Od istoga cara čestitoga;
Car ga zove sobom vojevati
I udarit' na bježnu Krajinu[13])«.
Uto beže u avliju dođe,
Njega grli mlađani vezire
I daje mu knjigu buruntiju,
Slavnu knjigu cara čestitoga.
Tad skočiše mladi janjičari,
Da će bega živa ufatiti,
Al' ih devet beže Malkoč-beže,
Devet ih je s konja oborio,
I nogama devet pogazio.
Kad to vide drugi janjičari,
Svi na bega sama udariše,
I gdi njega mlada uhvatiše,
Onde njega na kolac nabiše
Za osvetu Radivoja mlada,
A na diku Zrinjenskoga bana.

Iz staroga dubrovačkoga rukopisa

---

[1]) Slovinja, hrvatska zemlja između Save i Drave, obično poznata pod imenom Slavonija. [2]) Stih hoće reći, da su Malkoč-begovi vojnici zarobili, koji momka, a koji djevojku. [3]) Bilo je više uglednih članova iz obitelji Malkoč-bega u Bosni, zato se ne zna, o kojem Malkoč-begu govori ova pjesma. Najvjerojatnije je, da je to bio sandžak-beg požeški, koji je 1545. triput porobio Slavoniju. [4]) Jaspra, (grč.) bieli t. j. srebrni novac. [5]) Stih glasi izvorno: »Kogano bi ti volil dvoriti?« [6]) Zaupi, zavapi, zaviče. [7]) Kaurin, ime kod muslimana za kršćane. [8]) Nabijanje na kolac bilo je neko vrieme u običaju nesamo u Osmanlijskoj carevini nego i kod kršćana. [8]) Izostavljeni su stihovi, kako je Zrinski za osvetu nabio na kolac turske ugledne zarobljenike. [9]) Janjičari, turska stalna vojska, koja je bila ujedno tjelesna straža sultana. [10]) Vezir, carski namjestnik. [11]) Od pogube, od pogubljenja; kako se čini, stih hoće reći, da Malkoč-beg pjeva uz tamburu pjesmu o pogubljenju Radivoja. [12]) Buruntija, pismeni nalog. [13]) Bježna Krajina: Krajina, u kojoj se mnogo bježi: u pjesmi se misli na kršćansku Krajinu. — Kako se čini, pod imenom sluge Radivoja, krije se sluga Zrinskoga Ilija Radić (Elias Radicius), koji je 1556. bio zarobljen u boju na rieci Rinji u južnoj Ugarskoj i poslan u Carigrad (Istvanfy, t. II., p. 364.).

Smrt bana Zrinskoga u Segetu

Proletio siv sokole iz slavnoga Biograda,
Soko, siva ptica,
Iz slavnoga Biograda čestitomu Otmanoviću
U čestitom Carigradu na dvor cara Sulimana,
Soko, siva ptica.
Čestitomu silnu caru ove rieči govoraše:
»Što si mi se od Krajine[1]), gospodaru, odrekao,
Moj Otmanoviću!
Tebi mi je Zrinski bane svu Krajinu opustio.«
Kad mi bješe rieči ove car golemi razumio,
On Otmanoviću,
Hrlo se je podignuo iz slavnoga Carigrada,
I š njime se podigoše mnoge baše i veziri[2]),
S svojijem gospodarom,

I š njime se podignula sva careva vojska silna.
Kada mi su dojezdili na razmjernoj pokrajini
Dobri vitezovi,
Car je vojsku razdielio na dvoje i na troje.
S najboljom[3]) je odpravio Bergat-bašu velikoga,
Svojega vezira,
I š njime je odpravio vrlo jato dobrieh Turak;
Na Budim je odpravio Mehmed-pašu beglerbega,
Svojega vezira,
I š njime je odpravio dvjesti hiljad dobrieh Turak.
Pak je šàtor razpeo pod Segetom[4]) bieliem gradom,
On čestiti care;
I car mi ovako Zrinskom banu poručuje:
»Izidi mi, moj bane, iz Segeta biela grada,
Moj Ugrinine,
Jere ti se vjerom mojom car čestiti očećajem,
Moj Ugrinine,
Da mi ću te čestita na Krajini učiniti[5]),
Kakono sam učinio mlada bana Hrdeljića,
Hrdeljskoga bana.[6])«
Kad mi bješe ove glase bane Zrinski dočekao,
Ovako mi bješe silnu caru poručio,
Caru Sulimanu:
»Fala tebi, gospodaru, na svjetu[7]) i na nauku!
Ali ti se vjerom mojom bane Zrinski obećavam,
Moj čestiti care,
Da ti ne ću podati Segeta tvojoj volji,
Već ako li meni bude na veliku na sramotu,
Moj čestiti care!
Jere sam se ovako slavnu kralju zavjetovo,
Da mu ne ću nevjere do moje glave učiniti,
Momu gospodaru,
Jere bi mi dva sina zlom smrti umorio,
Koje sam mu ban Miklauš u zakladu[8]) ostavio
Kralju ugarskomu.«
Kad mi bješe ove rieči car čestiti dočekao,
Veljom silom navali na Segeta biele grade[9]),
On Otmanovicu.
Najprvome[10]) bješe vrle rieke zavalio[11]),
Jere u njih nametaše mnogo drieva i kamenja,
Čestiti gospodaru,
Mnogo driva i kamenja, vreće lana i bumbaka[12]).
Pak ti mu bješe tvrde zide razvalio,
Gradu bilomu,

Napokonj ga bješe živiem ognjem opalio.
Kad mi vidje ban Miklauš, da je njemu poginuti,
On ugarski[13]) bane,
Pri sebi je prikupio rudokose Ugričiće,
Tere njima ovako, Ugričićem, govoraše,
On segetski bane:
»Evo viđu[14]), Ugričići, da je nami poginuti.
Neg se pomnjo[15]) pomolimo vidovnomu dobru Bogu,
Moji Ugričići,
Da ni[16]) ne bi sramotne[17]) silni Turci pogubili.«
Kako ban je rekao, tako bjehu učinili,
Mladi Ugričići,
Pak veselo izjezdili iz Segeta biela grada.
Malo bjehu izvan grada Ugričići izjezdili,
Ti Ugri banovi[18]).
Namjera ih namjeri na jedno jato vrlieh Turak.
Na svakoga Ugričića deset Turak dopadahu,
Dobri vitezovi.
U njih ti se umutiše[19]) kako soko u golube.
Tu sve Turke vitezove pod sabljicu obratiše,
Ti Ugri banovi.
Malo bjehu ponaprieda Ugričići projezdili,
Namjera ih nanie na veće jato vrlieh Turak,
Te Ugre banove,
Na svakoga Ugričića dvaes't Turak dopadahu.
U njih ti se umutiše kako soko u golube,
Ti Ugri banovi.
Liepo ti se gospoda u tom boju ponošahu,
Najbolje se ponošaše Miklauš Zrinjanine,
On segetski bane.
Što mu sablji uticaše, to mu konjicu ne uticaše,
Što konjicu zatjecaše[20]), živo u Dunaj skakaše.
Nego mu je prispjela Miklaušu huda sreća:
Puška ga je udarila u njegovu desnu ruku,
Miklauša bana.
Ruka mu je padnula i s kordom[21]) na crnu zemlju.

Stara dubrovačka bugarštica

---

[1]) Pod Krajinom misli se ovdje na zemlje turske carevine, koje su međašile s Madžarskom i Hrvatskom. [2]) Sulejmanova vojska imala je više od 100.000 boraca. Osim samoga Sulejmana bio je u vojsci i najslavniji vezir osmanlijske carevine Mehmed-paša Sokolović. [3]) U rukopisu stoji: najbolju. [4]) O sigetskoj obsadi imade više hrvatskih narodnih pjesama. Svagdje se grad naziva Seget, a ne Siget. Obsada je trajala od 6. kolovoza do 7. rujna 1566 Sulejman. najveći turski vladar, umro je pod Sigetom od starosti u noći od 4. na 5. rujna [5]) Sulejman je obećao Nikoli Zrinskomu hrvatsko kraljevstvo. [6]) Ovdje se misli na Erdelj i na one erdeljske knezove, koji su počevši od Ivana Zapoljskoga vladali napola samostalno svojom zemljom, priznajući vrhovničtvo turskih careva. [7]) Svjet, savjet. [8]) U zakladu, kao taoce. [9]) Siget se dielio na vanjski, unutarnji grad i tvrđu. [10]) Najprvome, najprije. [11]) Zavalio, zasuo. [12]) Bumbak, pamuk. [13]) Nikola Zrinski bio je hrvatski ban do g. 1556.; ugarski, Ugrin i Ugričić nije u narodnoj pjesmi uviek isto što i madžarski, Madžar, zato se često tim imenom nazivaju i Hrvati. [14]) Viđu, vidim. [15]) Pomnjo, sabrano. [16]) Ni, nas. [17]) Ban Zrinski savjetuje drugovima da poginu častno, a ne sramotno na biegu. [18]) Ban ovdje znači što i gospodin, [19]) Umiešati se. [20]) Zatjecati, utjecati, uteći. [20]) Korda, ćorda, sablja. mač.

Ban Erdeljić i Turčin Erdoglija

Pije vino paša Mehmed-paša
Ukraj Kupe, ukraj vode ladne.
Kad se paša ponapio vina,
Govorio paša Mehmed-paša:
»Nije l' druga u družini mojoj,
Koji bi mi junak otišao
Uhoditi tabor Erdeljića?«
Svi junaci zemlji pogledaše,
Ne pogleda Turčin Erdoglija[2]),
Već govori paši Mehmed-paši:
»Gospodine, paša Mehmed-paša,
Ja bih tebi junak otišao
Uhoditi tabor Erdeljića,
Ali nejmam konja do nevolje.«
Govorio paša Mehmed-paša:
»Erdoglija, desno krilo moje,
U mene je vranac, dobar konjic,
Koji konjic putovati more
Od nedjelje opet do nedjelje
Ni pijući ni zobi zobljući.«
Kad to čuo Ture Erdoglija,
On uside vranca, konja dobra,
I otide uhoditi tabor,
Uhoditi tabor Erdeljića.
Tri je dana po vojsci hodio,
Al' ne more vojsci kraja naći
Niti more nasred vojske doći.
Kad četvrti danak osvanuo,
Namiri se na jednu poljanu,
Ondi svaku igru zametao:
Junačkoga uskakati skoka
I bijelom stienom umetati
I trčati zelenom poljanom.
Svim banovcem[3]) skoka odskočio,
I bijelom stienom odmetao,
Utekao zelenom poljanom.
Glas dopade Erdeljiću banu:
»Gospodine, Erdeljiću bane,
Kakav junak u taboru tvomu!
Svima nama skoka odskočio,
I bijelom stienom odmetao,
Utekao zelenom poljanom.«
Govorio Erdeljiću bane:
»Otiđite te ga dovedite,
Da ja pitam neznana junaka:
Il' je sužanj ili je uhoda?«
Otidoše te ga dovedoše.
Pita njega Erdeljiću bane:
»Poslušaj me, neznana delijo,
Odkuda si, od koje li zemlje?
Il' si sužanj ili si uhoda?«
Govorio neznani delija:
»Gospodine, Erdeljiću bane,
Ja sam sužanj paše Mehmed-paše,
I mene je mnogo ucienio:
Tri stotine žutijeh dukata.
Al' dok mi je banovih katana[4]),
Lasno ću se odužiti duga.«
Pak uside dobra vranca svoga,
K sebi uze banovu katanu,
Pak se vinu priko polja ravna.
Dok banovci konje usidoše,
Erdoglija nasrid polja bio;
Dok banovci nasrid polja bili,
Erdoglija u goricu mače;
Dok banovci došli do gorice,

Erdoglija Kupi na brodove;
Dok banovci Kupi na brodove,
Erdoglija paši pod šatora,
I iznese banovu katanu.

Pjesma iz Erlangenskog rukopisa

[1]) Erdeljić ban jest grof Toma Erdedi. Bio je dvaput hrvatski ban: prvi put od g. 1583. do 1595., drugi put od 1608. do 1624. [2]) Turčin Erdoglija jest Erdoglis-beg (Erdoglu-beg), koji je 1594. s Rustem-pašom osvojio Hrastovicu i Petrinju. Kod Kupe ga je potukao i zarobio general Eggenberg. Erdoglu-beg je odveden u Požun, gdje je poginuo u tamnici. Narodna pjesma spojila je zajedno dva poviestna podatka: ime Erdoglu-bega i uhađanje tabora bana Erdedija. To uhađanje nije izvršio Erdoglu-beg, nego Vlah Belojević Vojin, koji je g. 1592. došao u Erdedijev tabor kod Bresta u Turopolju, gradeći se, kao da bježi pred Turcima, a kada je vidio, kako vojska stoji, povratio se noću natrag Hasan-paši Predojeviću, koji je odmah navalio na bana Erdedija i tako ga strašno potukao, da se ban jedva spasio biegom u svoj grad Jastrebarsko. [3]) Banovac, ovdje banov vojnik [4]) Katana, madžarska rieč, konjanik. [5]) Brod, ovdje skela, mjesto za prievoz preko rieke.

Bitka kod Siska 1593.

Unatoč hrabrosti hrvatskih banova kršćanske je Hrvatske bilo sve manje. Osmanlijski sultan u Carigradu izticao je ponosno, da je Hrvatska njegova. Preostale su bile još tri županije, koje su se nazivale »ostatci ostataka slavnoga nekoć kraljevstva«.

Podkraj 16. stoljeća imala se odlučiti sudbina i tih ostataka.

U isto doba, dok je u Zagrebu banovao Toma Erdedi, došao je u Bosnu za sultanova namjestnika Hasan-paša Pridojević.

Sukobila su se dva odlučna muža, dva hrabra i vješta vojskovođe.

Bojna je sreća u prvi mah bila na strani Hasan-paše Pridojevića. On je g. 1591. i 1592. osvojio u Hrvatskoj dvadeset i šest utvrđenih mjesta. Muslimanski su narodni pjevači slavili Hasan-pašu najviše zato, što je 19. VI. 1592. osvojio Bihać.

Ali g. 1593 izdala je Hasan-pašu njegova sreća. S krilaticom »Soko leti perjem, a junak veledušjem« upustio se on na nepovoljnom mjestu, gdje nije mogao razviti snagu svoje vojske, u bitku s četama bana Tome Erdedija i njegovih saveznika. U valovima Kupe pokraj Siska našao je junačku smrt zajedno s mnogim turskim dostojanstvenicima.

Hrvatski muslimanski povjestničar Safvet-beg Bašagić piše, da su Erdedijevom pobjedom kod Siska (zapravo kod Capraga) katolički Hrvati ravno poslije sto godina osvetili svoj poraz na Krbavskom polju. Broj poginulih bio je na jednom i na drugom mjestu po prilici jednak: ban Derenčin i Hasan-paša izgubiše svaki preko 10.000 boraca.

Hrvatski kajkavci opjevali su bitku kod Siska narodnom pjesmom, koja ide više u lirske nego u epske pjesme. Pobjednici se uživljavaju i u žalost svoje muslimanske jednokrvne braće pa svu krivnju svaljuju na Hasan-pašu Pridojevića, kojega kore radi njegovih pretjeranih težnja, pjevajući o njem:

Bilo ti se zahotilo
Tvrda grada bila Siska, tvrda grada bila Siska;
Bilo ti se zahotilo Turovoga lipa polja,
Turovoga lipa polja i Zagreba lipa mista.
Bilo ti se zahotilo prelipoga Kaptoloma[1]),

Prelipoga Kaptoloma, popovskoga lipa blaga.
Bilo ti se zahotilo popovskoga srebra, zlata,
Sveta Kralja[2]) zlata križa, sveta Kralja zlata križa.
Bilo ti se zahotilo turopoljska bila hliba,
Turopoljska bila hliba, kravarskoga[3]) dobra vina.
Hliba se je bil založil, vode Kupe se je napil,
Kupe vode prez mertuka[4]), i s vnogimi vitezovi,
I s vnogimi vitezovi, i s vnogimi delijami,
I s vnogimi delijami, carovimi janičari.

Na kraju govori pjesma o »preliepoj Bosni zemlji« i o žalosti muslimanskih žena.

Milo tuže turske majke, turske majke i starice,
Turske majke i starice, turske bule i divojke,
Tužne pisme popivajuć, Hasan-pašu proklinjajuć.
O preliepa Bosna zemlja i široka Romanija[5]),
I široka Romanija i bogata Natolija[6])!
Kaj se toga počrnilo iz slavnoga Carigrada,
Kaj se toga opustilo od dolnjega Biograda!

Kajkavska iz početka 17. stoljeća

[1]) Kaptolom, od lat. Capitolium, zagrebački Kaptol. [2]) Sveti Kralj, ovdje zagrebačka katedrala, posvećena Bl. Djevici Mariji i sv. Stjepanu, kralju ugarskomu. [3]) Kravarsko vino. Kravarsko je selo u brdovitom dielu Turopolja. [4]) Mertuk. sud, posuda. [5]) Romanija, Rumelija. [6]) Natolija, Anatolija, Mala Azija. [7]) Donji Biograd, Beograd na ušću Save.

Ban Erdeljić i Ivan Senjanin

Knjigu piše Erdeljiću bane,
Knjigu piše Senjanin Ivanu[1]):
»Bogom pobre, Ive Senjanine!
Dođi meni na pir u svatove
I dovedi Jelu, ljubu vjernu,
Bit ćeš meni za vjenčana kuma,
Jele ljuba za jenđiju[2]) mlada.«
Kad Ivanu biela knjiga dođe,
Knjigu štije i na nju se smije.
Gledala ga ostarila majka
Pa Ivanu sinu besjedila:
»O moj Ive, moje diete drago,
Odklen tebi biela knjiga dođe,
Odklen knjiga, od kojega grada,
Od koga li prijatelja draga,
Il' od kuma il' od pobratima?«
A Ivane majci besjedio:
»O, ču li me, moja mila majko!
Kad me pitaš, kazat ću ti pravo,
Ovo meni biela knjiga dođe
Od mog pobre Erdeljića bana.
On me moli, moja mila majko,
Da mu dođem na pir u svatove
I da vodim Jelu, ljubu vjernu:
Bit ću njemu za vjenčana kuma,
Jele ljuba za jenđiju mlada.«
Al' Ivanu besjedila majka:
»Ne hod', Ive, drago diete moje!
Strah je mene, da bude izdaja.
Ti ako ćeš i otići, Ive,
Al' ne vodi Jele, ljube vjerne.
Jele ljuba odviše je liepa

Pa će banu pasti u srdašce,
I tebe će pogubiti, Ive,
I odvesti tvoju ljubu vjernu.«
Ma Ivane ne slušao majke,
Već Jelinu ljubu dozivao:
»O Jelino, moja ljubo vjerna,
Ti se šetaj u zelen-livade,
Izabiri do dva dobra konja,
Tebi dobra, meni i boljega,
Otić ćemo pobri u svatove,
Pobri mome Erdeljiću banu.«
Kad Ivana ljuba razumila,
Ino[3]) njemu činit mogla nije,
Već se šeta u zelen-livade,
Izabere do dva dobra konja,
Sebi dobra, Ivi još boljega.
Liepo ih je Jele osedlala,
Zob[4]) im dava bjelice pšenice,
Pit im dava mlieka od ovaca,
Pa se vraća u bijele dvore
Pa na tielo udara odilje[5]),
Liepo se je opravila Jele,
Liepo Jele, a još ljepše Ive,
Pa odoše niz bijelu kulu.
Kad su došli pod kulu bijelu,
Izvodiše konje iz livade.
Na jednoga Ive uzhitio[6]),
A na drugog Jele, ljuba vjerna.
Pa Ivane majci besjedio:
»Ostaj s Bogom, moja mila majko!«
»Pošlo s Bogom, dvoje djece moje,
Dvoje djece, Jele i Ivane!«
Kad su došli u goru zelenu,
Ivanu je ljuba govorila:
»Ah moj Ive, mili gospodare,
Ja ne vidim crljenih barjaka,
Nit' se pale puške talijanske,
Strah je mene, da izdaja bude,
Vratimo se našem bielom dvoru!«
Ma Ivane ljubi govorio:
»Ne budali, Jele, ljubo moja,
Mi smo jutros zakasnili, ljubo,
Kasno pošli od bijela dvora,
A svati se prije uputili
I otišli po djevojku mladu.«
Kad su bili na pogledu dvora,

Daleko ih bane ugledao,
Na bliže je prid nje izšetao;
Konje prima, za zdravlje ih pita:
»Jesi l' zdravo, Senjanin Ivane,
Jesi l' zdravo, jes' se umorio?«
Odgovara Senjanin Ivane:
»Zdravo jesam, a umoran nisam.
A moj pobre, Erdeljiću bane,
Gdje je tvoja liepa kita svata,
A gdje tvoja vjerena djevojka?«
Odgovara Erdeljiću bane:
»O moj pobro, Senjanin Ivane,
S mojim sam se zavadio šurom,
U zavadi ostala djevojka:
Ostavili za drugu nedjelju.
Već hajdemo u bijele dvore,
Da se malo napijemo vina!«
Al' Ivanu ljuba besjedila:
»Ne hod', Ive, mili gospodare!
Strah je mene, da izdaja bude.«
Ma Ivane ljube ne slušao,
Nego hode[7]) u bijele dvore.
Za pune su posjedali stole,
Tude jidu, rujno vinu piju[8]).
Kad je malo po objedu bilo,
Ivanu je ljuba besjedila:
»O Ivane, mili gospodare,
Hajdemo mi dvoru bijelome!
Karat će nas naša stara majka,
Da čuvamo ovdje tuđe dvore,
A naše smo same ostavili.«
Kad to čuo Erdeljiću bane,
Skoči bane na noge lagane
Pa natoči do dvie čaše vina,
Jednu dava Senjanin Ivanu,
Drugu dava ljubi Ivanovoj.
Zdravo Ive čaši priniknuo[9]),
Na po mrtav od nje odniknuo[9]).
Kad vidjela ljuba Ivanova,
Za desnu ga ruku uhvatila,
Pod bielu ga kulu izvodila,
Na vranca ga konja posjednula,
Pa odoše dvoru bijelomu.
Kad su bili u gori zelenoj,
Ivana je glava zaboljela,
Pa je Jeli ljubi besjedio:
»O Jelino, moja ljubo vjerna!

Rusa me je glava zaboljela,
Bog će dati, da će dobro biti;
Žarko mi je sunce omrznulo,
Crna mi je zemlja odražala.
Skini mene sa vrana konjica
Pa me stavi na travu zelenu!«
Kad Ivana ljuba razumjela,
Jadu se je ona dosjetila
Pa ga skide sa vrana konjica
I stere ga na travu zelenu.
Još je malo u životu bio
Pa je Jeli, ljubi, besjedio:
»Ostaj s Bogom, Jele, ljubo moja!
Pozdravi mi milu majku moju,
U za'[10]) čas je poslušao nisam.«
To izreče, ma ne more veće,
To izusti pa dušu izpusti.
Težko cvili Jele, ljuba vjerna,
Težko cvili i suze proliva.
Mislila je, jadna se rodila:
Ili bi ga ondje ostavila,
Ili bi ga doma odvodila?
Sve mislila, na jedno smislila:
Poda nj biele ruke podvlačila,
Od zemlje ga jedva razstavila
I na vranca konja podignula,
Bielomu je dvoru odlazila.
Kad je bila na pogledu dvora,
Gledala je svekrvica stara
Pa prid svoju nevu izšetala,
Konja prima, za zdravlje je pita:
»Jes' mi zdravo, moja neve draga?
Jes' mi zdravo, jes' se umorila
Putujući iz daleka puta?
Gdje je Ive, moje diete drago?«
Cvileći joj odgovara mlada:
»Zdravo jesam, umorna ti nisam
Putujući iz daleka puta.
Zar ne vidiš, svekrvice stara:
Mrtav Ive na vranu konjicu!
Eno ti je Ive preminuo
I tebe je, majku, pozdravio:
U za' čas te poslušao nije!«
Kad to čula Ivanova majka,
Zapištala iza svega glasa:
»Ajme, Ive, drago dite moje!
Kud će sada samohrana[11]) majka?

Tvoja će se preudati ljuba,
Ostat sama ostarila majka!«
Ma joj neve besjedila mlada:
»Aj ne luduj, svekrvice stara!
Prvo mene zemlja poljubila
Neg' u dvoru samu t' ostavila!«
Tako malo postajalo vrieme,
Knjigu piše Erdeljiću bane
A na ruke ljube Ivanove!
»Kumo moja, ljubo Ivanova!
Čuo jesam, ma vidio nisam,
Da ti 'e vojno Ivo preminuo,
A ti mlada, ti bi se udala.
Da te prosim, bi li pošla za me?«
Kad joj mladoj biela knjiga dođe,
Knjigu štije i na nju se smije,
Jednu štije, drugu bolje piše
A na ruke Erdeljiću banu:
»Bogom pobre, Erdeljiću bane!
A zar ne znaš, da je preminuo,
Kad je u tvom dvoru vino pio?
Ja sam mlada, ja bih se udala.
Ne pitaj me, bih li pošla za te,
Kupi svate, hajde po djevojku
U nedjelju, koja prva dođe.«
Kada banu biela knjiga dođe,
Knjigu štije i na nju se smije;
Jednu štije, druge bolje piše,
Razturi ih na sve čet'ri strane.
Pa pokupi kićene svatove.
Kad je došla prva nedjeljica,
Oprema se Erdeljiću bane,
Oprema se dvoru bijelomu,
Dvoru bielu Ive Senjanina.
Kad su bili u goru zelenu
Na pogledu dvora Ivanova,
Gledala ih Ivanova majka,
Dozivala svoju nevu dragu:
»Bora tebi, moja neve draga!
Čiji svati goricom zelenom,
Čiji svati, tko im je djevojka?«
Jele joj je besjedila mlada:
»Oj bora ti, svekrvice stara,
Kad me pitaš, pravo ću ti kazat:
Kita svata Erdeljića bana,
A ja sam im mlađana djevojka[12])!«
Kada čula Ivanova majka,

Zapištala iza svega glasa.
»Ajme, Ive, moje dite drago,
Još ti nisu pocrnili zubi,
A tvoja se preudava ljuba.
A meni je tvrdu vjeru dala,
Da je prije zemlja poljubila,
Neg' bi mene samu ostavila.«
Kad je ovo razumila neve,
Svekrvici svojoj besjedila:
»Al ne luduj, svekrvice stara!
I opet ti tvrdu vjeru davam,
Da me prije zemlja poljubila,
Neg' bih tebe samu ostavila.«
Pa se skače na noge lagane,
Ode Jele pod bijele dvore
Pa privrće stiene stanovite
I pohvata zmije šarovite,
Polu kupe natočila jida,
Drugu polu nadolila vina
Pa odtrča na gornje tavane[13]).
Tizim[14]) svati došli prida dvore.
Mlada viri na prozorje kule
Pa dozivlje Erdeljića bana:
»Bogom pobre, Erdeljiću bane,
Dođi meni na gornje tavane,
Da se malo napijemo vina,
Jer ja prije ne idem iz kule.«
Kad to čuje Erdeljiću bane,
Skoči bane na noge lagane,
Odmah ode na gornje tavane,
Gdje ga mlada liepo dočekala:
Dodala mu jednu kupu vina.
Zdravo bane kupi priniknuo,
Na pô mrtav od nje odniknuo.
Kad vidila ljuba Ivanova,
Za biele ga ruke uhvatila,
Vodila ga na prozor od kule
Pa ga baci pod pendžer od kule
I dozivlje liepu kitu svata:
»Eto vam ga, liepa kito svata,
Eto vam ga, kićeni svatovi,
Nosite ga dvoru unatrage,
Ka' sam i ja moga gospodara,
Gospodara Iva Senjanina.«

Iz primorja pokraj Makarske

[1]) Ivan Senjanin bio je senjski vojvoda i kapetan u Liču. Zvao se Ivan Vladković. G. 1612. osudio ga je nepravedno graničarski sud u Karlovcu na smrt. Težko je reći, zašto narodna pjesma okrivljuje bana Erdeljića radi Ivanove smrti, koja je ovdje dovedena u vezu s obćim motivom, naime s borbom za njegovu ženu. Toma Erdedi nije se doduše kao ban zauzeo za pomilovanje Ivana Vladkovića, ali nije ni mogao to učiniti, jer karlovački graničarski zapovjednici nisu htjeli priznavati bansku vlast nad sobom. U ovoj se pjesmi ukrštava ciklus hrvatskih banova s ciklusom senjskih uskoka. [2]) Jenđija, jenđibula, djeveruša, pratilica mladenke u svatovima. [3]) Ino, drugo. [4]) Ovdje zob znači za zobljenje, za hranjenje (mj. daje im jesti bjelice pšenice). [5]) Odilje, odilo; obično ovaj stih glasi: Pa na tilo udara odilo. [6]) Uzhitio, intranz. bacio se. [7]) Hode, ode, otiđe. [8]) Možda je stih izvorno glasio: Tude iju, rujno vino piju. [9]) Priniknuo - odniknuo, prignuo glavu uz čašu, odmaknuo glavu od čaše. [10]) Za', zao. [11]) Samohrana, koja se mora sama uzdržavati i hraniti. [12]) U narodnoj pjesmi znači u ovakvim slučajevima rieč djevojka često zaručnica, mladenka. [13]) Gornji tavan, kat. [14]) Tizim, međutim, uto.

Pogibija Zrinskog i Frankopana

Sanak sanja Zrinski gospodine
Va Karlovcu, gradu bijelomu,
Da je žarko sunce pomrknulo,
Da je jasan misec potamnio,
Da j' Danica na zemlju panula,
Da su kraju zvezde pribignule.
Kad se j' Zrinski oda sna probudil,
Sanju pravi[1]) knezu trsaćkomu:
»O moj Jurju, od Trsata kneže,
Noćas mi se j' sanjica sanjala,

Da je žarko sunce pomrknulo,
Da je svitli misec potamnio,
Da j' Danica na zemlju panula,
Da su kraju zvezde pribignule.«
Odgovori knez trsaćki Jure:
»Lako ti se j' sanku domisliti:
Ča je žarko pomrknulo sunce,
To je, brajne, i meni i tebi[2]);
Ča je jasan misec potamnio,
Naše ćemo zgubiti gospodstvo;
Ča j' Danica na zemlju panula,
To su naše odsičene glave;
Ča su kraju zvizde pribignule,
Naše će nas ostaviti sluge.
Oćemo li va zemlju Hrvatsku?
Ali ćemo va zemlju papinu?«
Al' govori Zrinski gospodine:
»Bižmo, brate, va zemlju Hrvatsku!«
Čim to reče, valje[3]) to učine.
Putovali put Čakova grada.
Kad su prišli v čakovačko polje,
Stali bele razpinjat šatore.
Spazil ih je Nadaždija[4]) bane,
Spazil ih je s pendžera svojega,
Pa je junak sobom govorio:
»Mili Bože, čuda velikoga,
Čigovi se bele šatorovi
Ono doli srid polja Čakova?
Bi reć, da su pobratima moga
Ban-Zrinskoga i knez-trsaćkoga.«
Pojde junak k njim pomalo šećuć.
Kad je junak k njimi se došetal,
Počel junak njimi govoriti:
»Ča ste stali srid polja Čakova,
Zač ne greste do dvora mojega,
Da se rujna napijemo vina
Za života moga i vašega?«
Bele oni spravili šatore,
Tere pojdu na dvor Nadaždija.
Zdravo mladi do dvora dojdoše,
I tu stali sidat za stolove;
Stali mladi rujno piti vino.
Ali banu[5]) mala knjiga pride
Ća od Beča, grada bijeloga,
Od čestita cara gospodina:
»Ki uhvati dva mila brajena
Ban-Zrinskoga i knez-trsaćkoga
Te dopelja Beču bijelomu,
Da će prvi do njega siditi
I s gospodom rujno vino piti.«
Al' govori Nadaždija bane:
»Aj Boga vam, draga braćo moja,
Hote sami Beču bijelomu
I molite krunu cesarovu,
Da bi vaše on oprostil glave.«
Lipo oni bana poslušali,
Oni gredu Beču bijelomu.
Pridu na dvor Tantipuhoviću[6]),
Pa se ote š njime pomiriti,
Al' im mladim on odsica glave.
Pridu glasi caru gospodinu,
Da su mladi ludo poginuli.
Mili Bože, čuda velikoga!
Car se čudi, a zemlja se trese,
Ča poginu[7]) dva siva sokola,
Bane Zrinski i kneže trsaćki.

Iz Hrvatskoga Primorja

[1]) Praviti, ovdje kazivati. [2]) Ima se dodati pomrknulo. [3]) Valje, odman. [4]) Nadaždija, Ferenc Nadaždi, vrhovni sudac Ugarske, učestnik u uroti zrinsko-frankopanskoj, smaknut u Beču 30. IV. 1671. [5]) Banu, t. j. Nadaždiju. [6]) Pod Tantipuhovićem misli se Erazmo Tattenbach, štajerski velikaš, koji je pristao uz zavjeru Zrinskoga i Frankopana, a kad je bio prvi uhvaćen, prestrašio se mučila i priznao sve, što je znao o zavjeri. Možda je zato narodna pjesma okrivila njega, da je on pogubio Zrinskog i Frankopana. Bio je smaknut 1. prosinca 1671. [7]) Petar Zrinjski i njegov šurjak Franjo Krsto Frankopan bili su smaknuti zato, jer su htjeli osloboditi Hrvatsku od Habsburgovaca. Vodili su pregovore i s turskim sultanom, nastavljajući na taj način pokušaje hrvatskih velikaša 16. stoljeća, koji su htjeli urediti odnos kršćanske Hrvatske prema turskom sultanu isto tako, kako je to bilo provedeno u Dubrovniku i donekle u Erdelju.

C. JUNACI VEZIRSKIH I CARSKIH PJESAMA

U gradove, gdje su neko vrieme vladali Radosav Siverinac, Mihajlo Svilojević, Sibinjanin Janko, herceg Stjepan Vukčić Kosača, knez Dabiživ, bosanski kraljevi, podban Marčinko, knez Pavao Štrbac Kožul i jajački ban Ferenac Berislavić (u pjesmi nazvan Perazović i Perjenac Perisavić), dođoše u drugoj polovici 15. i u prvoj polovici 16. stoljeća novi junaci, koji su prihvatili islamsku vjeroizpoviest i arapsko-tursku prosvjetu i organizaciju.

Njihovo je glavno središte bilo u Carigradu, gdje su mnogi od njih došli do najviših časti.

Na dvoru Ahmed-paše Hercegovića, sina hercega Stjepana Vukčića Kosače, nalazili su se i bosanski »krstjani« Grgur Desisalić i Radič Bogašinović, i Dubrovčanin Andrija Sorkočević. Pripadnicima hrvatskoga naroda priznavali su se carigradski veliki veziri Ferhad-paša Šibenčanin (umro 1524.), Rustem-paša Hrvat (umro 1561.), Sijavuš-paša (umro 1601.), Dilaver-paša (umro 1621.), Pijala-paša (umro 1644.) i drugi. Poznavajući prema ovakvim odličnicima i prema vlastitom promatranju narod u proširenoj Bosni napisao je turski povjestničar Aali:

»Što se tiče plemena Hrvata, koje se pripisuje rieci Bosni, njihov se značaj odrazuje u veseloj naravi; oni su po Bosni poznati i po tekućoj rieci prozvani. Duša im je čista, a lice svietlo; većinom su stasiti i prostodušni; njihovi likovi kao značajevi naginju pravednosti... Bez sumnje Bošnjaci, koji se pribrajaju hrvatskom narodu, odlikuju se kao prosti vojnici dobrotom i pobožnošću, kao age i zapovjednici obrazovanošću i vrlinom; ako dođu do časti velikih vezira, u upravi su dobroćudni, ponosni i pravedni, da ih velikaši hvale i odlični umnici slave.«

Najveći junak, kojega je hrvatska muslimanska pjesma opjevala kao borca carigradskih sultana i bosanskih vezira, jest Đerzelez ili Gerzelez Alija. Bio je suvremenik kralja Matijaša. Stariji su tumači narodnih pjesama držali, da je to bio Ali-beg Mihal-oglu, prvi sandžak-beg ili upravitelj Srbije, koji je od 1459. imao sjedište u Smederevu, a umro je u Plevni u Bugarskoj g. 1503. ili 1504. navršivši oko 75 godina. U bojevima se sukobio s Mihajlom Svilojevićem, kraljem Matijašem, Petrom Dojčinom, banom Emerikom Derenčinom, Bernardinom Frankopanom i mnogima drugima. Najveći je uspjeh postigao, kad je 1460. kod Bezasisa blizu Dunava razbio vojsku Mihajla Svilojevića i njega samoga zarobio i odveo u Carigrad, gdje ga je sultan Mehmed II. dao pogubiti. U novije vrieme iznio je A. Olesnicki drugu, bolju i jedino pouzdanu predpostavku, po kojoj je Đerzelez Alija bio bosanski junak Gerz Eljas, koji je živio obično u trgovištu Janji (u kotaru Bieljini). Njega je g. 1491. zarobio na Uni ban Derenčin te ga je poslao u Budim kralju Vladislavu. U Budimu je Gerz Eljas poginuo nasilnom smrću. Kad je sultan Sulejman g. 1541. ušao u Budim, dao je na Brdu sv. Gerarda načiniti nadgrobni spomenik (turbe) i tekiju (derviški samostan) Gerz-Eljasu, kojega su odtada muslimani štovali kao zaštitnika Budima. Uporedo sa širenjem Gerz-Eljasova štovanja nastajale su o njem neprestano nove pjesme i priče, koje su Đerzelezu Aliji pripisivale i djela drugih junaka, a uz to su mu dale i bajoslovna svojstva, tako da je od njega nastao muslimanski protutip Sibinjaninu Janku i drugim velikim borcima. Đerzelez je pobratim vile, imade krilata konja, izbavlja cara i vezire iz nevolje i pobjeđuje na mejdanu svakoga protivnika. Narodni su pjevači pjevali, da je imao kuću u Sarajevu kod Sinanove tekije i da je sahranjen u selu Gerzovu ili Đerzovu.

Na stolici bosanskih namjestnika i vezira, koji su stanovali u Sarajevu, Travniku i Banjoj Luci, bila su trideset i četiri domaća sina.

Među njima se najviše odlikovao Gazi Husrev-beg, bratić kneza od Trebinja Radivoja, sin Ferhad-bega i Seldžuke, kćeri sultana Bajazita II. G. 1526. odlikovao se u bitci na Mohačkom polju. G. 1527. ili na početku 1528. osvojio je Jajce. G. 1537. zauzeo je Klis i odmah poslije toga potukao u Slavoniji Kacianera. U Sarajevu je sagradio veličanstvenu džamiju, koja se zove po njegovu imenu, a uz to dva kupališta, dva bezistana (tržnice) i mnoge druge zgrade. Umro je g. 1541.

Iz albanske obitelji Ćuprilića poteklo je više carigradskih velikih vezira, koji su ostavili trajnu uspomenu u evropskoj poviesti. S velikim vezirom Ahmed-pašom Ćuprilićem vodio je dogovore hrvatski ban Petar Zrinski. Veliki vezir Numan-paša Ćuprilić bio je 1713.—1714. i 1716.—1717. vezir u Bosni. Ahmed-paša Ćuprilić bio je bosanski vezir 1751.—1752. Narodna pjesma spaja zajedno djela, koja su učinili različiti Ćuprilići, i pripisuje ih često jednoj osobi.

Hrvatski muslimani u Bosni mnogo pjevaju o velikom veziru Mehmed-paši Sokoloviću, koji je za tri cara, Sulejmana I., Selima II. i Murata III. upravljao turskom carevinom. Sagradio je glasoviti višegradski most preko Drine i džamiju u svojem rođenom selu Sokolovićima. G. 1566. izdao je naredbu, u kojoj veli: »Car daje ferman, da rimski fratri po Budimu, Temišvaru i Dubrovniku i uobće od naroda hrvatskoga ne traže milostinju, ako taj narod spada pod grčkoga patrijarku... No ako narod ne spada pod patrijarku, zabranjeno je njemu napastovati fratre i njihov puk.« Mehmed-paša Sokolović poginuo je 11. listopada 1579. navršivši više od sedamdeset godina.

Među drugim Sokolovićima osobito je mnogo učinio za proširenje muslimanske Bosne Ferhad-paša Sokolović. Prenio je vezirsku stolicu iz Travnika u Banju Luku. Bio je prvi bosanski namjestnik, koji je dobio čast paše, i pod čijim je vladanjem Bosna uzdignuta na vilajet. Sagradio je džamiju Ferhadiju u Banjoj Luci i osvojio mnoga sela i trgovišta u kršćanskom dielu Hrvatske. Premješten je iza 1588. u Budim, gdje je umoren od jednog njegovog roba.

Hasan-paša Pridojević ili Predojević, rodom iz Hercegovine, a prema pripoviedanju drugih iz Turske Hrvatske, još je više proširio Bosnu, ali u njegovo vrieme počela je moć turske carevine nazadovati. G. 1593. u bitki kod Siska, kako piše Safvet-beg Bašagić, poginuli su uz njega »kliški sandžak Mustafa-paša Sultan-zade, hercegovački sandžak Mehmed-beg, unuk Rustem-paše Opukovića (Skradinca), zvornički sandžak Kodža Memi-beg i cviet bosanskog plemstva«.

Gerzelez Alija carev mejdandžija

Narodni pjevač Salko Vojniković pjeva, kako je Sibinjanin Janko dvorio četiri godine cara u Stambolu, a onda se vratio natrag u Sibinj jašeći na đogatu (zelenku), kojega mu je darovao car. Pijući jednom sa šestero svoje braće hvali se Janko, da će pozvati na mejdan samoga turskoga cara. Premda ga najstariji brat Nikola odvraća od toga, on ipak izvršava svoj naum. Car mu šalje dvanaest mejdandžija, ali ih je Janko redom pogubio. Tada Bošnjak Mehmed-paša svjetuje sultana, neka pozove iz Bosne Gerzeleza Aliju, da se on ogleda s Jankom. Car misli, da mu Bosna nije vjerna, jer su mu je ocrnili nevjerni veziri, zato se spočetka ustručava da pristane na taj priedlog; ali najposlije ipak načini ferman, koji Mehmed-paša sa svojim popratnim pismo šalje u Bosnu.

Odtiskoše tatarini[1]) mamni,
Oni jašu i noćom i danom.
Jesenski se prigodio danak,
A dopade sve sedam tatara
Biloj kuli[2]) Gerzelez Alije.
Pašalije[3]) viknuše Aliju,
Ne ču nitko u ćemerli-kuli,
Nego mati Gerzelez Alije.
Stara nene[4]) do pendžera dojde,
Viđa[5]) stara pašalije carske,
A u jednog ferman[6]) na prsima.
Stara viče Alijina majka:
»Pašalije cara čestitoga,
Ovde nema mog Alije sina,
Neg' eto ga niže kule bile,
Gdje on brna[7]) na Šarcu šenicu.«
Kad to sedam čulo pašalija,
Oni lete Gerzelez Aliji.
Kad Alija tutanj opazio[8]),
On ustavi Šarca u brnači[9]).

Pašalije očima pogleda.
Pašalije njega ugledaše:
A kakvi su u Alije brci,
Konda[10]) j' crno janje u zubima!
Kad ugleda sedam pašalija,
Ta kakav je Gerzelez Alija,
Pašalije natrag pobigoše.
Kad ugleda Gerzelez Alija,
Gdje j' u jednog ferman na prsima,
On ostavi Šarca u brnači
Pa potrče carskim pašalijam
I sustiže onog pašaliju,
Što je u njeg ferman na prsima.
Pašalija sebi s' pobojao[11])
Pa sa prsa ferman odtrgnuo;
Ferman pade u zelenu travu,
A dopade Gerzelez Alija.
Kad na ferman okom pogledao,
Što mu piše Bošnjak Mehmed-paša,
Ferman Ale ne meće u nidra,
Već ga sebi za glavu zadio,
On se Šarcu vrati i brnači
Pa dobrna bilicu pšenicu.
Ale kuli side[12]) i materi
Pa on suze poli iz očiju:
»Davor stara na Gerzovu nane,
Evo punih sedam godin' dana,
Kako nejma careva fermana,
Sad mi evo carev ferman siđe[12]),
Da je cara čudan mejdan snašo
Od đidije[13]) Sibinjanin Janka,
Cara Janko na mejdan pozivlje.
Evo meni Mehmed-paša piše,
Da za cara na mejdan izađem.
Meni valja tahtu[14]) i Stambolu,
Deder meni brašenice[15]) spremaj!«
»Hoću, Ale, ne brini se time!
Bogu fala i našem devletu[16]),
Kad sam takvog podhranila sina,
Pa car za te znade u Stambolu.«
Tad Alija do svog Šarca siđe[12]),
Šarca svoga timar učinio[17]),
Uztače mu arpe ugruhate[18]).
Kad na vakat akšam saklanjao[19]),
Izvadio kuran-hamajliju[20]).
Kad Alija Kuran proučio[21]),
Već mu vakat od jacije dojde.
Kad Alija saklanja jaciju[22]),
On uzimlje svoje brašenice,
Pa ih Šarcu meće u hegbeta[23]).
Vodi Šarca iz prezida mamna[24]),
Alija se s' Šarcom prigovara:
»Davor, Šarac, moje desno krilo!
Odavlen je pod Sibinj kameni,
Brate sladki, dvanaes' konaka.
Tebi valja sve to pokupiti,
Dok nam zora pukne od iztoka!«
To on reče pa na Šarca frci.
Dok im zora puče od iztoka,
Šarac pade kod vode bunara[25]),
Kod bunara Sibinjanin Janka.
Ale bojno koplje udario,
A za koplje Šarca privezao.
Šarac zoblje arpu kod bunara,
A Alija uzvrnu rukave,
Abdest[26]) uze na vodi bunaru.
Abdest, uze, da sabah[27]) saklanja.
Ale mlide, niko ga ne gleda,
Gleda ljuba Sibinjanin Janka,
Još joj Janko leži na šiljtetu[28]).
Janka ljuba budi u odaji:
»Ustan', Janko, ako Boga znadeš,
Hodi vidi, što vidio nisi:
Turčin eno kod vode bunara,
Kod bunara crnu zemlju ljubi,
Eno šaro kod njega govedče,
Pognulo se, pa sve travu pase.«
Kad to čuo Sibinjanin Janko,
Janko skoči, pljusnu s' po obrazih[29]),
Pa se onda triput prekrstio.
Onda Janko na pendžer pogleda,
Virnu ljubu od pendžera viče:
»Davor moja u odaji ljubo,
Ono j' Turčin, on zemlju ne ljubi,
Već se moli Bogu po zakonu.
Ono Turčin nije od Stambola,
Već od Bosne Gerzelez Alija.
Gerzelez je na mejdan izašo,
Ja ću njemu sad na mejdan sići.
Dok se spremim, rodit će se sunce.«
A ljuba je Janku govorila:
»Gospodaru, Sibinjanin Janko,

Ak' odsičeš Alijinu glavu,
Ne nosi je na našu avliju,
Od nje bi se vrlo pripanula.«
Janko sebe i đogata spremi,
Izjaha ga do vode bunara.
Igra s' đogat, u havaj[30]) izliće.
Al ne gleda Gerzelez Alija,
Već prida se metn'o hamajliju,
Uči jasin[31]) kod vode bunara.
Janko njega viknu sa đogata:
»Čuj Turčine, Gerzelez Alija,
Sa Gerzova iznad Sarajeva,
Jesi l' meni na mejdan izišo?
Jaši Šarca pa na mejdan hodi!«
To Alija ni mukaet[32]) nije,
Nit' on gleda, nit' Janka pogleda.
A kad Janko pritira đogata,
Vidi Šarca kod vode bunara,
Šarac zoblje arpu ugruhatu.
Pred njeg Janko koplje odtisnuo,
A na koplju međedija glava,
Ona ziva, ko kanda je živa,
Al se Šarac uplašiti ne će,
Već se na njem griva podignula.
Kad to viđa Sibinjanin Janko,
Da se Šarac uplašiti ne će,
Bježi Janko kuli i avliji
Na đogatu cara čestitoga.
Kad to viđa Gerzelez Alija,
On dofati topuz kod sebeka,
Desnom rukom topuz odtisnuo;
Sfati topuz pod Jankom đogata,
A sapište[33]) Sibinjanin Janka,
Mrtav pade jedan kod drugoga.
Kad Alija Kuran proučio,
On smotao kuran-hamajliju,
Pa je sebi turnu u džepove.
Kad on Janku i đogatu dojde,
On Jankovu glavu odsikao,
Glavu Šarcu u zobnicu baci,
A o Šarcu topuz obisio,
Povede ga od vode bunara.
Sve gledaju iz kule vlahinje,
Uz njih braća Sibinjanin Janka,
Sve gledaju Gerzelez Aliju;
On prida se glavu obisio,
A na kulu da pogleda ne će.
Alija je Šarcu govorio:
»Šarac brate, od ramena krilo,
Odavlen je do Stambola bila
Ta šestdeset i sedam konaka.
Dok zauči podne[34]) na džamijah,
Pani meni na Stambol-kapiju,
Na Sofiji velikoj džamiji!«
Tad se pod njim Šarac pokupio.
Dok mu sunce na podne izajde,
A zauči ezen[34]) po džamijah,
Šarac pade kod Aja-Sofije.

Bošnjak Mehmed-paša dovodi Gerzeleza Aliju pred cara, koji nudi pobjedniku svakojake darove. Alija ne će tih darova, nego izmoli u cara dopuštenje, da do večera smije u Carigradu pogubiti, koga je njemu drago. Car pristaje na to, a Alija pogubi tri stotine odličnih Turaka, koji su klevetali Bosnu i Bošnjake.

Pjesma Salka Vojnikovića

---

1) Гatari su se nazivali brzoteče, koji su nosili poštu i obavljali službu glasnika u turskoj carevini. Nije bilo potrebito, da budu po narodnosti Tatari. 2) Ta je kula bila po pričanju »na Gerzovu iznad Sarajeva«. 3) Pašalije, vojnici i uobće momci u službi paše. 4) Nene, nena, nana, majka, 5) Viđati, vidjeti, ugledati (u trenutnom značenju). 6) Ferman, službeno carsko pismo. 7) Brnati, branati. 8) Opazio, ovdje primietio. 9) Brnača, brana, drljača; Alija je posijao pšenicu pa mrvi zemlju branom. 10) Konda, kao da. 11) Sebi se pobojao, pobojao se za sebe, t. j. za svoj život. 12) Side, siđe, sađe. 13) Điđija, ugursuz, nevaljalac. 14) Taht, priestolje. 15) Brašenica, pogača. 16) Devlet, veličanstvo, vlada. 17) Timar učiniti, urediti, opremiti. 18) Uztače mu arpe ugruhate znači: natakao je konju na glavu torbu zobnicu i u njoj ostupana (ugruhana, od obuvenaca očišćena) ječma. 19) Akšam saklanjao, odklanjao, svršio predvečernju molitvu. 20) Kuran-hamajlija, Kuran maloga oblika, koji se nosio kao moći. 21) Proučiti Kuran, znači pročitati Kuran. 22) Jacija, molitva poslije zapada sunca. 23) Hegbe, bisage, dvostruka torba,

prebačena s obadvie strane sedla. [24]) Poredak: Vodi mamna (pomamna) Šarca iz prezida (iz prezidane staje). [25]) Narodni pjevač ne spominje, nego predpostavlja kod svojih slušalaca kao obće poznatu stvar, da Đerzelezov Šarac imade krila. [26]) Abdest, obredno pranje prije molitve. [27]) Sabah, zora, jutro, jutarnja molitva. [28]) Šiljte, mekana prostirka za počivanje. [29]) Pljusnu s' po obrazih, porugljivo opisivanje Jankova umivanja. [30]) Havaj (hava), zrak; u havaj izliće, u zrak skače. [31]) Jes, jas ili jasin zove se 36. sura (izreka) Kurana, kojoj se pripisuje čudotvorna moć. [32]) Ni mukaet nije, i ne obazire se. [33]) Sapište, držalo topuza; Alija je glavom buzdovana pogodio Jankova konja, a držkom buzdovana Janka. [34]) Dok zauči ezen, dok se javi poziv mujezinov na molitvu.

Gazi Husrev-beg vodi svatove u Stambol

Podranila Šahin-pašinica
Na Glasincu na odžaku[1]) svome,
Ona sila uz demir-pendžera[2]),
A dvori je Hajdar alaj-beže[3]).
Pašinica suze prolijeva,
Suze roni, niz Glasinac gleda;
A veli joj Hajdar alaj-beže:
»Mati moja Šahin-pašinice,
Što ti roniš suze od očiju,
A sve gledaš niz Glasinac ravni?«
Pašinica sinu progovara:
»O moj sine, Hajdar alaj-beže,
Znaš li, sine, možeš li pamtiti,
Bilo ti je četiri godine,
Kada dođe carev tatarine[4])
Od Stambola, grada bijeloga,
I donese careva fermana[5]),
Ferman dade paši Šahin-paši[6])?
Kad je ferman paša pregledao,
Al' ga care do Stambola traži.
Nije paša ni noćcu noćio,
On s tatarom ka Stambolu krenu.
Evo punih dvadeset godina,
Odkako je paša otišao.
Uz punijeh dvadeset godina
Dosta slomih[7]) žutijeh dukata
Spremajući knjige do Stambola,
Nikakoj mi odgovora nema;
Pa ne mogu ništa razabrati:
Al' je sultan pašu posikao,
Al' bacio pašu u tamnicu,
Al' ga sultan surgun učinio[8])?«
U to doba zora zaplavila,
Pašinica na noge skočila,
Ona sabah klanja u odaji,
Dragom Bogu dovu[9]) učinila.
Opet sila kod demir-pendžera,
Ona gleda niz Glasinac ravni.
Dok svanulo i sunce granulo,
Al' se poljem magle zamagliše,
A iz magle tatar izletio.
Tatarina gleda pašinica,
On dojaše prid demir-kapiju,
Prid kapijom razjaše hajvana[10]),
Pa zavika carev tatarine:
»Ko je ovdi Hajdar alaj-beže?«
Kaza mu se beže po imenu.
Beg tatara odvede u dvore,
Uvede ga u onu odaju,
Gdi sidaju paše i veziri.
Tatar ruke u džepove gurnu
Pa izvadi knjigu iz nidara.
Knjigu uze Hajdar alaj-beže,
On ne umi knjigu proučiti,
Knjigu nosi u odaju majci.
Knjigu uze Šahin-pašinica
Pa pogleda knjizi niz jaziju[11]).
Pašinica ilum[12]) naučila,
Jer je ona roda gospodskoga,
Mila sestra bega Ljubovića
S nevesinjskog polja zelenoga.
Knjigu uči, suze prolijeva,
A pita je Hajdar alaj-beže:
»O Boga ti, moja mila majko,
Šta ti knjiga šarovita kaže?
Je li babu sultan posikao?«
»Nije, sinko, Hajdar alaj-beže,
Eno babe u Stambolu gradu,

Kod cara se dobro pridvorio
I tebi je curu izprosio
U Stambolu, gradu bijelome,
U careva timar-tefterdara[13]).
Svakom paša selam opravio,
Pa je 'vako paša govorio:
Selam ćete Gazi Husrev-begu,
Neka kupi kitu i svatove,
Neka skupi tri hiljade svata,
Nek povede bege u svatove
I Turčina Đerzelez Aliju,
Da on bide diver uz divojku,
Nek mi šura u svatove pođe,
Mili šura beže Ljuboviću,
Nek potira na tovare blago.
Već kažite Gazi Husrev-begu,
Nek ne kupi rđavijeh svata;
Ne ću ata, u kog nema rahta[14]),
Ne ću momka, štc on nema toka,
Ni junaka, što čelenke[15]) nema.
Nemojte mi obraz zapaliti[16]),
Nek se dobro obuku svatovi,
Neka vide Stambolije mlade.
Šta imade u Bosni ponosnoj!«
Pašinica na noge skočila,
Primače se do sanduka svoga
Pa izbroji hiljadu dukata.
U zlatnu ih zaveza mahramu[17])
Pa ih dade Hajdar alaj-begu:
»Maj[18]) to nosi bakšiš[19]) tatarinu!«
Beg odnese žute madžarije
Pa ih carskom tatarinu daje.
Odtlen ode carev tatarine.
Pašinica sitnu knjigu piše,
Edhemu je buljukbaši[20]) daje:
»Nosi knjigu pravo u Saraj'vo,
Podaj knjigu Gazi Husrev-begu.«
Pašinica drugu knjigu piše
Na koljeno begu Ljuboviću,
Da se brzo u svatove sprema.
Knjiga dođe šeher-Sarajevu
Na Turčina Gazi Husrev-bega.
Ode beže kupiti svatove,
Sakuplja ih dvades't i dva dana.
Kad se svati izskupili bili,
Nema ata, na kom nema rahta,
Nema momka, na kom nema toka,
Ni junaka, što čelenke nema.
Oprema se Gazi Husrev-beže,
Zakročio ata doratasta[21]),
Spored njime Đerzelez Alija,
Spored njime ide na doratu,
Za njim ide petdeset jedeka[22]);
Udaraju zurne[23]) i svirale,
Bubnji biju na četiri strane.
Iz avlije konje iztiraše.
Kada beže do svatova dođe,
Svatovi mu stali na selamu[24]),
Beg svatima turski selam viknu.
Odtlen krenu Gazi Husrev-beže
I za begom kita i svatovi.
Sađe beže na Glasinac ravni
Pod bijele Šahin-paše dvore,
Pa pogleda Gazi Husrev-beže,
Eto poljem bega Ljubovića,
Vas u srmi[25]) i u čistu zlatu,
A za begom stotina momaka.
Tu su tamnu noćcu zanoćili.
Kada jutro oni dočekaše,
Oba su se bega opremila,
Svatovi im na selam stadoše.
Odtlen ode kita i svatovi.
Kud god išli kita i svatovi,
Kud god išli, do Stambola sišli
Kad su bili do Stambola blizu,
Opraviše haber Ćupriliću,
Da mu kažu za kitne svatove;
A Ćuprilić na noge skočio,
Pa on ode caru na saraje[26]),
Pa je caru vezir govorio:
»Sultan care, sunce ogrijano,
Izið' sutra na saraje stare,
Da osejriš[27]) od Bosne svatove.«
Kad ujutro zore dočekaše,
Car izađe na saraje stare;
Al' eto ti od Bosne svatova:
Pred njima je Gazi Husrev-beže,
Vas u srmi i u čistu zlatu,
Pritisle ga careve čelenke,
Niz prsi mu dragi kamenovi.
Kada sultan ugleda svatove,
U odaji poletiše vrata[28]),
I ulize Ćuprilić vezire,
Pred sultanom stade na nogama;

Pa mu ode sultan govoriti:
»Čuješ mene, Ćuprilić vezire,
Znaš li, kad si meni govorio,
U Bošnjaka nigdi ništa nema,
Dušeci im zelena travica,
A jastuci studeno kamenje?«.
A veli mu Ćuprilić vezire:
»Sve sam tebi ja to govorio.«
A veli mu care od Stambola:
»Vidiš, lalo, Ćuprilić vezire,
Na svatima dobro odijelo,
Na konjima rahti pozlaćeni,
Pa da skinu sa sebe haljine
I sa konja rahte pozlaćene,
Da prodadu u našem Stambolu,
Biše mogli[29]) pô Stambolu platit.«
A veli mu Ćuprilić vezire:
»Oni štede svoje odijelo,
Kad ih zovneš ti na svoju vojsku,
Obuku se prema dušmanima,
Oni tebi obraz osvitlaju.«
Pa pogleda care sa pendžera,
Car ugleda Đerzelez Aliju
I Alina široka dorata.
Štono dorat pod Alijom radi!
Sve mu skače nebu pod oblake,
A koji su najviši pendžeri
U Stambolu na gornjim bojevim[30]),
Sve izskače prema pendžerima.
Sve se kunu mlade Stambolije,
Da je krilat dorat pod Alijom.
U Alije topuz u šakama,
Baca topuz nebu pod oblake,
Koliko ga u visinu hita,
Očima ga viditi ne moreš.
On pod topuz podgoni dorata,
U gole ga dočekuju ruke.
Kada sultan osejri Aliju,
On govori Ćuprilić veziru:
»Ko je ono na konju doratu?«
Njemu kaže Ćuprilić vezire:
»Ono glavom Đerzelez Alija,
Što onakog ne imaš junaka,
Što je, care, tvoje carevine.
On ti zemlju čuva od kaura,
Ne izdaje zemlje ni gradova.«
Car veziru opet progovara:
»Hajde dolje pod konake sađi,
Pa izađi prid demir-kapiju,
Bošnjacima stani na selamu.«
Pa Ćuprilić prid kapiju sađe,
Prid kapijom stade na selamu.
Ugleda ga Gazi Husrev-beže
Pa govori begu Ljuboviću:
»Eno našeg Ćuprilić vezira,
Prid kapijom stoji na selamu.«
Kad to čuo beže Ljuboviću,
Svatovima ode besiditi:
»Ne gledajte desno ni lijevo,
Veće svaki nek prida se gleda,
Postid'te se ko divojke mlade,
Jera care gleda sa pendžera,
I gleda nas Ćuprilić vezire.«
Oba bega konje odjahaše
Pa pišice došli do kapije,
Do Turčina Ćuprilić vezira,
Pa mu bezi selam nazivali.
Ćuprilić im lipše prihvatio,
Pa mu bezi poletiše ruci.
Ne da vezir ruke poljubiti,
Već begove među oči ljubi,
Bezi njega u bijelu bradu.
Ljuto pišti Ćuprilić vezire:
»Blago meni i današnjem danu,
Kad dočekah u mojoj starosti,
Da Bošnjaci do Stambola dođu.«
A sve vezir plače prid kapijom
I razplaka cara na pendžeru.
Pa on vodi do dva bega mlada,
Odvede ih caru u odaju,
Kod cara ih vezir ostavio,
Pa se vezir prid kapiju vrati,
A zavika Đerzelez Aliju:
»Uzmi, Ale, pet stotina svata,
Pa ti hajde timar-tefterdaru,
Tefterdaru, otcu divojačkom!«
Pa on uze pet stotina svata,
Odvede ih timar-tefterdaru.
Dvije noći tude prinoćiše,
A kad drugu noćcu prinoćili,
Kada svanu i ogrija sunce,
U Stambulu pukoše topovi,
Spremaju se kićeni svatovi.
Čauš[31]) viče, dabulhana[32]) tuče:

»Hazur ola[33]), kita i svatovi!
Da je hazur na konja divojka!
Tuđi ljudi, ne znamo im ćudi,
Daleko nam valja putovati!«
Hazur bili kićeni svatovi,
Sve pucaju puške sokacima.
Kud god išli kićeni svatovi,
Kud god išli, na Glasinac sišli.
Dovedoše lijepu djevojku,
Oženiše Hajdar alaj-bega,
Mílog sina paše sa Glasinca,
I lipu mu svatbu provedoše.

Muslimanska pjesma iz Sarajeva

---

1) Odžak, ognjište, dimnjak, kuća. 2) Demir, željezo, demir-pendžer, prozor s gvozdenim rešetkama. 3) Alaj-beg, zapovjednik diela vojske, koji se zove alaj. 4) Tatarin, ovdje glasnik na konju. 5) Ferman, carska pismena zapovied. 6) Šahin-paša, rodom s Glasinca, polja blizu Sarajeva, nije bio suvremenik Gazi Husrev-bega, Đerzeleza Alije ni Ćuprilić-vezira, nego je živio u prvoj polovici 17. stoljeća. Bio je najprije u Carigradu, zatim u Šamu (Damasku), odatle je došao u Bosnu (1639), u kojoj je pobio eškiju (pobunjenike), a najposlije je premješten u Kanižu, gdje je bio svrgnut. Njegov sin Hajdar-beg bio je defterdar (upravitelj financija u Temišvaru. 7) Slomih, potroših. 8) Surgun učiniti, poslati u progonstvo. 9) Dova, molitva. 10) Hajvan, životinja. 11) Jazija, pismo. 12) Ilum znanje, nauka. 13) Timar-tefterdar, knjigovođa, glavar državnog računovodstva. 14) Raht, konjski nakit. 15) Čelenka, perjanica. 16) Obraz se zapali, kada pocrveni od stida. 17) Mahrama, rubac. 18) Maj, na. 19) Bakšiš, dar, napojnica. 20) Buljukbaša, zapovjednik buljuka t. j. vojničke čete. 21) At doratast, konj mrkast. 22) Jedek, pričuva, pričuvnik. 23) Zurna vrsta svirale (zurna dolazi od siringa). 24) Stali na selamu, stali u red, da ga pozdrave. 25) Srma, srebro. 26) Saraji, carski dvor u Carigradu, 27) Osejriti, promotriti. 28) Poletiše, nenadano se otvoriše. 29) Biše mogli, mogli bi. 30) Boj, kat, sprat. 31) Čauš, ovdje dočastnik. 32) Dabulhana, dambulhana, glasba. 33) Hazur, gotov, spreman; ola ili hazur-ola, spremajte se.

Vezir Ćuprilić dolazi 1716. u Travnik

Car čestiti divan učinio
U Stambolu, svome Carigradu.
Sve mu lale na divanu stale,
A kod cara sjede dva vezira:
S desne strane paša Ćupriliću,
A s lijeve paša Sokolija[1]).
Car čestiti gleda po divanu,
Vas mu svijet rahat[2]) na divanu
Do sokola Ćuprilić vezira,
A taj vezir dertli i kaharli[3]),
Grozne suze od očiju valja.
Tada care divan razpustio
Pa on pita Ćuprilić vezira:
»Lalo moja, Ćuprilić vezire:
Kakva ti je nužda i nevolja?«
Onda veli Ćuprilić vezire:
»Padišahu, ogrijano sunce,
Ja sam tebi hizmet[4]) učinio.
Jednom uzeh u tebe fermana,
Da sam vezir u Bosni ponosnoj,
Pa ja Bosni i Travniku siđoh,
Vezijerstvo držah u Bošnjaka
Za punijeh sedam godin' dana.
Ja sam skoro haber[5]) prihvatio,
Da se tvoja Bosna zabunila[6]),
Na tarafe[7]) u Bosni Bošnjaci.
Ako bude još godina dana,
Bosnu će ti prihvatit kraljevi.
Ne daj, care, Bosne kraljevima,
Jer kad pustiš Bosnu na ćenaru[8]),
Ne će vele vakta[9]) prolaziti,
Otić će ti i Urumenlija[10]),
To su ključi od Stambola tvoga.
Ko ti uzme svu Urumenliju,
Uzet će ti Stambol Carigrada,
Ti ćeš prtljat Meki i Medini[11]),
Pa mi žao tvoga Carigrada,
Žao mi je Bosne na ćenaru,

Bosne ravne i Urumenlije.«
A kad care začu Ćuprilića,
Grozne suze od obraza valja:
»Ćupriliću, moja lalo prava,
Ja habera i pismena nemam,
Da se moja Bosna zabunila.
Ali, lalo, Ćuprilić vezire,
Vjerujem ti, što ti meni kažeš.
Hajde, lalo, do konaka[12]) siđi,
Pa se, lalo, na konaku spremaj,
A ja ću ti ferman načiniti,
Ja ti novo vezijerstvo davam,
Pa ti hajde Bosni kalovitoj.«
Ode vezir do konaka svoga.
A kad osmo jutro osvanulo,
Evo k njemu careva kavaza[13]):
»Ćupriliću, padišah te viče!«
Ćupriliću na noge skočio
Pa ga eto caru u odaju.
Selam dade, na nogama stade,
A care mu selam prihvatio,
S pendžera mu turu ferman[14]) dade.
Ćuprilić se natrag povratio
Pa sigura edbu i ičage[15]).
Uzja' vezir na alata svoga,
I velika edba i daira[16]),
I pođoše iz Stambola grada.
Što je džada[17]) od Urumenlije,
Kud god iđe, u Jedrenu siđe.
Tu je paša na konak panuo.
Na Jedreni pukoše topovi,
A ujutro jutro osvanulo,
Pa zavika tatarina carskog,
Daje njemu sitnu bujruntiju
Pa ga šalje Bosni i Travniku.
Ode tatar niz Urumenliju.
Kud god ide, Bosni silazio
Do bijela grada do Travnika.
Pred vezirski konak razjahao
I vezirski konak otvorio.
Mete, pere i klači[18]) odaje,
A prostire dibu i kadifu.
Osam zdravo dana prolazilo,
Dok pođoše u džamiju Turci.
Petak bješe, podne učijaše[19]),
I tatarin u džamiju pođe.
Molili se Bogu po zakonu,
Iz džamije htjeli izlaziti;
A najprvi carski tatarine.
Pred džamijom narod ustavio.
I muftiju[20]) Omer-efendiju[21]),
Te muftiji tatar dade pismo.
A muftija pismo prihvatio,
Pred svima ga odmah proučio
Pa Bošnjacim' 'vako govoraše:
»Braćo moja, od Bosne junaci.
Bosnu nam je ogrijalo sunce.
Hvala Bogu, kad car za nju znade.
Eto nama novoga vezira,
Ćuprilića, starog prijatelja.
Već me čujte, od Bosne junaci,
Ko je glavar, neka se oprema,
Neka ide Novome Pazaru.
A ja hoću knjige načiniti
Niz svu Bosnu i Hercegovinu
I svakome haber učiniti,
Nek glavari idu do Pazara[22]),
Neka sretu Ćuprilića ondje,
Neka dođu s njime do Travnika.«
Da je kome stati pogledati,
Kako idu bosanski glavari
Pravo džadom do Novog Pazara
Na atima[23]) i bedevijama[24]).
Kad su došli Novome Pazaru,
Tu sjahali pa se izbrojili:
Trista šeset i sedam glavara
Po kahvama[25]) i po hanovima[26]).
Tu su bili i dva i tri dana;
Kad četvrto jutro osvanulo,
Al' se jedna magla odtisnula
Od bijele šeher Mitrovice[27]),
Dok izpade stotinu kavaza
Na stotinu arapskijeh ata,
Svaki džidu[28]) nosi pred vezirom;
A za njima Ćuprilić vezire,
Na alatu[29]), atu velikome,
Na glavi mu tri nišana[30]) carska.
Kad glavari vidješe vezira,
Tad na dobre konje uzjahaše,
Pred vezira u polje siđoše,
Pa mu dvije sure[31]) načiniše.

Kad naljeze stotinu kavaza,
Protjeraše konje od mejdana,
A naljeze Ćuprilić vezire,
Bošnjacima Božji selam[32]) viknu:
»Kako ste mi, moja djeco draga,
Šta se tamo u svoj Bosni radi?
Rađa li vam ljeto i godina,
Kako nosi ječam i pšenica?
Blizne[33]) li se s jaganjcima ovce?
Roje li se pčele uljanikom?[34])
Klanjaju li Turci džematile[35]),
Uče li vam djeca u mejtefe[36])?
Pazi li se među sobom narod?«
Svak šutjaše, jedan govoraše:
»Dobro nam je ljeto i godina,
Rađa nama ječam i pšenica,
Blizne nam se s jaganjcima ovce,
Roje nam se pčele uljanikom,
Svi klanjamo dobro džematile,
Uče nama djeca u mejtefe;
Dobro, paša, u carevu zdravlju.«
Tada vezir govori Bošnjacim':
»Dedte, djeco, konje uzjašite
Pa bosansku igru zametnite,
A napun'te sjajne kuburlije
Prahom samim bez olova težka,
Pa nagon'te jedan na drugoga,
A gađajte jedan na drugoga,
A ja ću vas seir učiniti[37]).«
Sad Bošnjaci konje uzjahaše,
Napuniše sjajne kuburlije,
Napuniše prahom bez olova
Pa bosansku igru zametnuše.
To veziru vrlo milo bilo,
Od veselja grozne suze valja.
Veliku im dovu[38]) učinio.
Dok su bili bijelu Pazaru,
Tu razjaha Ćuprilić vezire,
Na Pazaru pukoše topovi;
Šenluk[39]) čini Ćuprilić veziru.
Tu su oni konak učinili,
A ujutro jutro osvanulo;
Tad uzjaha Ćuprilić vezire,
Uzjahaše kićeni Bošnjaci
Pa odoše niz Bosnu ponosnu
Pjevajući i pušketajući.
Dok dođoše bijelu Travniku,
Tu razjaha Ćuprilić vezire
I ostali kićeni Bošnjaci.
Na Travniku pukoše topovi,
Sto topova jedan za drugijem.
Vezir Bosnu tahkih[40]) učinio,
Pa i carsku zadovolji raju,
I među se pomirio Turke,
I Turcima tembih[41]) učinio,
Da narodu ne čine zuluma.
U njoj sjedje tri godine dana,
Dok je carsku Bosnu popravio
I on Bosnu dobro namnožio.

Muslimanska iz Gacka

---

1) Sokolija, Sokoli, Sokolović. 2) Rahat, veseo, zadovoljan. 3) Dertli i kaharli, brižan i žalostan. 4) Hizmet, služba. 5) Haber, glas. 6) Zabuniti se, uzkomešati se, doći u nered. 7) Taraf, stranka; na stranke se pociepaše Bošnjaci. 8) Ćenar, granica, kraj, 9) Vakat, vrieme. 10) Urumenlija, Rumelija, Rumili, Rimska zemlja, nekadašnja turska pokrajina zapadno od Carigrada. 11) Meka i Medina, dva grada u Arabiji s glavnim musl. svetištima. 12) Konak, stan. 13) Kavaz, stražar, tjelesni stražar. 14) Tura-ferman, pismena naredba sa sultanovim podpisom. 15) Sigura edbu i ičage, sprema pratnju i dvorske služitelje. 16) Daira, krug, skup, skupina. 17) Džada, cesta. 81) Klačiti, vapniti. 19) Podne učijaše, molila se podnevna molitva, koju naviešta mujezin s munare (tornja) džamije. 20) Muftija, vjerski poglavar. 21) Efendija, gospodin. 22) Pazar, Novi Pazar, granično mjesto Bosne u sandžaku istoga imena; Bošnjaci su išli pozdraviti vezira na svojoj granici. 23) At, hat, arapski konj, pastuh. 24) Bedevija od bedevi, beduinska t. j. arapska kobila, 25) Kahva, kavana. 26) Han, krčma i prenoćište. 27) Šeher, grad. 28) Džida, koplje. 29) Alat, konj riđe dlake. 30) Nišan, biljeg. 31) Sura, red. 32) Selam, pozdrav. 33) Blizniti se, ojagnjiti dvoje jagnjadi. 34) Uljanik, pčelinjak. 35) Džematile, po občinama (džematima). 36) Mejtef, pučka škola. 37) Seir činiti, promatrati.

[38]) Dovu učiniti komu, pomoliti se za koga. [39]) Šenluk, veselje, slavlje. [40]) Tahkih učinio Bosnu, proveo iztragu po Bosni. [41]) Tembih, opomena. — Pjesma se tiče drugoga vezirstva Numan-paše Ćuprilića u Bosni; velik dio pjesme je izostavljen.

Zli glasovi Čengićevoj Bećir-pašinici

Poletila dva vrana gavrana
Od Ozije preko Moskovije[1]).
Četiri su zemlje preletila:
Karavlašku i Karabogdansku[2]),
Bosnu zemlju i Hercegovinu,
Pa eno ih Gacku širokome
Do bijele Čengićeve kule[3]);
Tu padoše kuli na šačake[4]).
Uranila Bećir-pašinica;
Ona nosi vode i safuna,
Da će bielo umivati lišce,
Kad ugleda dva vrana gavrana;
Pa besjedi Bećir-pašinica:
»O bora vam, dva vrana gavrana!
Odklen li ste, od koje li zemlje?
Nije l' Bog dô i sreća od Boga,
Nijeste li od Ozije biele?«
Jedan grče[5]), drugi progovara:
»Odovud smo, iz daleka niesmo,
Od Ozije izpod Moskovije.«
A veli im Bećir-pašinica:
»Oj bora vam, dva vrana gavrana!
Vidjeste li Bećir-pašu[6] moga,
I mog brata bega Alajbega
I mog sina malog Šaćir-bega?«
Jedan grče, drugi progovara:
»Gospođice[7]), Bećir-pašinice!
Vidjeli smo Bećir-pašu tvoga
I tvog brata bega Alajbega,
I tvog sina malog Šaćir-bega[8]).
Paša bije bijelu Oziju[9]),
On je bije četiri godine,
Ni klaka[10]) joj obit ne mogaše.
Pa da vidiš Bećir-paše tvoga,
Gdje napuni četiri lumbarde,
Sjede gađat kulu u Oziji,
A u kuli banova džebana[11]).
Kad pukoše četiri lumbarde,
On pogodi kulu u Oziji,
A kad puče lagum u Oziji,
Po Ozije helać učinio[11])...«
»Jalah! vrane, lijepa habera[12])!«
»Stani, kado, bit će i lješvega[13])!
A da vidiš od Ozije bana,
Gdje uzdiže malo i veliko,
Starca dedu od stotine ljeta,
A dijete od petnes' godina,
Pa na Turke[14]) juriš učinio.
Odbi pašu polju u širine,
Pa obleće sa četiri strane,
Nijednoga ne pušća ni živa.«
»Jalah! vrane, rđava habera!«
»Stani, kado, bit će i gorega!
Vidjeli smo Bećir-pašu tvoga,
Njegova je posječena glava;
Vidjeli smo bega Alajbega,
I njegova posječena glava;
Vidjeli smo malog Šaćir-bega,
I njegova posječena glava.
Njihova smo pogrdili lišca,
I s njihovih polećeli lišca,
Dolećeli Gacku širokome,
Evo pali kuli na šačake.«
A zavika Bećir-pašinica:
»Huj! gavrane, opala ti krila!
Kakav si mi haber donosio!«

Iz Dračeva u južnoj Hrvatskoj (Hercegovini)

---

[1]) Ozija ili Očakov, grad na obali Crnoga mora; Moskovija, Rusija. [2]) Karavlaška i Karabogdanska, dielovi Rumunjske: Vlaška i Moldava. [3]) Bećir-paša i Ahmed-paša Čengići bili su sagradili na Ratajima kulu, o kojoj se pričalo, da je imala devet katova. [4]) Šačak, streha. [5]) Grkati, graktati; obično se kaže, da grlica grče. [6]) Bećir-paša Čengić bio je 1732. mutesarif (namjestnik) u Hercegovini. G. 1733. pošao je s bosanskom i hercegovačkom vojskom u Ukrajinu.

Poslan je sa 7200 vojnika u pomoć Oziji, u koju je ušao 9. srpnja 1737. Zapovjednik Ozije predao je grad 13. srpnja ruskomu feldmaršalu Münnichu. Bećir-paša se probio s Bošnjacima do morske obale. Rusi su mu dopustili najprije, da odplovi sa svojom vojskom na turskim brodovima u Carigrad, ali onda su ga namamili natrag u tvrđavu i pogubili. Njegov sin Osman došao je u zarobljeničtvo, gdje je — kako predaja kazuje — prešao na grčkoiztočnu vjeru. (V A. Olesnicki, Bosanska vojska pod zapovjedničtvom Bećir-paše. Čengića u rusko-turskom ratu god. 1787., Rad 269, Zagreb 1940). [7]) Gospođica, ovdje gospođa. [8]) Zvao se Osman-beg. [9]) Zapravo Rusi su bili bielu Oziju, a Bećir-paša ju je branio. [10]) Klak, vapno. [11]) Helać, propast; helać učinio, uništio; poviestna je istina, da su Rusi topovima uništili četiri barutane (džebane), našto je zapovjednik grada Jahja-paša klonuo duhom i predao grad. [12]) Haber, viest. [13]) Lješvi, ljepši. [14]) Pjesma, koja je nastala u kasnije doba, predpostavlja krivo, da je Ozija bila u ruskim rukama i da su je Turci obsjedali, a bilo je obratno.

D. SENJSKI USKOCI

Što se više učvršćivala vlast sultanovih namjestnika u Bosni, sve je veći broj bjegunaca iz nje odilazio u kršćanske krajeve. Neki su doskora izgubili svaku nadu, da će se vratiti natrag, a drugi su neprestano pokušavali da ponovno osvoje svoju rođenu grudu. Glavni oslon tih Uskoka bio je do g. 1537. Klis, a poslije toga Senj.

Senjski Uskoci provaljivali su kopnenim putem u tursku carevinu, koju su plienili počevši od Gospića i Udbine sve do Skadra i Kroje. Došli su u sukob nesamo s Turcima nego i s Mletčanima. Najposlije je njihovo pitanje dobilo međunarodno značenje, jer je radi njih došlo do uskočkog rata, u kojem su sudjelovale tri najmoćnije tadašnje države: Turska, Mletci i Habsburška carevina. Rat se završio g. 1617. mirom u Madridu. Uskoci su se morali najvećim dielom izseliti iz Senja. Njihove su provale u tursku carevinu postale rjeđe, ali ipak nisu prestale sve dotle, dok Lika i Krbava i dalmatinska Hrvatska ne dođoše opet u kršćanske ruke.

U bojevima s turskom carevinom najviše su se odlikovali Juraj Daničić (stariji i mlađi), Ivan Senjanin, Juriša Senjanin Balenović, Juraj Desančić, Luka Kukuljević (Luka Barjaktar), Juraj Lenković, Pavao Hreljanović i mnogi drugi.

Prvak svih tih senjskih uskoka jest Ivan Senjanin. Na stotine pjesama spjevali su narodni pjevači o njemu. On je živio najprije u Senju, a onda u Liču. S bratom Mihom bio je osuđen radi četovanja po Bosni, Dalmaciji, Albaniji i Istri. Ipak je bio pomilovan i imenovan kapetanom. Međutim, kada je uzeo za svoje vojnike nešto provijanta, (vojničkoga kruha i druge hrane) koji se vozio s Rieke u Senj, bio je odveden u vojnički zatvor u Karlovac. Premda je on provijant povratio, vojnički ga je sud osudio na smrt. Poslao je u Grac pismo, u kojem je naglasio, da je kao »siromašni hrvatski ratnik« prestrogo suđen, pa traži pomilovanje i obećaje, ako ostane živ, da će se uviek moliti sa svojom ženom i svojim djetetom za nadvojvodu u Gracu. Nisu ga pomilovali, nego su ga pogubili g. 1612. u Karlovcu. Pravo mu je ime bilo Ivan Vladković.

Senjanin Ivan i Pandža Gračanin

Viče vila s visokih planina
Pa dozivlje Senjanin Ivana:
»Zlo ti vino, i gore ti bilo!
Poginu ti sinovac Tadija
I s njim drugih trideset Senjana.«
Kad to čuo Senjanin Ivane,
Plesnuo se rukom po kolinu,
Skerlet njemu puče na kolinih:

»Oj Tadija, grdna rano moja!«
Pa on gleda okom oko sebe,
On ugleda Boru barjaktara
Pa govori svomu barjaktaru:
»Barjaktaru, moje dite drago!
Daj uzimlji zelena barjaka,
Ti ga nosi pred Senja kamena,
Nek se poda nj pokupe Senjani!«
Uze Boro zelena barjaka,
Iznese ga pred Senja kamena.
Sakupi se trideset Senjana,
Sve junaka mladih, neženjenih,
U kog nema ni otca ni majke.
Ode Boro pa Ivanu kaže.
Skoči Ivan na noge lagane.
Kada došo mladim Senjanima,
On je njima tiho govorio:
»O Senjani, draga braćo moja!
Koj' ne smira junak poginuti[1]),
Nek' ostaje kod Senja kamena,
Neka čuva senjskih divojaka!«
Niko s' ne će njemu izgovorit,
Van[2]) s Ivanom u goru pođoše,
I pred njima Boro barjaktare.
Kad izašli na vrh Velebita,
Kadli leži trideset Senjana,
Među njima sinovac Tadija;
Na svakome po crni gavrane,
Na Tadiji orle i gavrane:
Jedan njemu bielo tielo grdi,
A drugi mu crne oči pije.
To Ivanu vrlo mučno bilo,
Pa govori svomu barjaktaru:
»Baci barjak u zelenu travu
Pak ti uzmi dugu granaliju[3]),
Pak ti ubij orla i gavrana,
Da Tadiji lišca ne batale[4]),
Jer je Tade grdna rana moja.«
Al' govori Boro barjaktare:
»O Ivane od Senja kamena,
Znaš li, puška da mi je nevirna?
Otići će jeka Velebitom,
To će čuti Pandža Gračanine,
Ludo ćemo pogubiti glave.«
Kad to čuo Senjanin Ivane,
On govori svomu barjaktaru:
»Kad ti nisi smiro[5]) poginuti,
Bješe t' ostat kod Senja kamena
Čuvajući senjskih divojaka!«
To je Bori vrlo mučno bilo,
Baci barjak na travu zelenu,
Pa dopade dugu granaliju,
Pa on gleda pušci po nišanih,
Boga moli, da mu puška pali.
Puče njemu duga granalija,
Ubi njemu orla i gavrana;
Ode jeka povrh Velebita.
Za to čuo Pandža Gračanine
Svojim[6]) družtvom u gori zelenoj
Pa je svomu družtvu govorio:
»Oj družino, draga braćo moja,
To je rđa Senjanin Ivane;
Podigo se iz Senja kamena,
Da zakopa sinovca Tadiju;
Mi ajdemo, da njeg' poplašimo.«
Tu Senjani rake pokopaše
I junaka trides't ukopaše.
Onda veli Senjanin Ivane:
»Mi ajdemo, draga braćo moja!
Sad će rupit[7]) Pandža Gračanine;
Mi ajdemo zasjest u busiju!«
Njeg' Senjani zamah poslušaše.
Još je njima Ive govorio:
»O Senjani, draga braćo moja,
U njega je trideset drugova,
Svaki, brate, udri po jednoga,
A ja hoću Pandžu Gračanina.
Ako mene mio Bog pomože,
Radit ću ga živa ufatiti,
Vodit ću ga Tadijinoj majci,
Nek' ga mori kakvom hoće smrtjom.«
Istom oni u riči bijahu,
Kadli tutnja[8]) kroz goru zelenu!
Stoji jeka dugih granalija,
Na busiju taman udariše.
Umah puče trideset pušaka,
Ubi Pandži trideset drugova.
Pa poteče Senjanin Ivane,
Da ufati Pandžu Gračanina.
Al' se Pandža jači dogodio
I Ivana po sredi fatio;
Po dvi, po tri klade preskakuje,
A sve nosi Senjanin Ivana.

Kad to viđa Senjanin Ivane,
On poviknu grlom glasovito:
»Davor, Boro, sladki barjaktaru,
Ti zateci Pandžu sa očiju[9]),
Ne bi li ga kako savladali.«
Onda njega barjo poslušao
Tere njega sa očiju tuče[10]).
Kada Pandžu oni savladali,
Tad njemuka[11]) ruke savezaše
Od lakata do bielih nokata;
Iz nokata crna krvca kapa.
Al' govori Pandža Gračanine:
»O Ivane od Senja kamena,
Ne vodi me Senju kamenome,
Evo tebi stotina dukata.«
Ali Ivan za to i ne haje.
Jopet mu je Pandža govorio:
»O Ivane od Senja kamena,
Ne vodi me Senju kamenomu,
Evo tebi zelena dolama[12]),
Na dolami stotina putaca,
Svako puce stotina dukata.
Koje puce ponajbliže vrata,
Ono puce od trista dukata.
Dje ja, Ive, hladno pijem vino,
Ja ne čekam, dok me redna[13]) dođe,
Već odapnem puce od gr'oca
Pa ja s njime hladno pijem vino.«
Al' to Ive haje i ne haje,
Van ga ćera[14]) kamenomu Senju,
Predade ga Tadijinoj majci.
Ona njega meće u tavnicu.
Tavnio je devet godinica,
Već je Pandži muka dodijala,
Pa govori Tadijinoj majci:
»Bora tebi, Tadijina majko,
Jali meni ti odsieci glavu,
Cini mene, u kol'ko ti drago!«
Ne ćila[15]) mu kidisati glavi,
Za đemiju[16]) već ga prikovala,
Da on tegli na moru đemiju
Bez promine, dokle je Krajine.

Iz bihaćke okolice

---

[1]) Koj' ne smira junak poginuti, tko ne namjerava kao junak poginuti. [2]) Van, već, nego. [3]) Granalija, puška. [4]) Bataliti, grditi. [5]) Smiro, smirao, smjerao, namjeravao. [6]) Svojim, zapravo s svojim, sa svojim. [7]) Rupiti, naglo doći, banuti. [8]) Tutnja, eto ti tutnja. [9]) Zateci Pandžu s očiju, presieci Pandži put sprieda. [10]) Stao je udarati na nj sprieda. [11]) Njemuka, njemu. [12]) Dolama. duga donja haljina. [13]) Redna čaša, iz koje piju gosti po redu jedan za drugim. [14]) Cera, tjera. [15]) Ćila, htjela. [16]) Đemija, lađa.

Ivan Vladković i Deli-aga

Knjigu piše Deli-aga
I šalje je Senju gradu
A na ruke Vladkovića:
»Oj junače Vladkoviću,
Izađi mi na mejdane,
Gdi Neretva udaraše.«
Knjigu štije Vladkoviću,
Knjigu štije ter se smije.
Gledao ga gospodine
Mladi Senjan kapitane,
Ter govori Vladkoviću:
»Što je tebi, Vladkoviću,
Knjigu štiješ ter se smiješ?«
Govori mu Vladkoviću:
»Ovo j' knjiga od Neretve,
Od junaka Deli-age,
Zove mene na mejdane,
Gdi Neretva udaraše.
Već Boga ti, gospodine,
Podaj meni trijest Senjan
Mladih momak neženjenih,
Ki ne žale gubit glave,
Da ja idem na mejdane
Tom junaku Deli-agi.«
Govori mu gospodine
Mladi Senjan kapitane:
»Uzmi, ak' ćeš i šestdeset!«
Kad to čuje Vladkoviću,
On uzima trijest Senjan,
Mladih momak neženjenih,

Ki ne žale gubit glavu.
Bog mu dade dobra vitra,
Dobra vitra maistrala,
Do Neretve dojadrio,
Ter izađe na mejdane,
Gdi Neretva udaraše,
Tom junaku Deli-agi.
A kad li se udariše,
Potirao Deli-aga,
Potirao Vladkovića
Sinje more do sedlašca[1]).
Govorili trijest Senjan:
»Drž' se bolje, Vladkoviću!
Kojim ćemo glasom doći
Senju gradu bijelomu?«
Pouzda se Vladkoviću
U junačko srdce svoje,
Ter potira Deli-agu
V sinje more do balčaka;
Ruku mu je odsikao[2]).
Al govori Deli-aga:
»Oj junače Vladkoviću,
Ne odsicaj glave moje,
Tvoj je megdan i junačtvo.«
Malo j' toga postajalo,
Knjigu piše Deli-aga
I šalje je Senju gradu,
A na ruke Vladkovića:
»Oj junače, Vladkoviću,
Izađi mi na mejdane,
Gdi Neretva udaraše,
Livom sam se naučio
Ruse glave odsicati.«
Govori mu Vladkoviću:
»Nisi junak desnom bio,
Kamo li ćeš livom biti!«

Iz Novoga u Hrvatskom Primorju

---

[1]) Sinje more do sedlašca, v sinje more do sedlašca; obadva junaka jaše na konjima. [2]) Poviest je zabilježila, da je Ivan Vladković doista odsjekao jednomu protivniku na mejdanu ruku. Kačić naziva toga protivnika dizdarom od Vrgorca Cukarinovićem, a fra Grgur Bukovac veli, da je to bio Ramo Kovačević od Gabele.

Gavrani javljaju smrt Petra Daničića

Proletila dva crna gavrana
Jutro rano prik' sinjega mora.
Vidila ih Daničića majka,
Ona im je jadna govorila:
»Tice moje, dva crna gavrana!
Odkuda ste jutros doletili?
Jeste l' ozgor od Bosne ponosne
Ali ozdol od zemlje Levanta?«
Oni su joj jadnoj govorili:
»Mi smo jutros rano doletili,
Čak ozdola od zemlje Levanta.«
Ona im je jadna govorila:
»Tice moje, dva crna gavrana!
Oćete l' mi pravo kaživati,
Što vas budem do vire pitala?
Ste l' vidili[1]) senjske ormanice[2])
I mojega Daničića Peru?«
Oni su joj jadnoj govorili:
»Aj starice, Daničića majko!
Da bimo[3]) ti do vire kazali,
Ne bi mogla od mila[4]) slušati,
Ni od groznih suza progledati.«
A ona je jadna govorila:
»Tice moje, dva crna gavrana!
Ja sam majka srdca kamenita.
Ja ću moći od mila slušati,
I od groznih suza progledati.«
Onda su joj jadnoj govorili:
»Aj starice, Daničića majko!
Vidili smo senjske ormanice,
I tvojega Daničića Peru.
Perina je na jarbolu glava!«
Kad to čuje Daničića majka,
Vapi jadna iza svega glasa:
»Lipa moja pisana jabuko!
Gdi si rasla, gdi si odtrgana!
Jizrasla[5]) si majki na srdašcu,
Odtrgana u zemlji Levantu!«

Iz Novoga u Hrvatskom Primorju

---

[1]) Jeste li vidjeli? [2]) Ormanica, mornarica, brodovlje. [3]) Kad bismo. [4]) Od žalosti. [5]) Izrasla.

Senjani vade iz tamnice Juru Desančića

Piju vino Senjani junaci
Na kapiji Senju bijelomu,
Piju vino i popijevaju.
K njim' dolazi gospoja Desanka,
K njim' dolazi te njima govori:
»Blago vama, Senjani junaci,
Jer pijete i popijevate,
A moj Juro[1]) leži u tavnici
U prokletoj u kuli Tominoj[2]).«
Onda vele Senjani junaci:
»A Boga ti, gospoja Desanka,
Što ćeš dati nama napojnice,
Mi ćemo ti izvaditi sina;
Hoćeš dati jednu kvartu[3]) blaga?«
Onda veli gospoja Desanka:
»A Boga mi, Petre Mrkonjiću,
Da ja imam jednu kvartu blaga,
Ja bi sama izvadila sina.
Jednu čizmu dat ću vam dukata,
Što će vama biti napojnice,
Dok odete do kule Tomine
I dođete Senju bijelomu.«
I odoše Senjani junaci
Otidoše do kule Tomine,
Ali kula tvrda i opaka,
Pa ne mogu kule da otvore.
Kopaše ju za tri tavne noći,
Ne mogoše kule podkopati.
Onda veli Desančiću Juro:
»O moj braco, Mrkonjiću Pejo,
Ja ću skočit s visokih pendžera,
A vi mene čekajte na ruke.«
To je njega Petar poslušao,
Juro skoči s visokih pendžera,
I na ruke dočekaše njega.
Al' na njemu težke negve bihu,
Te ne mogu negve da otvore.
Nosiše ga ljetni dan do podne,
Al' skočiše Turci iz Tomine
I oteše Juru Desančića.
Ljuto kune Jure Desančiću:
»Bog t' ubio, Petre Mrkonjiću!
Dok sam bio sužanj u Turaka,
Nisam bio ni žedan ni gladan,
A sad će me Turci umoriti,
Umoriti i žeđom i gladom.«
Onda veli Petre Mrkonjiću:
»O junaci, draga braćo moja,
Bolje nama sada izginuti
Neg' sramotom doći Senju bielom
I ostavit Juru Desančića.«
Kad to čuli Senjani junaci,
Što govori Petre Mrkonjiću,
Potrgoše svoje sablje bridke
I na Turke juriš učiniše;
I trideset Turak' izsjekoše,
A trideset živih savezaše,
A trideset uteče u goru,
A i ono težko izranjeno,
Nijedan ih preboliti ne će.
I uzeše Juru Desančića
I na njemu negve odsjekoše.
I dala im gospoja Desanka,
Jednu čizmu dala im dukata:
»Evo vami, Petre Mrkonjiću,
Evo vami dobra napojnica,
Koji ste mi izvadili sina
Iz proklete iz kule Tomine.
Sada pijte i popijevajte!«
Oni piju i popijevaju
Na kapiji Senju bijelome.

Erlangenski rukopis

---

[1] Obitelj senjskih plemića Desančića zvala se zapravo Desantić. Na Miholje 1580. zarobili su Turci Gverina (Kvirina) Desantića i odveli ga u Bosnu, gdje su ga bacili u tamnicu. Jedna četa Senjana poduzela je pohod do njega i izvukla ga iz tamnice na slobodu. [2]) Tomina kula nalazila se u selu Tomini u kotaru Sanski Most. [3]) Kvarta, mjera za žito zaprema oko 50 litara.

Smrt Pavla Hreljanovića

Kupi vojsku Hreljanović Pavle
Sve po Senju i okolo Senja;
Sakupil je trideset Senjana
I oruža tanahnu galiju
I zajidri niz duždevo more,
Dojidrili pod Skadar bijeli.
Kad su došli pod Skadar bijeli,
Pukne puška iz Skadra bijela
I udari Hreljanović Pavla.
Kad to vide senjski vitezovi,
Udilj[1]) su se nazad povratili
I došli su Senju bijelomu.
Kad su došli na senjske palade[2]),
Izašli su od Senja gospoda,
Među njima Hreljanović Jure.
Govori jim od Senja gospoda:
»Dobro došli, naši vitezovi!
Jeste zdravi, jeste zadobili?«
Govore jim senjski vitezovi:
»Virujte nam, mila braćo naša,
Nit' smo zdravi, nit' smo zadobili;
Pogibe nam Hreljanović Pavle:
Pukla puška iz Skadra bijela
I udari Hreljanović Pavla.«
Kad to čuje Hreljanović Jure,
Slimi[3]) klobuk sa ruse glavice
I meće ga niz duždevo more:
»Nosi, more, klobuk s bilim perjem,
Kako nosiš glavu brata moga!«
Pak je svitlu ćordu razpasao
I meće je u duždevo more:
»Nosi, more, svitlu ćordu moju,
Kako nosiš glavu brata moga!«
Pak je išal na svoje dvorove,
Tot u dvoru lipo kolo igra,
U tom kolu majka i sestrica
I njegovog brata zaručnica.
Govorio Hreljanović Jure:
»Igraj, majko, da bi ne igrala!
Neve naša, hodi za drugoga!
Pogibe nam Hreljanović Pavle!«
Kako su ga mlade razumile,
Sve su kolo u plač obratile:
Majka plače sina rođenoga,
A sestrica brata srdčenoga,
A ljubovka svoga gospodina.

S otoka Hvara

[1]) Udilj, odmah. [2]) Do senjskoga pristaništa. [3])Slimi, snimi, skide.

E. HRVATSKI KRŠĆANSKI KRAJIŠNICI

Borba između iztočnoga i zapadnoga svieta pretvorila je najveći dio hrvatske domovine na jednoj i na drugoj strani u Krajinu, o kojoj je narodna pjesma govorila:

Ovakva je krvava Krajina:
S krvi ručak, a s krvi večera,
Svak krvave žvače zalogaje,
Nigdje biela danka za odmorka.

U neprestanoj borbi iztaknuli su se na kršćanskoj strani osim hrvatskih banova i senjskih Uskoka: u karlovačkoj i ličkoj pokrajini general Aursperg (Ošpergan) i pop Marko Mesić; u Slavoniji ustaša Franjo Ilić, fra Luka Ibrišimović, Marijan Terzić; u dalmatinskoj Hrvatskoj don Stipan Sorić, Božo Milković, Šimun Bartulačić, Ilija Bilušić (Perlušić), fratar Kumbat, Stojan Janković, Ilija Smiljanić; među Bunjevcima Alojzije Latinović, Paja Sučić i kapetan Vidak (Vidaković).

Pop Marko Mesić rodio se oko g. 1640. valjda u Brinju, a umro je 2. veljače 1713. u Karlobagu; od 1685. do 1687. sudjelovao je u bojevima za osvajanje Like; poslije toga nastanio se u Mušaluku; naselio je u Lici i Krbavi mnoge hrvatske katoličke obitelji.

Fra Luka Ibrišimović rodio se u Požegi g. 1620., a umro je u istom gradu 1698. Dok je Slavonija bila u turskoj vlasti, bio je dvaput bačen u tamnicu, jer je podupirao slavonske ustaše. Požežki sandžak-beg htio ga je nabiti na kolac, ali ga je pustio na slobodu uz težku ucjenu. Poslije turskoga poraza pod Bečom postao je fra Luka jedan od vođa ustanka. Potukao je 12. ožujka 1689. Turke na brdu Sokolovcu kod Požege. Kada je Slavonija došla pod kršćansku vlast, polazio je više puta u Zagreb zauzimajući se za što užu povezanost svojega zavičaja s banskom vlašću i zagrebačkom biskupijom.

O Marijanu Terziću (Terzijiću) pripovieda Kačić, da je bio rodom iz Kobaša i da se odlikovao u boju pod Banjom Lukom. Preplivao je na konju Vrbas i pobiedio u dvoboju Banjalučanina Džom-bega.

Don Stipan Sorić ili Surić, župnik u Kotarima (Gorica), organizirao je sredinom 17. stoljeća ustanke i bojeve u Dalmaciji. Sam je sudjelovao u bitkama zajedno s braćom Matijom, Nikolom, Franom i Petrom. Kako pripovieda Kačić, bio je zarobljen i smaknut. Njegova desnica čuvala se dugo vremena ciela u Sukošanu više Zadra. Njegovo prezime dolazi i u trećem obliku u pjesmi »Šurić kapetan i Barbarić Rizvan.«

Šimun Bartulačić bio je hrvatski vojvoda rodom iz Zadra. G. 1684. bio je na čelu dalmatinskim krajišnicima vojvoda Ivo Radoš, a pod njegovim su zapovjedničtvom bili vitez Mitrović, serdar Smiljanić, knez Posidarski i vojvoda Bartulačić. Udarili su na tursku karavanu, koja je išla iz Bosne u Split, i oteli joj 200.000 dukata.

Smiljanić Ilija proslavio se sredinom 17. stoljeća u četovanju po Lici i Bosni. Poginuo je g. 1654. na četovanju u Bosni.

Stojan Janković odlikovao se u mnogim bojevima u Lici, Dalmaciji i u Bosni. Poginuo je 23. kolovoza 1687. u Bosni blizu Duvna.

Božo Milković bio je serdar (vojnički zapovjednik) u Dalmaciji g. 1693.

O fra Petru Kumbatu pjeva narodna pjesma »Fratar Kumbat i Turci Imoćani«. Bio je vođa dalmatinskih ustaša za kandijskoga rata (1645.—1669.).

Marko Mačinčić

Vino piju do dva pobratima,
Nasred Zadra u londži[1]) zelenoj;
Jedno biše Zadranine bane,
A drugo je Mačinčiću Marko.
Vino pijuć pobre besjedile;
I besjedi Zadranine bane:
»Pobratime, Mačinčiću Marko!
Koliko je iz Zadra kamena
Hoda, pobro, do šeher-Mostara[2])?«
Njemu veli Mačinčiću Marko:
Pobratime Zadranine bane!
Ima puno hoda do Mostara:
Lošu konju, a lošu junaku
Deset dana i tamo i amo;
Dobru konju, a dobru junaku,
Meni, bane, i doratu momu
Za dan tamo, a za drugi amo;
Otit ću ti kamenu Mostaru,
I donit ću sestru Nazretića.«
Govori mu Zadranine bane:
»Čuješ, pobre, Mačinčiću Marko!
Ako odeš kamenu Mostaru,
Za dan tamo, a za drugi amo,
I dovedeš sestru Nazretića:
Evo tebi moja biela kula
I gotovih hiljadu dukata
I moj dobar đogat iz podruma
I najposlie moja rusa glava.«
A veli mu Mačinčiću Marko:
»Čuješ, pobro, Zadranine bane!
Što sam reko, ako ne učinim,
Evo tebi biela kula moja

I moj dobar dorat iz podruma
I gotovih hiljadu dukata,
Najstrag, bane, rusa glava moja.«
Odmah Marko na noge skočio
Ode junak svojoj bieloj kuli.
Kad uniđe u mermer-avliju[3]),
On dozivlje slugu Mihovila:
»Moj Mihate, vjerna slugo moja!
Jesam ti se okladio, sine,
Putovat ću kamenu Mostaru;
Već mi spani u podrum doratu,
Pritegni mu četiri kolana,
Zauzdaj ga rešmalijom[4]) uzdom,
Svu noć doru po avliji vodaj.«
Ode Marko uz oblicu kulu.
Kad uniđe u puli-odaju[5]),
Leže junak na meku dušeku.
Kad mu biela zora zabielila,
Al' ga mila majka dozivaše:
»Diete moje! Mačinčiću Marko,
Jesi li se okladio, sine,
Putovati danas ka Mostaru?«
Kad se prenu i opremi Marko,
On dozivlje od Zadra topčiju,
I dade mu tri žuta dukata:
Kada Marko uzjaši dorata,
Nek topčija pripali topove.
Marko jaši doru vilenjaka,
A topčija pripali topove,
Sunce zasja Zadru po bedemu.
Ali rano podranio bane,
Pak izašo Zadru na tabiju[6]),
Da on vidi Mačinčića Marka:
Je li Marko rano podranio,
Je l' imalo noći zafatio,
Je l' zadarsko polje prehodio.
Marko 'zturi doru iz avlije,
Iz Zadra se polja dobavio;
Ode Marko preko polja ravna,
Kao zviezda preko neba sjajna.
Za njim gleda Zadranine bane,
Niti vidi Marka ni dorata;
Već kad sine ćorda na bedrici
I četiri ploče pod doratom,
Po tom bane Marka poznavaše.
Zadar projde, Šibenik prešiba,
Od Solina pređe preko Trilja,
Zdravo došo do vode Cetine;
I Cetinu junak prehodio,
Zdrav' izašo na kršno Zadvarje,
Sahodio u selo Ilıće.
Zdravo došo do vode Neretve.
Na Neretvi dvie dilber-djevojke;
Njima Marko Boga nafalio,
Djevojke mu zdravljem prifatiše:
»Da si zdravo, junak na doratu!«
Al ih pita Mačinčiću Marko:
»Čije ste mi vi, dilber-djevojke?«
A jedna mu po istini kaže:
»Ja sam sestra Nazretić Alije
Iz našega kamena Mostara,
Ovo mi je mlađahna robinja.«
Kad te Marko razumio rieči,
Osmjehnu se, tiho joj govori:
»Sestro liepa Nazretić Alije,
Donesi mi studene vodice,
Jesam junak vrlo ožednio.«
Prevari se kićena djevojka,
Donese mu studene vodice.
Ne htje Marko studene vodice.
Već djevojku popade za ruku,
Pak je baci za se na dorata;
Tri je puta pasom opasao,
I četvrti od ćorde kajasom,
Pak dozivlje tananu robinju:
»Oh robinjo Nazretić Alije!
Selam ćeš mi Nazretić Aliji,
Njemu hoćeš pravo kazivati,
Tko mu Hajku sestru odvodio:
Baš iz Zadra Mačinčiću Marko;
Neka ide za mnom u potjeru.«
Bakračlijom doru dobavio,
Pak okrenu od vode Neretve.
Ljuto ciknu robinja djevojka,
Ona žali Hajke plemenite.
Na Blato je Marko sahodio;
Nuto vidi hala i belaja[8]):
Sjede Marku dorat uzmicati!
Sam se junak misli na doratu:
Što uzmiče dorat od razboja?
Al ga biela podvikuje vila
Iz Veleža, više je Mostara:
»Pobratime, Mačinčiću Marko,
Doratu si pretjero kolane;

Popušći mu četiri kolana,
Dobar će ti dorat primaknuti[9]).«
Hitro skoči s nećkava dorata,
Kolane mu bolje ugodio,
I opet je doru uzjašio.
Nuto Marka, dobre sreće biše,
Vilen mu je dorat primaknuo,
Ko da ga je istom uzjašio.
Zdravo dođe pod Uzaheriće;
Tude ženju biele žetelice,
One ženju bjelicu pšenicu.
Marko njima Boga nazivaše,
Žetelice zdravljem prifatiše:
»Da si zdravo, junak na doratu!«
Marko kide oštru alamanku[10]),
Do mašeta[11]) doru dogonio,
Po kamenu ćordom udario,
I duboko biše zafatio;
Žetelicam rieči govorio:
»Čujete li, biele žetelice!
Kad izađe Nazretić Alija,
Nek okuša bridku ćordu svoju:
Ako dublje u kamen usieče,
Neka iđe za mnom u potjeru;
Ako manje, nek se natrag vrati.«
Ode Marko, odtjera dorata
I odnese sa sobom djevojku.
U te mjere[12]) Nazretić Alija
Na đogatu, ko na gorskom vuku;
Žetelicam' konja dogonio,
Boga fali, a liepo ih pita:
»Je li ov'da tkogod prohodio?
Pronese li sa sobom djevojku?«
Al' mu vele biele žetelice:
»Čuješ, aga, na dobru đogatu,
Sad je ov'da junak prehodio,
I projaši na dobru doratu,
Za se metn'o kićenu djevojku;
I tebi je nišan[13]) ostavio:
Po mašetu ćordom udario.«
Kad opazi Nazretić Alija
Kud je šin'o po kamenu Marko,
I on kide mača zelenoga,
Po mašetu mačem prihvatio,
Podlanicu dublje zafatio;
Bakračlijom đogu dohvatio,
Goni Marka do vode Cetine.
Nuto Marka, dobre sreće biše,
Cetinu je dorat preplivao,
Na obalu oboje izvuče.
Biše doru Marko odsjednuo,
Pak izliva vodu iz čizama.
Turčin pade do vode Cetine;
Ali Marku dobra sreća biše,
Ne smi Ture udrit na Cetinu:
Cetina je voda valovita,
Ona nosi drvlje i kamenje;
Pomalo je Markovih dorata.
Kad to vidi Nazretić Alija,
Iz ruke je topuz prebacio:
»Eto, Marko, zelena jabuka!«
Snažna ruka topuz prebacila,
Al ne smjeri Marka ni dorata.
Tu se sila Alina razbila.
Ode Turčin natrag ka Mostaru,
Ode Marko Zadru kamenomu.
Sunce pade, a u Zadar Marko,
A drmnuše na gradu topovi.
Dočeka ga Zadranine bane,
I Marku se pokorno moljaše:
»Aman, Marko, pokloni mi glavu,
Đogu vodi, a nosi dukate,
Na poklon ti biela kula moja.«
Sve mu Marko poklonio biše:
Pokloni mu blago i đogata,
Rusu glavu i bijelu kulu.
Tako bilo, pak se spominjalo,
A mi da smo zdravo i veselo!

Iz srednje Hrvatske (Bosne)

---

[1]) Londža, (turski od loggia), ovdje sjenica u vrtu. [2]) Šeher, šehr, grad. [3]) Mermer-avlija, dvorište mramorom popločeno. [4]) Rešmalija, navezena, nakićena. [5]) Puli-odaja, šareno tapetirana soba. [6]) Tabija, tvrđava za topove. [7]) Bakračlija, stremen. [8]) Belaj, zlo muka. [9]) Primaknuti, brže potrčati; protivno uzmicati, zaostajati, zastajkivati. [10]) Alamanka, sablja. [11]) Mašet, veliki nadgrobni spomenik stećak. [12]) U te mjere, u taj čas dođe. [13]) Nišan, cilj.

Bilušić Ilija pod Klisom

Što se sjaji pod bijelim Klisom?
Il' je sunce ili mjesečina?
Nit' je sunce niti mjesečina,
Već se sjaji zelena naranča
Od oružja svietla junačkoga:
Objesili jarak[1]) o naranči,
Pa se sjaji zelena naranča.
Pod njom četa upočiva trudna,
I pred četom Bilušić Ilija.
Govorio Bilušić Ilija:
»O junaci, draga braćo moja,
Dedte malo počuvajte straže,
Jer me nešto sanak obrvao,
Bog će dati, da će dobro biti.«
To Iliju družba poslušala,
Oni malo počuvaše straže.
Leže Il'ja pospavati malo.
Malo trenu Bilušić Ilija,
Malo trenu, al' se brzo prenu,
Jer je čudan sanak on vidio,
Pa on stade družbi govoriti:
»Jao družna[2]) družinice moja!
Malo trenuh, al' se brzo prenuh,
Ja sam, braćo, čudan san usnio:
Poletila izpod Klisa zmija,
Redom kolje družbu oko mene.«
Istom biše u rieči Ilija,
Izađoše zeleni barjaci,
Pod barjaci Turci izpod Klisa.
Onda skoči Bilušić Ilija
Ter govori družinici svojoj:
»Jao družna družinice moja!
Zbijajte se pleći[3]) pod naranču,
Dobro svoje puške sigurajte[4])
I bijte se s Turcim' Klišanima!«
To Ilije[5]) družba poslušala,
Plećima se zbiše pod naranču,
Dobro svoje puške siguraše
I biše se s Turcim' Klišanima.
Ali njima nestalo olova,
I govori družba Ilijina:
»Kako ćemo, što li ćemo sada?
Evo praha još dosta imamo,
Ali nama nestalo olova.«
Onda veli Bilušić Ilija:
»Ne bojte se, družinice moja,
Ne bojte se, ne pripadajte se!
Vi skidajte puca sa dolama,
Po dva puca u pušku mećite
I bijte se s Turcim' Klišanima!«
To Ilije družba poslušala:
Poskidaše puca sa dolame,
Po dva puca u puške metaše
I biše se ljetni dan do podne.
Al' Iliji Bog i sreća dade,
Te odbio Turke izpod Klisa.
Onda veli kliški harambaša:
»S Bogom ostaj, Bilušić Ilija,
S Bogom ostaj, da si junak zdravo!
Mi idemo Klisu bijelomu,
Svoje težke rane da liečimo.«

Erlangenski rukopis

---

1) Jarak (gen. jaraka), oružje, bojna oprema. 2) Družan, druževan. drugarski. 3) Pleći, plećima. 4) Sigurati, spremiti. 5) Glagoli vidjeti, čuti, poslušati imadu u narodnim pjesmama često objekt u genitivu.

Boj Luke Ibrišimovića s Turcima

Mili Bože i Djevo Marijo,
Mili Bože i nediljo mlada,
Koji uzrok, koje li ufanje,
Koje li je nama očikanje,
Da su šume rano probrstale,
Probrstale i već prolistale,
Prij' prolića još u zimi ljutoj,
Kada cvita ni viditi nije!
Šuma lista za mlade junake,
Za junake i za slobodnjake.

Junaci su, što se borit znadu,
Slobodnjaci, što straha nemadu.
Njima triba hlada i pokrova,
Zato šuma već je prolistala.
Iz šume se čuje pozivanje,
Pozivanje posestrime vile.
Čulo se je od Save do Drave,
Od Dunava do Ilove rieke.
Vila zbori i 'vako govori:
»Oj Slavonci, sinci od junaka,
Zlo sjedite, zlo vino pijete,
Zlo će biti, ak' se ne dignete,
Ne dignete i ne razgledate.
Nad vama je šuma probrstala,
Probrstala i već prolistala.
Da sakrije silnu tursku vojsku,
Silnu vojsku cara čestitoga,
Koja će vam mnogo dodijati.
Već se diž'te na noge lagane,
I hajdete Turcim' ususrete,
Ako Bog da, da složni budete,
A i složno na njih udarite,
Lasno ćete Turke predobiti.«
Nitko ne ču, što nabraja vila,
Nitko ne ču, do jednog Sokola,
Sokol Luke, sibinjskoga roda.
Sokol Luka poslušao vilu,
Pa on svlači misničko odielo,
I oblači od megdana ruho,
Pa on ide ravnim sokacima
I pozivlje, što vojevat može.
Kad je Sokol četu sakupio,
Liepu četu silnijeh junaka,
Besjede je četi govorio:
»Djeco moja, sivi sokolovi,
Ne čuste li, što nam vila zbori,
Što nam zbori, što li nam govori?
Čulo se je od Save do Drave,
Od Dunava do rieke Ilove,
Da se na nas silni Turci dižu,
I da će nas opet podjarmiti!
Dižite se na noge lagane,
Pa hajdemo Turcim' ususrete.«
Kada čuli mladi sokolići,
Što govori Sokol od Sibinja,
Na lake se noge podigoše
I vojevat s njime obećaše.
Tad govori Sokol od Sibinja:
»Djeco moja, mladi sokolići,
Sutra ćemo zorom udariti
I na Turke silno navaliti
Dok su Turci jošte nepripravni.
Ako Bog da, da složni budemo
Lasno ćemo Turke predobiti.«
Kad je sutra danak osvanuo,
I Danica pomolila lice,
Udri Sokol na turske šatore,
Na šatore i pospane Turke.
Skaču Turci sneni i pospani,
Skaču Turci, al' uteć ne mogu,
Šuma gusta, a pećina tvrda,
Bridka sablja za šalu ne znade:
Pogiboše age i spahije,
Janjičara ni broja se ne zna;
Samo osta Bršljanović-aga,
Bršljanović, žalostna mu majka!
Tad govori Sokol od Sibinja:
»Čujte djeco, mladi sokolići,
Liepo ste me danas poslušali
I liepo ste bojak dovršili;
Sve pogibe, nitko ne ostade
Do jednoga Bršljanović-age.
Agu ćemo u Beč odpraviti
I poklonit caru gospodinu.«
To govori Sokol od Sibinja,
To govori pa se preoblači.
On mi svlači od megdana ruho,
A oblači misničko odielo
Pa zahvali Bogu i Mariji.

Iz požežke okolice

Marijan Terzić pliva preko Dunava

Igra kolo pod dva turska grada,
Pod Bunićom i pod Radunićom,
I u kolu udovica Marta,
I njezina mezimica kćerka.

Na njojzi je čudo i zlamenje,
Sitan biser i drago kamenje.
To je čuo Terzić Marijane,
Pa on ide svojoj miloj majki:
»Oblači me, moja mila majko,
Oblači me, što god lipše možeš,
Ja ću ići u to kolo divno,
Da ja vidim lipotu divojku,
Na kojoj je čudo i zlamenje,
Sitan biser i drago kamenje.«
Lipo ga je opravila majka,
Na njeg meće i srebra i zlata.
Sinu dite kano sunce jarko,
Pa on ode u to kolo divno,
Dade konja u kolo momčadma,
Pa se vraća u to kolo divno.
Kad s' Marijan kola uvatio,
Stalo kolo, gleda Marijana.
Al' besidi Terzić Marijane:
»Ne stoj, kolo, ne gledaj menekar,
Nisam došo kolo ustavljati,
Već sam došo, da gledam divojku,
Na kojoj je čudo i zlamenje,
Sitan biser i drago kamenje.«
Ni se kolo triput okrenulo,
Stade Marta prosipati riči:
»Ne dam moju mezimicu kćerku,
Ja je ne dam takome junaku,
Koji ne mož' Dunav preplivati
I na onu i na ovu stranu.«
Kad to čuo Terzić Marijane,
On zagazi u tu vodu ladnu,
Pa pripliva Dunav vodu ladnu,
I zdravo se natrag povraćao.
Kad je došo nasrid vode ladne,
Stane tonut Terzić Marijane.
Kad to vidi lipota divojka,
Uze skute u bijele ruke,
Pa zagazi u tu vodu ladnu:
»Kada nema Terzić Marijana,
Neka nema ni mene divojke!«
Kad to vidi Terzić Marijane,
Al besidi Terzić Marijane:
»Ne budali, lipota divojko,
Ja ne tonem, što ja plivat ne znam,
Već ja tonem, da kušam divojku.«
Al besidi lipota divojka:
»Šta me kušaš Terzić Marijane?
Volim tebe nego moju majku,
Moju majku udovicu Martu.«

Hrvatska narodna pjesma iz Bačke

Božo Milković i beg Filipović

Piju vino dva serdara[1]) mlada,
Dva serdara od ravnih Kotara:
Jedan serdar Božo Milkoviću[2]),
Drugi serdar Stojan Jankoviću.
Na Boži su tri zlatne medaje[3]),
Na Stojanu nema nikakove.
Govorio Janković Stojane:
»Dragi pobre, Božo Milkoviću,
Odkle tebi tri zlatne medaje?
Ali si se, Bože, oženio,
Ter ti ih je ljubi[4]) donosila,
Ali ti ih dužde darovao
Za pofalu tvojega junačtva?
Ako si se, Bože, oženio,
Ter ti jih je ljubi donosila,
U zdravje ih, Božo, pronosio;
Ako ti ih dužde darovao
Za pofalu tvojega junačtva,
Ludo se je dužde privario,
Jer mejdana nisi ni vidio.«
Kad to čuo Božo Milkoviću,
Kruto mu se na žal bilo dalo;
On napiše listak knjige tanke
Ter je šalje Zadru bijelomu,
A na ruke beg-Filipoviću[5]).
U knjizi mu tankoj napisao:
»Dobar junak, beg Filipoviću,
Ja te sutra na mejdan pozivam,
Zadra više, Šibenika niže,
Pod bijeli Turanj Meštrovića[6]),
Di nam j' ono mejdan[7]) od starine.«
Pak otidu svome bilu dvoru.

Sve je Stojan majci povidao[8]).
Starica mu majka besidila:
»Kada sutra bili dan osvane,
Poj[9] ti za njim, drago dite moje,
Da bi li mu što potriba bilo.
Po nesrići da pogine Božo,
Njegva bi te proklinjala majka,
Jer je i on jedinac u majke
Kako i ti, drago dite moje.«
Kad je sutra danak osvanuo,
Podiže se Božo Milkoviću,
A poza[10]) njim Stojan Jankoviću.
Kad su došli Turnu bijelomu,
Na mejdanu beg Filipoviću
Svitlu sabju vredon[11]) nebu baca,
A golu je na ruke dočeka,
Ne bi li se Božo poplašio[12]).
Ma se Božo poplašit ne htio,
Nego naglo na mejdan udrio,
Bojak bio litnji dan do podne.
Kad je bilo na podnevu sunce,
Na usta im bile pine skaču,
A Božetu bile i krvave.
Turčin Božu svega izranio,
Sve do sinja mora izrinio.
Kud udaro beg Filipoviću,
Tuda živa karvca proviraše,
Kud udara Božo Milkoviću,
Tuda živa vatra prosipaše[13]).
Kad to vidi Janković Stojane,
Govori mu Stojan Jankoviću:
»Dragi pobro, Božo Milkoviću,
Ol' nis nidar na livadi bio[14]),
Di[15]) se žanje trava ditelina?«
Temu[16]) se je Bože domislio,
Junaškoga maha učinio[17]),
Odsiče mu noge pod kolinom.
Govori mu beg Filipoviću:
»Dragi pobre, Božo Milkoviću,
Tvoj je mejdan, ti si ga zadobil
Ma ne sici ruse glave moje,
Suhim ću te namiriti zlatom.«
Ma je Bože sardca milostiva,
Ne htiše mu odsić rusu glavu.
Al mu veli Janković Stojane:
»Dragi pobro, Božo Milkoviću,
Kako li ćeš majci doma doći
Prez[18]) nijedne od drva jabuke?«
Temu se je Božo domislio,
Junaškoga maha učinio,
Rusu mu je glavu odfatio
Pak je meće u torbicu svoju,
Prikaza je duždu mletačkomu,
Njemu dužde krilo pozlaćeno.

S otoka Hvara

---

1) Serdar, vojnički zapovjednik. 2) Zabilježeno je: Mirkoviću; ali je stalno, da se radi o junaku, koji se pravim imenom zvao Božo Milković, a živio je u doba Stojana Jankovića, s kojim se kadkada znao i sukobiti. 3) Medaje, medalje. 4) Ljubi, ljuba, žena. 5) Zabilježeno je Bel-Filipoviću, no očito je, da se radi o begu Filipoviću; begovi Filipovići potječu od zagrebačkog kanonika Franje Filipovića, koji je g. 1570. bio zarobljen te je 1574 prešao na islam. 6) Meštrovića ili Markića Turanj, utvrda s tri kule u zadarskoj krajini. 7) Mejdan ovdje znači polje, na kojem se diele dvoboji. 8) Povidao kazivao, kazao. 9) Poj, pođi. 10) Poza njim, za njim, iza njega. 11) Vredon, redom, uzastopce. 12) Zabilježeno: Za da bi se Božo poplašio. 13) Narodna pjesma tim hoće reći, da je na begu Filipoviću oklop ili željezna košulja. 14) Ili nisi nikada na livadi bio? 15) Di, gdje. 16) Tomu. 17) Junački je zamah učinio. 18) Prez, bez.

Ženitba Vidaka kapetana

Lipa ti je Sučićeva Mara,
Te lipote u svoj Bosni nema,
U svoj Bosni i Hercegovini:
Kako šeće, kako stidno kreće,
Nema momka, tko je uzet ne će.
To se čudo nadaleko čulo.
Prosci prose na sve čet'ri strane,
Al divojka nijednoga ne će.

Besidili Mari roditelji:
»Udaji se, ćeri naša mila!
Prosci su nam tvoji dodijali,
Svu ledinu našu izkopali,
Jablan-drvo konji prižuljali.«
Al' im Mara lipo odgovara:
»Kako ću se tužna udavati,
Kad sam mlada tvrdu viru dala,
Viru dala Vidak harambaši,
Još sam mlada za ovcama bila.
Evo, danas sedam godinica,
Kako ode u zemlju Ugarsku,
I tamo je Vidak kapetane,
Pa od njega ni habera nema.
Ne daj, Bože, da je privario,
Već ako je glavu izgubio.
A ja ne ću viru pogaziti,
Makar jadna sidu kosu plela.«
Istom oni u riči su bili,
Al' evo ti prosci Vidakovi.
Lipo su ih oni dočekali,
Za junačko zdravlje upitali.
Uvode jih prid sobom u sobu,
Za pune ih stole posidaju.
Izprosiše Maricu divojku
Za junaka Vidak kapetana.
A govore prosci Vidakovi:
»Svatba naša za godinu dana;
Daleko je s mora do Dunava,
Pa do bile subotičke kule:
Sedamdeset i sedam konaka,
Još toliko turskih je čardaka[1]),
Valja skupit po izbor junake,
Da nam Turci ne otmu divojku.«
Tu se oni lipo oprostiše,
U junačko lice izljubiše
I darove rodu odpremiše.
Nije dugo potrajalo vrime,
Kad Vidaku bila knjiga stigla.
Knjigu štije Vidak kapetane,
Knjigu štije, gorke suze lije.
Gledala ga njegova družina,
Gledala ga pa je besidila:
»Oj Vidače, naša poglavico!
I dosad si bile knjige štio,
Ali nisi grozne suze lio.
Odklen knjiga, od kojega grada,
Odklen knjiga, ognjem izgorila!?«
Al besidi Vidak kapetane:
»Braćo moja i družbino moja,
Što su dosad knjige dolazile,
Nisu bile krvljom napisane,
A ova je krvljom od obraza.
Pisala je Marica divojka,
Da ja iđem, što god brže znadem,
Da ne vodim kićene svatove,
Već po izbor nekoliko druga,
Koji znadu klance jadikovce
I poznadu careve drumove
I skrivene hajdučke putove,
Kuda triba provoditi družtvo.[2])«
Svu je noćcu Vidak primislio,
Primislio, na jedno smislio:
Još ni zora nije zabilila,
A od dana ni spomena nema,
Opravlja se Vidak kapetane,
Opravlja se u tursko odilo
I uzima dva najbolja druga.
Posidoše konje od mejdana
Pa krenuše s Bogom putovati
Gone konje i danju i noću,
Da što prije do Neretve dođu.
Kad su došli na domak[3]) Neretve,
Al se ništo u daljini bili,
Pa beside dva njegova druga:
»Oj Vidače, naša poglavico!
Šta se ono u daljini bili?
Il' su bile u plandištu ovce,
Il' na vodi bili labudovi,
Il' su cure razastrle platno?«
Al besidi Vidak kapetane:
»Nit' su bile na plandištu ovce,
Nit' na vodi bili labudovi,
Nit' su cure razastrle platno,
Već su kule naše bile Bune!
Vidite li ponajvišlju kulu?
To je kula Sučića župana.
Još dan hoda, i mi smo kod roda.«
Kad su stigli Sučićevom dvoru,
Al' u dvoru silna družba stoji.
Opremljeno malo i veliko,
Sam' da krenu s Bogom putovati
Jedva su ih oni dočekali,
Ruke šire u lice se ljube,

Za junačko pitaju se zdravlje.
Konje vode u podrume dolnje,
A junake na visoku kulu.
Još se pravo odmorili nisu,
Al eto ti fra Anđelka fratra,
Pa besidi fratar franciškane:
»Braćo moja i družbino moja!
Nije doba, da se odmaramo,
Nit' je doba, da razgovaramo,
Već je doba, da s' na put spremamo.«
Al podviknu Sučiću župane:
»Braćo moja i družbino moja,
Došlo doba, pa da putujemo.
Tko je konjik, nek steže kolane,
Tko je pišak, na noge opanke,
Pa što Bog da i srića junačka!«
Konji hržu, a junaci viču,
Dica plaču, a žene jauču.
Al' besidi Vidak kapetane:
»Braćo moja i družbino moja!
Ne plačite, glave ne gubite!
Kad vas tamo bolja srića čeka:
Ravna polja, zelene livade,
Guste šume, bratski zagrljaji.
Vež'te glave svilenom maramom,
A srdašca zlaćanim pojasom,
Pa ne dajte, da vas tuga svlada!«
Svi klekoše na gola kolina,
Pa se dragom Bogu pomoliše,
Da im Bog da sritno putovati.
Pa se krene sva družbina listom.
Često su se natrag obzirali.
Naprid jezde dva Vidova druga,
A za njima Vidak kapetane,
S njim poredo Sučiću župane,
A između njih Marica divojka,
A za njima fra Anđelko fratre
I s njimakar ostala družbina:
To su svati Vidak kapetana.
Ne čuju se bubnji ni uzdasi
Nit' se viju svileni barjaci.
Sritno dođu do vode Dunava.
Kad su Dunav vodu priplivali,
K subotičkoj kuli dohodili
Lipo su ih braća dočekala
I u bilo lice izljubila,
Za junačko zdravlje upitala.
Tu veliko veselje činiše.
Fra Anđelko svetu misu reče,
Kada reče, na kolina kleče,
I dragom se Bogu zahvališe,
Pa divojku Maricu vinčaše
Sa junakom Vidak kapetanom.
Pa je vodi svome dvoru bilom.
Lip je porod s njome izrodio:
Dvi divojke i sedam momaka
Ko dvi vile uz sedam junaka.
Onda bilo sad se spominjalo.

Hrvatska narodna pjesma iz Subotice

[1]) Čardak, ovdje stražarnica. [2]) Poslije bezuspješne vojne na Beč g. 1683. došlo je do velikih bojeva, u kojima je turska carevina izgubila Ugarsku, Slavoniju, Liku i Krbavu i dalmatinsku Hrvatsku. Muslimani iz tih pokrajina preseliše se najvećim dielom u Bosnu. U to vrieme preselilo se iz Bosne u Dalmaciju, Slavoniju i u južnu Ugarsku mnogo hrvatskih katolika. I jedan dio Bunjevaca doselio se za vrieme te izmjene pučanstva u Suboticu i u druga mjesta Bačke. [3]) Na domak, kad su se domakli do Neretve, došli u blizinu Neretve.

F. MUSLIMANSKI KRAJIŠNICI

Iz muslimanske Bosne, osobito iz onoga diela, koji je poznat pod imenom Turske Hrvatske, zalietali su se u kršćanski dio Hrvatske neprestano smioni četovođe, koji su bili isto tako hrabri i vješti vojevanju kao i njihovi sunarodnjaci na kršćanskoj strani.

U Udbini, Kninu, Livnu, Buniću, Raduču, Bihaću, Kladuši, Cazinu, Banjoj Luci i u drugim mjestima živjele su mnoge muslimanske obitelji, u kojima je vojevanje prelazilo stoljećima s jednoga koljena na drugo.

Narodna je pjesma opjevala osobito Mustajbega Ličkoga, braću Hrnjice, Talu Budalinu, Bojičića Aliju, braću Kumaliće iz Raduča, begove Atlagiće, Orlanovića Muju, Tankovića Osmana, Dizdarevića Mehu i mnoge druge krajiške junake.

Mustajbeg Lički Hasumović bio je g. 1642.—1673. kapetan u Bihaću. G. 1656. zarobio ga je pod Križanić-Turnjem knez Juraj Frankopan. Odkupio se sa više tisuća dukata. Često je provaljivao u dalmatinsku Hrvatsku i u karlovačku Krajinu. Nakon neprekidnog četovanja od 30 godina sukobio se 3. I. 1676. s kapetanom Krištofom Delišimunovićem. U bitci mu je odsjekao glavu Mikulica Oriškovič iz Otoke.

Mujo, Halil i Omer Hrnjice ili Hrnjičići došli su u drugoj polovici 17. stoljeća iz Like u Veliku Kladušu, nekoć frankopanski posjed. Mujo je postao buljuk-baša. t. j. zapovjednik jednoga buljuka (čete). Ubio ga je pobratim Meho Katarica iz osvete pokraj Podzvizda. O njegovu bratu Halilu pripoviėda se, da je poginuo u jednoj buni Krajišnika pod Banjom Lukom.

S Halilom Hrnjicom poginuo je u istom boju i Ibrahim Tale Ličanin, kojega narodna pjesma obično zove Tale Budalina. To je najizrazitiji predstavnik junaka levente u hrvatskoj narodnoj pjesmi. Dok ostali junaci iz Bosne paze silno mnogo na sjajnu vanjštinu, on ne mari ni za bogate haljine ni za zlato ni za imutak. Ali zato se odlikuje neobičnim junačtvom, izvanrednom dosjetljivošću i posebnim humorom, koji potječe iz preziranja vanjskoga sjaja i iz zadovoljstva malim imutkom.

Posebno mjesto u hrvatskom muslimanskom pjesničtvu zauzima pjesma o vojevanju Hrvatke djevojke. Takva osoba zacielo nije postojala. Nije nam poznato ni to, odgovara li ime njezina zaručnika Hvaljena Bećir-age kojemu poviestnom junaku. Ali podloga je pjesme ipak poviestna, jer je i to pričanje izraslo iz bojeva, koji su se doista zbili, i iz prilika, koje su dugo vremena vladale u Bosni. Poviestno značenje imade osobito hrvatsko ime, koje se u pjesmi spominje. Kao što je narodna pjesma prema drugim narodnim imenima stvorila Leđan-grad (Leđan. Leđanin znači Poljak) i Madžar-grad, tako je i prema hrvatskom imenu stvorila Hrvat-grad. Gdje se nalazio taj grad, nije potrebito iztraživati. Nadahnuće su za njegov naziv mogla dati bezbrojna mjesta u Bosni. Jedan dio Sarajeva naziva se još i danas Hrvatin. Kod Zvornika na Drini nalazi se selo Hrvatčići. Jedan dio Sokolovića (rođenog mjesta Mehmed-paše Sokolovića) zove se Hrvati, a isto tako zovu se i dielovi nekih drugih bosanskih sela. Na nekoliko mjesta u Bosni nalazi se Hrvatsko brdo. Evlija Čelebija, svjetski putnik i turski pisac 17. stoljeća spominje u bosanskoj vojsci »hrvatske junake« i »hrvatske gazije«. U Turskoj Hrvatskoj nosila se sve do najnovijeg vremena kapa hrvatka. Prezimena Hrvo, Hrvat, Hrvatčić, Hrvatović, Hrvatinović vrlo su česta među bosanskim muslimanima. U osmanlijskoj carevini nazivaju se hrvatskim imenom neka mjesta i obitelji i izvan Bosne i Hercegovine.

Hrnjica Mujo i Senjanin Ivan

Urodila bilica šenica
U lukama[1]) Hrnjice Mujana.
Kud rodila, bolje dozorila.
Jedno jutro Mujo podranio,
I odaju brata dozivao:
»Moj Halile, moj brate rođeni,
Hajd pojaši vrana bez biljega,
Goni vrana po našoj Kladuši
Pa podigni triest djevojaka
I pred njima Ajku Karajkovu,
Lipu Ajku, moju jaukliju[2]),
Ponesi im trideset srpova,
Da ženjemo bilicu šenicu.«
Ode Halil, uzjaha gavrana

Pa pozovnu triest divojaka
I pred njima Ajku Karajkovu,
Dovede ih kuli i avliji.
Podiže se iz odžaka[3]) Mujo
I podiže sve šest bratinaca,
Uze Mujo triest divojaka
Pa odvede svoje žeteoce,
Dovede ih crljenoj jabuci.
Za srpove onda prifatiše,
Udariše pa ženju šenicu.
Onda Mujo side pod jabuku;
Njemu žanje triest divojaka,
Uža meću, snoplje izpravljaju.
Kad je žarko izskočilo sunce,
Gleda Mujo uz polje Kladuši,
Pomoli se trideset momaka,
Pošli momci na žetvu Hrnjici,
U svakoga puška na ramenu,
Oni nose trideset srpova.
Kad Hrnjici došli i jabuci,
Dočeka ih pod jabukom Mujo,
Svakog s svojom svede jauklijom,
Na slog metnu momka i divojku,
Umah pođe trideset slogova.
Pa se vrati, sjede pod jabuku,
A sejiri[4]) svoje žeteoce,
Oni ženju bilicu šenicu.
Kada njima po dana pasalo[5]),
Mujo gleda niz polje Petrinju,
Kad li cielo polje pocrnilo.
On opazi Henkalića[6]) bana
Od Karlovca, grada bijeloga.
Pa podviknu kod jabuke Mujo:
»Ajme, braćo, moji Kladušani,
Cure naše, ko i sestre moje,
Eto na nas težka nevrimena!«
Onda Muji suze poletiše,
Pa povika svoje žeteoce:
»Nos'te, braćo, snoplje i šenicu,
Da od snoplja šanac[7]) napravimo,
Da iz snoplja bana dočekamo,
Da se s njime mužki pogodimo
Il' mužkije glave pogubimo,
Nek o nami govori Krajina!«
Potekoše momci i divojke,
Ponesoše snoplje i šenicu,
Kod jabuke šanac načiniše.
Dok u šanac oni uskočiše,
Uvedoše kićene divojke,
Al' naćera Henkaliću bane,
A dočeka iz šenice Mujo,
Triest i šest odtrže pušaka,
Trideset mu obori husara.
Tri puta se bane naćerao,
Sve se brani iz šenice Mujo,
Devetdeset obori husara.
Daleko se bane izmaknuo,
Iz sve glave bane podvikuje:
»Čuješ li me, od Kladuše Mujo,
Pravo meni po istini kaži,
Kol'ko družtvo kod sebe imadeš?
Je l' ti iko dosad poginuo,
Je li iko rana dopanuo?«
Javlja mu se iz šenice Mujo:
»Udri, bane, nemoj dangubiti!
Još mi niko nije poginuo.«
Tako s' Mujo s banom prigovara.
Kad pogleda niz polje zeleno,
Sve zeleno polje pocrnilo.
Vidi Mujo Karlović Nikolu[8])
I uz njega hiljadu pišaca.
Grozne Muji suze udariše:
»Kuku, braćo, moji Kladušani!
Eto na nas Karlović Nikole!«
Istom tako Mujo govorio,
Al' naćera Karlović Nikola,
A dočeka iz šenice Mujo,
Trideset mu obori pišaca.
Kad za šanac pišci prifatiše,
S njima s' goni iz šenice Mujo.
A divojke puške nabijaju.
Koja fajda, što se goni Mujo,
Crna gora pobit se ne more.
Pogibe mu petn'est Kladušana.
Umah pade triest divojaka.
Kad nestalo praha i olova,
Tad povika u šenici Mujo:
»Davor, braćo, moji Kladušani!
Divojke su ligom[9]) izginule,
A nestalo praha i olova.

Svak pobaci pušku u šenicu,
Pa za golo gvožđe prifatite,
Mužki ćemo na njih udariti!«
Kad poteče iz šenice Mujo,
Za njim sve šest pođe bratinaca,
A za njima petn'est Kladušana.
Al' dočeka Karlović Nikola,
Al' naćera Henkaliću bane.
Braneći se kod jabuke Mujo,
Poginu mu petnajst Kladušana,
I Hrnjici krila odpadoše.
Tu je bane dobro zadobio,
Ufatio sedam Hrnjičića,
Kojih grđih na Krajini nema.
Ode bane niz polje Petrinji
I odvede sedam Hrnjičića,
Tavnom noći do Karlovca sađe.
Zavrgoše šenluk i veselje,
Na Karlovcu pucaju topovi.
Svu noć oni hladno pili vino.
Kad im žarko ogranulo sunce,
Od avlije s' otvoriše vrata,
Pomoli se Senjanin Ivane,
Za njim uđe trideset husara,
Razjahaše ate u avliji.
Dočeka ih Henkaliću bane,
S njim sjedoše pa se pozdraviše,
U avliju piće razložiše.
Banu veli Senjanin Ivane:
»Gospodine Henkaliću bane,
Kakvo ti je šenluk i veselje?«
Sve mu bane po istini kaže.
Nasmija se Ivan kapetane:
»Neka, bane, vridan gospodine,
Kakvo si im pravo odsudio?«
Njemu bane priče besiditi:
»Mećati ih u tamnicu ne ću,
Već ih svesti crkvi manastiru,
Hrnjičiće na kolje dignuti,
Zatrti im pleme na Kladuši.«
Onda veli Ivan kapetane:
»Gospodine Henkaliću bane,
Taj je Mujo od Krajine glava,
Krajišnici ka' i mrki vuci,
U Muje je mlogo pobratima,
Za njeg znade devlet[10]) u Stambolu.
Ja se bojim, bane gospodine,
Kad se dignu na alaje[11]) Turci
Od Glinice do vode Bistrice,
Od dna Like pa do Vrhovina,
Karlovac će s zemljom poravniti.
Nemoj njima kidisati[12]) glavi,
Prodaj mi ih za novce gotove,
Da ih Senju vodim bijelome.
U mene je na moru đemija,
Da prikujem Muju na đemiju
I njegovih sve šest bratinaca,
Neka tegle po moru galije.«
Kad ču bane, što Ivan divani,
Onda veli bane gospodine:
»Sve je tako, Ivan kapetane,
Džaba[13]) ti ih prez pare dinara.«
Uze Ivan sedam Hrnjičića,
Ode Ivan Senju kamenome,
Hrnjičiće metnu u tavnicu.
Držo ih je za nedilju dana,
A kad stiže na moru đemija,
Svede Muju na debelo more,
Pa prikova Muju na đemiju
I njegovih sve šest bratinaca.
Tegli Mujo po moru galiju,
Sve dan po dan za sedam godina.
Kada osma nastade godina,
Zavrž' Ivan šenluk i veselje,
Jer se ženi Ivan kapetane.
On izprosi kićenu divojku
Iznad Baga, iz Papka kamena,
Lipu Ružu Pavla kapetana.
Rok stavio za pun mjesec dana,
Pa se vrati Senju kamenome,
Pa se sprema za nedilju dana.
Kada druga nastala nedilja,
Stiže knjiga od Papka kamena
Od punice i kitli Ružice.
One su mu u knjizi pisale:
»Gospodine, Ivan kapetane,
Kad si moju Ružu izprosio
I otišo Senju kamenome,
Rugaju se s nami Madžarice,
O nama su pismu izpivale:
Baka[14]) nama kićene Ružice!
Sedam ju je bana zaprosilo,
Ona ne će banu nijednome,
Već Ivanu, senjskom Madžarici.

Sad ako 'š se Ružom oženiti,
U tebe je na moru đemija,
Na đemiji sedam Hrnjičića.
Odkuj sa nje sedam Hrnjičića,
Predrži ih za petnaest dana
Pa podigni kićene svatove,
U svatove sedam divojaka,
Među njima sestricu Jelicu,
Povedi ih amo u svatove,
Uzmi sobom braću Hrnjičiće,
Neka vode konje pod divojkam';
Brata Muju metni pred đogata,
Neka vodi pod Jelom đogata;
Tako sađi Papku po divojku,
Nek te vide u Papku Madžarke,
Da si pravi junak na mejdanu.«
Kada Ivan knjigu prigledao,
On dobavi na moru đemiju,
S nje odkova sedam Hrnjičića,
Izvede ih u kulu kamenu,
On ih drži za petnaest dana,
Pa podiže kićene svatove
I povede sedam divojaka
Pa naredi braću Hrnjičiće,
Oni vode konje pod divojkam',
A Mujana metnu pred đogata,
Da on vodi pod Jelom đogata.
Svoj mu braći odrišio ruke,
Sam je Mujo ruku savezatih.
Tužan sužanj glavu obisio,
Vrani pali po ramenih brci.
Putovaše litni dan do podne,
Na njeg Jela naćera đogata
Pa Hrnjici tiho progovara:
»O Mujane, od Krajine glavo!
Što si, Mujo, obisio glavu?
Digni glavu, pogledaj divojku!«
Hrnjica joj tiho odgovara:
»Prođ' se, Jelo, ujela te zmija!
Meni nije, do čega je tebi.
Meni težka muka dodijala:
Konopci mi ruke preglodali,
Na gole se kosti nasionili.«
Opet Jela tiho progovara:
»Znaš li, Mujo, od Krajine glavo,
Evo ima tri godine dana,
Da sam tebe Bogom pobratila,
Pogledaj me ko i sestru svoju!«
Nasmije se kod đogata Mujo:
»Davor, Jele, moja posestrimo!
Ako li me ne ćeš prevariti,
Ja ću tebi za bratstvo primiti.«
Dok se Mujo s Jelom razgovara,
Stade vika Ivan kapetana:
»O ti Mujo, pogano pletivo,
Dost' je tvoje petljanije bilo!«
Na njeg Ivan poćera kulaša
Pa se fati sablje od pojasa.
Prid njeg Jela upravi đogata:
»Nemoj Muji glavi kidisati!
Znaš, Ivane, moj brate jedini,
Plašiv mi se đogo prigodio,
Da mi nije Muje prid đogatom,
Ja bi dosad pala sa đogata.
Moj Ivane, moj brate rođeni,
Nemoj meni glavi kidisati,
Ali evo tri godine dana,
Ja sam ovog Muju pobratila,
Hrnjica mi za bratstvo primio.
Zlom me voljom nije pogledao,
Već me gleda ko sestru jedinu.«
Nasmija se Ivan kapetane:
»O Hrnjica, novi pobratime,
Samo nemoj hile[15]) učiniti!«
Veli njemu Mujo kod đogata:
»Ne boj mi se, dragi pobratime,
Ne boj s' hile od svog pobratima,
Ja bi za te glavu izgubio.«
Putovaše do prvog konaka,
Tu mu Ivan odrišio ruke.
Noć noćili, rano podranili,
Odtiskoše Papku po divojku.
Vavik Mujo ide prid đogatom.
Kad stigoše Papku kamenome,
Razjahaše kićeni svatovi.
Svi dolaze u Papku Madžari,
Svi gledaju Muju i Ivana,
Svi rekoše, da je junak pravi,
Da junaka nema nad Ivana,
Kad je Ivan Muju ufatio
I doveo Papku u svatove.
Noć noćili kićeni svatovi,
Noć noćili i digli divojku,
Odtiskoše Senju kamenome.

Stiže Ivan Senju kamenome
Pa završe šenluk i veselje.
Ivanu je Jele poletila
I Ružica, ljuba Ivanova,
Jelica mu tiho progovara:
»Moj Ivane, moj brate rođeni,
Ja te molim kao starijega,
Daj poslušaj sestre jedinice
I Ružice svoje na odžaku,
Daj otvori od tamnice vrata,
Sve izvedi sužnje iz tavnice
I Hrnjicu, našeg pobratima,
Pa ih pusti prez pare dinara,
Ni poraz[16]) šta, već poraz junačtva,
Nek svak ide svojoj domovini!
To će s' čuti po našem ćenaru[17]),
To će s' čuti po Turskoj Krajini,
Svak će reći, da si junak pravi.«
Nasmija se Ivan kapetane:
»Hoću, Jele, sestro jedinice,
Ja ću tebe danas poslušati.«
Pa izvede u kulu Hrnjicu
I njegovih svih šest bratinaca,
I povadi sužnje iz tavnice,
Tu ih držo za nedilju dana.
Lipo ih je Ivan opravio:
Svakog sužnja dobro zaodio
I pod svakog konja podmaknuo,
A najbolje sedam Hrnjičića.
Ponajbolje Muju darovao,
Đogata mu konja poklonio:
»Hajde, Mujo, Bogom pobratime,
Nek sam steko takvog pobratima!
Ja vas pustih prez pare dinara,
Ni poraz šta, već poraz junačtva.«
Tad je Mujo stigo na Kladušu
I izveo sve šest bratinaca.
Dok im glave u životu bile,
Držali se Ivan i Hrnjica,
Držali se ko braća rođena.
Vrlo su se pobre milovali,
A često se jesu sastajali,
Dok su godic u životu bili.

Pjesma od Mehmeda Kolaka Kolakovića

---

1) U lukama, ovdje znači među livadama. 2) Jauklija, zaručnica. 3) Odžak, dvor. 4) Sejiriti, promatrati. 5) Pasati, proći. 6) Henkalić, porugljivo ime, načinjeno od henkal (njem. Henker), što znači krvnik. 7) Šanac, bedem. 8) Karlović Nikola nije poviestna osoba. Ipak je to ime povezano s jedne strane s gradom Karlovcem, a s druge strane s banom Ivanom Karlovićem. Ivan Karlović nije ostavio iza sebe potomaka, ali mu je narodna predaja dala nesamo braću nego i više sinova. Bosanski su muslimani g. 1532. pisali izpod Kisega u Bosnu, da se u Kisegu nalazio mlađi sin »onoga bana Ivana Karlovića, koji je umro, i duša mu leži usred pakla«. 9) Ligom sve do jedne. 10) Devlet, vlada, carski dvor. 11) Alaj, dio vojske. 12) Kidisati, ne poštedjeti; nemoj kidisati glavi, poštedi glavu. 13) Džaba, poklon, dar, badava. 14) Baka, gledaj, vidi. 51) Hila, prevara. 16) Poraz, poradi. 17) Ćenar, kraj, granica.

Mejdan Sorića kapetana i Kumalijća Alage

Piju vino kotarski serdari
U Kotaru gornjem kamenome,
Redna čaša hoda naokolo.
Uvrh stola Sorić kapetane[1]),
Do njeg sio Miletić Gavrane,
Iz liva mu Diklić kapetane,
A ostali redom naokolo.
Sve se fale kotarski serdari[2]),
Kako j' koji junak na mejdanu,
Kako l' koji dobra konja hrani.
Kako s' goni s Turci po granici.
Ali muči Miletić Gavrane.
Onda veli Ninko kapetane:
»Gospodine Miletić Gavrane!
Što ti mučiš, da se fališ ne ćeš?
A mi znamo, da si junak pravi.«
Onda glavu Gavran podignuo:
»Danas fajde od falitbe nema,

Kad vi znate, trideset serdara,
Da nam Turčin ljuto dotužio,
Od Raduča Kumalijć Alaga.
Vavik trči po naših Kotarih,
Momke siče, odvodi divojke,
Al' junaka na Kotaru nema,
Na Kotaru ni donjem ni gornjem,
Ko bi njega na mejdan pozvao.«
Kad to čuo Sorić kapetane:
»Ta projdi se, Bogom pobratime,
Što govoriš riči nepriličné,
Da junaka u Kotarih nema?
Evo t' vira, Miletić Gavrane,
Ja ću bilu knjigu napraviti
Do Raduča Kumalijć Alagi,
Neka meni na mejdan izide.«
Kad to čulo trideset serdara,
Al' se svaki na to nasmijao;
A Soriću, vrlo mučno bilo,
Pa on ode svojoj biloj kuli;
Namah side u svojoj odaji,
Uze pero, a knjige dofati,
Pa on piše knjigu u odaji:
»Čuj, Turčine, Kumalijć Alaga!
O teb' Lika drma do Ribnika
I Krbava do vode ledene,
A o meni sve drma Primorje.
Ako bula Radučkinja nisi,
Doru jaši, hodi na Kotare,
Ta Alaga, da se ogledamo!«
Kada bilu knjigu napravio,
Biloj knjizi knjigonošu najde.
Knjigonoša uze knjigu bilu
Pa je nosi u Raduč kameni,
A na ruke Kumalijć Alage.
Kad Alaga knjigu razgledao,
Brzo s' spremi Kumalijć Alaga,
Zadi puške, a ćordu pripasa,
Pa svojega poside dorina,
Pojaha ga Kumalijć Alaga
Od Raduča kamenu Kotaru
Baš do kule Sorić kapetana.
Kad Alaga dojaha dorina,
Grlom viče Sorić kapetana.
Namah Sorić poside gavrana,
Uze bojno koplje ubodicu.
Potekoše jedan na drugoga,
Gdje se srili, tu se udarili.
Oba bojno koplje odtisnuli,
Obadva ih koplja prometnuše;
Za male se puške pojagmiše,
Četir' modra dima poletiše,
Al' im puške rane ne zadaše.
Trgnu ćordu Sorić kapetane,
A Kumalijć palu izvadio.
Privari ga Sorić kapetane,
Udari mu doru po dizgunu[3]),
A Alagu po desnici ruci.
Ruka pade u zelenu travu,
I pade mu dizgun u dorata.
Pobiže dorat, ponese Alagu.
Potira ga Sorić kapetane,
Al' dorata stignuti ne more,
Nit' ga aga more ustaviti.
Sorić svoga povrati gavrana.
Kada Sorić do razboja dojde,
Sorić uze ruku Alaginu.
Dorat agu u Raduč donese,
Ranjen aga ode u odaju,
Po laktu mu ruka odrizata,
Pa on liči svoju desnu ruku.
Vavik Sorić po Kotarih hoda
Pa gdje godic sidne piti piće,
Više sebe on podigne ruku
Pa govori Alaginoj ruci:
»Dvor' me, ruko Kumalijć Alage!«
To se čudo i na Liku čulo.
Za to čuo Vrhogorac Ale,
Pa poside kosata alata.
Kada dojde na Raduč kameni,
Al' istina: pobro ruke nema.
On Soriću bilu knjigu piše:
»E Soriću, jedna Kotarkinjo!
Ti privari Kumalijć Alagu,
Odsiče mu do lakta desnicu,
Hodi meni na mejdan junački!«
Kad Soriću bila knjiga siđe
Od Turčina Vrhogorac Ale,
Njemu namah Sorić povratio:
»E Turčine, Vrhogorac Ale!
Tebi fala, Alagi ne fala,
Ja ti ne ću na mejdan izići,
Hoću vavik Kumalijć Alagi.«
Za to čuo agin pobratime

Na Turjanskom mlad Musiću Meho,
Pa je Meho posio gavrana.
Kada dojde u Raduč Alagi,
Istina je: Alaga bez ruke.
Namah Meho bilu knjigu piše:
»Čuješ li me, Sorić kapetane,
Pobru si mi na mejdan pozvao,
Od Raduča Kumalijć Alagu,
Privario pobru na mejdanu
I odsiko ruku Alaginu.
A sad ruku po Kotaru nosaš,
Gdje god sidneš hladno piti piće,
Više sebe metneš desnu ruku:
Dvor' me ruko Kumalijć Alage!
Pod tim Turci odležati ne će[4]),
Van hodi mi na mejdan izidi!«
Kad Soriću bila knjiga siđe,
Namah Sorić drugu napravio:
»Tebi fala, mlad Musiću Meho,
Al' ne fala Kumalijć Alagi!
Ja ti ne ću na mejdan izići,
Hoću vavik Kumalijć Alagi.«
Tridest pobri bilo Kumalijća,
Svaki došo Kumalijć Alagi,
Svaki ruku viđo odsičenu,
A Soriću knjigu napravio
I Sorića na mejdan pozvao;
Svakom Sorić drugu povratio:
»Vama fala svima junacima,
A ne fala Kumalijć Alagi,
Ja ću njemu na mejdan izaći.«
Svaki pobro do Alage dojde:
»Bogom brate, Kumalijć Alaga,
Viđaj u nas knjiga Sorićevih!
Svakome nam fala Sorić veli,
Al ne fala tebi u Raduču.
Bogom brate, Kumalijć Alaga!
Bi li mogo ruku namistiti
Kod terzija[5]) i naših sarača[6]),
Nek s njom moreš dizgun održati
Pa izjahuj doru za nedilju,
Židaj[7]), pobro, svoju livu ruku
Poraz ćorde i raz[8]) koplja bojna,
Pa Sorića na mejdan pozovni!«
Onda veli Kumalijć Alaga:
»Čujete li, tries' pobratima,
Eto vira Kumalijć Alage!
Evo meni već zarasla ruka,
Ja ću svoju nastavljati ruku,
Neka mogu dizgun uzdržati,
Sorića ću na mejdan zovnuti.«
Alaga se diže sa mindera[9])
Pa u Raduč u čaršiju[10]) siđe
Do terzija pa i do sarača,
Da namiste ruku na gajtane[11]),
Nek s njom more držati dorata.
Kad Alaga ruku nastavio,
On uzjaha kod kule dorata,
Uze dizgun u desnicu ruku,
Bojno koplje u livaku ruku,
Može desnom vraćati dorata,
A livakom koplje odtisnuti.
Odtiskuje koplje sa dorata
Sve dan po dan za nedilju dana.
Kada livu uzžidao ruku,
Viknu pobru Bojčić Delaliju:
»Sad napravi knjigu od Raduča
Do Kotara Sorić kapetanu!«
Delalija knjigu napravio.
A kad knjiga do Sorića siđe,
Namah Sorić drugu napravio:
»Čuj, Turčine, Kumalijć Alaga,
Evo ću ti na mejdan izaći.
Al' da znadeš, Kumalijć Alaga,
Nij' u rane, već u mrtve glave!
Evo t' vira Sorić kapetana.«
Kada knjiga u Raduč izide,
Pa je viđa Kumalijć Alaga,
Alaga je na noge skočio,
On pojaha svog konja dorata,
Ode pravo ravnome Kotaru,
A do kule Sorić kapetana.
Kad Alaga pred kulu izide,
On povika Sorić kapetana:
»Ej Soriću, kukavice sinja,
Sada jaši, da se ogledamo!«
Sorić viknu, konda se pomami:
»Hoću, Ture, Kumalijć Alaga!
Ne u rane, već u mrtve glave!«
Namah Sorić frci na gavrana.
Soldati mu koplje dodadoše,
Kraj logora mejdan izmiriše
U daljinu šestdeset kopalja,
U širinu dvaest i četiri.

Od biljega konja zajahaše.
Kad rekoše, oba potekoše,
Oba bojna koplja odtiskoše,
Sorić desnom, Alaga šuvakom.
Oba konja pala na kolina,
Obojicu koplja nadmetnuše.
A pobliže konje pretiraše,
Za male se puške pojagmiše,
Aga livom jednu izvadio,
Sorić dvije desnom i livakom,
A tri modra dima poletiše,
Al' ih oba puške provrgoše.
Za golo se gvožđe pojagmiše,
Povratiše dva konja pomamna.
I podviknu Sorić kapetane,
Njemu ćorda sijnu u desnici,
Ćedijaše[12]) agu udariti,
Da odsiče dizgun u dorata.
Aga metn'o sindžirli[13]) kajase,
Na sedmero mač Soriću ciknu.
A podviknu Kumalijć Alaga
Pa livakom udari Sorića,
Udari ga po livom ramenu,
A pod desno pero izletilo.
Pade glava Sorić kapetana.

Pjesma Salka Vojnikovića

---

1) Sorić-kapetan. Pod ovim imenom opjevan je jedan član obitelji Surića, iz koje su se u 17. stoljeću u dalmatinskoj Krajini izticali u bojevima don Stipan Surić i njegova braća Matija, Nikola, Frano i Petar. Don Stipan bio je uhvaćen pod Bunićem u Lici i smaknut. I Petar je poginuo u boju s Turcima. Petrovi potomci izticali su se kao hrabri vojnici i vođe u 18. stoljeću. Pobliže o Surićima govori Kačić. 2) Serdar, glavar, vrhovni zapovjednik. 3) Dizgun, dizgen, dizgin, uzda. 4) Odležati ne će, ne će mirno podnieti. 5) Terzija, krojač. 6) Sarač, remenar i sedlar. 7) Židaj, trzaj, vježbaj. 8) Raz, radi. 9) Minder, klupa uza zid, slamnjačom ili čim drugim pokrivena, za počivanje. 10) Čaršija, dio mjesta, gdje su trgovine i radionice. 11) Gajtan, uzica, vrpca. 12) Ćedijaše, htijaše. 13) Sindžirli, od sindžira, od lanca.

Hrvatka djevojka i Hvaljen Bećir-aga

Odkada je svijet postanuo,
Nije lipši cvitak procvatio,
Što je sada na ovu godinu
U Hrvatu, gradu bijelomu:
U Hrvatu Hrvatka divojka!
Na curu su svati navalili:
Dvanest bana od dvanest zemalja,
A trideset sa mora serdara[1])
I dvadeset paša učtuglija[2])
I momaka mladih čitlukčija[3]),
Al divojka za nikoga ne će.
Glas do glasa, aber do abera[4]),
Aber dođe Hvaljen Bećir-agi,
Štono hrani do trista momaka
Na svom hlibu i na svom tajinu[5]),
Pa se Bećir ričju zaklinjaše:
»Tako mene mater ne rodila,
I tako mi svetca Muhameda,
Ja ću poći ka Hrvatu gradu,
Ka Hrvatu Hrvatki divojci:
Prosit ću je glavom u matere,
Prosit ću je sebi za ljubovcu.«
Kako reka, tako učinio,
Pak on ide na bijelu kulu,
Pak se aga lipo napravio:
On obuče krkali-čakšire[6]),
A na njima kopče pozlaćene;
Na nidarje troje toke meće,
Dvo'e od srebra, a treće od zlata,
Uteže se mukademom pasom[7]),
Za pas meće dva čivta[8]) pušaka,
Između njih palu[9]) od čelika,
U kojoj su tri draga kamena,
Pak on veže saruk[10]) oko glave,
Vas je saruk od žežena zlata.
Kad se aga lipo napravio,
On poleti doli na avliju
Pa se spade konjma u podrumu,

Pa prihvati pretila dorina
I izvede doru na avliju;
Na avliji timar učinio[11]):
Mlake vode i bila sapuna,
Sunđer[12]) mu je vodu pokupio,
A čaršafom[13]) dlaku otvorio,
Utire ga tumagli-okrugom[14]).
A kadli mu timar učinio,
Osedla ga sedlom tatarijom[15]),
A zauzda ljutom madžarijom[16]),
Priteže mu četiri kolana[17]),
A po njima zlatali-tkanicu[18]),
Što mu čuva sva čet'ri kolana.
Smota ćebe, prikri tatariju,
A priko nje mrku medvidinu[18]):
Koliko je na medvidu dlaka,
Toliko je žutih praporaka[19]).
Čambre[20]) su mu konju do kopita.
A kadli je konja opravio,
On uhvati dva siva sokola,
Pa ih meće konju na jabuku[21]),
A bojali čibuk[22]) zapalio
Pak se spade doli na avliju,
Pa prihvati debela dorina,
Privede ga binjektašu-stini[23]),
»Alah« reče, poklopi dorina,
Ode momak ka Hrvatu gradu,
Biloj kuli Hrvatke divojke.
Kad je doša' ka Hrvatu gradu,
Biloj kuli Hrvatke divojke,
On razjaši plemića dorina,
Pribaci mu diždun[24]) na jabuku,
Pa ga pušća u polje Ružicu[25]).
Sokolove sive oprostio,
Da mu love ptice prepelice,
A on side pod bojali kulom[26]),
Podviv noge čibuk zapalio.
Al divojka na kuli bijaše,
Gdi joj majka kosu zaplićaše.
Pa se curi dade pogledati,
Pogledati u polje Ružicu,
Pa ugleda bijesna dorina
Ter je staroj besidila majci:
»Moja majko, moja milostnice!
Da je tebi pogledati bilo,
A u polje, uz našu Ružicu,
U njem dobar konjic pasijaše,
Ja bih rekla i bih se zaklela,
Da mi konja dobar junak jaši!«
Pa se curi dade pogledati,
Pogledati pod bijelu kulu,
Pa ugleda Hvaljen Bećir-agu.
Kad Bećira cura ugledala,
Od mila joj oči postadoše[27]),
A niz obraz suze oboriše,
Pak staricu majku dozivaše:
»Moja majko, moja milostnice!
Odkada je Hrvat postanuo,
Naša bila sagrađena kula,
I ti mene odgojila, majko,
Ja ne vidih lipšega junaka,
Što sam sada, moja mila majko,
Što sam sada izpod kule naše;
Da me prosi, ja bih pošla, majko.
Već ti zovi Kumriju[28]) robinju,
Pa je, majko, ti odpravi lipo,
Na nju meći svilu i kadifu,
Pa nek ode pod bijelu kulu,
Pa nek pita golema junaka,
Kud li iđe i česa li traži?«
Kad joj majka riči razumila,
Tad dozivlje Kumriju robinju.
Pa je ona opravila lipo:
Na nju meće svilu i kadifu;
Pa je posla pod bijelu kulu,
Da upita golema junaka,
Kud li iđe i česa li traži.
Kad robinja riči razumila,
Ona ode pod bijelu kulu,
Pa upita Hvaljen Bećir-agu:
»Oj Boga ti, neznana delijo!
Kuda iđeš i česa li tražiš?«
A veli joj Hvaljen Bećir-aga:
»Čuješ li me, Kumrijo robinjo!
Amo kažu u Hrvatu gradu,
U Hrvatu Hrvatku divojku.
Već te molju, Kumrijo robinjo,
Odvedi me Hrvatki divojci,
Ja ću tebe darivati lipo,
Dat ću tebi stotinu cekina!«
A kad cura riči razumila,
Prid njim se je na noge skočila,
Pa ga vodi u bijelu kulu,
A u kuli Hrvatki divojci.

Pa on pita u majke divojku;
On je pita, majka mu je daje.
Nedaleko svatbu ustaviše,
Ti svatovi do petnaest dana.
Ode Bećir dvoru bijelomu.
A kad dođe dvoru bijelomu,
Njemu dođe od cara vermana[29]),
Da on iđe na carevu vojsku
I da vodi do trista bešlija[30]).
Tad je staroj besidio majci:
»Moja majko, moja milostnice!
Kaži pravo, mila majko moja,
Al' se meni prišnje[31]) oženiti,
Ali caru na vojnicu poći?«
A stara mu besidila majka::
»Prišnje ti se, sinko, oženiti
Nego poći u carevu vojsku.«
A kad Bećir riči razumio,
Tad je staroj majci besidio:
»Stara majko, mila milostnice!
Da je itko majku pogubio,
Ja bih tebe, moja mila majko.
Ta prišnje je caru ugoditi
Nego mi se, majko, oženiti.«
Pa se biše na noge skočio,
Prihvati se zelena barjaka,
Odnese ga pod bijelu kulu,
Pobi temelj u mramoru stini,
Pak izvede do trista bešlija,
Da se kupe pod barjak junaci
I da iđu na carevu vojsku.
Glas do glasa, aber do abera,
Aber dođe ka Hrvatu gradu,
Ka Hrvatu Hrvatki divojci.
Kad divojka riči razumila,
Uzimala pritila[32]) konjica,
Kano onaj Hvaljen Bećir-age.
Na se meće junačko odilo
Ka' odilo Hvaljen Bećir-age.
Sama sebi ime nadivala,
Po imenu Hrvo barjaktare.
Pa poklopi debela dorina,
Pak evo je kuli Bećir-age.
Kada biloj dolazila kuli,
Barjak vije izpod biele kule,
Oko njega do trista bešlija,
Izpod njega bijeli čadore,
Pod njim sidi Hvaljen Bećir-aga.
Do čadora dotira dorina,
Pribaci mu diždun na jabuku,
Od čadora skuta podignula,
Pod čador je cura ulazila,
Pa besidi Hvaljen Bećir-agi:
»A moj ago, Hvaljen Bećir-ago,
Hoćeš mene sebi prihvatiti,
Ja sam ovdi od Stambola bila,
Po imenu: Hrvo barjaktare.
Jesam čuo, mili gospodare,
Da ti iđeš u carevu vojsku,
Pa ću i ja u vojnicu poći.«
Kada Bećir riči razumio,
Tad je 'vako njemu besidio:
»Bome hajde, Hrvo barjaktare!«
Prid čadorom do trista bešlija,
Umeću se s ramena kamenom,
A besidi Hrvo barjaktare:
»Da ti bora, mili gospodare!
Je li testir[33]) bacit se s bešlijam'?«
A veli mu Hvaljen Bećir-aga:
»Testir tebi, Hrvo barjaktare,
Testir tebi, koliko ti drago!«
A kad cura riči razumila,
Tad se stade bacati s bešlijam'.
Jednom baci, mal' im ne dobaci,
Drugom baci, puno im pribaci,
Trećom joj se bacit ne dadoše:
Umal' momci ne zavrgnu kavgu.
Al besidi Hvaljen Bećir-aga:
»Bora vami do trista bešlija,
Vi ajdete na dno polja ravna,
Svak poteci na svomu konjicu,
Sadno polja do čadora moga:
Koji prvi do čadora dođe,
Metnut ću ga mladim barjaktarom.«
A kad čula lijepa djevojka,
Tad je 'vako njemu besidila:
»Gospodare, Hvaljen Bećir-ago,
Je l' mi testir poteći s bešlijam'?«
A veli joj Hvaljen Bećir-aga:
»Testir tebi, Hrvo barjaktare,
Testir tebi, koliko ti drago!«
A kad cura riči razumila,
Ona ode niz polje s bešlijam'.
Kad su sašli na dno polja ravna,

Kad rekoše, tada potekoše.
Ali Hrvo puno stražnji bio,
Da ne reku, privara je bila;
Pak poteže iz čizme kandžiju,
Te pokucnu debela dorata
I preteče do trista bešlija:
Prva ona do čadora dođe.
Kad to vidi Hvaljen Bećir-aga:
»Bre aferim, Hrvo barjaktare!«
Pa se maši u džep od dolame,
Izvadi mu stotinu cekina:
»Na to tebi, Hrvo barjaktare,
Nosi barjak prid mojom družinom!«
Kad to čuo Hrvo barjaktare,
Tad se bio na noge skočio,
Desnom rukom barjak prihvatio,
Pa poklopi plemića dorina,
Te on ode sentu selametu[34]).
Ode pravo ka Džilitu gradu[35]).
Za njim pođe Hvaljen Bećir-aga.
I njegovih do trista bešlija.
Kad je doša' ka Džilitu gradu,
Ode Bećir k carevu šatoru,
Od šatora skuta podignuo,
Pa se caru lipo poklonio,
Poljubi mu ruku i kolino,
Pak je 'vako njemu besidio:
»Evo mene, mili gospodare!«
A veli mu care gospodare:
»Čuješ li me, Hvaljen Bećir-ago,
Evo ima tri godine dana,
Odkad bijem Džilit na Krajini,
Al od njega ne odbih kamena,
Od kamena klaka i pržine[36]).
Al bih i to lako prigorio,
Ma ti ne znaš Džilitliju Luku
I njegova bijesna vrančića.
Posla' sam mu do trista bešlija,
Svih je trista meni pogubio,
Pak i mene na megdan pozivlje.
Već čuješ li, moje dite drago,
Hoćeš za me ti na megdan poći,
Moju rusu zaominut[37]) glavu?
Ja ću tebe darovati lipo:
Dat ću tebi od Bosne harače[38]),
I dat ću ti na moru đemije
Bez promine na devet godina,
Ako Bog da i srića Božija,
Da pogubiš Džilitliju Luku!«
Kad je cara Bećir razumio,
Do crne se zemlje poklonio,
Pa mu ljubi ruku i kolino,
Ter mu Bećir tiho besidio:
»Bome hoću, mili gospodare!«
Pak on dođe svojim bešlijama,
Sve bešlijam' po istini kaže.
To ga sluša Hrvo barjaktare:
»Gospodare, Hvaljen Bećir-ago,
Ja ću za te na megdan' izaći
A onome Džilitliji Luci.«
Pa da vidiš Hrvu barjaktara!
Ode Hrvo ka Džilitu bilu,
A pod Džilit na polje široko.
Kad na polju Džilitlija Luka,
A uz njega debeli vrančiću.
Čeka junak na dugu megdanu[39]),
Pa on viče sa duga megdana:
»Jesi l' došla, o turska katano?
Hoćemo li megdan podiliti
I mi našu sriću okušati,
Što kom Bog da, iznese godina!«
A veli mu Hrvo barjaktare:
»Bome hoću, Džilitlija Luka!«
Pa evo ih na polje široko.
Al besidi Hrvo barjaktare:
»Zavod' konja, Džilitlija Luka!«
I Luka je konja zavodio.
Al da vidiš Hrvu barjaktara,
Gdi ugađa kopjem od megdana:
Čim je junak kopje izpustio,
Pade vranac Lukin na kolina[40])
A besidi Džilitlija Luka:
»Stani, pobro, ko sam i ja tebi!«
Hrvo stade nasred polja ravna,
A kad Luka kopje izpustio,
Kleče dorat na oba kolina.
Kad to vidi Džilitlija Luka,
On se junak strašno pobojao,
Pa besidi Džilitlija Luka:
»A bora ti, neznana delijo,
Iđem poći ka Džilitu bilu,
Pa ću bolje kopje donositi,
Jer sam loše kopje pogodio[41]).«
A veli mu Hrvo barjaktare:

»Ne budali, Džilitlija Luka,
Dva put, pobro, ne rađa te majka,
Nego jednom jadno i čemerno.
Već ti stani na dugu megdanu!«
Kad je Luka riči razumio,
Junaku se ino ne mogaše,
Već potira vranca debeloga,
Pa ga goni niz to polje ravno.
Do po polja vranac brži bio,
Od pole ga dostignu dorate.
A da vidiš Hrve barjaktara:
Malo ga se sabljom dohvatio,
Rusu mu je glavu odkinuo,
Odnese je carevu čadoru
Ter je daje Hvaljen Bećir-agi.
A kad Bećir glavu prihvatio,
On je daje caru čestitomu.
Agu biše care darovao,
Dade njemu od zlata jabuku,
Podpisa mu bosanske harače,
Dade njemu na moru đemije[42])
Bez promine na devet godina,
Da uzimlje đumruk[43]) na đemije.
Pak na Džilit skladno udariše;
A kada mi Džilit osvojiše,
U Džilitu svi sklanjaše[44]) podne.
Ode Bećir dvoru bijelomu
I povede do trista bešlija.
Tad se maši u džep od dolame,
Pak izvadi dvi zlatne jabuke,
Pak ih dade Hrvi barjaktaru:
»Na to tebi, Hrvo barjaktare,
To ti Bećir za muštuluk[45]) dava,
Jer pogubi Džilitliju Luku!«
Pa besidi svojizim bešlijam':
»Čujete li, do trista bešlija!
Vi hajdete ka Hrvatu gradu,
A do kule Hrvatke divojke,
Dovedite mlađanu divojku,
A ja odoh dvoru bijelomu
S pobratimom Hrvom
barjaktarom.«
Al mu veli Hrvo barjaktare:
»Gospodare, Hvaljen Bećir-ago!
Divojka mi po majci je svojta,
Iđem i ja sa svatima poći.«
Al' besidi Hvaljen Bećir-aga.
»Nemoj poći dvoru bijelomu,
Već se vrati sa mojim svatovim,
Bit ćeš uvik u dvoru mojemu.«
Zaklinje se Hrvo barjaktare,
Da on hoće sa svatovim' doći.
Pak odoše ka Hrvatu bilu.
Kad su bili na prvom konaku,
Besidi im Hrvo barjaktare:
»Da vam bora, do trista bešlija!
Iđem poći naprid ka divojci,
Od nje hoću potegnut muštuluk,
Svima ću ga svatim' darovati.«
Al ne dadu do trista svatova.
Kad su bili na drugom konaku,
Tad besidi Hrvo barjaktare:
»A bora vam, do trista bešlija,
Iđem poći ka Hrvatu bilu,
A do kule Hrvatke divojke,
Jer ja vama ništa i ne kažem:
Ona meni velika je svojta,
Ona mi je čedo materino[46]).«
A kad svati riči razumili,
Tad pustiše Hrvu barjaktara.
Kad divojka izun[47]) prihvatila,
Plaho[48]) goni debela dorina,
Doklem dođe svojoj biloj kuli.
A kad biloj dolazila kuli,
Brže drugog konja opravila,
S sebe svlači junačko odilo,
A oblači divojačko ruho.
Kad evo ti kićenih svatova.
Tu se svati ponapiše vina,
Jenđibulam'[49]) dadoše divojku.
Viče čauš[50]) jedan do drugoga:
»Azur[51]), svati, vrime putovati,
Kratki danci, a dugi konaci!«
Odtolen se svati podigoše.
Tad besidi do trista bešlija:
»Gdi je nami Hrvo barjaktare?«
A veli im sa konja divojka:
»Bora vami, kićeni svatovi!
Poslala sam Hrvu barjaktara,
Da nas čeka na prvom konaku.«
Kad su bili na prvom konaku,
Tad besidi do trista bešlija:
»Kud nam nema Hrve barjaktara,
Kako ćemo ka Bećiru doći?«

A veli im sa konja divojka:
»Otiša je Hrvo barjaktare,
Čekat će nas na drugom konaku.«
Kad su bili na drugom konaku,
Tad besidi do trista bešlija:
»A gdi nam je Hrvo barjaktare?
Mi ne smimo Bećir-agi doći,
Kad nam nema Hrve barjaktara.«
A veli im sa konja divojka:
»Ne ludujte, do trista bešlija!
Otiša je Hrvo barjaktare
Na muštuluk Hvaljen Bećir-agi,
Da mu iđu kićeni svatovi,
Svi mu iđu i vode divojku.«
Kad to čulo do trista bešlija,
Tad mi dobre razigraše konje,
Zaigraše priko polja ravna.
Kad su bili posrid polja ravna,
Gledao ih Hvaljen Bećir-aga,
Gledao ih kroz durbina[52]) svoga,
Sve na oko prihvati svatove,
Sve po redu svate pribrojio,
Al' mu nema Hrve barjaktara.
A kad vidi Hvaljen Bećir-aga,
Da mu nema Hrve barjaktara,
Tad procili suzam' od očiju:
»Gdi si, Hrvo, moje desno krilo?
Ti si moju zaminio glavu,
A sad nema od tebe ni glasa,
O moj Hrvo, na veselju mome!«
Pa on pade po meku dušeku.
Kad evo ti prid kulu svatova,
Među svatim' lijepa divojka.
Stara sinu besidila majka:
»Moj Bećire, moje dite drago!
Sađi, sinko, doli na avliju,
Pa ti skini sa konja divojku,
Donesi je na bijelu kulu!«
Za to Bećir haje i ne haje.
Stara ga je zaklinjala majka:
»Ajde, Bećo, moje dite drago!«
Žao mu se biše ujat[53]) majci,
Pak on spade doli na avliju,
Pa on skide sa konja divojku,
Odnese je na kulu bijelu.
Kad je večer za večerom bilo,
Tad besidi Hvaljen Bećir-aga:
»Gdi si, Hrvo, moje desno krilo?
Da sam znao tebe izgubiti[54]),
Ja se nigda oženio ne bih.«
A kad čula lijepa divojka,
Da joj cvili Hvaljen Bećir-aga,
Od mila joj oči postadoše[27]),
Pa se cura u džepove maši,
Ter izvadi dvi zlatne jabuke,
Pa besidi Hvaljen Bećir-agi:
»Jesu l' ovo, Hvaljen Bećir-ago,
Jesu l' ovo dvi zlatne jabuke,
Što je tebi care darovao,
A ti meni, Hvaljen Bećir-ago?«
A kad Bećir riči razumio,
Veoma se biše začudio,
Muhamedu svome zahvalio,
Što Bog dade i srića Božija,
Da mu dade s divojkom junaka,
Baš junaka Hrvu barjaktara,
A divojku Hrvatkinju mladu.
Onda bilo, sad se spominjalo!

---

1) Serdar, poglavar, zapovjednik. 2) Učtuglija, koji ima tri tuga; tug je konjski rep, koji služi kao znak vlasti. 3) Čitlukčija, ovdje kmet, koji stanuje na čitluku. 4) Aber do abera, viest do viesti. 5) Tajin, tain, proviant, obrok. 6) Krkali-čakšire, čakšire (vrst hlača) od čohe po 40 groša aršin. 7) Mukadem pas, vrst gospodskog pojasa. 8) Čivt, par. 9) Pala, veliki nož u koricama. 10) Saruk, čalma oko glave. 11) Timar učinio, uredio, 12) Sunđer, spužva. 13) Čaršaf, plahta. 14) Tumagli-okruga, rubac za glavu ili ručnik za brisanje. 15) Tatarija, sedlo kakvo su upotrebljavali tatari, t. j. turski glasonoše. 16) Madžarija, uzde, kakve su bile obične u kršćanskih konjanika. 17) Kolan, podprug, pas za vezanje sedla. 18) Zlatali-tkanica, zlatom izvezen širok tkani pojas. 18) Medvidina, medvjeđe krzno. 19) Praporak, praporac, zvončić. 20) Čambra, kita, resa, rojta. 21) Jabuka, obluk na sedlu, uzdignut dio sprieda i straga. 22) Bojali-čibuk, obojen čibuk. 23) Binjektaš-stina, kamen, s kojega se uzjahuje na konja. 24) Diždun, dizgen, uzda. 25) Ružica, obći naziv za polje, crkvu ili kakvo drugo mjesto.

26) Bojali kula, kula od više bojeva ili katova. 27) Postadoše, malo stadoše, malo se zaustaviše. 28) Kumrija, obično ime robkinje u muslimanskim kućama. 29) Vermana, verman, ferman, sultanov pismeni nalog. 30) Bešlije, turski konjanici u posadama. 31) Prišnje, prešnije, hitnije, žurnije, preče, prije. 32) Pritila, pretila, debela. 33) Testir, slobodno. 34) Sentu-selametu, otiđe u kraj, gdje se valja boriti za spasenje, t. j. Krajinu. 35) Džilit-grad, izmišljeno ime kao i Nehodgrad, Nedođin i t. d. 36) Nije mu odbio ni vapna ni pieska (maltera). 37) Zaominuti, zaminiti, zamieniti. 38) Harač, vrst poreza, koji se plaća sultanu. 39) Dug megdan, dugo polje, na kojem se dieli mejdan. 40) Vranac se spustio na koljena, a koplje je preletjelo preko Lukine glave. 41) Pogodio, izabrao; Luka je vještak u koplju, kako mu kaže i ime Džilitlija; ne pouzdaje se u mač, zato se hoće izgovorom ukloniti daljem boju. 42) Đemija, lađa. 43) Đumruk, carina. 44) Sklanjaše podne, odklanjaše, izmoliše podnevnu molitvu. 45) Muštuluk, dar glasniku, koji prvi donese dobru viest. 46) Čedo materino; bešlije misle, da je Hrvo brat zaručnice, ali preobučena djevojka misli na sebe. 47) Izun, dopuštenje, slobodno. 48) Plaho, žestoko, jako. 49) Jenđibula, žena pratilica mladenke u svatovima, djeveruša. 50) Čauš, u vojsci dočastnik, u svatovima starješina. 51) Azur, gotovo, spremno; poziv, da se krene na put. 52) Durbin, dalekozor. 53) Ujati se, trenutni oblik od uimati se, ujmiti se, oteti se. 54) Da sam znao tebe izgubiti, da sam znao da ću tebe izgubiti.

Zaručnica odkupljuje Crničića Alagu

Ili grmi, il se zemlja trese,
Ili bije more o mramorje?
Niti grmi, nit' se zemlja trese,
Niti bije more o mramorje,
Već pucaju na Kninu topovi.
Turci biju Knina bijeloga,
Turci biju, kauri ne dadu,
Već zamalo ponadbiše Turke.
Mnogo pusto roblje zadobiše:
Tri hiljade i sedam stotina,
I prid robljem Crničić Alagu.
Al' je liep i pristao Alaga:
Crn mu mustač[1]) po ramenu pao.
Tada veli dužde od Mletaka:
»Vod'te robje Splitu na galije,
Al' ne vod'te Crničić Alage;
Metnite ga u tamnicu moju,
Nek tavnuje, dokle i ne umre.«
Još ne prošla ni godina dana,
Stiže knjiga Crničić Alagi
Od Vrgorca, grada bijeloga,
Od njegove stare jauklije[2]):
»Draga dušo, Crničić Alago,
Mene prose na četiri strane,
Al' sam čula, da si u životu,
Čekat ću te, udavat se ne ću.«
Odpisuje Crničić Alaga:
»Što me čekaš, lijepa djevojko,
Što me čekaš, što se ne udaješ?
Mene dužde ne da na odkupe,
Već se udaj i ne čekaj mene!«
Kada čula lijepa djevojka,
Ona drugu bielu knjigu piše
Te ju šilje duždu mletačkomu:
»Poočime, mlad dužde mletački,
Pošalji mi Crničić Alagu!
Ako li ga meni poslat ne ćeš,
Pošlji meni negve[3]) Alagine,
Da ja prosim od grada do grada,
Da Alagi kupim dugovanje.«
Knjigu gleda dužde od Mletaka,
Knjigu gleda pa se vrlo smije
Pak smijuć se bielu knjigu piše:
»Poćerimo[4]), lijepa djevojko,
Navezi mi konju abajliju,[5])
Kakono si Alagi navezla,
Pustit ću ti Crničić Alagu.«
Knjigu gleda lijepa djevojka,
A kad mlada knjigu razgledala,
Prodala je ruho na telalu[5])
Te kupuje i svilu i zlato,
Pa sakupi triest drugarica,

Veze s njima konju abajliju.
Vezle su je pol godine dana,
Pak je posla duždu mletačkomu.
Kada duždu abajlija dođe,
To mu ona vrlo mila bila,
On izvede Crničić Alagu,
Izvede ga iz proklete kule
Te ga daje na brze berbere[7]),
Da ga briju i liepo ga peru;
Pak na njega vrže ruho tursko
I dade mu cio tovar blaga,
Pak mu veli mlad dužde mletački:
»Id', Alaga, svomu dvoru bielu
Te ti uzmi poćerimu moju
U Vrhgorcu, gradu bijelomu;
Da ti Bog da i život i zdravlje!«

Iz Erlangenskog rukopisa

[1]) Mustač, mustać, il. mostać, brk. [2]) Jauklija, zaručnica. [3]) Negve, okovi. [4]) Poćerima, pokćerka. [5]) Abajlija, konjski pokrivač. [6]) Na dražbi, koju je oglasio glasnik (telal). [7]) Berber, brijač.

G. PREDSTAVNICI USTANAKA, BUNA I HAJDUČTVA

Pociepanost Hrvata na borce zapadnog i iztočnog carstva doniela je jednima i drugima velike nevolje. Težko je bilo držati dva narodna i državna gospodarstva. Preveliki tereti stvarali su u narodnoj duši trajno nezadovoljstvo, koje je znalo biti duže vremena prikriveno, ali kada se čaša muka prenapunila, morala se preliti.

U kršćanskom dielu Hrvatske dizale su se u 16. i 17. stoljeću na Hvaru, u Posavini i u Zagorju bune, među kojima je bila najznamenitija g. 1573. seljačka buna Matije Gubca.

U muslimanskom dielu Hrvatske razvijalo se više stoljeća među muslimanima i kršćanima hajdučtvo.

Najznamenitiji muslimanski hajduk u sredini 17. stoljeća bio je Deli Mahmud-aga rodom iz sela Kuta na Glasincu. On nije mogao podnositi nasilja paše Tekelije, zato je pošao u goru, odakle je sa svojom družinom uznemirivao pašine pristaše. Tekelijin nasljednik Gazi Hasan-paša Memibegović iztriebio je u Hercegovini arnautske hajduke, a domaćemu sinu Mahmud-agi dao je dopuštenje, da provaljuje sa svojom družinom u dalmatinsku Hrvatsku.

Među kršćanskim hajducima najpoznatiji je Mihovil Tomić. Njegovo hajdukovanje imade družtvovni (socialni) značaj, jer je on bio glavni predstavnik svih onih, koji su trpjeli radi težkog položaja bosanskih kmetova. Mihovil Tomić imao je pomoćnike i među muslimanima. U njegovoj se družini nalazio i musliman Živković iz sela Sovića, a primao ga je na konak i sam Džafer-beg Kopčić. Narodna je pjesma stavila u njegovu družinu i muslimanku Fajku. Tomić je poginuo u selu Doljanima izpod Vran-planine oko g. 1659. u vrieme bosanskog namjestnika Ahmed-paše Seidije.

Hajdučtvo se pojavilo i u kršćanskom dielu Hrvatske. U gorama oko Požege, u Bukovici južno od Knina, u Velebitu, na Dinari planini i na Biokovu znalo je biti isto toliko hajduka i pobunjenika kao i u planinama oko Livna, Sarajeva, Jajca i Banje Luke.

Državne vlasti na jednoj i na drugoj strani trudile su se, da unište tu nemilu pojavu. Upotrebljavala su se pritom različita sredstva. Od hajduka su znali postati vrlo dobri vojnici. Franjo barun Trenk stvorio je od njih jezgru svojih glasovitih pandura. A bosanski su muslimanski četovođe znali iznajmiti hajduke za svoje čete, s kojima su čuvali Krajinu i izvršivali provale u susjedne države.

Među pobunjenicima, koji su se dizali protiv bosanskih vezira, ostaviše braća Morići građu za krasnu pjesmu o svojoj smrti. Hadži-Pašo Morić i brat mu Ibrahim-aga bili su među vođama onih sarajevskih građana, koji su deset godina vodili borbu protiv carskih namjestnika i njihovih nasilja, ali su pritom i sami počinili svakojake nerede. Sopasalan Ćamil-paša koji je na sve strane mrcvario i globio narod, dao ih je uhvatiti i 6. ožujka 1757. udaviti zajedno s dvadesetak drugih pobunjenika.

Premda su i hrvatski banovi i travnički veziri i mletački providuri u Dalmaciji postupali vrlo oštro proti svim hajducima i pobunjenicima, ipak ih nisu mogli podpuno zatrti. Narod ih je držao predstavnicima svojega nezadovoljstva, zato ih je pratio ili s podpunim ili barem s djelomičnim odobravanjem. Sve do 19. stoljeća trajale su među muslimanima i katolicima pobune i odmetanja u hajduke, a među vođama takvoga djelovanja i vojevanja iztical su se Ivan Bušić, nazvan Rošo harambaša, Kiko i Zelić, koje je opjevao fra Grgo Martić, vojvoda hercegovačkoga kršćanskoga ustanka don Ivan Musić, vođa muslimanskog ustanka g. 1878. Hadži-Lojo, hajduci i pobunjenici Mehmed-efendija Kadrinović, Muharem-aga Hadžiselimović, Murat-beg Beširević, Joco Udmanić, Andrija Šimić i mnogi drugi.

Mihovil Tomić i Tešnjanin Alija

Odvrže se Tomić Mihovile
U hajduke u Vranić-planinu.
A kad bio Miho u planinu,
Boga moli Tomić Mihovile,
Da mu rano grane pramaljeće,
Da se gora zaodije listom,
A gajevi zelenijem cviećem.
Što molio Tomić Mihovile,
Što molio, to je domolio[1]),
Jer mu rano granu pramaljeće,
I gora se okitila lišćem.
Kad se Miho gore dohvatio,
Opet Miho Bogu se molio,
Da mu dade nekoliko druga,
Da on može s njima četovati,
Četovati i hajdukovati.
Pa maleno vrieme postanulo,
Jer kad dođe svetac Jurjev danak,
A on steče do tri dobra druga:
Jedno junak Sava od Posavja,
A drugo je lagan Marijane,
Treći junak crni Arapine.
Kad se Miho družtva dohvatio,
Družini je svojoj besjedio:
»Ej, družino, moja braćo draga,
Nerođena, kolik' i rođena!
Evo smo se, braćo, sastanuli,
Sastanuli u gori zelenoj
Četovati i hajdukovati.
Dajte, braćo, da se poslušamo,
Bez posluha nije četovanja,
Četovanja nit' hajdukovanja.
Dajte, braćo, da mi izberemo
Jednog brata između družine,
Koji će nas liepo upravljati,
I mi njega svi liepo slušati,
Ako sretni mi mislimo biti.«
A kad družtvo Mihu razumjelo,
Svi jedinokupno povikaše:
»Ti nek si nam, Miho, četovođa,
Četovođa i naš harambaša,
Rado ćemo svi tebe slušati,
Naše glave za te izgubiti!«
A kad Miho družtvo razumio,
Tad družini svojoj besjedio:
»Dajte, braćo, da se poslušamo,
Da junačku sreću okušamo!
Sad mi kaž'te pravo po istini,
Zna li koji gdje dobra šićara,
Dobra ruha, a boljeg oružja,
I kićene junačke odjeće,
Što bi moglo biti za družinu?«
Tad besjedi crni Arapine:
»Harambašo, Tomić Mihovile!
A ja znadem ćara i šićara,
Dobra ruha a boljeg oružja.

A pri tome dosta pusta blaga,
Dosta blaga žutijeh dukata,
Amo gore u Tešnju ravnome,
U nekoga Tešnjanin Alije.
U njeg ima nebrojena blaga,
I imade sedam ječerama,
Sve s tocima i još jelecima,
Pa imade pet čifta[2]) pušaka,
Sve su njemu u srmu[3]) zavite,
I imade palu okovanu,
Koja valja stotinu dukata,
I imade zelenu dolamu,
Kojuno je skoro sakrojio,
Na dolami trideset putaca,
Svako mu je od trides't dukata,
A koje je puce pod gr'oce,
Ono samo od trista dukata,
Ono mu se na burmu[4]) okreće,
S njime junak hladno vino pije,
Kadno s družtvom ide po četama.«
A kad ga je Miho razumio,
Arapinu Miho besjedio:
»Bogom brate, crni Arapine!
Bi l' se mogla porobiti kula,
I kako bi kulu porobili?«
Arapin mu riječ progovara:
»Harambaša, Tomić Mihovile!
Ako hoćeš mene poslušati,
Lasno ćemo kulu porobiti:
Mi hajdemo putu na razkršće,
Zasjednimo staze i bogaze,
Pa čekajmo do dva, do tri dana,
Eda nama Bog i sreća dade,
Ter izađu mlade pašalije[5]),
I s njih ćemo odoru svlačiti,
S njih svlačiti, na se oblačiti,
A njihove konje pojahati,
Ići ćemo Tešnju bijelome
Na konake Tešnjanin Aliji,
Pa što nama Bog i sreća dade!«
A kada ga družtvo razumjelo,
Sve je družtvo tome kail[6]) bilo,
Pa što rekli, ono učinili.
I odoše drumu na razkršće
Pa čekaše do dva, do tri dana;
A kad treće jutro osvanulo,
Dobra im se sreća ukazala,
Jer eto ti čet'ri pašalije,
I pred njima mlađan delibaša[7]).
A kada ih Tomić ugledao,
Družini je svojoj besjedio:
»Družinice, moja braćo draga!
Vi padnite pokraj druma puta,
Pokraj puta za jele zelene,
Ja ću junak za studenu stienu,
I tištat ću mlada delibašu;
A kad pukne moja puška šarka,
I vi vašim živi oganj dajte,
I tištite svak po jednog druga,
Pak što nama Bog i sreća dade!«
U junaka pogovora nema,
Svi padoše za jelu zelenu,
Tomić Mihat za studenu stienu.
U to doba mlade pašalije
Svoje dobre konje razigraju,
A pjevaju pjesme osmanlinske.
A kad Miho zgodu ugledao,
On poviknu tanko, glasovito:
»Stan', predaj se, mlađan delibaša,
Ti i tvoje četri pašalije!
Ne bi perje ptice iznijelo,
Nit ćeš uteć, ni iznieti glave,
Ni odvesti družinice mlade!«
A kad Turci riječ razumjeli,
Slabo Turci za šalu da znadu,
Nego konje čizmom obodoše,
A iz pušak' vatru oboriše,
Poletješe preko druma puta,
Da uteku, žalostna im majka!
A kad vidje Tomić Mihovile!
Da se Turci predat ne htjedoše,
Svojoj šari živi oganj dade
I pogodi delibašu mlada
Više pasa, ukide ga s glasa.
A ostala Mihina družina
Svaki gađa sebi po jednoga,
Pa njihove konje pohvataše
I njihovu odoru svukoše,
S njih svukoše, na sebe vrgoše,
I njihove konje pojahaše,
Uprav' jašu Tešnju na Krajinu.
Niko ne zna, da su pustahije,
Neg' svak misli, da su pašalije.
Pa kad došli ka Tešnju ravnome,

Preko polja konje razigraju
A po turski pjesme zapjevaju.
I tude ih noćca uhvatila,
Uprav' idu ka Alinoj kuli.
A kad kuli, bieloj kuli dođu,
Na avliji zatvorena vrata.
Halkom[8]) kuca Tomić Mihovile,
Al na kuli Turčin progovara:
»Ko to kuca halkom na vratima?«
Odgovara Tomić Mihovile:
»Pobratime, Tešnjanin Alile,
Evo kuca mlađan delibaša,
A sa svoje do tri pašalije;
Ovdje nas je noćca sustignula,
Otvori nam na avliji vrata,
Jer hoćemo konak učiniti.«
Na ino se njemu ne mogaše,
Neg' otvori na avliji vrata,
Konje meće u tople podrume,
A njih vodi kuli u odaje.
A kad malko vrieme postojalo,
Počeše im večer postavljati.
Tada Tomić stade besjediti:
»Baš, Turčine, Tešnjanin Alile,
I nije nam stalo do večere.
Ti ne pitaš, mi ti ne kažemo,
A vrieme je došlo besjediti.
Znaj, Turčine, Tešnjanin Alile,
Da mi nismo mlade pašalije,
Ni ja pred njim' mlađan delibaša,
Nego mi smo mladi pustahije,
A ja pred njim' mladi harambaša,
Harambaša Tomić Mihovile.
Već, delijo, Tešnjanin Alijo,
Zbori mudro, ne pogini ludo,
Iznesi nam sedam ječerama[9]),
Sve s tocima i još jelecima[10]).
Nemojder se, Ture, prevariti,
Nemoj koju meni zakloniti,
Jer ćemo se ljuto zavaditi!
Još, delijo, Tešnjanin Alijo,
Izniet ćeš mi pet čifta pušaka,
Štono su ti u srmu zavite,
Štono svaka pali bez kremena,
I nemoj se, bolan, prevariti,
Nemoj koju pušku zakloniti,
Jer ćemo se ljuto zavaditi!
Još, delijo, Tešnjanin Alijo,
Izniet ćeš mi palu[11]) zakovatu,
Zakovatu svu u suhu zlatu,
Štono valja stotinu dukata,
I nemoj se, bolan, prevariti,
Nemojder mi pale zatajiti,
Jer ćemo se ljuto zavaditi!
Još, delijo, Tešnjanin Alijo,
Izniet ćeš mi zelenu dolamu,
Štono si ju skoro sakrojio,
Štono na njoj trideset putaca,
A svako je od tridest dukata.
Još i ono puce pod gr'ocem,
Kojeno je od dvie litre zlata
I štono se na burmu zavija,
I kojim se hladno vino pije,
Kadano se ide po četama.
I nemoj se, bolan, prevariti,
Nemoj koje puce odparati,
Jer ćemo se ljuto zavaditi!
Još, delijo, Tešnjanin Alijo,
Izniet ćeš mi kalpak i čelenke,
Sedam ravnih za njim čelenaka,
Još i osmo krilo pozlaćeno.
Nemojder se, bolan, prevariti,
Nemoj štogod meni zakloniti,
Jer ćemo se ljuto zavaditi.
Još, delijo, Tešnjanin Alijo,
Iznesi mi hiljadu cekina,
Sve žutijeh hiljadu dukata,
Svakom drugu po dvije stotine,
Harambaši četiri stotine.
Nemojder se, bolan, prevariti,
Ludo svoje glave izgubiti,
Nemoj meni štogod zakloniti,
Jer ćemo se ljuto zavaditi!«
A kad Turčin riječ razumio,
Baš htijaše zametnuti kavgu,
Svoju ludo izgubiti glavu,
Al' mu ljuba, rodila je majka!
Vjerna bila, trefila se mudra,
Pritrčala pak mu besjedila:
»Gospodaru, Tešnjanin Alile,

Ah, tako ti i obadva svieta,
I tako ti pokoj babi bio,
I tako ti našeg milovanja
I našega u bešici sina,
Ti ne gubi svoje ruse glave,
Nit' zameći sada s njime kavgu,
Neg' ćeš meni izun dopustiti,
Ja ću s Bogom svaka umiriti.«
Mudre bile Alinice rieči,
Svu su srčbu u njem satišale.
Na ino se njemu ne mogaše,
Nego ljubi izun dopustio,
Te da čini sve, što njojzi drago.
A što čini Alijina ljuba,
A što čini, živa njemu bila!
Ona uze iz bešike[12]) sina
I uzimlje male makazice[13]),
Daje čedo Tomić Mihovilu
I daje mu male makazice
I njemu je rieč besjedila:
»O moj kume, Tomić Mihovile,
Šišaj meni premaleno čedo!
A tako ti Boga velikoga
I tvôg krsta, sa kojim se krstiš,
Darovat ću tebe i družinu,
Darovati, pa ćeš kail biti!«
Uze Mijat čedo u desnicu,
A u drugu male makazice,
Pa on gleda crna Arapina,
A Arap mu riječ besjedio:
»Harambaša, Tomić Mihovile,
Što me gledaš, Bog te ne vidio!
Udri čedom o zemljicu crnu,
Od zla roda nek nije poroda,
Da se robi prebijela kula.«
Ali Mihat srdca milostiva,
Ne će junak čedo pogubiti,
Nego gleda Savu od Posavja.
I Sava mu riječ besjedio:
»Harambaša, Tomić Mihovile,
Što me gledaš, sreća te vidjela!
Udri čedom o zemljicu crnu,
Da se robi prebijela kula.«
Ali junak srdca milostiva,
Ni njeg ne htje junak poslušati,
Nego gleda lagan' Marijana,
A Marijan riječ besjedio:
»Što me gledaš, Mihat harambaša,
Nit' nas gledaj, nit' nas išta pitaj,
Nego čini, kako tebi drago,
Što učiniš, dobro j' učinjeno!«
Zadugo se Tomić ne mislio,
Neg' ošiša premaleno čedo
I vraća ga milostivoj majci
I njojzi je riječ besjedio:
»Kumo moja, pametna Turkinjo,
Vrstna ljubo Tešnjanin Alije!
Evo tebi moje kumče malo,
Moje kumče, tvoje čedo drago,
Postavljaj nam sofru i trpezu,
Da mi s vama večer večeramo,
A i naše kumstvo potvrdimo!«
Bula bila te čedo primila
I Mihatu ruku poljubila
I njemu je riječ govorila:
»Be aferim, junačko koljeno!
Zadugo se glave nanosio,
A junačtva dosta počinio!
Svagda steko sebi prijatelja,
Junaci te u pjesmam' pjevali,
Dokgod bude pjesme i junaka!«
Pa gospodsku večeru postavi.
A kada se divno prihvatiše,
Onda Miho družtvu besjedio,
Da spremaju sebe i konjice,
Jer da im je vrieme putovati.
Tada bula kumu besjedila:
»O moj kume, Tomić Mihovile!
Nek' ti malo ostane družina,
Dok im štogod dara donesemo!«
Ode s mužem u gornju odaju
Pa iznese gospodske darove,
Baš četiri bogate ječerme,
Sve s tocima i još jelecima,
Svakom drugu po jednu ječermu.
I iznese pet malih pušaka,
A sve pet su u srmu zavite,
Sve po jednu na svakoga druga,
A Mihatu dvije ponajbolje.
I iznese zelenu dolamu
I još onu palu okovatu,
I to peškeš[14]) kumu Mihovilu.
I iznese pet stotin' cekina,
Svakom drugu po jednu stotinu,

A Mihatu dvije stotinice,
Pa je kuma kumu besjedila:
»O moj kume, Tomić Mihovile,
I vi do tri Mihatova druga!
Prim'te darak za veliku ljubav,
Mali darak kao i najveći,
Da morete hodajuć po svietu
Napiti se gdjegod rujna vina.«
Dare prima Tomić Mihovile
I svakome drugu svoje dava,
Pa je onda kumi besjedio:
»Kumo moja, bulo plemenita!
Sretan bio, ko te je rodio,
I junačkim mliekom zadojio,
Blago tvome Tešnjanin Aliji,
Komeno si u sreću dopala,
I sretno ti u bešici čedo,
Kojega ćeš mliekom odgojiti!
Divna t' hvala na lijepu daru!
Zasad ne znam što drugo činiti,
Neg' ću evo kumče darovati:
Evo njemu babina dolama,
A otcu mu pala zakovata,
A tebika do dvjesta dukata,
Pak ih nosi o bijelu vratu,
Sve ih nosi, s njima se ponosi.
Sve si stekla, skuplja si od zlata,
Kad si tako mudra i pametna.«
To rekoše, pak se razstadoše.
Ode Mijat sa svojom družinom
Sve niz polje konje igrajući
I o mudroj buli besjedeći.

Iz kupreškoga kraja

---

1) Domolio, izmolio. 2) Čift, par. 3) Srma, srebro. 4) Burma, vitica, vijak, šaraf. 5) Pašajlije, vojnici u službi paše ili zemaljskog namjestnika. 6) Kail biti, privoljeti, pristati. 7) Delibaša, glavar delija ili momaka u službi. 8) Halka, karika, kolut. 9) Ječerma, prsluk. 10) Jelek, mali prsluk. 11) Pala, veliki nož u koricama. 12) Bešika, kolievka. 13) Makazice, škarice. 14) Peškeš, dar.

Smrt Pavla Šegotića i Franje Bogdanića

Našička se podignula četa,
Mala četa od triest hajduka.
Pred četom je Šegotiću Pavle,
Barjak nosi Šušnjaru Adame.
Pa odoše gore uz planinu
Sve pjevajuć i konje igrajuć.
Kad su došli do vode Tekije[1]),
Svoje biesne odsjedoše konje,
Udariše barjak pokraj vode
Pak sjedoše rujno piti vino.
Malo bilo, zadugo ne bilo,
Al eto ti Bogdanića Franje,
I sa Franjom trideset momaka,
Barjak nosi Maksimović Pavle.
Tu se braća liepo pozdravila,
Za junačko popitala zdravlje.
A kad su se liepo pozdravili
I za zdravlje junačko pitali,
Zasjedoše momci pod barjaci,
Četobaše[2]) pod tananom jelom.
Piju vino i štošta govore.
Pa govori Bogdaniću Franjo:
»Pobratime, Šegotiću Pavle,
Kuda si se s četom podigao?
Gdje za pusto saznao si blago?
Ili čekaš česte kiridžije[3])?«
Odgovara Šegotiću Pavle:
»Ne budali, Bogdaniću Franjo!
Ja ne tražim tog pustoga blaga
Nit' ja čekam čestih kiridžija,
Već sam četu, pobro, podigao
Do Brestovca, grada krvavoga,
Gdje mi kažu — ja vidio nisam —
Gdje mi kažu čudo neviđeno,
Gdje mi kažu do trideset glava,
Trides't glava naših četobaša:
Na kolje su nataknute glave
Oko kule Trenkovića[4]) Franje,
Pa sam pošo glave pokopati
I Trenkove poharati dvore.

Dosta nam je silnik dodijao
I dosta nam braće pomorio.
Već ti hajde, pobratime Franjo,
Već ti hajde s menom do Brestovca!«
Pristao je Bogdaniću Franjo,
Pristao je, ponudu primio.
Pa se skaču na noge junačke.
Posjedoše konje vilovite,
Spustiše se doli niz planinu
I padoše na to polje ravno.
Govorio Maksimović Pavle,
Govorio Šušnjaru Adamu:
»Pobratime, Šušnjaru Adame,
Kakva s' diže za poljem prašina?
Il' je ono kolo djevojačko?
Ili vjetar sa planine puše?
Il' je četa Trenkovića Franje?«
Sluša Adam pa se zamislio,
Pa on vadi durbin od biljura[5]),
Pa on gleda za 'no polje ravno.
Ugledo je, što nije želio,
Pa govori Maksimović Pavlu:
»Nije ono kolo djevojačko,
Niti vjetar sa planine puše,
Već je ono Trenkoviću Franjo
Sa svojima mladim pandurima.
Bit će kapa bez junačkih glava!«
To kazuje, durbin odbacuje
I barjakom snažno zamahuje.
Kad to vide do dva četobaše,
Razumješe, što im barjak kaže,
Razumješe, četu urediše,
Pa su bridke povadili ćorde
Te jurišem na Trenka udrili.
Stade vriska ranjenih junaka,
Stade trka konja bez junaka,
Ostadoše mnoge kape puste.
Kad to vidi Šegotiću Pavle,
Ciknu junak kao guja ljuta
Pa navali na Trenković Franju.
Al je junak loše sreće bio
Te je ludo izgubio glavu:
Posieče ga Trenkoviću Franjo,
Pade glava Šegotića Pavla
Uz mrtvoga Bogdanića Franju.
Kad vidio Šušnjaru Adame,
I uz njega Maksimović Pavle,
Da su pala oba četobaše
I sa njima svi redom junaci,
Niti misle nit' se premišljaju,
Nit' čekaju Trenkovića Franju,
Već bacaju od sebe barjake,
Bježe momci glavom bez obzira.
To gledao Trenkoviću Franjo,
To gledao pa se nasmijao,
Za njima je junak povikao:
»S Bogom bjež'te, do dva barjaktara,
Pa kazujte, što je i kako je,
Kako mu je, tko s Trenkom vojuje!«

Iz sjeverne Hrvatske (Slavonije)

---

[1]) Tekija kao i Tekelija znači u nekim pjesmama naprosto voda tekućica. [2]) Četobaša, zapovjednik čete. [3]) Kiridžije, goniči konja, na kojima se prenosi roba. [4]) Franjo barun Trenk rodio se 2. I. 1711. u južnoj Italiji od otca pruskoga častnika. Učio je najprije u požežkoj isusovačkoj gimnaziji, a u sedamnaestoj godini stupio je u vojsku. Od svojih kmetova i hajduka uredio je za Mariju Tereziju vojsku od 1000 momaka. Radi njegovih pustolovina dala ga je carica Marija Terezija zatvoriti u moravsku tvrđavu Spielberg kod Brna, gdje je 4. X. 1749. umro. [5]) Durbin od biljura, dalekozor od kristalna stakla.

Kostreš harambaša

Vino pije od Kladuše Mujo,
S svojim bratom, gojenim Halilom.
Kad je bilo noći po jaciji,
Huka stade širokog sokaka[1]),
Zveka stade halke[2]) na vratima.
Halil sađe na avlinska[3]) vrata,

Al' za vratim' brzi tatarine[4]),
U ruci mu ferman s turom carskom[5]),
Ferman daje gojenu Halilu.
Kad Halile ferman prihvatio,
Triput se je njemu poklonio,
Sva tri ga je puta poljubio.
Tatar svoga povrati konjica,
Odtište ga širokim sokakom.
Halil ode u visoku kulu,
Svomu bratu ferman podkučio.
Kad je Mujo ferman opazio,
Pram' fermanu na noge skočio,
I on mu se triput poklonio
I sva tri ga puta poljubio.
Razmotrio careva fermana
Pa on gleda, što mu care piše.
Car je njemu riječ besjedio:
»Moj Hrnjica, moje diete drago,
Čuo jesam tebe na Krajini,
Da si dobar junak na mejdanu,
A Kostreš[6]) je meni dodijao
U Timani[7]), visokoj planini.
Sve je moje ceste zatvorio,
Ne da proći robi trgovačkoj.
Ja[8]) Kostreša ti uhvati živa,
Jal'[8]) njegovu sa ramena glavu,
Ja[8]) će Mujo tvoja za njegovu.«
Kad to Mujo razumio bješe,
Mišlju se je Mujo zamislio.
Pita njega gojeni Halile:
»Što je tebi, mili brate, Mujo?
Što se jesi tako zamislio?
Što ti care u fermanu piše?«
Sve mu Mujo po istini kaže
Pa Halilu riječ besjedio:
»Mučno ti je u Timanu doći
I uhvatit Kostreš harambašu.
Ja Timane ni vidio nisam
Ni u njojzi Kostreš harambašu,
Kamo l' ću ga uhvatiti živa.
Već sam čuo, gojeni Halile,
Kad su našeg pobru opanjkali[9]),
Opanjkali caru čestitomu,
Našeg pobru Osman Samardžića,
On j' uteko Kostreš harambaši,
S njim je bio u Timan-planini
Bez promjene sedam godin' dana.
Čuo jesam, gdje mi ljudi kažu,
Da je došo Osman Samardžiću
Na Udbinu svojoj kuli bieloj,
Kazat će nam štogod od Kostreša.
Već, Halile, opremaj Malina
Bieloj kuli Osman Samardžića,
I pozdrav ćeš njemu odnijeti,
Nek mi dođe mojoj bieloj kuli.«
U Halila pogovora nema,
On oprema dobra konja svoga,
Odtjera ga na Udbinu ravnu,
Dotjera ga kuli Samardžića.
Osman ga je s kule opazio
I pred njega junak izletio.
Halil njemu riječ besjedio:
»Mujo ti je pozdrav učinio,
Da mu dođeš do visoke kule,
Da te vidi tvoj Hrnjica Mujo.«
Kad to Osman razumio bješe,
Slugu viče, da konja oprema.
Kad je sluga konja opremio,
Obojica konje uzjašiše
I odoše na Kladušu ravnu.
S kule ih je Mujo opazio,
I on sleti dočekat Osmana.
Osman Muji selam[10]) prihvaćaše.
Gdje se sreli, tu se poljubili,
Za junačko upitali zdravlje.
Obadva se po ruke uzeše,
Izađoše na visoku kulu,
Odmah sjeli hladno piti vino.
Kad se dobro ponapili vina,
Mujo mu je ferman izvadio
Pa mu kaže, što mu care piše:
»Već, Osmane, dragi pobratime,
Daj mi štogod kaži o Kostrešu:
Je li junak, koliko ga kažu,
I kako ću u Timanu doći
I uhvatit Kostreš harambašu?«
Poče Osman njemu besjediti:
»Nemoj mene pitat za Kostreša,
Jer sam s njime vjeru utvrdio,
Da ga junak ja izdati ne ću.
Nije fajde[11]), da ti za njeg kažem.
Da i odeš u Timan-planinu,
Da si u njoj tri godine dana,

Ti Kostreša ni vidjeti ne ćeš,
Jer je junak Kostreš harambaša
Više, Mujo, nego ti ga kažu.
S njim sam bio sedam godin' dana,
Nosio mu barjak pred družinom.«
Kad to Mujo razumio bješe,
Na njega se vrlo razsrdio,
Pa mu sjede carem poprječivat[12]).
Kad to vidje Osman Samardžiću,
Niz obraz je suzom oborio,
Vrlo žali Kostreš harambašu
I junačku vjeru utvrđenu,
Jer se Muji zamjerit ne može,
Pa mu Osman sjede besjediti:
»Kazat ću ti za Kostreša svoga,
Al' mu ništa učiniti ne ćeš.
Da podigneš svu Krajinu listom,
Ti Kostreša ni vidjeti ne ćeš,
Jer uteče u pećinu stienu,
Nit' mu možeš zavrći busije[13]),
Da ga čekaš, koliko mu drago.
Već ostavi do Jurjeva dana
Pa ćeš skupit mlade krajišnike,
Koji nosi ranu bez zavoja,
Kuća mu je divan-kabanica,
Puška šarka i otac i majka,
A ne žali junak poginuti.
Takih skupi hiljadu junaka
Pa ih vodi u Timan-planinu,
Sve ih digni u Drenove klance.
Kada bude uoči Jurjeva,
Pokrij družtvo u Drenovu klancu,
Tako ćeš ga prevariti, Mujo,
Jer na Jurjev iz pećine pođe,
I on ide u Primorje ravno
S Primorcima hladno piti vino.
To je Koštreš svakad učinio.
Dobro gledaj, od Kladuše Mujo,
Kad povrvi družtvo Kostreševo,
I pred njima Kostreš harambaša,
Kada oni u Primorje prođu,
Ti ćeš, Mujo, zavrći busije:
Jednu, Mujo, u Drenovu klancu,
A drugu ćeš u Policam', Mujo,
Treću vrzi u pećine stiene,
Gdjeno ima i jela i pića.
Kad se vrate uz polje zeleno,
Ti natjeraj pelivan-đogata[14])
Izpred njiha preko polja ravna,
Protjeraj ga i dva i tri puta,
Dok t' opazi Kostreš harambaša.
On će tebe junak potjerati;
Ti pobjegni u Drenove klance,
Dočekajte njega iz busije.
Ako njemu ništa ne učiniš,
Bježi pred njim u Police stiene.
Nek i tude dočeka busija.
Ako njemu ništa ne učiniš,
Bježi pred njim u pećinu stienu.
Čuvaj, Mujo, ti pećine stiene,
Jer ako ti ujagme pećinu,
Nigda ti ih vidjet ne ćeš, Mujo.«
Kad to Mujo razumio bješe,
Što mu Osman Samardžija kaže,
Sve pokupi po izbor junake,
Kojim nije žao poginuti;
On sakupi hiljadu junaka,
I pred njima mnoge poglavice.
U tomu im Jurjev danak dođe,
Stade družtvo Muji dolaziti,
Sve dođoše turske poglavice.
Pod bielom se kulom izskupiše,
Dobra đogu Muji izvedoše,
I on ode pred družinom svojom.
Svi su Muji riječ govorili:
»Bez Osmana fajde ići nema!«
Sve okrenu kući Osmanovoj,
Pa dozvaše Osman Samardžića.
Osman njima poći ne htijaše,
Oni njemu carem poprietiše.
Kad to vidje Osman Samardžiću,
Vrlo se je junak razsrdio.
On zajaši pelivan-dorina[15]),
I on s njima ode u Timanu.
I padoše u Drenove klance,
I pokriše po klancu družinu.
Huka stade Drenovoga klanca,
Vriska stade anadolskih hata[16]).
Svi rekoše: »Eto harambaše!«
Napred jaši Kostreš harambaša,
Vas u srmi[17]) i u suhu zlatu.
Zametn'o se kopljem od mejdana,
Spored njime dva sestrića mlada,

S drugu stranu do dva Panjovića,
A za njima šest stotin' junaka
Na šest stotin' hata anadolskih:
Sve u srmi i u suhu zlatu.
I prođoše u Primorje ravno.
Vieće čine turske poglavice
I u klance vrgoše busiju.
Drugu meću u Police stiene,
Treću vrgli u pećinu stienu,
Tu je njima velika busija,
Jer su tude turske poglavice.
Kad su prošla tri bijela dana,
Pođe Kostreš iz Primorja ravna.
Opaziše iz pećine Turci,
Onda Muji sjeli besjediti:
»Hajde, Mujo, namami Kostreša!«
Ali Mujo njima odgovara:
»Neka ide Osman Samardžiću,
Bolje će ga Osman namamiti.«
Hrnjici je Osman besjedio:
»Stid je mene od Kostreša, Mujo,
Poznat će me Kostreš harambaša.
Dat ćeš meni svog konja đogata,
Ti uzjaši na moga dorata,
A ja idem namamit Kostreša.«
Odmah Mujo tomu kail[18]) bješe.
Osman jaši pelivan-đogata,
Mujo jaši pelivan-dorata,
I pođoše niz Drenove klance.
Osta Mujo čuvajući klanca,
U busiji družtvo svjetujući.
Osman ode niz to polje ravno
I opazi Kostreš harambašu
Na doratu, konju velikome;
U ruci mu bojno koplje sieva,
A za njime ponosito družtvo.
Sve pjevaju po dva naporedo,
A pucaju iz malih pušaka.
Osman dobra potjera đogina
Izpred njiha do dva do tri puta,
I izpali do dvie breše[19]) male.
Opazi ga Kostreš harambaša,
Samur-kalpak nad oči naturi,
Pa poteče, kako doro može,
A za njime sve nasrnu družtvo.
Osman bježi u Drenove klance,
Za njim Kostreš i njegovo družtvo.
Dočeka ih iz busije Mujo
Sve na pušci i na vatri živoj.
U klancu se krvca prolievaše;
Dosta jada i tamo i 'vamo.
Mujo bježi u Police stiene,
S njime bježi Osman Samardžija,
A za njima Kostreš harambaša,
I tu njega dočeka busija.
Tu se težka krvca prolievaše,
Niz Police ona tecijaše.
I tu mejdan osta na Kostrešu.
Pobježe mu Mujo na doratu,
Pobježe mu Osman na đogatu,
Pobjegoše u pećinu stienu.
Kad doleti Kostreš pred pećinu,
Dočekali iz pećine Turci
Sve na pušci i na vatri živoj.
Tu se strašna krvca prolievaše,
Strašna krvca konjska i junačka.
Tu Kostrešu sve izgibe družtvo.
Kad to vidje Kostreš harambaša,
On razjaši svog konja dorata,
K njemu ne smi nitko iz pećine.
Kostreš viknu od Kladuše Muju:
»Izađi mi iz pećine, Mujo,
Da s' uzmemo po pleća junačka!«
Mujo pođe iz pećine stiene,
S Kostrešom se po pleća uzima.
Dok se Kostreš njega dohvatio,
Odmah s Mujom o tle udario,
Savezo mu naopako ruke,
Pa ga veže za jeliku tanku.
Opet Kostreš iza glasa viče:
»Ko je tude Kovačina Ramo,
Nek izađe, da se ogledamo!«
I izađe Kovačina Ramo.
I s Ramom je o tle udario,
I njeg' veže za tanku jeliku.
Opet Kostreš iza glasa viče:
»Ko je tude od Orašca Tale,
Nek izađe, da se ogledamo!«
Odmah Tale do Kostreša dođe.
S njim se uze po pleća junačka,
Kostreš s njime o tle udario.
Pretrže mu po pasu ličinu,
Razdrie mu se ćurak od vučine,
I odleti kapa jazvetina,

I na njojzi trista praporaca.
Saveza mu ruke naopako,
I njeg' veže za tanku jeliku.
Tako viče Kičić Husejina,
Tako viče Novljanin Aliju,
Tako viče od Udbine Sulju
I njegova Nuku barjaktara:
Svim naizred[20]) mejdan podielio,
Sa svakim je o tle udario,
Svakom svezo naopako ruke
I svezo ih za tanke jelike.
Opet Kostreš iza glasa viče:
»Izađi mi, gojeni Halile,
Da junački mejdan podielimo!«
Halil pođe iz pećine stiene,
Al' ga Tale od jelike viče:
»Ne iď njemu u ruke, Halile,
Već ga udri čelikli nadžakom[21])!«
On pomete ruke Kostreševe,
I on svlada Kostreš harambašu
I sveza mu naopako ruke.
Pomože mu Osman Samardžiću.
Kad su njega savezali liepo,
Sve izađe iz pećine stiene;
Halil drieši svezane junake,
Pa odoše u pećinu stienu,
Porobiše gotovinu blago.
Mnogo nose junačko oružje,
Srmu, zlato, junačko odielo,
Što je prije Kostreš zadobio.
Onda oni vieće učinili:
Tko će ići s Kostreš harambašom
Odvest njega caru čestitomu?
Govori im stari Ćejvan-aga:
»Neka idu svi oni junaci,
Koji jesu povezani bili!«
Svaki ode svojoj domovini,
Poglavice ka Stambolu gradu,
Odvedoše Kostreš harambašu.
I to caru vrlo milo bilo,
Još pred njima na noge skočio,
A i Muju u čelo poljubi:
»Bre aferim, na glasu delijo,
Kad si meni doveo Kostreša!«
Pa Kostrešu besjedio rieči:
»Haramzado,[22]), Kostreš harambaša,
Ti si dosta počinio jada,
Svoju ćordu krvce napojio,
Već je vrieme, da tvoju prolievaš.«
Onda viknu Osman Samardžiću:
»Dragi care, mili gospodare,
Ne pogubi Kostreš harambašu,
Jer sam s njime bio u Timani,
Kad su mene tebi opanjkali,
Bez promjene sedam godin' dana.
Liepo mi je kod Kostreša bilo,
I s njime sam vjeru utvrdio,
Da ga junak ja izdati ne ću.
Kad tvoj ferman na Hrnjicu dođe,
Pozvo me je od Kladuše Mujo,
Da mu štogod od Kostreša kažem.
Meni mučno kazivati bješe
I pogazit vjeru utvrđenu.
Sjedoše mi s tobom poprjećivat.
Ja se, care, tebe poplašio
I izdadoh Kostreš harambašu.
Da ne budem vjeru pogazio,
Ti ga, care, ne bi ni vidio.
Nek svjedoče ovdje poglavice,
Je l' ovako, kako tebi kažem.«
Onda viče Budalina Tale:
»Istina je, moj predragi care,
Što ti kaže Osman Samardžiću.
Već te molim, moj čestiti care,
Nemoj njega, care, pogubiti,
Jer je junak Kostreš harambaša.
Vrzi njega svojim buljubašom[23]),
Ne će tebi učinit prevare
Ni junačke vjere pogaziti!«
Odmah care tomu privolio
Pa upita mladih krajišnika:
»Možemo l' se njemu povjeriti?
Je l' istina, kako Tale kaže?«
Svi rekoše iza svega glasa:
»Istina je, care gospodare!«
Kad ih care razumio bješe,
Prima njega za svog buljubašu,
Biele njemu odriešio ruke,
Pa mu care besjedio rieči:
»Tvoju jesam poklonio glavu
Rad junačtva i mejdana tvoga.
Nemoj meni hinle[24]) učiniti
Ni junačke vjere pogaziti.
Dosad jesi bio harambaša,

A odsad ćeš biti buljubaša,
Poslat ću te Romani planini
I još s tobom pet stotin' junaka,
Čuvat ćeš mi klance od Arapa;
Arapi su meni dodijali,
Sve su moje grade zatvorili.«
Kad je Kostreš razumio rieči,
Carevu je poljubio ruku:
»Ne ću tebi učiniti krivde
Ni junačke vjere pogaziti,
Vjeran ću ti biti buljubaša.«
Kada ga je care razumio,
Odmah care iznosi darove,
I Kostrešu sve odielo daje,
Krajišnicim' od zlata čelenke
I velike agaluke[25]) daje.
Odtolen se natrag povratiše
I na dobre konje uzjašiše,
I prođoše mladi krajišnici
Sve kroz Stambol konje igrajući,
A za njima Tale kasajući.
Osta Kostreš u Stambolu gradu
I postade carski buljubaša.

Iz srednje Hrvatske (Bosne)

---

[1]) Sokak, ulica. [2]) Halka, karika. [3]) Avlinski, dvorištni. [4]) Tatarin, glasnik i prenosilac pošte u turskom carstvu. [5]) Ferman s turom carskom, pisana zapovied s carskim pečatom i monogramom. [6]) Kostreš harambaša spominje se u više narodnih pjesama kao suvremenik junaka iz različitih vremena. Bit će da ne odgovara nijednoj poviestnoj osobi, nego su ga narodni pjevači prikazali kao tipična predstavnika dobrih i loših strana hajdučkog života. U njegovu se imenu nalazi ista osnova kao i u glagolu kostriešiti se. [7]) Timana planina ili Timanplanina nalazi se po predočbi narodnoga pjevača negdje između Kladuša i Kotara. [8]) Ja — jal' — ja, ili — ili —ili. [9]) Opanjkati, oklevetati, ocrniti. [10]) Selam aleć, muslimanski pozdrav preuzet od Arapa, znači mir s tobom, mir s vama. [11]) Fajda, korist. [12]) Poprjećivat, prietiti. [13]) Busija, zasjeda. [14]) Pelivan-đogat, pehlivan ili pelivan znači hrvač ili junak, a đogat je konj bielac. [15]) Dorin, dorat, konj crvenkaste dlake. [16]) Hat, konj, arapski konj. [17]) Srma, srebro. [18]) Kail biti čemu, pristati na što, sporazuman biti s čime. [19]) Puške nazvane po talijanskom gradu Breši (Brescia). [20]) Naizred, redom. [21]) Čelikli nadžak, nadžak od čelika, [22]) Haramzada, pogrdna rieč. [23]) Buljubaša, buljuk-baša, zapovjednik buljuka, t. j. čete. [24]) Hinla, prevara. [25]) Agaluk, posjed s kmetovima.

Zavjet hajduka Radojice

Više Knina kamenita stina,
A na stini kamena tamnica;
U njoj leži sužanj Radojica.
Tamni tužan devet godin' dana;
Junak više odolit ne može,
Pa mi klekne na gola koljena,
Suze roni, ovako govori:
»Majko moja, od Vrhpoljca Gospo![1])
Evo ima devet godin' dana,
Da ja tamnim u tamnici tamnoj;
Više junak tamnovat ne mogu,
Već te molim, mila majko moja!
Ja imadem do tri toke moje,
Dvjema ću ti krunu sakovati,
A treće ti na dar pokloniti.
Pusti mene iz tamnice tamne!« —
Junak jošter u riječi bio,
Kad se vrata škripćuć otvorila:
Pusti njega od Vrhpoljca Gospa.
Pa on ide bielu dvoru svome
Ter uzima dvoje toke svoje,
Pak otide k Sinju bijelome,
I Gospi je krunu sakovao,
Pak se vrati Gospi od Vrhpoljca;
Kleknuo je na gola koljena,
Svetoj Gospi htio[2]) besjedio:
»Gospo moja, mila majko moja!
Evo tebi biele krune tvoje,
I eto ti treća toka moja,

Kako sam ti junak obećao,
Kad sam junak u tamnici bio.
A sad tebi tvrdu vjeru dajem,
Da ja više hajdukovat ne ću;
Da ću čuvat biele dvore svoje,
I u dvoru staru majku moju,
A uz majku vjernu ljubu moju.«

Iz Knina

[1]) U Vrhpoljcu ima i danas čudotvorna slika Majke Božje, o kojoj se mnogo pripoviedalo za tursko-mletačkih ratova. [2]) Tiho.

Dva Morića

Ferman[1]) stiže iz Stambola,
Bujruntija[2]) iz Travnika,
Da se pišu jenjičari[3]),
Da fataju dva Morića,
Dva Morića, dva Pašića:
Morić Ibru, Morić Pašu.
Upisaše dvades't druga,
I med njima delibaša[4]),
Oni idu u Saraj'vo.
U Saraj'vo dolaziše,
Pod ćupriju[5]) sakriše se.
Kad evo ti dva Morića,
Dva Morića, dva Pašića,
Uz Hat-mejdan[6]) pošetali.
Al iztrča delibaša
I ufati dva Morića.
Ufatiše, zavezaše,
Kroz Sarače[7]) protjeraše,
Kroz Sarače i Kovače.
Glas dopade staroj majci.
Stara majka pitu kuha[8]),
U ruci joj oklagija[9]),
A u drugoj zlatan ibrik[10]).
Kad to čula stara majka,
Oklagiju prelomila,
Zlatan ibrik salupala,
Sve je kose razčupala.
Poletjela bosonoga,
Bosonoga, bez papuča,
Gologlava bez jašmaka[11]).
Sve Saraj'vo razplakala,
U Sarače dotrčala.
»Jazuk vama[12]), svi sarači,
Svi sarači i kovači!
Što pušćaste dva Morića?«
Kad to čuše svi sarači,
Svi sarači i kovači,
Sve dućane zatvoriše,
A ćepenke[13]) preklopiše,
Poletiše uz Kovače,
Dostigoše delibašu.
Molila se stara majka:
»Jazuk tebi, delibašo,
Pušćaj meni jednog sina,
Ili Ibru ili Pašu,
Na poklon[14]) ti svi Sarači,
Svi Sarači i Kovači,
Na Zagorju tanka kula,
Pokraj Bosne dva čifluka[15])!«
Progovara delibaša:
»Vrat' se kući, stara majko,
Vratit ću ti oba sina,
Oba sina bez dinara,
Kad izpalim do dva topa.«
Ode kući stara majka.
Dva Morića zavezaše,
U tamnicu ubaciše.
Kad je bilo po akšamu[16]),
Izvedoše dva Morića.
Kad su bili na Johovac[17]),
Molio se Morić Ibro:
»Bogom brate, delibašo,
Popušćaj mi biele ruke,
Da zapjevam jednu pjesmu
Jošte sada, pa nikada!«
Popušća mu biele ruke,
Al zapjeva Morić Ibro:
»Sarajevo, veliko si!
At-mejdanu, ravan ti si!
Baš-čaršijo[18]), mamur[19]) ti si!

Krčmarice, dobra ti si!
Dosta si nas nahranila,
Nahranila, napojila,
Od dušmana sačuvala!«
Progovara delibaša:
»Je l' ti žao tvoga brata?«
Govorio Morić Ibro:
»Jest mi žao moga brata,
Još žalije stare majke:
Osta jadna sirotica.
Dođe vreme, valja mreti.«
Dva Morića udaviše,
Pred kapiju[20]) izbaciše
I dva topa izpališe.
Dosjeti se stara majka,
Sve je kose razčupala,
Poletjela bosonoga,
Gologlava, bez jašmaka.
Pred kapiju dotrčala,
A dva sina ugledala,
Oba sina udavljena:
Na nogama bukagije[21]),
Na rukama lisičine,
A na vratu svilen gajtan[22]).
Zaplakala stara majka,
A kad vidje stara majka,
U njoj živo srdce puče.

Pjesma zabilježena u Derventi.

[1]) Ferman, pisana carska zapovied. [2]) Bujruntija, obično pisana zapovied vezira. [3]) Jenjičari ili janjičari, stalni vojnici, koji su bili unovačeni iz kršćanskih i muslimanskih porodica. [4]) Delibaša, zapovjednik delija, t. j. vojnika. [5]) Ćuprija, most. [6]) Hat-mejdan, dio Sarajeva s trkalištem. [7]) Sarači, remenari i sedlari; u ovoj pjesmi upotrebljavaju se nazivi sarači i kovači u dvostrukom značenju, jednom za zanimanje obrtničko (malim početnim slovom), a drugi put za dio grada (velikim početnim slovom). [8]) Pitu kuha znači: miesi tiesto za pitu (savijaču). [9]) Oklagija, valjak, sukač za sukanje tiesta. [10]) Ibrik, posuda od kovine za polievanje. [11]) Jašmak, ženska povezača oko glave. [12]) Jazuk znači šteta; jazuk vama je priekoran uzvik, kojim majka hoće kazati saračima, da je zlo za njih, što su mirno pustili, da delibaša uhiti njezine sinove. [13]) Ćepenak, vrata od dućana, koja se zatvaraju obično spuštanjem (preklapanjem). [14]) Narodna pjesma predpostavlja, da su Morići bili gospodari toga diela Sarajeva, koji se zvao Sarači i Kovači. [15]) Čifluk, čiftluk, čitluk, imanje s kmetskim selištima. [16]) Akšam, doba i molitva poslije zapada sunca. [17]) Johovac, u inačici te pjesme Jekovac, dio Sarajeva. [18]) Baš-čaršija, glavna čaršija, glavni dio Sarajeva s trgovinama. [19]) Mamur, mamuran, koji se nije još posve otrieznio od pića. [20]) Kapija, vrata. [21]) Bukagije, okovi. [22]) Gajtan, vrpca, uzica.

H. KRUNA HRVATSKIH GRADOVA

Najčastnije stranice hrvatske prošlosti zabilježila je poviest Dubrovačke republike. Korčulanin Viđali pjevao je o gradu Dubrovniku:

»Svuda ga jes puna slava, svud on slove,
Hrvatskieh ter kruna gradov se svih zove.«

Dubrovčani su izbjegavali svaki rat. Ali kada im je bila u opasnosti sloboda, koju su ljubili više od svega blaga na svietu, bili su spremni i na najveće žrtve. Njihovi su poslanici svojom mudrošću i odlučnošću postizavali, da su gotovo sve europske države bile prijateljice Dubrovnika.

Narodna je pjesma proslavila mudra i junačka djela dubrovačkih gospara, koji su se prema Carigradu i prema turskom sultanu držali onako, kako im je savjetovao njihov veliki pjesnik Mavro Vetranović, kada je pjevao:

»S Bogom se ti združi i mimo sve ino
I dvori i služi otmansko kolino!«

Dubrovčani su imali među carigradskim velikim vezirima liep broj prijatelja. Zaštićivali su ih osobito Ahmed- paša Hercegović i Mehmed-paša Sokolović.

Poklisar Maruškovič brani slobodu Dubrovnika

Kad vijeće viećahu liepa čestita gospoda,
Dubrovčani mladi,
Koga mi će učiniti u cara za poklisara,
Liepo vieće viećahu od jutra do prava podna,
Plemići junaci.
I u vieću učiniše Jakoba Maruškovića,
Jakoba su spravili u cara za poklisara
Mladi Dubrovčani.
Kad je došo Jakobe u cara čestitoga,
Liepo ti se bješe svietlu caru poklonio,
Plemić dobar junak;
I njemu se bijaše svietli care poklonio.
»Harač ti sam donio od bieloga Dubrovnika,
Čestitoga grada.«
Ali care oholi Jakobu odgovaraše:
»Ja ti ne ću harača od grada od Dubrovnika,
Vlasteline mladi,
Nego ključe ja hoću od grada Dubrovnika;
A čuo sam, Jakobe, druzi mi su povidjeli[1]),
Vlasteline mladi,
Da ste grada Dubrovnika drugiem gradim' ogradili,
Da ste posred grada liepu kulu sagradili,
Vlasteline mladi;
Ja sam čuo, Jakobe, druzi mi su kazovali,
Da imate, Jakobe, liepo polje Konav'osko.
To je polje Konav'osko vele čudno i široko;
Tuj će biti, Jakobe, konjim' mojim trkalište,
Vlasteline mladi;
Još sam čuo, Jakobe, druzi mi su kazovali:
Da imate, Jakobe, liepu župu Žrnovicu;
I u župi Žrnovici zadovoljne hladne vode.«
Sve Jakobe slušaše, ma ništa ne odgovaraše
Mudar vlasteline.
Neg' mi ide na temu svietlu caru odgovarat:
»Sve je, care, istina, za istinu što govoriš,
Moj dragi gospodaru,
Da smo grada Dubrovnika drugiem gradom ogradili
Ma ga smo ogradili za veliku za nevolju,
Moj care,
Za nevolju veliku od dužda od mletačkoga;
A što, care, govoriš od kule od Dubrovnika,
Ni to ti niesu lagali, što su tebi govorili;
A što, care, govoriš od polja Konav'oskoga,

Da je polje Konav'osko vele čudno i široko,
Ne bi bilo u njemu ni do podne konjem trave;
A što, care, govorili za župu za Žrnovicu,
Župa ti je Žrnovica sve krupno kamenita,
Konje ćeš polomiti, a junake pogubiti.
A što, care, govoriš za ključe od Dubrovnika,
Ključa tebi ne dasmo bez krvi i bez nevolje,
Neg' bismo se podvrgli pod drugoga gospodara,
Pod drugoga gospodara, svietla kralja španjulskoga.«
A kada je Jakoba car čestiti razumio,
Vlastelina mlada,
Tad mi ide gledati na veziere oko sebe,
Da delongo[2]) pogube Jakoba Maruškovića.
Ma imaše Jakobe svoga draga pobratima,
Svojega pobratima pašicu Sokolovića,
Golema junaka.
Na njega je pobratim desniem okom namignuo,
A on se je Jakobe od pogleda domislio,
Vlastelin mladi,
Ter mi se je uzvrgo na svojega konja dobra,
Ter na konju ubježe u lijepo Drenopolje.
A pak poče pašica svietlom caru govoriti:
»Je li se kadgod našlo pod nebom na crnoj zemlji,
Moj care oholi,
Da mi se poklisar dubrovački pogubio?
Glas ti će puknuti na sve bande[3]) na četiri,
Da si htio pogubiti vele vriedna poklisara.«
Ali care oholi pašici odgovaraše:
»Bre Sokoloviću,
A davori, davori, pašica Sokoloviću,
Čini, slugo pašica, sve, što mi je tebi drago,
Moja vjerna slugo!
Ma liepo te gospoda dubrovačka pomitiše[4]).«
Tad mi je uzeo trides' Turak' velicijeh,
Ter mi ih je poslao u bijelo Drenopolje:
»Povrati se, povrati, Jakobe Maruškoviću,
Vriedan vlasteline,
Ter se hodi pomiri svietliem carem i vezierom.«
Ali junak Jakobe Turcim' odgovaraše,
Mudar vlastelin:
»Da su meni ostale pred carom crne oči,
Ja se ne bih nikada svietlu caru povratio.«
Odtolek se dignuo ka lijepu Dubrovniku,
Zdravo dođe Jakobe na Ploče od Dubrovnika,
A veselje učiniše sva gospoda dubrovačka,

A manje se ne može svietlu caru učiniti,
Neg' se bješe smirio s svom gospodom dubrovačkom.

Stara dubrovačka bugarštica.

[1]) Povidjeli, kazali. [2]) Delongo, odmah. [3]) Banda, strana. [4]) Podmitiše

I. JUNACI 19. STOLJEĆA

Kao vjerna pratilica narodne sudbine uzimala je narodna pjesma građu i iz događaja 19. stoljeća.

Dok su drugi evropski narodi doživljavali svoj preporod, nije ni hrvatski narod htio da zaostane za njima. Ali budući da ga je zla sreća podielila na različite države i pokrajine, nije mu bilo moguće sakupiti svu snagu u jedan veliki podhvat.

Bosanski muslimani, koji su se bili oslonili na Carigrad, htjeli su izvojštiti Bosni i Hercegovini što samostalniji položaj u turskom carstvu. Carigrad im nije dopustio toga, nego im je slao velike vezire, koji su natopili bosanske gradove i sela krvlju najodličnijih domaćih sinova.

Bosna je uspješno suzbijala pokušaje srbskoga knjaza, da proširi svoju vlast preko Drine, i osujećivala namjere crnogorskoga vladike, da pomakne granice svojoj državi do Neretve. Kao za nagradu poslao je Carigrad g. 1821. Bosancima Dželaludin-pašu, koji je pobio mnoge muslimanske prvake.

Još crnji dani nastadoše za Bosnu, kad je u nju g. 1826. došao Abdurahman-paša. Narodna je pjesma s grozom opisala, kako je on najprije navalio na Zvornik, a zatim je u Sarajevo domamio sedam poglavica i pogubio Pinju barjaktara, dva brata Tahmiščije, staroga Bakariju i njegova sina i još dvojicu uglednih muslimana. Ni to mu nije bilo dosta, nego je smaknuo mnoge druge Sarajlije i »trista Mostarana« i najposlije »trista Travničana«. Među Travničanima nalazio se i Ibiš-aga Hadžiselimović, kojega je Abdurahman-paša bio pomilovao, a njegova je brata Daut-agu bio osudio na smrt. Nato je Ibiš-aga došao pred pašu i zamolio ga, neka njega pogubi, a Daut-agu pusti na slobodu, jer on ne može uzdržavati svoju i bratovu obitelj, a Daut-aga može. Abdurahman-paša uslišao mu je molbu i pogubio Ibiš-agu. Pišući o tom primjeru bratske ljubavi veli hrvatski muslimanski povjestničar Bašagić: »Taj okrutni Turčin nije imao srdca kao sirakužki tiranin, koji je u sličnom slučaju pomilovao obojicu (to je Schiller u poznatoj pjesmi Bürgschaft liepo prikazao).«

Bosna se spremila na odpor. G. 1831. podigao se protiv Carigrada Zmaj od Bosne, mladi Husein-kapetan Gradaščević, koji je pobiedio carigradske pristaše na Kosovu, ali je onda u blizini Sarajeva radi nesloge domaćih ljudi bio potučen. Pobjegao je u Hrvatsku, a odatle je pošao u Carigrad sultan ga je poslao u progonstvo, gdje je u cvietu mladosti umro.

Posljednji udarac bosanskim muslimanima zadao je Omer-paša Latas, o kojemu piše Bašagić: »Sve turske paše od fetha (osvojenja Bosne 1463.) niesu joj (Bosni) zla nanieli koliko taj poturčenjak za nekoliko mjeseci. Na lukav način sve malo pomalo zavodeći narod i velikaše pritisnuo je Bosnu kao mora i lišio je ponosa, koji je kroz vjekove sačuvala. Njegovu su se dolazku kršćani silno obradovali i pomagali ga zborom i tvorom, da uništi muslimane, ali kad je muslimane oglobio, orobio i pobio, oborio se na kršćane.« Njegova je žrtva bio i glavni vođa bosanskih katolika fra Frano Jukić, kojega je Omer-paša u proljeće 1852. odvukao u zatočenje u Carigrad.

Nešto bolja sudbina pratila je Hrvate u tako zvanoj banskoj Hrvatskoj. Ali ni tomu dielu hrvatskoga naroda nisu tuđinci dopuštali, da se uzdigne do podpune samostalnosti. Niti je mogla Bosna sačuvati svoj ponos u osmanlijskoj državi, niti je Trojedna Kraljevina (Hrvatska, Slavonija i Dalmacija) mogla postati sestrom u zajednici država u habsburžkoj carevini.

Ali-paša Rizvanbegović Stočević, Aliaga Dadić i Alaga Voljavica imali su u svojoj vojsci crven-bieli-plavi barjak. Takvim barjakom služili su se i begovi Kulenovići. Taj je barjak okupio i Hrvate oko Jelačića.

Ali ta svetinja bila je zazorna i Carigradu i Budimpešti. Poslije najvećih napora raztrgan je bio hrvatski barjak tako, da je crvena i biela boja opet bila određena Hrvatskoj, a biela i plava Slavoniji.

Tada su se pojavili dalekovidni ljudi, u prvom redu dr. Antun Starčević i dr. Eugen Kvaternik. Ti su ljudi uvidjeli, da pociepano Hrvatstvo ne može doći do svoje samostalnosti. Zaludu nadčovječna hrabrost i banova i bosanskih vezira, i krajišnika i graničara, ako se ne ujedini ono, što pripada zajedno. Stradanja različitih dielova hrvatskoga naroda donesoše svima izkustvo, na kojem se imala graditi sretnija budućnost. Katolik dr. Ante Starčević proglasio je bosanske muslimane najčistijom hrvatskom krvi, a među bosanskim muslimanima nađoše se veliki muževi, koji su se udružili s njim u velikom stvaralačkom radu oko udaranja prvih temelja novoj, ujedinjenoj i pomirenoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Dželaludin-paša izsieče bosanske kapetane

Što se ono Travnik zamaglio?
Ili gori il' ga kuga mori?
Niti gori nit' ga kuga mori;
Djevojče ga okom zapalilo,
Crnim okom kroz srčali[1]) pendžer.
Izgoriše dva nova dućana
I dva hana[2]) age Pelivana
I mešćema[3]), gdi kadija sudi
Kukajući, gorko proklinjući:
»Bog ubio sarajske prednjake!
Do dva brata, do dva Džinđafića,
I onoga mladog muselima[4]),
I brata mu agu sarajskoga,
Iz Travnika Rosić Mahmut-agu,
I Fundulu Inglez-efendiju
I onoga Aliju glavara,
Jerbo oni opanjkaše[5]) Turke,
Da predaju zemlju u kaure,
Opanjkaše Dželaludin-paši.
Paša piše sitne buruntije[6]),
Pak sazivlje mlade kapetane,
Saziva ih baš Travniku gradu.
Kad je bilo treći dan Barjama,
Divan[7]) čini Dželaludin-paša.
Sve mu lale na divanu stale,
Sva gospoda od Bosne ponosne:
Od Saraj'va age barjaktari,
Sve uleme[8]) i svi kapetani.
Kad je paša divan učinio,
Sve ih redom u hodaju[9]) zove,
Sve po redu zove kapetane:
Najpred zove Kulin kapetana,
Pak mu vadi knjige od Krajine:
»Čije l' knjige, čiji li su muhri?[10])
Ja murtati[11]), mladi kapetani!
Vi dajete zemlju u kaure,
Bez careva bijela fermana,
I bez moje sitne burjuntije!«
Odgovara Kulin kapetane:
»Na milosti, mili gospodaru!
Ja sam muhre u potrebi dao,
Zemlje nisam dao u kaure.«
Blizu sjedi mlađan Osman-paša.
Progovara Dželaludin-paša,
Svoj gospodi i svim ridžalima:[12])
»Što li treba ovim murtatima?«
Progovara mlađan Osman-paša:
»Što tko traži, sve od sebe nađe!«
Onda paša viknu na kavaze[13]):
»Zovite mi moga sad dželata[14]),
Nek izsieče sve murtate ove!«
Do njeg sjedi Emin-efendija,
Sve veziru tiho progovara:
»Nemoj, paša, čestit gospodare,
Neg' ih šalji travanjskoj[15]) tavnici.«
Na to se je paša smilovao,
I posla ih gradu u tamnicu,
Predaje ih travanjskom dizdaru

I zatvara od tamnice vrata.
Ne prođoše ni tri biela dana,
Paša piše sitnu burjuntiju.
Kad je bila ićindija[16]) mraku,
On je daje svojemu dželatu,
Da je nosi travanjskom dizdaru[17]),
Da podavi mlade kapetane;
Š njime šalje dva svoja kavaza.
Kad su došli gradu travanjskome,
Oni zovu travanjskog dizdara,
Da otvara od tamnice vrata.
Kad je aga razumio rieči,
Oborio suze niz obraze,
Pa im daje ključe od tamnice.
Tad je dželat vrata otvorio,
Pa on zove Kulin kapetana:
»Hodi beže, tebe vakat[18]) dođe!«
Kad je bilo noći po akšamu,
Zapucaše carevi topovi,
U Travniku na bielome gradu:
Udaviše Kulin kapetana,
I Bajbuta, amidžu[19]) njegova,
I Petrovca, bega alaj-bega,
A i Krupu, harna[20]) kapetana,
I Derventu, jedinog u majke,
I Maglaja, žalostna mu majka!
Pak zakuka sinja kukavica,
Usrid zime, kad joj nije vrime,
U Stambulu pred carevim dvorom.
Ta ne bila sinja kukavica,
Već to bila Derventina majka.
Pitao je carev haznadare[21]):
»Što je tebi, crna kukavico?«
»Ne pitaj me, carev haznadare!
Ja imadoh sina jedinoga
U Derventi u Bosni ponosnoj:
Udavi ga Dželaludin-paša,
Udavi ga u Travniku šehru,
Prevari ga, ah da ga ne bilo!
On ucvili mnogo sirotica,
I ostavi mnogo udovica.«

Narodna pjesma iz srednje Hrvatske (Bosne)

---

1) Srčali, od srče, od stakla. 2) Han, gostionica s prenoćištem. 3) Mešćema, sudnica. 4) Muselim, predstojnik. 5) Opanjkati, oklevetati. 6) Burjuntija, buruntija, vezirska zapovied. 7) Divan, vieće. 8) Lala, odgojitelj, učitelj, službenik. 8) Ulema, učenjak. 9) Hodaja, soba. 10) Muhr, muhur, pečat. 11) Murtatin, murtat, izdajica, odmetnik. 12) Ridžal, državnik, dostojanstvenik. 13) Kavaz, stražar. 14) Dželat, krvnik. 15) Travanjski, travnički. 16) Ićindija, molitva između podneva i večera. 17) Dizdar, zapovjednik tvrđave. 18) Vakat, vrieme. 19) Amidža, stric. 20) Haran, ovdje hrabar. 21) Haznadar, blagajnik. — Za početak ove pjesme upotrebljena je samostalna lirska pjesma.

Buna Husein-kapetana od Gradačca

Podiglo se jato golubovo,
Iz široka polja Sarajskoga.
To ne bilo jato golubovo,
Već to bile mlade Sarajlije.
Pred njima je Uso kapetane,
Pored njega Tuzla kapetane[1]),
I odoše ka Ipeku ravnu.
Kad su došli ka Novu Pazaru,
Pazarkinje pjesmu izpjevale:
»Useine, svetčevo koljeno,
A ti Tuzla, care od Stambula!«
I dojdoše ka Ipeku ravnu,
Vas su Ipek listom porobili,
Porobili, pa ga zapalili.
Ljuto kunu ipekske djevojke,
Ljuto kunu ipekskog vezira:
»Bog ubio ipekskog vezira,
Gdi nam pušća jednog dušmanina,
Dušmanina Usu kapetana.«
I uteče ipekski vezire,
I uteče žalostna mu majka.
Ja da vidiš Usu kapetana,
Što on radi po Ipeku ravnu:
Tjera momke, ostaše djevojke,

I ostaše ostarile majke,
Kukajući kano kukavice,
Prevrćući kano lastavice. —
Ja da vidiš ipekskog vezira.
On ti iđe caru čestitome,
Čini tužbu caru u Stambolu.
Car mu daje vojsku nebrojenu,
A pred vojskom pašu Mahmut-pašu,
Kad je došo ka Novu Pazaru,
Govori mu Uso kapetane:
»Čuješ li me, paša Mahmut-paša,
Turčin jesi, vjere ne imadeš,
Nit' imadeš dina[2]) ni amana[3])
Niti postiš turskog ramazana,
Jer ti imaš doboš[4]) ko u kralja,
Vojska tvoja za Boga ne znade,
Ostavila svetca Muhameda,
A obukla đaursko odielo.«
Na to se je paša razljutio,
I on iđe šehru Sarajevu.
Na Pale je paša dohodio,
Na dobro ga Uso[5]) dočekao:
Iz pušaka mekijeh krušaka.
U zô čas ga tako dočekao.
Kad je treća noćca nastanula:
Pobježe nam Uso kapetane,
I ostale mlade Sarajlije,
Sarajlije ponosite glave.
Poglavari šehra Sarajeva,
A prednjaci Use kapetana,
Pobjegoše niz Posavlje ravno
Pravo, zdravo u zemlju Njemačku.
Dao Usa plete i dukate,
Da kaure na ruci imade.
Sve to njemu uzalud bijaše;
Dobavi ga care od Stambula,
Pa ga pita silni Mahmut-care:
»Što ti činiš, Uso kapetane?
Zar ti mećeš paše i vezire,
A u onoj Bosni ponositoj?
Kakve imaš careve fermane?
Znaš li bolan, Uso kapetane!
Da imadeš krila sokolova,
Da s' odletjo preko Crnog mora,
Da bi tebe opet dobavio.
Čuješ li me, Uso kapetane?«
Uso mu se krivo kunijaše:
»Aman care, mili gospodare!
Nit' sam met'o paša ni vezira,
Niti mula niti muselima,
Nit' ikakvih drugih poglavara;
Već i mene sila nagonila,
Nagonilo šeher Sarajevo,
Nagonile baše sarajevske.«
Na to mu se care razsrdio,
Baca Usu u zindan-tamnicu,
Drža njega punu godinicu,
Uzima mu blago nebrojeno,
Na mukam' ga care pogubio.

Narodna pjesma iz srednje Hrvatske (Bosne)

---

1) Tuzla kapetan, Mahmud-beg, koji se iznevjerio Husein-kapetanu (Zmaju od Bosne), i zato bio imenovan pašom. Ali kada je g. 1850. podigao bunu, uhvatio ga je Omer-paša. 2) Din, vjera. 3) Aman, zadana rieč, 4) Doboš, bubanj. 5) Husein-kapetan Gradaščević izvojštio je na Kosovu polju pobjedu, ali ostavljen od svojih drugova, koji su mu kao mladu čovjeku zavidjeli na časti, bio je na Palama razbijen te je pobjegao u Hrvatsku. Nije istina, da je dao mito. Zacielo je bilo pjevača, koji su slavili Husein-kapetana, kao što se vidi i iz početka ove pjesme, gdje se govori o pjesmi Pazarkinja. Ali poslije njegova poraza morali su ti pjevači zamuknuti, a sačuvale su se ovakve pjesme, u kojima se veliki Husein-kapetanov podhvat nepravedno grdio.

Mahmut-paša i Sarajlije

Viknu vila sa vrh Trebevića.
Dovikuje mlade Sarajlije:
»Sarajlije, što ste nevesele?
Al' je vaša hazna[1]) poharana,

Ali vas je zabolila glava?
Ali vas je vatra opržila?
Ali vas je vojska porobila?
Ali vas je voda oplavila?«
Govorile mlade Sarajlije:
»Ja bora ti, prebijela vilo!
Nit' je naša hazna poharana,
Niti nas je zabolila glava,
Niti nas je vatra opržila,
Niti nas je vojska porobila,
A ni plaha voda oplavila,
Već su nama tri žalosti naše:
Mahmut-paša u Saraj'vo dođe,
I dovede tri buljuka[2]) vojske,
Jedno buljuk Arnauta ljuta,
Drugi buljuk Toske[3]) neoprane,
Treći buljuk careva nizama[4]),
Stog smo age vrlo nevesele.«

Narodna pjesma iz srednje Hrvatske (Bosne)

[1]) Hazna, blagajnica. [2]) Buljuk, odio vojske. [3]) Toske su južni Arbanasi, muslimani i pravoslavni. [4]) Nizam, red, pravilo, redovita vojska. — Mahmut-paša je došao u Sarajevo poslije bune Zmaja od Bosne Husein-kapetana Gradaščevića i pobio mnoge muslimanske prvake.

Pjesme o Jelačiću banu

S oduševljenjem dočekao je kršćanski dio Hrvatske g. 1848. imenovanje Josipa Jelačića hrvatskim banom. Najveće njegovo djelo odmah u početku banovanja bilo je to, da je ukinuo kmetstvo. Kad je prolazio hrvatskim krajevima, svuda su ga oduševljeno dočekali. Narodni pjevači i školovani pjesnici pjevali su mu pjesme. Narodni zastupnici govorili su mu:

»Ti, o bane, jesi jedina nada naša! Ti si onaj, koga s udivljenjem gleda ciela Evropa. Ti si jakost naša!«

Oduševljenje je prodrlo i u Bosnu. Okolo Bihaća pjevali su seljaci:

Za dva za tri dana — eto nama bana!

A iz Hercegovine sačuvala se narodna pjesma, koja se počinje stihovima:

Pivala su dica Ercegovci,
Turska dica skupa i kršćanska:
Eto bana do nedilje dana,
Jelačića, silnoga junaka![1])

Neki su prietili bosanskim muslimanima, da će ih Jelačić odvesti u sužanjstvo i oteti njihove svetinje, ali ista narodna pjesma kazuje, kako muslimanske žene govore:

Nije bane srdca nemiloga,
Neg' je junak srdca gospodskoga.
Kada bane preko šêra trgnu,
Izać ćemo na prozore kule,
Odtle ćemo njega pozdraviti,
Kite cvića na njeg prosipati,
Sumbul, bosilj, i zlatnu kadifu
I uz cviće košulje svilene.[2])

Vođa revolucionarne Madžarske Košut rekao je, da Hrvatske ne može naći na zemljovidu. Kada su se Hrvati pozivali na svoja poviestna prava, dobacio im je:

»Pravo Hrvatske izvodite vi iz neke vaše stare dalmatinske listine. Čujte me, prava Hrvatske nema!«

Košutovi su državnici prietili, da će odpor Hrvatske skršiti oružjem. To je zapamtila i narodna pjesma u stihovima:

Na hiljadu i osam stotina
Četrdeset i osam godina
Zapjevala hrvatska Krajina,
Dalmacija, Lika i Krbava,
Senj bijeli, stara domovina:
»Mi dobismo mila gospodara
Po imenu Jelačića bana,
Koji nam je i otac i majka,
Pjevat ćemo do sudnjega danka!«
Knjigu piše Palatine bane
Pa je šalje banu Jelačiću:
»Predaj mi se, Jelačiću bane!
Ako mi se ti predati ne ćeš,
Tvoju hoću ja odsjeći glavu.
Al' te ne ću prije pogubiti,
Dok ne kažeš puta u Krajinu,
Uzet ću te za bijelu ruku,
Provest ću te kroz svu tvoju vojsku,
Gola ću te po vojsci voditi
Pa ću t' onda tekar pogubiti.«
Odpisuje Jelačiću bane:
»Ne budali, Palatine bane!
Ne bojim se tebe ni Madžara,
Dok j' Hrvatu na ramenu glava.
Vrstnija je mog Hrvata ruka
Neg' si i ti i sva tvoja vojska.
Madžari su na konjih husari,
Zebu njima noge do koljena,
Hrvati su na polju vojaci,
Ne boje se tebe ni Madžara;
Svi su moji sivi sokolovi,
Kom god gradu jesu dopirali,
Svakog grada jesu otvarali,
I Budim će, vjera ti je moja!«
Opet piše Palatine bane,
Knjigu šalje Jelačiću banu:
»Pobratime, Jelačiću bane,
Nadaj mi se za dva za tri dana,
Skupa ćemo za stolom sjediti,
Kavu piti ter se pomiriti.«[3])

Najposlije sakupio je Jelačić vojsku od 45.000 momaka, s kojima je 11. rujna 1848. prešao Dravu. Odmah je pripojio Međumurje Hrvatskoj i pošao dalje prema Budimu i Pešti.

Narodna pjesma pjeva o tom ovako:

Bane diže staro i nejako
U škrljaku, u crnoj haljini,
Sve ustalo, ništa ne ostalo.
Kad su s banom k Varaždinu bili,
Veselo su Dravu prebrodili,
U Čakovcu noćcu prenoćili.
Kad su bili u Kanižu Malu,
Digoše se po gradu bandere:
»Bože živi bana poglavara
I veselu hrvatsku Krajinu!
Ne ćemo se s banom više biti,
Neg' se s dobra mi banu predati!«
Misli bane, da mu viru kažu,
Onda zove braću graničare:
»Graničari, vriedna braćo moja,
Ne robite crkve ni oltare,
Ne palite sela ni gradova,
Bog će dati, sve će naše biti!«[4])

Iza prvih pobjeda kod Pakozda i Velenca stigla je Jelačiću poruka, da ne ide dalje prema Budimu i Pešti, nego da krene prema Beču, koji se bio pobunio.

Jelačić je pobiedio madžarsku vojsku kod Švehata, a onda je 1. studenoga ušao slavodobitno u Beč.

U ratu, koji se nastavio svom žestinom, pobiedila je Jelačićeva vojska kod Đura, Mora, Tapio Bičke, Kača, Novog Sada, Starog Bečeja i Heđeša.

Bitku kod Mora, u kojoj je Jelačić 30. prosinca izvojštio pobjedu nad generalom Percelom, opisala je narodna pjesma ovako:

Koliko je Muar polje ravno,
Svega su ga pritisnule vojske
(Konj do konja, junak do junaka);
Borile se za tri biela danka.
Kada treći osvanuo danak,
Ali banu dobra sreća bila,
Banova je predobila strana.
Ćera bane po Muaru vojsku
Kako vuče po planini ovce.[5])

Narod je zapamtio, da se vojna 1848. i 1849. svršila porazom Madžara. Ali i u hrvatske je redove ušlo nezadovoljstvo. Narodne se nade nisu izpunile. Umor je zavladao u zemlji. Najposlije svi su pozivali Jelačića, neka ne razsipa narodnu snagu.

Još govore mladi krajišnici:
»Savij, bane, oko sebe grane,
Da ne vehnu po polju ružice.
Da ne stare kod majke djevojke.«
Veli njima Jelačiću bane:
»Krajišnici, moja braćo draga,
Mi ćemo se kućam' povraćati,
S ljubovcam' se našim cjelivati
I sestrice kolu izvoditi,
Brat se s bratom vina ponapiti,
Onda ćemo pjesme izvoditi!«[6])

[1]) Vienac, 1878. [2]) Ista pjesma. [3]) Narodna pjesmarica Matice Dalmatinske. [4]) Kuhač II, str. 352. [5]) Biser, časopis za g. 1863. [6]) Narodna pjesmarica Matice Dalmatinske.

II.
LIRSKE PJESME

Čovjek pred Bogom i pred svojom savješću

Glavni zakon ćudorednog i vjerskog života, kako ga prikazuje hrvatska narodna pjesma, jest ljubav prema Bogu i prema bližnjemu. Taj je zakon duboko usađen u ljudskoj duši. Dobro valja činiti, a zlo izbjegavati bez obzira na vremenitu korist. Može čovjek u ovom životu i stradati radi čestita života ili imati neku korist od grieha i zločina, ali pred nama stoji vječnost, u kojoj se imadu nagraditi sva dobra djela i kazniti svi neokajani griesi i zločini. I kršćani i muslimani vjeruju u bezsmrtnost duše, raj (dženet) i pakao (džehenem). I jedni i drugi znadu, da je Bog naš vrhovni zakonodavac i da ljudska savjest imade biti pravilo svih naših slobodnih čina. Iz proživljavanja toga uvjerenja niknule su brojne lirske pjesme, u kojima su molitve, pokajanje, pokora, dobra i zla savjest i predočbe o prekogrobnom životu poprimile umjetnički oblik.

Molimo se višnjem Bogu

Molimo se višnjem Bogu,
Vojno le, dodo le!
Da popune vihar vitar,
Vojno le, dodo le!
Da udari tiha kiša,
Vojno le, dodo le!
Da porosi naša polja,
Vojno le, dodo le!
I travicu litinicu,
Vojno le, dodo le!
Da nam marva paše ima,
Vojno le, dodo le!

*

Molimo se višnjem Bogu,
Lale mile, dodo le!
Da podrane višti lovci,
Lale mile, dodo le!
Da pobiju divju zvirad,
Lale mile, dodo le!
Da slobodno marva pase,
Lale mile, dodo le!

Pjesma iz sjeverne Hrvatske (Slavonije)

U ovoj pjesmi dolaze uzklici: vojno le, dodo le i lale mile. Vojno znači muž, suprug; lale znači tulipan, ali ovdje je to možda običan uzklik bez značenja; mile bit će također rieč, kod koje se ovdje ne misli na njezino obično značenje. O rieči dodo napisao je hrvatski povjestničar Vjekoslav Klaić, da je to daždbog, koji se poljski zove dadzibog, češki dadiboh. Može biti doista, da taj naziv potječe iz pradavnih poganskih vremena, ali narod ne misli u ovoj pjesmi više na to, nego shvaća božanstvo jednobožački (monoteistički). Pjesma je povezana s dodolskim običajem. U proljeće naime, kada je suša, jedna se djevojka u selu obloži travom, cviećem i zelenim grančicama. Ta djevojka, koja se zove dodola, pleše pred kućama, a prate je u običnom ruhu njezine drugarice, koje pjevaju. Domaćice polievaju dodolu vodom. U nekim hrvatskim krajevima obilaze selom za vrieme suše zelenilom i cviećem okićeni momci, koji se zovu prporuše.

Kada umreš

O čovječe, jadan ti si!
Kad ti dođe smrt na vrata
Pa te stisne oko vrata,
Niti goniš blaga svoga,
Niti zoveš draga svoga.
Doć će tebi otac, majka
I svi tvoji prijatelji,
Do groba te odpratiti,
Tude će te ostaviti.
Nitko s tobom ostat ne će,
Nego ona tvoja djela,
Koja budeš udjelovo.

Iz Paoče kod Mostara

Petrovske striele

Na Petrovo, Božji dan,
Svakom stvoru radostan,
Vedro nebo svanulo,
Jarko sunce granulo.
Vedro nebo zagrmilo,
Do tri strile s neba pale.
Prva pala Božja strila
I težaka udarila:
U pol polja baš orući
Tuđu brazdu odoruje,
Svoju zemlju proširuje.
Zato ga je Božja strila
Baš s nebesa udarila.
Druga pade Božja strila
I čobana udarila:
U pol gore kod ovaca,
Misli, nitko da ne vidi,
Tuđe stado prisvojiva.
Zato ga je Božja strila
Baš s nebesa udarila.
Treća pade Božja strila
I mlinara udarila:
U pol sela u svom mlinu
Meljuć žito sirotinji
Tvrdog srdca mlinar bio
Velik ušur[1]) uzimao.
Zato ga je Božja strila
Baš s nebesa udarila.

Iz Doljanovaca kraj Požege

[1]) Ušur, ujam.

Vrlina djevojačka

U Milice duge trepavice,
Trepavice i bijelo lice.
Ja je gledam tri godine dana,
Nisam mogo oči ugledati.
Skupio sam kolo divojaka.
Bilo vedro, pa se naoblači,
Sve divojke k nebu pogledale,
Ne gledala Milica djevojka.
Njezine joj druge govorile:
»Aj Milice, naša drugarice!
Il' si luda, il' odviše mudra,
Da ne gledaš s nami u oblake?«
Ona im je govorila mlada:
»Nisam vila, da svijam oblake,
Neg' divojka, da gledam preda se.«

Iz Jablanca pod Velebitom

Tri ptičice

Izletile tri drobne ptičice,
Prva nosi crljenoga vinca,
Nosi, Bože, va to naše trsje,
Da bi trsje rodno urodilo:
Vsaki trsak po vidricu[1]) vina,
Grebenica[2]) po tri po četiri.
Druga nosi bilicu pšenicu,
Nosi, Bože, tovar v naše polje,
Da b' nam polje dobro urodilo:
Vsaki snopak po kablić[3] pšenice,
A križićak[4]) po tri po četiri.
Treća nosi zdravlje i veselje,
Nosi, Bože, tovar v naše selo,
Da bi stari vsi mladi postali,
A mladi se nikdar ne starali.

Hrvatska jačka iz Gradišća

[1]) Vidrica, vedrica, drven sud za grabljenje vode iz bunara. [2]) Grebenica, položnica, zakopana loza, iz koje izbijaju čokoti. [3]) Kablić, čabar. [4]) Križićak, križ, t j. hrpa snopova u krst složenih.

Prepiranje neba sa zemljom

Mili Bože, čuda velikoga!
Zemlja se je s nebom zavadila.
Crna zemlja nebo dozivala:
»Vedro nebo, da na sud idemo!
Mene tareš, vedro nebo moje,
Mene tareš zloćom[1]) svakojakom:
Od Miolja[2]) do Jurjeva danka
Burom, zimom, privelikim ledom;
Od Jurjeva do Miolja danka
Tučom, gladom, sušom privelikom.
Uzimlješ mi od voća rožice[3]),
Uzimlješ mi od gorice lišće,
Uzimlješ mi s pupoljem litine[4]),
Odnosiš mi narodu življenje;
Ostaje mi polje neveselo,
Ostaje mi gora nezelena,
A po polju narod neveseo.
Truješ mene vitrom otrovanim,
Moriš mene smrću nepripravnom,
Uzimlješ mi narod u mladosti:
Lipe momke i lipe divojke.
Što se tebi narod zamirija[5])?«
Vedro nebo zemlji odgovara:
»Aj, prokleta crna zemljo moja,
Ostavi se neba visokoga!
Kako mi se zamirila nisi?
Na tebi je zloća[6]) privelika,
Na tebi su kriva svidočanstva,
Pa ne sluša mlađi starijega,
Ne poštuje otca ni matere,
I ne sluša Boga jedinoga,
Nit' kum kuma u goste zazivlje,
Nit' brat sestre sestricom nazivlje,
A brat brata na mejdan pozivlje.
Na tebi je Božje uvriđenje,
A još veće Božje sagrišenje[7]).
Zato tebe tarem, zemljc crna,
I narode, što po tebi ode!«

Iz Starigrada u Hrvatskom Primorju

[1]) Zloća ovdje znači zlo, koje se neugodno osjeća, a ne ćudoredno zlo. [2]) Miolje, Miholje, blagdan sv. Mihovila. [3]) Rožice, cvieće. [4]) Litina, ljetina, ljetni prirod. [5]) Zamirija, zamjerio. [6]) Zloća u ćudorednom smislu. [7]) Božje uvriđenje i sagrišenje, vrieđanje Boga i griesi proti Bogu.

Kako je u raju i u paklu

Šetali su tri Božji anjelci
Okol dvora smiljene[1]) Marije.
»Smilujte se, smiljena Marijo,
Podajte nam ti ključi od raja,
Gremo gledat, kako je va raju.«
Mili Bože, al' je v raju lipo!
Nasred raja tri mlade divojke:
Jedna češe žute lasi svoje,
Druga pere bila lišca svoja,
Tretja šije bilo ruho svoje.
Ka češala žute lasi svoje,
Ta j' sirote lipo očešala,
S tim je mlada raja zaslužila;
Ka je prala bila lišca svoja,
Ta j' sirote lipo umivala,
S tim je mlada raja zaslužila;
Ka je šila bilo ruho svoje,
Ta j' sirote lipo odevala,
S tim je mlada raja zaslužila.
Šetali su tri Božji anjelci
Mimo dvora smiljene Marije.
»Smilujte se, smiljena Marijo,
Podajte nam ti ključi od pakla,
Gremo vidit, kako je va paklu.«
Mili Bože, al' je v paklu grdo!
V paklu gore tri mladi junaci:
Jednom gore noge do kolena,
Drugom gore ruke do ramena,
Tretom gori telo do očiju.
Kemu gore noge do kolena,
On je silom tuje blago zimal[2]);
Kemu gore ruke do ramena,
On je tukal starca otca svoga;
Kemu gori telo do očiju,
Prevaril je veru divojačku.

Čakavska pjesma

[1]) Smiljen, milosrdan. [2]) Zimati, uzimati, oduzimati.

Majka kudilica u džehenemu

Pošetala džozdželi[1] hurija[2]),
Pošetala šetom u dženetu[3]),
Po dženetu i po džehenemu[4]),
Pa otvara od dženeta vrata,
Skraj' do nakraj dženet pregledala,
Ne bi l' negdje ugledala majku,
Al' joj majke u dženetu nema.
Jadna, tužna pred džehenem sađe
Pa otvara džehenemska vrata,
Skraj' do nakraj sve je pregledala,
Al' joj majka na dnu džehenema.
Progovara džozdželi hurija:
»Alaha ti, moja mila majko,
Reci meni, što si u dženemu,
U dženemu, na dnu džehenema?
Jesi l' majko, pet vakat' klanjala,
Pet vakata Božijeg namaza[5]),
Jes' postila šehri-ramazana[6])?«
Majka njoj u suzam' odgovara:
»Jesam, kćeri, lijepog mi dina[7]),
Klanjala sam Božijeg namaza,
Postila sam šehri-ramazana,
Al' sam jadna skudila djevojku,
Skudila je momku mušteriji[8]).«

Muslimanska iz srednje Hrvatske (Bosne)

[1]) Džozdželi, liepa lica. [2]) Hurija, rajska djevica. [3]) Dženet, raj. [4]) Džehenem, pakao. [5]) Pet vakata Božjeg namaza to je pet dnevnih molitava: sabah (zora), podne, ićindija, akšam i jacija. [6]) Šehri-ramazan, čast post, koji traje čitav mjesec ramazan. [7]) Din, vjera. [8]) Mušterija ovdje prosac.

Rad i zanimanja ljudi

Pjesma je uviek pratila nesamo svečane zgode kod Hrvata nego i svaki rad.

Iztraživač hrvatskoga narodnoga pjesničtva Ljudevit Kuba putovao je jednoć dalmatinskom Hrvatskom. Doživio je pritom i ovu zgodu. »Sastao sam se«, veli on, »s gorštakinjom, a nosila je na glavi težko, vrlo težko breme i išla uz brdo. Dok sam ja silazeći prazan jedva imao snage i vremena da pozdravim, ona je pjevala. »Lakše nosi«, reče mi sluga. Dalmatinke uobće najteže poslove zaslađuju pjevanjem. Radnicima sam u polju, od kojih sam zapisivao pjesme, rekao, neka malo prestanu raditi, kad jevaju, »jer vas to«, velim, »umara«. Nasmijaše mi se, a gospodar mi reče: »Upravo obratno; ljepše im se radi. Hoću li, da više urade, nutkam ih, da pjevaju.« A pjevačice dodadoše: »Pjevanje nas nesamo jači nego nam tjera glad, žeđu, umor, snenost«[1]).

Ovakve se pojave vide nesamo u dalmatinskoj Hrvatskoj nego i u ostalim hrvatskim pokrajinama.

Hrvatska narodna pjesma nesamo da je pratila rad, nego ga je i pretvarala u pjesničko doživljavanje. Pretvara ga još i danas.

Zanimanja ljudi opjevana su slikovito s pobjedničkim naglašivanjem čovječje snage i plemenitosti.

Na dnu svih tih pjesama nalazi se ćudoredna zasada, da je rad temelj svakoga prava i napredka, i da je svako čestito zanimanje i zvanje liepo i vriedno štovanja. Nečastno je jedino ljenčarenje, kvarenje drugoga i oduzimanje tuđe muke.

[1]) Ljudevit Kuba, Narodna glazbena umjetnost u Dalmaciji u Zborniku za nar. život i običaje, IV., str. 277.

Gusle moje, moja davorijo!

Gusle moje, moja davorijo!
Težko meni, a i vama sa mnom;
Težko onom, tko se na vas hrani,
Na vas hrani, i oda zla brani!
Jer kad ručam, za užinu ne znam;
Gdje užinam, večerati nemam,
A kamo mi harač i vergija[1])?
Kamo djeci hrana i odielo?
Kad zujite, svakomu ste drage,
Kad pjevate, i mnogim ste karne[2]);
Ne možemo svakom ugoditi.
Njetko hoće krvi i mejdana,
Njetko traži pljačke i šićara[3]).
Oj gudalo, moja desna ruko.
A vi dlake, moje banovanje!

Iz srednje Hrvatske (Bosne)

[1]) Vergija, porez. [2]) Karan, kojega kore. [3]) Šićar, plien. — Narodni guslar kao predstavnik duševnoga stvaranja traži u ovoj pjesmi pravo, da se njegov rad ozbiljno cieni. On je uvjeren, da bi mu sviet morao za taj rad osigurati hranu, odielo, plaćanje poreza i uzdržavanje obitelji. Ali mnogi znadu samo postavljati zahtjeve i prigovarati. Guslar zato težko živi i stradava. Ipak on vrši svoju dužnost i osjeća se u svojem stvaralačkom radu banom, t. j. gospodinom.

Ratarska pjesma

Kupi mi, babo[1]), volove,
Da orem diki dolove,
Da orem njivu zelenu,
Da sijem travu ditelju,
Da sijem sitan bosiljak,
Da raste malen pupoljak.

Izniko, babo, bosiljak,
Ja ubrah, babo, pupoljak,
Da kitim diku malenu,
Još mladu Maru veselu.
Pupoljak divno miriše,
A moja dika uzdiše.

Iz bosanske Posavine

1) Babo, otac.

Dok ja zorjem svoju mekoticu

Oj meseče, moj stari vojače,
Sveti nama z večera do ranja[1]),
Dok ja zorjem[2]) svoju mekoticu[3])
I posejem belicu pšenicu,
Kaj[4]) naranim vnogu siroticu.
Sirotica bu Boga molila:
Bog pomogni vola i orača,
Bog orača z belicom pšenicom,
A voleka s travom detelinom!

Kajkavska iz srednje Podravine

1) Ranje, jutro. 2) Zorjem, izorem. 3) Mekotica, deminutiv od mekota, oranica (protivno od mekota je cjelina, t. j. neorana zemlja). 4) Kaj, da. — Čudno je, da u ovoj pjesmi orač ore u noći po mjesečini. Kazivačica pjesme je rekla, da su nekada oni članovi zadruge, koji su imali prćiju (osebunjak), orali i sijali svoju zemlju onda, kada nisu bili zaposleni na zadružnim njivama. To je bilo često i od ponoći do zore, a u zoru je već započeo zadružni rad.

Hajd' u kolo, žeteoci!

Hajd' u kolo, žeteoci žetelni,
Da svijamo tanke slamke, tanane,
Gazdarici zlatne vince, zlaćane;
Pitu će nam mednu dati, medenu.
Hajd' u kolo, žeteoci žetelni,
I nosite tanke slamke, tanane,

Da svijamo gazdi vinac, svijani,
Gazda će nam vina dati, vinovog.
Hajd' u kolo, žeteoci žetelni,
I nosite tanke slamke, tanane,
Da pivamo nama pismu pivanu,
Pisma će nam radost dati rađenu[1])!

Iz Slavonije

1) Radost rađena, radost, koja dolazi od rađe (rada); rađeni, pridjev od rađa kao lađeni od lađa.

Ječam žela Maruša djevojka

Ječam žela Maruša djevojka,
Ječam žela, ječmu besjedila:
»Ječam-žito, sjeme plemenito!
Ja te žela, al' ja te ne jela!
Svatovski te konji pozobali,
Ili moji ili brata moga!
Prije moji negol' brata moga!«

Iz Sutjeske u srednjoj Hrvatskoj

Nadžinje se momak i djevojka

Nadžinje se momak i djevojka;
Momak žanje dvaest i dva sloga,
A djevojka dvaest i četiri.
Kad u večer u vezenju bilo,
Momak veže dvaest i dva snopa,
A djevojka dvaest i četiri;

I k tomu je zlatan vienac splela.
To je momku i pomučno bilo,
Pa besjedi gizdavoj djevojki:
»Što učini, gizdava djevojko,
Što učini, nikom ne činila[1])!«

Iz sjeverne Hrvatske (Slavonije)

1) Momku je krivo, što je djevojka bolje žela nego on, zato u srčbi ne umije da se svlada, nego želi, da djevojka nikada više ne pobiedi nikoga u žetelačkoj utakmici.

Pjesma o lanu

Plela[1]) sem lenek, lado,
Na Ivanje lenek, lado!
Pukala[2]) sem lenek, lado,
Riljala[3]) sem lenek, lado,
Močila sem lenek, lado,
Zvadila sem lenek, lado,
Prestirala[4]) lenek, lado,
Sušila sem lenek, lado,
Tukla sem lenek. lado,
Trla sem lenek, lado,

Mikala[5]) sem lenek, lado,
Prela sem lenek, lado,
Mahala[6]) sem lenek, lado,
Beljila sem lenek, lado,
Vijala[7]) sem, lenek, lado,
Snovala[8]) sem lenek, lado,
Tkala sem lenek, lado,
Plajhala[9]) sem lenek, lado,
Šivala sem lenek, lado,
Oblekla sem lenek, lado.

Kajkavska iz srednje Podravine

1) Pléla, plievila. 2) Pukati, čupati. 3) Riljati, na spravi, koja se zove rilj, skidati sjeme (glavice) lana. 4) Prestirati, prostirati. 5) Mikati, vlačiti kudelju na greben. 6) Mahati, namatati pređu na rašak (motovilo) u predèna. 7) Vijati, namatati predèna na vitlenicama u klubka. 8) Snovati, priređivati osnovu za tkanje. 9) Plajhati ili plajati, izpirati platno i nositi ga na rosu, da bude bielo. — Pripjev je u ovoj pjesmi: lado. Neki učenjaci misle, da je Lada bila božica, koju su štovali stari Slaveni. Poslije je rieč lada dobila u ljubavnim pjesmama ono značenje, koje se još i danas daje riečima: dika, ljubeznica, ljuba.

Predite prelje

Predite, prelje, udat će vas majka.
Za koga, mila majko?
Za pisara, kćerko!
Ne ću, ne ću, mila majko!
U pisara bile ruke, crna pogača.

Predite, prelje, udat će vas majka.
Za koga, mila majko?
Za kovača, kćerko!
Ne ću, ne ću, mila majko!
U kovača crne ruke, crna pogača.

Predite, prelje, udat će vas majka.
Za koga, mila majko?
Za volara, kćerko!
Oću, oću, mila majko!
U volara rosne gaće, bile pogače.

Iz Otoka u Slavoniji

Radinost i lienost

Grle grlu grlovala[1])
Suproć dvoru na javoru,
Suproć luci[2]) na jabuci,
Suproć Šenju na jasenu.
Grle grli govorila:
»Daj mi, grle, jedno zrnce!«
Grle grli odgovara:
»Majde[3]) ne ću nijednoga!
Bješe brati, a ne spati,
U grm glave ne verati,
S pastierim' se ne igrati.
Ja sam brala, niesam spala,
U grm glave ne verala,
S pastierim' se ne igrala.«

S otoka Šipana

[1]) Grlovati, ovdje zazivati grlicu kao sestru. [2]) Luka, livada. [3]) Majde, zaista ne.

Obitelj, rodbina, svojta i ljubav

Temelj narodnoga obstanka jest uređena obitelj. Ćudoredne veze između roditelja i djece, između rodbine i svojte nadahnule su narodnim pjevačima i pjevačicama bezbrojne pjesme, koje se odlikuju neobičnom slikovitošću i dirljivošću. Riedko se u kojem jeziku nalazi toliko obilje naziva za obiteljske i rodbinske odnose kao u hrvatskom jeziku. Obitelj je glavno razsadište prave prosvjete, čovječnosti i uljuđenosti. Zato se one mane i griesi, kojima se raztače obitelj, žigošu najtežim osudama i kaznama. Priprava za obitelj i sadržaj obitelji jest ljubav: ljubav između zaručnika i zaručnice, između muža i žene, između roditelja i djece, između braće i sestara i t. d. Ta ljuba ne smije biti nikakva igra ni površna zabava, nego se mora razviti u trajnu krepost, koja je spremna na najveće žrtve, pače i na samu junačku smrt za obiteljske svetinje i članove. Krvne obiteljske i rodbinske veze proširene su kumstvom, pobratimstvom i posestrimstvom.

Najteže su suze materine

U petak se, nane,
Đače razbolilo,
U subotu, nane,
Bolom bolovalo,
U nedilju, nane,
Đače umiralo.
Ne 'tila ga majka
U groblje mećati,
Već u bašču, nane,
Po žutu narandžu.
Svako jutro majka
Na groblje hodila...
»Je l' ti težka, đače,
Ta crna zemljica?
Je l' ti težka, đače,
Zelena travica?«
»Nij' mi težka, nane,
Ta crna zemljica,
Nij' mi težka, nane,
Zelena travica,
Već su težke, nane,
Suze materine.«

Bunjevačka kraljička pjesma

Ovo je zapravo deseteračka pjesma, koja je proširena umetkom: nane.

Težko sestri bez brata, a bratu bez sestre

U Budimu gradu čudno čudo kažu;
Zlo je po junake, gore po divojke.
Junacima kažu tanku pređu presti,
Tanku pređu presti i iglicom vezti,
Sa iglicom vezti i platno biliti.
Divojkama kažu Budim grad zidati,
Budim grad zidati, drume nasipati.
Sretan onaj bratac, koji seku ima!
Seka će za bratca tanku pređu presti,
Sa iglicom vezti i platno biliti.
Blago onoj seki, koja ima bratca!
Bratac će za seku Budim grad zidati,
Budim grad zidati, drume nasipati!

Iz sjeverne Hrvatske

Brat od svile

Kad divojka brata ne imaše,
Gradi njega od svile zelene;
Do dvi noge dvi grane jelove,
Do dvi ruke do dva buzdovana.
Videli ju dva Božja anjela,
Prošli jesu Bogu kaživati:
»Mili Bože, čuda velikoga,
Da divojka bratca ne imaše,
Pak ga gradi od svile zelene;
Do dvi noge dvi grane jelove,
Do dvi ruke do dva buzdovana!«
A Isukrst njima zapovida:
»Bora vami, dva moja anjela!
Odšećite k mlajahnoj divojki,
Mojim dahom nadahnite brata!
Neka žive bratac i sestrica,
Do milošće Boga velikoga!«

Iz Novoga u Hrvatskom Primorju

Tuđa ljuba bregovito stere

Sinoć vila u selo doziva:
»Ne daj, selo, na vojsku Antunu!
Ako ode, živ ti doći ne će;
Ako dođe, rane će donieti.
U Antuna mile majke nema,
Koja bi mu rane izliečila;
U Antuna mile seje nema,
Koja bi mu rane izliečila;
U Antuna mile ljube nema,
Koja bi mu rane izliečila;
Tuđa majka rane povređuje,
Tuđa seka mutnu vodu daje,
Tuđa ljuba bregovito stere.«

Iz sjeverne Hrvatske (Slavonije)

Uzorna snaha

Sjajna zvizdo, gdje si sinoć sjala?
»Ja sam sjala više Sarajeva;
Nisam sjala, neg' čuda gledala:
Gdje brat seku ludu udavaše.
Ne daje je, da mu nije draga,
Već je daje porad pusta blaga.
Svi u dvoru šenli[1]) i veseli,
Ali nije divojačka majka,
Neg' je ona sahtli[2]) i kaharli[3]).
Pitala je jedinica Fata:
»Što je tebi, mila moja majko,
Svi u dvoru šenli i veseli,
A ti sama sahtli i kaharli?«
»Prođi me se, moja kćeri draga,
Kako tvoju lošu sreću kažu:
Svekra[4]) babu zmaja žestokoga,
Svekrvicu živu žeravicu,
Dva divera[5]) dva mrka oblaka,
Dvi zaove[6]) dvije gušterice,
Dvi jetrve[7]) dvije zmije ljute.«
Njojzi veli plemenita Fata:
»Prođ' se toga, mila moja majko,
Lako ću im svima ugoditi.
Svekru bábi lako ugoditi.
Noge prati i njega slušati,
Eto ću mu mlada ugoditi.
Svekrvici lašnje ugoditi:
Kasno leći, a rano ustati,
Eto ću joj mlada ugoditi.
Diverove knjizi naučiti,
I suviše u lov opremati,
I njima ću mlada ugoditi.
Zaovama ruho sakupiti,
Jetrvama dicu odgojiti,
Eto ću im svima ugoditi.«

Muslimanska iz Mostara

[1]) Šenli, veseo, zadovoljan. [2]) Sahtli, težko, mučno, nezadovoljno. [3]) Kaharli, nujno, neveselo. [4]) Svekar, otac mužev. [5]) Diver, djever, brat mužev. [6]) Zaova, sestra muževa. 7) Jetrva, žena djeverova.

Sokol traži ljubu

Doletel je sivi sokol z vugerske zemle,
Donesel je sivo perje redom do zemle.
Njega gleda mlada gospa z grada visokog:
»Kam ti ideš, sivi sokol, z vugerske zemle?«
»Eto letim lubu iskat, srdcu veselja.«
»Sivi sokol, služi mene jedno leto dan,
Ja ti kupim voske lače[1]) zbiraj si je sam.«
»Fala lepa gospodična z grada visokog,
Kapu imam, lube nemam, srdcu veselja.«
»Ja ti kupim svilni rubček, zbiraj si ga sam.«
»Fala, lepa gospodična z grada visokog,
Rubček imam, lube nemam, srdcu veselja.«
Ja ti kupim voske lače, zbiraj si je sam.«
»Fala, lepa gospodična z grada visokog,
Lajbek[2]) imam, lube nemam, srdcu veselja.«
Ja ti kupim voske lače, zbiraj si je sam.«
Fala, lepa gospodična z grada visokog,
Lače imam, lube nemam, srdcu veselja.«
»Ja ti kupim voske lače, zbiraj si je sam«.
»Fala, lepa gospodična z grada visokog,
Čizme imam, lube nemam, srdcu veselja.
Z Bogom ostaj, mlada gospa z grada visokog.«

Iz varaždinske okolice

[1]) Voske lače, uske hlače, nekada znak gospodstva. [2]) Lajbek, prsluk.

Hranila djevojka pava i labuda

Hranila djevojka pava[1]) i labuda,
Pava i labuda i siva sokola.
Dođoše trgovci, trgovci Primorci:
»Prodaj nam, djevojko, pava i labuda,
Pava i labuda i siva sokola.«
»Nisam jih hranila, da vam ih prodajem,
Već sam ih hranila za svoje svatove:
Pava sam hranila za kuma vjenčanog,
Labuda bieloga za desnog djevera,
A siva sokola za milog i dragog.«

Iz sjeverne Hrvatske (Slavonije)

[1]) Pav, stari naziv mj. paun. Napjev jedne slične pjesme uzeo je isusovac Krajačević za pobožnu pjesmu »Zdrava, zvezda morska«. Ova je pjesma zapravo obredna svatovska.

De tumači, što taj sanak znači

Zora rudi, majka kćerku budi:
»Ustaj srdce, granulo je sunce!«
Zora svita, majka kćerku pita:
»Kćeri mila, što si noćas snila?«
»Majko moja, liep sam sanak snila:
Sve oltare i svilene dare,
Sve prstenje i vience zelene,
Ružmarine, vjenčane haljine,
Kalopera, ručnoga djevera,
Mnoge svate, gdje nas kući prate,
Mene mladu mladoženji dadu.
Mila mati, ti ćeš bolje znati,
De tumači, što taj sanak znači!
I da l' biva, što se u snu sniva?«

Privlaka u kotaru brodskom

Kovačeva Mandaljena

Kovačeva Mandaljena
Kudgod hodi, Boga moli,
Da joj Bog da dobrog vojna,
I u vojna puno roda,
Kada pojde u rod majki,
Da imade s kime poći
Što molila, namolila.
Kad je pošla u rod majki,
Dva djevera konje prežu,
A dva hoće s njome poći;

Dvi jetrve kolač mise,
A dvi hoće s njome poći.
Svekar sjedi, pa besjedi:
»Mando moja, snaho moja,
Koga vidiš, pokloni se[1]),
Koga sretneš, ukloni se!
Svatko će te pohvaliti:
Blago dvoru, u kojem si,
I junaku, za kojim si!«

Iz Vršende kraj Pečuha

[1]) Pokloniti se, ovdje pozdraviti klanjajući se.

Mujo majku po đulbašči voda

Mujo majku po đulbašči[1]) voda,
Po đulbašči, po zelenoj travi,
Pa je vodi mrkoj trninici.
»Nuto, majko, mrke trninice,
Onake su oči u djevojke,
U djevojke, a u moje drage.«
»Neka, sine, suđena ti bila!«
»I ti, majko, puno živa bila!«
Pa je vodi bijelu zambaku[2]).
»Nuto, majko, bijela zambaka,
Ovako je lice u djevojke,
U djevojke, a u moje drage.«
»Neka, sine, suđena ti bila!«
»I ti, majko, puno živa bila!«
Pa je vodi rumenoj ružici.
»Nuto, majko, rumene ružice,
Ovako je lišce u djevojke,
U djevojke, a u moje drage.«
»Neka, sine, suđena ti bila!«
»I ti, majko, puno živa bila!«
Pa je vodi vinovoj lozici.
»Nuto, majko, vinove lozice,
Ovake su kose u djevojke,
U djevojke, a u moje drage.«
»Neka, sine, suđena ti bila!«
»I ti, majko, puno živa bila!«

Iz Travnika

[1]) Đulbašča, vrt s ružama. [2]) Zambak, ljiljan.

Zviezdama se zakitila

»Košutice, rosna ti si!
Gdje si bila, da si rosna?«
»Išla bratu po djevojku!«
»Je l' daleko ta djevojka?«
»Nije vrlo ni daleko,
Tri konaka dobra hoda!«
»Ja, kakva je ta djevojka?«
»Nije vrlo ni lijepa:
Lišce joj je žarko sunce,
Mjesecom se zaklonjala,
Zviezdama se zakitila,
A cvijetom opasala.«

Iz Sarajeva

Udaja udovice Marte

Il' grom grmi, il' se zemlja trese,
Il' s' udaje udovica Marta?
Nit' grom grmi, nit' se zemlja trese,
Već s' udaje udovica Marta,
I ostavlja dvoje sirotčadi.
Kad su prosci izprosili Martu,
Pa ju vode na gornje čardake[1]),
Odtud idu dva vrana gavrana,
Al govori udovica Marta:
»Boga vama, dva vrana gavrana!
Kog ste grada, kog tražite jada?
Letite li od Grahova grada?
Jeste l' vidli dvoje sirotčadi?«
A govore dva vrana gavrana:

»Kad nas pitaš, pravo ćemo kazat,
Kog smo grada, kog tražimo jada.
Mi smo vidli dvoje sirotčadi,
S dicom ovce na planini pasu;
U starijeg vezena strunica[2]),
U strunici zlaćena frulica,
Uz frulicu tužnu pismu piva:
Po svem svitu sjalo sunce jarko,
Sam' ne sjalo, di[3]) je moja majka;
Ona mene ostavi nejaka!
Po svem svitu pšenica rodila,
Ne rodila, di je moja majka;
Ona mene ostavi nejaka!«

Iz Otoka u sjevernoj Hrvatskoj (Slavoniji)

[1]) Čardak, gornji kat kuće. [2]) Strunica, torba od strune. [3]) Di, gdje.

Domovina, junačtvo i vojska

Hrvatski se narod neodjeljivo saživio sa svojom domovinom davši svim svojim krajevima pečat hrvatske duše. On je to svoje saživljavanje prenio i u pjesme.

Nekim je dielovima domovine dao i bajoslovno obilježje, na pr. Kunari planini, koju mnogi junaci kunu, ili Jadiki planini, u kojoj valja svladati stotinu jada i nevolja. Malo imade zbiljskih crta i u pjesničkom crtanju gradova Senja, Zadra, Kotora, Kladuše, Klisa, Travnika, Mostara, Sarajeva, Banje Luke i drugih središta junačkih borba i mejdana. Svud se u gradu nalaze jednake kuće, jednaki trgovi i ulice, a oko grada pružilo se ravno polje, zasađeno drvećem i vinogradima ili zasijano pšenicom i ječmom. Rieke Dunav, Sava, Drava, Neretva, Cetina i Drina imadu u predočbama narodnih pjevača čudesna svojstva kao i planine Dinara, Velebit, Trebević, Plješivica, Jahorina, Vlašić, Romanija. Zemljopis narodne pjesme ističe posebne krajine, koje su zaokružene oko Senja, Udbine, Sinja, Imotskoga, Bihaća, Osieka, Doboja i t. d.

Ipak su mnogi opisi dosta realni. Osobito u lirskim pjesmama. Hrvatski narod pjeva o svojem »širokom Dunavu, ravnom Sriemu«. On jadikuje nad »Neretvom, sirotinjskom kletvom«, kako mu ona odnosi svojim bujicama djedovinu. On je opjevao posve samostalnim pjesmama »malo Međimurje«, »bele Vire i Hlebine«, »Bosnu ponosnu« i »malenu Dalmaciju«. Kada čujemo stihove »Vrbniče nad morem, visoka planino«, »Popuhnul je tihi vetar« i t. d., gledamo pred sobom narodni pejzaž (krajolik,) naslikan doduše početničkim, ali ipak krepkim potezima. Kolika li se ljepota nalazi u pjesmi »Dok pronesu pamet i lipotu«, gdje se opisuje krasna narodna nošnja oko Zenice! I kolike li se žalostne uspomene vežu uz poznatu sarajevsku kugu, koja je dolazila s iztočnih strana i često zavijala u crno grad bogatstva i zabave, gdje su »vino pili age Sarajlije« i gdje su se mnogi uz pjevanje sevdalinki predavali dertu i obiesti.

Nisu bili podpuno izmišljeni ni onakvi opisi, kakve nalazimo u pjesmi o rođenom kraju Ladka Janka. Ciela je Hrvatska u narodnoj sviesti već tisuću i tristo godina ujedinjenje bezbrojnih zavičaja, u kojima se iz koljena u koljeno prenosi snažan život. A taj život nikada ne umire niti zamire, nego se neprestano obnavlja, tako da se o tim zavičajima može s podpunim pravom reći, da se u njima mladi ne staraju, a stari se pomlađuju.

Domovina se mora neprekidno nanovo osvajati i utvrđivati prolievanjem znoja i krvi.

Sve, što se među Hrvatima održalo, spaseno je u golemom nizu borba silnim junačtvom i žrtvama.

Malo je bilo u Evropi ratova, u kojima nisu sudjelovali i Hrvati. Na stotine tisuća hrvatskih vojnika padoše na različitim bojištima od francuzkih do azijskih i afričkih poljana. Hrvatsko junačtvo bilo je svuda poznato. Zajedno s hrvatskim vojnicima prolazila je po svietu i hrvatska pjesma. Osim junačkih epskih pjesama vojnici su pjevali i svoje bojne lirske davorije, koje su najvećim dielom imale samo prigodničarsku vriednost, pa su zato bile odmah zaboravljene, čim je koji rat minuo. Ipak se sačuvalo dosta vriednih stihova i iz te vrste pjesničtva.

Vojničtvo je uviek privlačilo Hrvate, koji su dali svietu dosta znamenitih vojskovođa. Krstu Frankopana držao je papinski nuncij Burgio najboljim vojničkim zapovjednikom Ugarske, Hrvatske, Poljske i Austrije. Nikola Šubić Zrinski, sigetski branitelj, nazvan je Leonidom evropskoga kršćanstva. Bana Petra Zrinskoga slavila je čitava Evropa kao obće priznata junaka svojega vremena. Ban Jelačić pokazao je na bojištu svima onima, koji nisu nalazili Hrvatske na zemljovidu, da Hrvatska uviek živi u zdravim mišicama i junačkim srdcima svojih sinova. Na iztoku su se bosanske vojničke vrline očitovale u zapovjedničkoj vještini i hrabrosti Ahmeda Hercegovića, Gazi Husrev-bega, Sinan-paše Borovinića, Mehmeda Sokolovića i mnogih drugih odličnika turskoga carstva. Više stotina velikih generala, muŝira (turskih maršala), pukovnika i drugih častnika dala je hrvatska krv svietu. Hrvati su bili i vrstni mornari, počevši od Tomislava pa do Zmajevića i najnovijih hrvatskih pomoraca. Najodličnije svjedočbe dali su sposobnostima i običnih hrvatskih vojnika i mornara nesamo domaći zapovjednici nego i tuđinci, na pr. pruski kralj Fridrik Drugi, ruski car Petar Veliki, Napoleon, turski sultan Sulejman. Hrvatski su vojnici izricali u stotinu oblika misao, koja se nalazi i u početku ove međimurske pjesme:

Jednog otca tri smo sini,
Si smo verni domovini.
Sluga Božji bode prvi,
Polodelac orač drugi.
Bože, ja pak si vek mislim,
Da ja soldat očem biti.

Sa svojim hrvatskim vojnikom uviek je živjela sva hrvatska javnost, koja je znala cieniti nesamo junačke podhvate na bojištima nego i obične hodove na vježbalištima i na putovanju. Sve su hrvatske zemlje pamtile stihove:

Mili Bože, liepog vinograda,
Još je ljepša vojnička parada!

Na bezbroj načina opjevani su i hrvatski mornari. Nesamo mornarske zaručnice i žene nego i svi ostali Hrvati pratili su more s najvećim udivljenjem, ali ujedno i s čeznutljvim uzdasima:

Oj more duboko,
Sva moja radosti,
Po tebi meni plovi
Cviet moje mladosti.

Narod je duga stoljeća gledao, pamtio i pjevao, kako se »šetala hrvatska armada« po evropskim krajevima, kako se »sva sila na Francuza zbila«, kako »lađa ide vodicom, Filipović granicom«. Sačuvale su se uspomene na sve vojske i ratove. Uzveličani su bojni barjaci, praskanje pušaka, gruvanje topova i pobjednički juriši.

* Vinko Žganec, Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja, I. sv., str. 137.

Marina kruna

Popuhnul je hladan vetar,
Aj ni nena, zlato moje,
Popuhnul je hladan vetar
Hladan vetar od Levanta[1])
I odnesal Mari krunu.
Sprogovara lipa Mare:
»Ajme meni, kruno moja,
Ki bi meni krunu našal,
Njegova bin ljuba bila.«
Šli iskat ju dva Bakrana,
Dva Bakrana, tri Rečana
I još jedan črni Moro[2]).
Našal ju je črni Moro.
Al govori lipa Mare:
»Volila bin krunu zgubit
Leh[3]) črnoga Morca ljubit!«

Čakavska narodna pjesma

[1]) Levant, Mala Azija i u širem značenju Iztok. [2]) Moro, Maurin, Arapin. [3]) Leh, nego. — Hrvatski povjestničari od kraja 17. stoljeća kušali su da ovu pjesmu tumače kao davnu uspomenu na staro hrvatsko kraljevstvo. Pavao Ritter Vitezović (1652.—1713.) pisao je, da je ta Mara bila posljednja hrvatska kraljevna. koja se udala za kralja Kolomana, a kad ju je Koloman ostavio, ona je otišla u Bosnu i rodila sina Borića. kasnijega bosanskoga bana. Baltazar Krčelić (1715.—1778.) dopuštao je samo uvjetno, da bi pjesma imala poviestnu podlogu. U tom slučaju — pisao je on — radilo bi se o Mariji ili Margareti, kćeri hrvatskoga kralja Stjepana II., koja je nasliedila svoga otca na priestolju, ali joj nije bilo stalo do brige za kraljevstvo, nego do plesa i zabave. Buknula je buna u Bosni, kojoj je stajao na čelu Petar Svačić. Marija ili Margareta izgubila je priestolje i podvrgla se ugarskom kralju Kolomanu, koji je najposlije zavladao čitavom Hrvatskom. U novije vrieme tumačio je Vjekoslav Klaić pjesmu tako, da bi se u njoj moglo raditi o Mariji, kćeri kraljice Jelisave i ženi Žigmunda Luksemburgovca. Međutim ta domišljanja ne nalaze potvrde u poviestnim dokazalima. Pjesma obrađuje motiv, koji se nalazi i u drugim književnostima. Svakako je istina to, da su hrvatski rodoljubi uz ovu pjesmu vezali više od 250 godina svoju težnju za obnovom podpune hrvatske nezavisnosti, zato su njezini stihovi dobili i posvećeno simboličko (preneseno) značenje rodoljubne izpoviesti. S toga razloga može ova pjesma stajati na čelu svih drugih rodoljubnih narodnih pjesama.

Vrbniče nad morem...

Vrbniče nad morem,
Visoka planino!
Trajna nina ni nena,
Trajna nina ni nena,
Visoka planino!
Va tebi se goje
Po izbor divojke.
Jedna drugoj veli:
»Stan' gori, sestrice,
Da mi donesemo
Te hladne vodice,
Da mi zalijemo
Te naše rožice,
Lipu mažuranu
I sitan bosiljak.«

Malo Međimorje

Malo Međimorje, naj mi zameriti,
Da od tebe malo moram govoriti.

Ti, koje od negda bilu[1]) si na glasu,
Pokvarit se oćeš sad vu malom času.

Med dvema vodami jesi obkoleno,
Kakti cvetnjak lepi jesi ograjeno.

I zemlja ti plodno vugodno podava,
Z ribami ti dvori Mura ino[2]) Drava.

V svakom selu skoro imaš ti priliku,
Gde vu crkvi daješ Bogu falu, diku.

Trgovina teče v tvojoj domovini,
S kojom si pomažu međimorski sini.

Iz Međimurja

[1]) Bilu, bilo. [2]) Ino, i.

Posavino, moje polje ravno

Posavino, moje polje ravno!
Zalud mi je, što si polje ravno,
Kad u tebi vjekovati ne ću;
Samo ovo ljeto ljetovati,
A na jesen pute putovati.
U tebi mi tri dobra ostaju:
Prvo dobro star otac i majka,
Drugo dobro djever i snašica,
Treće dobro bratac i sestrica.

Iz Otoka u Slavoniji

Podielište zemlju

Mili Bože, čuda velikoga,
Gdi dvi ptice zemlju podilile[1]),
Suri orle i sivi sokole.
Zapa orla kameno Podgorje,
A sokola Lika i Krbava.
Među se se ptice pogodile:
Koja kojoj priko međe priđe,
Odsici joj krila do ramena.
Kada bilo o Petrovu danu,
Prhnu orle niz kamen-Podgorje
Ter on pada usrid Like ravne,
Da s' napije vodice lađane.
K njem' dopade soko, ptica siva,
Da mu siče krila do ramena.
Al' ga brati sura ptica orle:
»Nemoj mene, moj sokole sivi!
Kada bude o Jurjevu danu,
Dođi k meni u studene stine,
Dat ću tebi pupa zelenoga
I dat ću ti cvića rumenoga.«

Iz Krajine oko Gospića

[1]) Svaki kraj hrvatske domovine imade svoje posebne osobine i plodove. Svi su krajevi međusobno povezani, jer ne mogu živjeti jedan bez drugoga. Orao i sokol hoće da diele ono, što se ne smije dieliti. Radi toga moraju stradati. Podgorje je o Jurjevu danu bogato zelenilom i cviećem, a Lika imade vode i u najvećoj suši. Zato su stanovnici obadvaju krajeva upućeni, da pomažu jedni drugima onim, čime je koji kraj bogatiji. Taj zakon jedne i nedjeljive domovine i uzajamnosti naroda izražen je i u ovoj basni.

Dok pronesu pamet i lipotu...

Vita jelo, uzvij brdu grane,
Uzvij grane, uzmi me na grane,
Dokle prođu gerzi[1]) Crkvičani,
Dok pronesu pamet i lipotu,
Dok pronesu široke rukave,
I još lipše, kajišli-opanke[2]),
I još više, burmu[3]) nad očima,
I niz burmu kitu do ramena;
Da j' u mene srdce od kamena,
Već bi mi se raztopilo mladoj.

Vita jelo, uzvij brdu grane,
Uzvij grane, uzmi me na grane,
Dokle prođu gerzi Zeničani,

Dok pronesu pamet i lipotu,
Dok pronesu svilene rukave,
I još lipše, fesić nad očima,
I niz fesić kite do ramena;
Da j' u mene srdce od kamena,
Već bi mi se raztopilo mladoj.

Vita jelo, uzvij brdu grane,
Uzvij grane, uzmi me na grane,
Dokle prođu gerzi Čajdražani,
Dok pronesu široke rukave,
I još više, širite[4]) na prsih,
I još više, šargiju[5]) u ruci,
I još više, kajišli-opanke;
Da j' u mene srdce od kamena,
Već bi mi se raztopilo mladoj.

Vita jelo, uzvij brdu grane,
Uzvij grane, uzmi me na grane,
Dokle prođu gerzi Janjićani,
Dok pronesu kerane[6]) rukave,
I još više, kratke fermenčiće[7]),
I još lipše, šarene peškire[8]),
Niz peškire kite do ramena;
Da j' u mene srdce od kamena,
Već bi mi se raztopilo mladoj.

Vita jelo, uzvij brdu grane,
Uzvij grane, uzmi me na grane,
Dokle projdu gerzi Podbrižani,
Dok pronesu pamet i lipotu,
Dok pronesu spušćane košulje,
Pod košuljom granate tozluke[9]);
Da j' u mene srdce od kamena,
Već bi mi se raztopilo mladoj.

Vita jelo, uzvij brdu grane,
Uzvij grane, uzmi me na grane,
Dokle projdu gerzi Putišani,
Dok pronesu pamet i lipotu,
Dok pronesu prejene[10]) košulje,
I još lipše, krmezli šalove;
Da j' u mene srdce od kamena,
Već bi mi se raztopilo mladoj.

Vita jelo, uzvij brdu grane,
Uzvij grane, uzmi me na grane,
Dokle prođu gerzi Gornjačani,
Dok pronesu pamet i lipotu,
Dok pronesu puce niz nidarce,
I još lipše, čohane čakšire[12]);
Da j' u mene srdce od kamena,
Već bi mi se raztopilo mladoj.

Iz kraja oko Zenice

[1]) Gerz, đerz, momak. [2]) Kajišli-opanci, opanci s remenjem. [3]) Burma, obično prsten na ruci, ali ovdje je svitak ili zavoj (sličan zavoju šarafa) na ručniku oko glave, [4]) Širit, pantljika za rubljenje haljine. [5]) Šargija, vrst tambure. [6]) Keran, s kerama, s čipkama. [7]) Fermenčić, prslučić. [8]) Peškir, ručnik. [9]) Tozluci ili tozluke, dokoljenice. [10]) Prejene, bit će od pređe. [11]) Krmezli, grimizan. [12]) Čakšire, hlače na iztočnjački način krojene. — Pjesma se oduševljava ljepotom narodne nošnje.

Rasla jela nasrid Sarajeva

Rasla jela nasrid Sarajeva[1]),
Na tri strane grane razagnala.
To je bila ostarila majka,
Na tri strane kćeri razudala:
Maru k moru, a Anu Dunaju,
Lipu Mandu gradu Carigradu.
Ne zna majka, kojoj bi hodila,
Jal' bi k Mari, jali k svojoj Ani,
Jali k Mandi k bielu Carigradu.

Iz Bihaćke krajine

[1]) Sarajevo je već samim svojim zemljopisnim položajem bilo izvrgnuto različnim utjecajima. U ovoj obiteljskoj pjesmi taj je položaj klasično naznačen, jer su iztaknnute veze s Podunavljem, Jadranskim morem i Carigradom.

Njihaljka u Sarajevu

Trebeviću, čudan teferiču[1]),
S tebe mi se vidi Sarajevo
I sarajski široki sokaci,
Gdi se vežu laki salandžaci[2])
Gdi se lila[3]) malo i golemo.
Kad se lilne[4]) čelebija[5]) Ivo,
Kad se lilne, kan' da suncem sine.

Iz srednje Hrvatske (Bosne)

[1]) Teferič, veselje izlet. [2]) Salandžak, njihaljka, ljuljačka. [3]) Lilati se, ljuljati se, njihati se. [4]) Lilnuti se, zanjihati se. [5]) Čelebija, gospodičić.

Zanimanja Vinodolca

Što Vinodol roji[1]),
Sve to lozu goji,
I kamenac tuče,
I mrežicu vuče.
Mrku mazgu goni,
Kad prid njime zvoni,
Smokve u lubari[2])
Za vunu pazari.

Iz Hrvatskog Primorja

[1]) Roji, rodi. [2]) Lubara, kotarica od luba (kore).

Namet na Bosnu

Pošetale pašine kokoši,
Dilber-Vranka i karanfil-Šarka,
A pred njima oro čelebija[1]).
Govorio oro čelebija:
»Da sam mlađi, da me carem metnu,
Stavio bih namet na vilajet[2]):
Na Saraj'vo groše i dukate,
A na Travnik žito svakojako,
A na Jajce jarce i kozliće,
Skoplje pako davalo bi lonce,
Livno pako, varoš plemeniti,
Davalo bi krave i volove;
Na Visoko, na nesretni varoš,
Nametn'o bih kože učinjene,
A na Vareš kotle i sadžake[3])
Na Zenicu šljive i pšenicu,
Banju Luku sladku lubenicu,
A na Tešanj plemeniti češalj,
A na Tuzlu solen-sapuljaču[4]),
I na Žepče kukuruze žute,
Na Gradačac krmke utovite,
A na Zvornik zlato prelievano.
Srebrenicu srebro netaljeno,
Na Fojnicu praha puščanoga,
Pak i one tanke pirlitanke[5]);
Na Kreševo ploče litrenjače[6]),

A na Vranke klince čavlenjake;
Pak na onu Busovaču malu,
Na nju, pobro, mlađane kovače,
A na Novi Šeher premaleni,
Na njega bih kose dimiskinje[7]);
A na Ramu ječam i pšenicu,
Na Neretvu vino i rakiju;
A na Mostar luka sjemenika,
Na Ljubuški duhan i pirinač,
Na Gabelu ribe jeguljice,
A na Foču, varoš plemeniti,
Na njega bih nametn'o handžare.«
Govorile obadvije koke,
Dilber-Vranka i karanfil-Šarka:
»Odkako si, oro, ostario,
Vele ti si pamet izgubio,
Što god ljepšeg na svijetu ima,
To nam nisi spomenuo, oro!
Gdje su tebi momci Dolačani?[8])
Gdje l' djevojke liepe Kreševljanke?
Što ne kupiš momke i djevojke,
Nek se žene i nek se udaju,
I junaka nek porode mnogo!«

Iz Kreševa

[1]) Čelebija, gospodin. [2]) Vilajet, pokrajina. [3]) Sadžak, tronog, tiganj na tri noge. [4]) Solen-sapuljača u Tuzli se iz solne tekućine dobiva sol. [5]) Pirlitanke, duge izvezene puške. [6]) Oka ima četiri litre, u svakoj litri sto drama, a dram je težina jednoga dukata. [7]) Dimiskinja, demeškinja, obično sablja, ovdje kosa od posebnog kovanog željeza. [8]) Dolačani, žitelji iz Dolca kraj Travnika.

Zavičaj Ladka Janka

Lijep ti je Ladko Janko,
Još je ljepši konj pod njime:
Iz čela mu sunce sjaje,
Izpod grive mjesec svieti,
Iz kopita kremen kreše,
Iz bedra mu munja ita[1]).
Gledala ga djevojčica
Izvr' dvora majkinoga ,
Pa govori djevojčica:
»Gledaj, majko, Ladka Janka!
Kako j' lijep Ladko Janko!
Još je ljepši konj pod njime:
Iz čela mu sunce sjaje,
Izpod grive mjesec svieti,
Iz kopita kremen kreše,
Iz bedra mu munja ita,
Pozov'mo ga na večeru,
Pitajmo ga za deželu[2])!«
Pozvale ga na večeru,
Pitale ga za deželu:
»Boga tebi, Ladko Janko,
Kako tamo u deželi?«
Odgovara Ladko Janko:
»Dobro tamo i lijepo;
Žito žitom zasipuju[3]),
Vino vinom zalievaju,
Trava travu porašćuje[4]),
Listak listka dočekuje,
Mladi nam se ne staraju,
Stari nam se pomlađuju.«

Iz Žumberka

[1]) Itati, hitati, bacati, neprelazno hitjeti. letjeti. [2]) Dežela, kraj, zavičaj. [3]) Zasipuju, zasipavaju. [4]) Porašćuje, po staroj travi raste nova. — Ime Ladko Janko ovdje je obće ime. Inače se Ladko Janko ili Ladko Ivan zvao glavni senjski junak Ivan Vladković, opjevan obično pod imenom Ivan Senjanin.

Svi junaci, mač u ruci!

Svi junaci, mač u ruci,
Sutra ćemo k Banjoj Luci,
Onde će nam bane doći;
Ban će nami kaživati,
Kud će vojska marširati:
Na Udbinu na užinu,
Na Polaču na pogaču,
Kninu gradu na večeru!

Ova je pjesma nastala vjerojatno oko 1689., a obnovljena je g. 1878., kada je austrougarska vojska ulazila u Bosnu i Hercegovinu. U prvom obliku početak je pjesme glasio: »Marš, junaci, sablje v ruke, — Eto blizu Banjaluke. — Ugrijenci priskočite, — K Hrvatom se pridružite!« (Kuhač IV, str. 428).

Šator Jelačića bana

Sam se Mijo po moru vozio,
Sam s' vozio, sam Boga molio:
»Daj mi, Bože, oči sokolove
I bijela krila labudova,
Da preletim ovo sinje more
Pa da vidim, kuda vojska pada.«
Što molio, Boga domolio,
Bog mu dao oči sokolove
I bijela krila labudova,
Preletio ono sinje more
I vidio, kuda vojska pada.
Vojska pada izpod Pešte grada.

Svi šatori od bijela platna,
Samo jedan od crljene svile,
Pod njim sjedi Jelačiću bane,
A oko njeg mladi generali.
Tud prolaze Budimke djevojke,
One idu na Dunav po vodu
Pa mi tuže Jelačića bana,
Da ne mogu na vodicu proći
Od zuluma[1]) kićenih tambura,
Od ljepote mlađanih Hrvata
I od vriska vranijeh konjica.

1) Zulum, nasilje; ovdje se misli na bučnu svirku tambura.

Svitla kruno, Jelačiću bane

Svitla kruno, Jelačiću bane,
Opusti nam sela i varoše
Vojujući, nigda ne stajući.
Ni[1]) mi žao, što vojuješ vojsku,
Već mi žao, što je ne dovršiš.

Dovrši ju pa nam pusti momke,
Jer nam osta kolo osamljeno.
Što j' za kolo, sobom si odveo
I u tuđoj zemlji ostavio,
Gdi ne igra kolo divojačko.

Iz sjeverne Hrvatske (Slavonije)

1) Ni, ovdje znači nije.

Pismo graničara iz tuđine

Lepe mlade vi snešice,
Naše drage drugarice,
Ostanite vu lubavi,
Da se saki[1]) z vama fali,
Ostanite vu lubavi,
V cirkvi smo ju obećali.
Vašeg joka[2]) i pogleda,
Mi smo želni videt njega,
Ali to nam ne mre biti,
Treba v tuđe kraje iti.
Graničari družba naša,

Kabanica kuća naša,
Zelen-polje postel meka,
Drugarica puška žmeka[3]),
Z oblaka nas kiša spira[4]),
Z zemle mutna voda zvira[5]);
Grme topi ko grom z neba,
A na juriš iti treba;
Puška puca, krv se lije,
Sabla seče, boj se bije.
A kad treba kruha jesti,
Mi moramo u krv sjesti.

Iz Kalinovca u srednjoj Podravini

1) Saki, svaki. 2) Joka, oka. 3) Žmeka, težka. 4) Spira, pere. 5) Zvira, izvire.

Graničari slavnog regimenta

Graničari slavnog regimenta,
U ponoći majke ostavljasmo,
Crni kalpak na glavu mećasmo,
A za kalpak perje paunovo,
A za perje regimentsku bordu[1]),
Što je nama regimenta dala.
S Bogom zemljo, s Bogom zemljičari[2])!
U domu nam tri dobra ostaju:
Prvo dobro bratac i sestrica,
Drugo dobro draga vjerenica,
Treće dobro naša stara majka!

1) Borda (njem. die Borte), obrub, širit, trak. 2) Zemljičari, zemljaci.

Travo zelena

Travo zelena!
Tko će tebe, travo, kosit,
Kad ja moram pušku nosit?
Travo zelena!

Ružo rumena!
Tko će tebe, ružo, brati,
Kad ja moram marširati?
Ružo rumena!

Vince crljeno!
Tko će tebe, vince, piti,
Kad ja moram odlaziti?
Vince crljeno!

Majko rođena!
Tko će tebe, majko, hranit,
Kad ja moram cara branit?
Majko rođena!

Djeco milena!
Što će, djeco, vas radovat,
Kad ja moram odputovat?
Djeco milena!

Ženó ljubljena!
Tko će tebe, ženo ljubit,
Kad ja moram glavu gubit?
Ženo ljubljena!

Pjesma se pjeva u svim hrvatskim krajevima

Ostan' s Bogom, Bosno ponosita

Ostan' s Bogom, Bosno ponosita,
I lijepo šeher-Sarajevo,
I po njemu kule i avlije,
Po kulama naše mile majke,
Po avlijam' lijepe djevojke!
Mi odosmo na carevu vojsku
Da pijemo vodu zaboravku,
Da nas stare zaborave majke
I djevojke, naše jaranice[1]).
Vi starice, naše mile majke,
Nadajte se suncu i mjesecu,
Ali nama nigda za vijeka;
Naše seke, naske[2]) ne žalite,
Naše ljube, naske ne čekajte,
Mi ćemo se izženiti amo
Crnom zemljom i zelenom travom.

Iz srednje Hrvatske (Bosne)

[1]) Jaranica, drugarica. [2]) Naske, nas.

Kucnu banda paše komandara

Kucnu banda[1]) paše komandara[2]),
A borija[3]) miralaj-begova[4]),
A svirala kajmekam-begova[5]).
Svi zabiti[6]) na noge skočiše,
Sve bimbaše[7]) hate pojahaše,
A juzbaše[8]) sablje prepasaše,
Mulazimi[9]) asker[10]) uredaše,
A čauši[11]) barjake razviše,
Pa ih eto do Travnika grada,
Pa mi penju svilene čadore
Pa mi piju bistru amberiju[12]).
Mahzar[13]) pišu Mostarke divojke,
Pa ga šalju do Travnika grada,
A na ruke paši Mustaj-paši:
»Mustaj-paša, prisila ti čaša,
I u čaši bistra amberija,
Što pokupi po Mostaru momke;
Ostadosmo sirote divojke.
Odvede nam mlade bazerđane[14]),
Zatvori nam sve redom dućane!«

Odpisuje paša Mustaj-paša:
»Pričekajte, Mostarke divojke,
Dok od cara sitan ferman[15]) dođe,
Od vezira sitna bujruntija[16]),
Pušćat ću vam Mostarane momke.«
Iza toga do malo zemana[17]),
Mal' zemana, ni godinu dana,
Ferman dođe iz Stambola grada,
Bujruntija iz Travnika grada,
Da se dižu na Gacko nizami[18]),
I pred njima Mostarani mladi.
Ode vojska Gacku bijelome,
I pred njima Mostarani mladi.

Iz Mostara

[1]) Banda, ovdje vojnička glasba. [2]) Komandar, vrhovni zapovjednik. [3]) Borija, trublja. [4]) Miralaj-beg, pukovnik. [5]) Kajmekam-beg, zamjenik zapovjednika. [6]) Zabit, vojnički častnik. [7]) Bimbaša, tisućnik, zapovjednik nad tisućom momaka. [8]) Juzbaša, stotnik, satnik, kapetan. [9]) Mulazim, poručnik. [10]) Asker, vojnik, vojska. [11]) Čauš, dočastnik. [12]) Amberija, rozalija, posebno mirisavo piće. [13]) Mahzar, pritužba, podpisana od više osoba. [14]) Bazrđan, bazerđan, trgovac. [15]) Ferman, pismeni nalog od cara. [16]) Bujruntija, pismena zapovied od vezira. [17]) Zeman, vrieme. [18]) Nizam, red, pravilo, redovita vojska. — Mustaj-paša, koji se spominje u ovoj pjesmi, bit će da je Belenli Hadži Mustafa-paša, koji je 1825. došao u Bosnu, da ukine janjičare i uvede nizam.

Sinoć meni bila knjiga dojde

Sinoć meni bila knjiga dojde,
Da ja idem na francezko polje,
Da ja vidim, tko je poginuo.
Poginula dva mala kaprala
I stražmeštar, draga duša moja.
Mene šalje moja mila majka,
Da ja idem na Rajnu na vodu,
Da donesem s Rajne vode hladne,
Da operem dva mlada kaprala.
Ja donesoh s Rajne vode hladne,
Da operem dva mlada kaprala,
A stražmeštra ne mogoh od jada,
Već sam njega suzama oprala.

Iz Nurkovca kraj Požege

Pjesma potječe iz napoleonskih ratova, kada se jedan dio Hrvata borio za Napoleona, a drugi proti njemu.

Ranjen junak

U toj črnoj gori
Žarki ogenj gori,
Okol njega stoji
Teh dvanajst junakov.
Jeden zmed nji veli:
»Meni bu vumreti,

S toga sveta prejti,
Bogu račun dati.
Draga bratja moja,
Ne ostavljajte me
U toj črnoj gori
Pri tom žarkom ognju,
Nego me nosite
U to ravno polje.
Kopajte mi jamu
Pri Svetom Ivanu,
Na pušku gliboku[1]),
Na sablju široku,
Onde pokopajte
Moje grešno telo,
Vani ostavljajte
Moju desnu ruku,
Za nju privežujte
Moga vranca konja,
Nek se konjić plače,
Kad se ljuba ne će.«
Konjic zahrzuje,
Ljuba zaplakuje.

Iz Ivanca u Hrvatskom Zagorju

[1]) Glibok, dubok.

Život s prirodom

Svaki narod uređuje prirodu, koja ga okružuje, prema svojoj koristi. Iz prirode dobiva on prerađivanjem sredstva za hranu, stan, odielo, obrt, veleobrt, umjetnost. Ali ujedno priroda postaje predmet umnoga i osjećajnoga doživljavanja. Čovjek nastoji da se snađe mišlju i predočbama u bližoj i daljoj prirodi, t. j. nesamo u svojem zavičaju nego i na zemaljskoj kugli i u svemiru.

Na temelju umnog i predočbenog obuhvatanja sunca, mjeseca, zviezda, zemlje, svemira, godišnjih miena, divljih i domaćih životinja, bilja, rudnih i svakojakih drugih predmeta stvorila je stvaralačka mašta narodnih pjevača sliku svieta, koja je dala velik broj nesamo epskih nego i lirskih pjesama. Narod gleda s udivljenjem i pobožnom podložnošću u one snage, koje se uzdižu iznad čovjeka. On se zgraža pred predstavnicima one nemilosrdne i okrutne prirode, koja se hrani ljudskom krvlju, a ujedno sažaljuje pitomu prirodu, koju kadkada i ljudi bezobzirno uništavaju. Dobre i zle osobine žive i nežive prirode uzimaju se često kao simboli (zorni znakovi) dobrih i zlih svojstava čovjeka. Ljudska ćud označuje se imenima janjeta, orla, sokola, kukavice, vuka, lava, risa i t. d. Životinje i biljke prikazane su kadkada alegorijski i antropomorfno, t . j. kao da misle, tuguju, raduju se, ljube, govore, vrše ćudoredna i nećudoredna djela, stradavaju i stvaraju zaključke na isti način kao i čovjek. U nekim lirsko-epskim pjesmama izpričani su ukratko sadržaji dužih basna ili čak epova o životinjama. Ptice su glasnici sreće i nesreće, Božjega blagoslova i prokletstva. Trave imadu u sebi svakojake životne snage, koje ne izumiru, nego neprestano prelaze iz jednoga oblika u drugi.

Bog, Sunce i sirote

Pita majka žarenoga Sunca:
»Aj ti Sunce, moje čedo drago!
Esi meni trudno i umorno
Vaviek hodeć, nigda ne stojeći?«
Žarko Sunce majki odgovara:
»Ne pitaj me, moja stara majko!
Tebi trudno ni umorno nisam,
Jer ja imam dobra prijatelja,
Prijatelja Boga velikoga.
Nego, kad je na po dana, majko,
Onda mene na krioce prima,
A kade su doba od dizanja,
Ne budi me, čim se junak budi,
Neg' me gladi rukom po obrazu:
»Ajde, ustaj, moje žarko Sunce,
Da grijemo po svietu sirote!«

Iz južne Hrvatske (Dalmacije)

Dva se silna vjetra zavadila

Dva se silna vjetra zavadila,
Zamutila vode i brodove,
Samo nisu careva bunara.
Ondje sjedi ljuba Sultanija,
Na krilu joj tri blizanca sina;
Jednom ime: Sunce od Iztoka,
Drugom ime: Sjajna Mjesečina,
A trećemu: Kiša Tifti-kiša.
Govorilo od Iztoka Sunce:
»Svašta mi se obraduje, majko,
A najviše gola sirotinja.«
Govorila Sjajna Mjesečina:
»Svašta mi se obraduje, majko,
A najviše na putu putniče.«
Govorila Kiša Tifti-kiša:
»Svašta mi se obraduje, majko,
A najviše trava i šenica.«

Iz Sarajeva

Rodila zemla ...

Rodila zemla trseka,
Rodil je trsek rozgicu[1]),
Rodila rozga grozdeka,
Grozdek nam daje kaplicu,
Kaplica krepi dušicu.

Iz varaždinske okolice

[1]) Rozgica, ovdje izdanak.

Daničin dar

Jidrilo drivo[1]) niz more,
U njemu Pero vojvoda,
Na Peri tanka košulja,
Tanja od lista makova,
Gušća od lišća naranče.
Peri mi majka govori:
»Odkle ti, Pere, košulja?«
Pere mi majci govori:
»Kada se Sunce ženilo
Prisvitlom zvizdom Danicom,
Ja sam joj bio za kuma;
Ja sam joj prsten darovo,
U kom je sunce i misec,
A ona meni darova
Tanenu ovu košulju.«

Iz Vrboske na Hvaru

[1]) Drivo, lađa.

Tiček i tičica

Tiček leti, tiček leti,
Tičica za njim leti.

»Vzemi mene, vzemi mene,
Drobni mali tiček ti.«

»Kaj bum s tobum, kaj bum s tobum,
Drobna, mala tičica?

Mâ[1]) je hrana, mâ je hrana
Drobni, mali črveki;

Mê je pitje, mê je pitje
Mutna kolomijica[2]);

Mâ je hiža[3]), mâ je hiža
Drobno, malo trnjiče;

Kaj bum s tobum, kaj bum s tobum,
Drobna mala tičica?«

»Vzemi mene, vzemi mene,
Drobni, mali tiček ti:

Tvâ bu hrana, mâ bu hrana
Drobni, mali črveki;

Tvê bu pitje, mê bu pitje
Mutna kolomijica;

Tvâ bu hiža, mâ bu hiža
Drobno malo trnjiče;

Tvê bu srdce, mê bu srdce
Samo jedno srdčece.«

»Hodi k meni, hodi k meni,
Drobna, mala tičica.«

Iz varaždinske okolice

[1]) Oblici: ma = moja, mê = moje, tvâ = tvoja, tvê = tvoje. [2]) Kolomijica, kolovoz, trag, što ga načine kotači u mekanu tlu; u tom tragu sakuplja se voda. [3]) Hiža, kuća.

Najdraže cvieće

Čubar[1]) bilje, dušo,
Beru l' te djevojke?
Kako bi me, dušo,
Ne brale djevojke,
Kad od mene, dušo,
Sva gora miriše!

Oj bosilje bilje,
Beru l' te djevojke ?
Kako bi me, dušo,
Ne brale djevojke,
Kad mirišem, dušo,
Dušom djevojačkom!

Kalopere[2]) bilje,
Beru l' te djevojke?
Kako bi me, dušo,
Ne brale djevojke,
Kad se mnome, dušo,
Glavobolja lieči.

Oj nevene bilje,
Beru l' te djevojke?
Kako bi me, dušo,
Ne brale djevojke,
Kad mi nikad, dušo,
Ne povene lice!

Karamfile dušo,
Beru l' te djevojke?
Kako bi me, dušo,
Ne brale djevojke,
Kad od mene bolje
Ne mirišu ruže!

Ružmarine, dušo,
Beru l' te djevojke?
Kako bi me, dušo,
Ne brale djevojke,
Kad će im se svati
Mnome okititi!

Oj rutvice, dušo,
Beru l' te djevojke?
Kako bi me dušo,
Ne brale djevojke,
Kad mi ni mraz lice
Ubiti ne može!

Iz sjeverne Hrvatske (Slavonije)

[1]) Čubar, Satureia hortensis. [2]) Kaloper, Balsamita vulgaris ili Balsamita maior. [3]) Rutvica, Ruta graveolens.

Loza, maslina i pšenica

Svadila se loza i maslina,
Pa maslina lozi besidila:
»Oj ti lozo, voćka nikakva si.
Tebe težak na godine goji,
Pa mu činiš veliku neviru,
Donajposli razbiješ mu glavu.«
Al' je loza njojzi besidila:
»Ti maslino, jedna dračetino,
Tebe težak na godine goji,
Pa mu činiš veliku neviru,
Jer mu nigda urodila nisi.
Ja sam loza, voćka izabrana,
Ja veselim u polju težaka,
A na moru trudnoga mornara.«
Slušala ih pšenica sa polja,
Pa je njima šene besidila:
»Ne hval'te se, dvi 'holaste glave,
Pšenica sam, cvite izabrani;

Ja pomagam volu polje orat,
A junakom goricom putovat.«
Slušala jih vrana sa rudine[1])
Pa jim mlada vrana besidila:
»Platite mi, kazat ću vam mlada,
Koja vas je u inadu[2]) bolja.«
Pšenica je vrani besidila:
»Dat ću tebi žita za kolača!«
A loza je vrani besidila:
»Dat ću tebi vina za obida!«
Maslina je vrani besidila:
»Dat ću tebi za začine ulja!«
Tad jim vrana 'vako besidila:
»Lozica je voće izabrano,
Jer veseli u polju težaka,
A na moru trudnoga mornara;
I maslina j' voćka izabrana,
Njom junaci začinjaju hrane;
Pšenica je voće izabrano,
Jer njom oru u polju volovi
I putuju po putu putnici.
Tri ste cvita sa ovoga svita!«

Iz Podgore

[1]) Rudina, tratina. [2]) Inad, svađa, prepirka.

Zec i zečica

Zec pitao zečicu:
»O moj Bože veliki,
Što me ljudi tiraju?
Travica mi hranica,
Dračica mi kućica!«
Zečica mu govori:
»O ti zeče lukavi,
Ti ne hodi u polje,
Kad se noćca uhvati,
Neg' hajdemo u goru,
Jesti ćemo travicu,
Naći ćemo kućicu!«

Iz srednje Hrvatske (Bosne)

Prepelica bježi u slobodu

Divojčica travu brala,
Beruć travu zamirila[1]),
Zamirila pripelicu,
Pa se bliže pomaknula
I do nje se dolibila[2]),
Za rep ju je uhvatila.
Pripelica junačica
Pusti perje pa pobiže.
Cura stade pa besidi:
»Pripelice, Bog t' ubio!
Je l' ti bolje bit u mene
Neg' se skitat po gorici?«
Pripelica odgovara:
»Volim spavat u šumici
Nego tebi u nidarcim'.«

Iz južne Hrvatske

[1]) Zamirila, opazila. [2]) Dolibiti se, došuljati se.

Orlova smrt

Bile vile viće učinile,
Pa dozivlju orla i gavrana,
Mrka vuka, svoga pobratima;
Šalju vuka u primorje ravno,
Da donese vina primorskoga,
A gavrana u goru zelenu,
Da donese studene vodice,
A onoga orla golemoga
Šalju bile u planinu vile,
Da donese mesa janjetine.
Ide vuče, pa on vina vuče,
A gavrane iz gore vodice;
Ma ti nema orla golemoga,
Nema orla ni dva ni tri dana.
Gledala[1]) ga sa planine vila,
Gledala ga pa ga ugledala,
Di se orle niz planinu valja.
Stala vila pa se podrugiva:
»Bolan, orle, što s' me privarija?«
Ma je orle vili besedija:
»Prođ' se mene, bila moja vilo!
Nisam tebe orle privarija.
Zagna' san se stadom od janjaca[2]),
Ugleda me čoban od ovaca
Pa mi pribi[3]) krilo u ramenu.
Iđen, vilo, u goru zelenu,
U gorici kosti ostavit ću.«

Iz srednje Hrvatske (Bosne)

[1]) Gledala ga, zaglédala ga, tražila ga pogledom. [2]) Zagnâ san se stadom od janjaca znači zaletio sam se za stadom janjaca. [3]) Pribi, prebi.

Košuta i lane

Lov lovili Gradčani,
Ulovili košutu.
Ljuto cvili košuta:
»Pustite me, Gradčani,
Da ja odem u goru,
Da podojim janješce,
Doći ću vam na viru.«
Pustiše je Gradčani,
Ona ode u goru.
Al' u gori bile vile,
Kod njih sidi janješce
Pa no gleda bile vile,
Gdi su kolo uhvatile.
Ona uze janješce
Pa ga poče dojiti.
Sve ga mlada svituje:
»Dušo moja, janješce,
Ako hudo ogladniš,
Eto doli Jezer-polje,
Ti popasi travice;
Medno moje janješce,
Ako hudo ožedniš,
Evo doli livoda[1]),
Ti se napij vodice.«
Pitalo je lanešce:
»A kud ćeš ti, majčice?«
Govori mu košuta:
»Odoh, dušo, Gradčanim',
Ne ćeš majke viditi.«
Osta lane plačući
A za majkom gledajuć.
Košuta se obzire
Suze lije ko kiša.

Iz srednje Hrvatske (Bosne)

[1]) Livoda, livada.

Mrav, jež, vuk, koza i puž

Srećali smo mravlju[1]), smo rekli, da gospa,
Da takše tenke noge ma[2]), pa tak prežmeknjena[3]), na, na, na.

Srećali smo ježa, smo rekli, da šoštar,
Da takše[4]) lepe igle ma, pak ž njimi bosti zna, zna, zna.

Srećali smo vuka, smo rekli, da mesar,
Da takše oštre nože ma, pak ž njimi klati zna, zna, zna.

Srećali smo kozu, smo rekli da sokač[5]),
Da takve dve kuhače ma, pak ž njimi mešat zna, zna, zna.

Srećali smo puža, smo rekli, da zidar,
Da takvu lepu hižu ma, pak sam ju zidat zna, zna, zna...

Iz Međimurja

[1]) Mravlja, mrav. [2]) Ma, ima. [3]) Prežmeknjen, tiesno svezan tankim pasom. [4]) Takši, takav. [5]) Sokač, kuhar.

Gavran i vuk idu poznavati krv

Gavran vuka k sebi dozivao:
»Odi k meni, goranine vuče,
Da idemo u 'no polje ravno,
Da idemo krvcu poznavati!
Ako bude od mlada junaka,
Danut oće vinom i rakijom,
Brat ćemo je u zdelice zlatne,
Pa je nosit liji za večeru.
Ako bude od vrana konjica,
Danut oće ditelinom travom;
Pa ćemo je nas dva polizati.«

Iz Brinja

Obredne i običajne pjesme

U hrvatskom narodu razvili su se obredi i običaji, koji prate čovjeka od poroda do sprovoda. Neki potječu još iz hrvatske pradomovine. Sačuvali su ih seljaci, kod kojih ratarsko zvanje prelazi od otca na sina već više tisuća godina. Drugi su primljeni ili su se razvili u novoj domovini. I oni su hrvatski, jer su primienjeni hrvatskoj narodnoj duši i imadu neke osobite značajke, kojima se razlikuju od obreda i običaja drugih naroda. Pobliže razčlanjivanje i razređivanje narodnih obreda i običaja provodi nauka etnologija (narodoznanstvo) i etnografija (narodopis). U etnologiji i etnografiji diele se narodni obredi i običaji na različne načine. Jedan način diobe jest: 1. svagdanji obredi i običaji kod ustajanja, molitve, jela, polazka na počinak, kućnih poslova, poljskih poslova i t. d., 2. godišnji obredi i običaji, vezani uz stalne građanske i vjerske blagdane i proslave, na pr. uz Božić, Uzkrs, Duhove, Bajram, Jurjevo, Ivanje, poklade i t. d., 3. obredi i običaji uz različite zgode života, na pr. uz porod, krštenje, ženitbu, sprovod, liečenje, čaranje i t. d.

Pritom je sav narodni život povezan s pjesmama, kojima je svrha, da rad i nauku, život i smrt, veselje i žalost pretvore u ljepotu. Od nove godine do Božića i od rana proljeća do kasne zime priređuju se u različitim krajevima različiti obhodi i svečanosti, u kojima se razigrana duša prenosi u neslućene kraјeve preobraženja. Pjesništvo uzveličava život učvršćujući ljude u uvjerenju, da sve, što proizlazi iz čovječje duše, imade neprocjenjivu vriednost. U tom pjesničkom preobraženju nije nikakvo laskanje ni pretjerivanje, kada se na pr. svatovi međusobno nazivaju gospodom, domaćin se naziva banom t. j. gospodinom, a i siromašna se kućica naziva dvorima. Što ne može učiniti jedan, mogu učiniti svi. U tim obrednim pohodima i neke vrste dramama snažno se očituje družtvena sviest, za koju su se hrvatska pokoljenja odgajala u zadrugama. Selo daruje svoje koledare, svoje kraljice, svoje »dide«, svoje »vučare«, svoje priređivače i priređivačice jurjevskih, žetvenih i drugih svečanosti, jer su to bile njegove obće priredbe, za koje se morala skrbiti čitava zajednica. Čitavo selo moglo je bez velike štete održavati i gostbe, koje su trajale po tri i po više dana. Svaki je dao nešto, i tako se nitko nije previše iztrošio. Ali kada je propadanjem starih zadruga oslabila i sviest o zajedničkoj uzajamnosti, izgubili su se u mnogim krajevima i stari običaji, jer pojedinci nisu mogli više za njih smoći dovoljno sredstava.

PJESME KOLEDARKE

Oko Božića i oko Nove Godine sakupljaju se u nekim hrvatskim krajevima skupine odraslih mužkaraca, a gdjegdje i djevojaka. To su tako zvani koledani, koledari, kolendari ili koledvači, koji idu po selu ili po gradu pjevajući pred pojedinim kućama čestitke domaćinu, domaćici i njihovoj družini. Pjevače prati kadkada i svirač (guslač ili gajdaš). Domaćin i domaćica daruju čestitare jelima i pićem, a oni se poslije svojega obhoda po selu ili po gradu obično sastaju u kojoj kući, gdje se goste dobivenim darovima. Neki učenjaci misle, da naziv koledari dolazi od imena nekoga staroga slavenskoga boga, koji se zvao Koledo. No bit će priličnije istini, da pripjev koledo ili kolendo potječe od latinske riječi calendae, što znači prvi dan u mjesecu. Crkvena se godina započinje Božićem, a nekada se tako započinjala i građanska godina. Tu zgodu upotrebljavaju ljudi, da zažele jedan drugomu napredak u gospodarstvu i mir i sreću u obitelji.

Božićna koleda

Dobro veče, domaćine! Kolendo! Kolendo!
I u kući domaćice, veselo, veselo.
Došli smo vam kolendati, kolendo, kolendo,
Ovim dvorim' hvale dati, veselo, veselo.
Vi u kući, mi na dvoru, kolendo, kolendo,

Poznamo vas po govoru, veselo, veselo.
Vi mislite, da prosimo, kolendo, kolendo,
Mi bisaka[1]) ne nosimo, veselo, veselo.
Mi vam vele ne ištemo, kolendo, kolendo,
Nego malo suha voća, veselo, veselo.
Da grizemo do ponoća, kolendo, kolendo,
I kupicu rozolina[2]), veselo, veselo.
Obili smo vode i gore, kolendo, kolendo,
Dok smo našli ove dvore, veselo, veselo.
Pred kućom vam bor zeleni, kolendo, kolendo,
A na njemu orle sjedi, veselo, veselo.
Kako orle krilmi trese, kolendo, kolendo,
Odpadaju zlatne rese, veselo, veselo.
Vi pošljite ćeri vaše, kolendo, kolendo,
Kamariere[3]) drage naše, veselo, veselo.
Da pokupe zlatne rese, kolendo, kolendo,
Da odnesu u zlatara, veselo, veselo.
Da načini zlatne ključe, kolendo, kolendo,
Da otvori te ormare, veselo, veselo.
Da daruje kolendare, kolendo, kolendo.
Ako Bog da s nova ljeta, veselo, veselo,
Imat ćete mlada zeta, kolendo, kolendo,
Ćeri vašoj vjerenika, veselo, veselo,
To je vama čast i dika, kolendo kolendo.

Iz dubrovačke okolice

[1]) Bisaci, bisage, od lat. bisacium, dvie torbe, spojene tako, da se mogu prebaciti preko sedla. [2]) Rozolin, rozolija, vrst likera. [3]) Kamariera, sobarica, dvorkinja.

Koleđani čestitaju novu godinu

Bog pomogo u selu glavara
I od ove kuće gospodara
Sve imenom pod ovim slimenom!
Pčelice vam sunce zaštitile!
Telad mladu dicu probudila!
Bile ovce prikrile vam doce!
Mrke krave prikrile vam drage!
Orni[1]) voli brda i doline!
Pod kućom vam klenje i jasenje,
Bog vam dao zdravlje i veselje!

Iz južne Hrvatske

[1]) Orni, za oranje.

Koledari donose plodno ljeto

I.

Danak svanu, koledo,
Sunce granu, koledo,
I obasja, koledo,
Naše gore, koledo,
Plodne njive, koledo,
I livade, koledo,
I obasja naše dvore,
Naše dvore i timare[1]),
I obasja koledare.
Sunce zajde, koledo,
Rosa pade, koledo,
I natopi, koledo,
Naše gore, koledo,
I livade, koledo,
I ovlaži prašne dvore
I razgali koledare.
Oblak zastre, koledo,
Vedro nebo, koledo,
Munja šica[2]), koledo,
I ori se grmljavina.
Kiša pada iz oblaka,
I nakvasi vrtle[3]) naše,
I napoji naše njive,
I okupa koledare.

II.

Daj nam, Bože, koledo,
Dobru pašu, koledo,
Za kravice, koledo,
I ovčice, koledo,
Da nam dadu, koledo,
Šatre mlika[4]), koledo,
Da možemo, koledo,
Odkupati, koledo,
Mladog Boga[5]), koledo,
I Božića, koledo.

III.

Mi idemo, koledo,
Mi idemo koledari
Od iztoka, koledo,
Do zapada, koledari,
I nosimo, koledo,
I nosimo koledari
Vašim goram, koledo,
Vašim goram koledari
I njivami koledari
Plodno ljeto koledo,
Plodno ljeto koledari,
Vašem domu, koledo,
Zdravlje i sreću, koledo,
I veselje koledari,
Vašim stadam, koledo,
Dobre paše koledari,
Vašim njivam, koledo,
Težko klasje koledari.

Iz sjeverne Hrvatske

[1]) Timar, imanje. [2]) Šicati, šikati, šibati, sievati. [3]) Vrtle, vrtove. [4]) Šatre mlika, šatore pune mlieka. [5]) Neki su u riečima: »mladog Boga i Božića« gledali ostatke staroga poganskoga vjerovanja, no te se rieči odnose na Krista, kojega i u nekim božićnim umjetnim pjesmama nazivaju mladim Bogom i Božićem.

DIDI

U Perušiću u Lici bio je običaj, da su se na Pokladni utorak sastala tri mužkarca, koji su se dogovorili, da »idu u dide«. Jedan se obukao u dronjke, a na glavu je navukao mjesto kape pletaću torbu. Druga se dvojica obukoše u djevojačko ruho, a preko ramena prebaciše torbu, da u nju spremaju darove. »Did« i »cure« zaredaše od kuće do kuće. »Did« je pravio svakojake vragolije, a »cure« su pjevale ovu pjesmu:

Ovu vele dobru kuću,
Još boljega domaćinu.
Darujte nas kvartom[1]) prosa,
Kvartom prosa i šenice,
Drugom pira i jarice[2])!
Komad mesa debeloga,
Bublu[3]) masla bijeloga,
Križku kruha lijepoga[4])!
Odprav'te nas, ne drž'te nas;
U naske su tude majke,
Psovat će nas, karat će nas,
Da smo ruho poderale
(Da se nismo poudale),
A prstenje polomile,
A korale potrgale,
I korale i đerdane.

Domaćini su im dielili darove, a oni su na odlazku zahvaljivali:

Hvala vama, gospodaru!
Kako ste nas darovali,
Kod Boga se radovali!

Sličan je običaj bio i kod muslimana u Jajcu i u okolici, a zvao se »čaraice«. Tamo su »did« i »cura« išli uoči grčkoiztočnoga Božića po selu pjevajući i sakupljajući darove,

---

[1]) Kvarta, mjera za žito od 50 litara. [2]) Jarica, pšenica, koja se sije u proljeće. [3]) Bubla, gruda. [4]) Izostavljen je izraz: Darujte nam ili dajte nam.

JURJEVSKE PJESME

Uoči Đurđeva ili na samo Đurđevo obilaze u nekim hrvatskim krajevima, osobito u Turopolju, momci ili djevojke ili zajednički jedni i drugi kao jurjaši ili jurjevčani. Okićeni su svježim zelenilom, a jedan među njima, koji se zove Đuro, Juraj ili zeleni Juraj, hoda poklopljen košem, spletenim od svježega šiblja. Taj zeleni Juraj samo poskakuje (»Đuro se stresa«), a njegovi drugovi ili drugarice pjevaju. Od primljenih darova, jaja, slanine, brašna, suhoga mesa i voća, priređuje se zajednička gostba.

I.

Prešel je, prešel
Pisani Vuzem,
Došel je, došel
Zeleni Juraj,
Koji nam donosi
Zelenu kitu
I zelenu travicu,
Pedenj[1]) dugu mladicu.
Darujte ga, darujte
Jurja zelenoga!
Dajte Jurju masla,
Bu vam sreća rasla!
Darujte ga, darujte
Jurja zelenoga!
Dajte Jurju rži,
Kaj se doma trži[2])!
Dajte Jurju žita,
Kaj se doma ita[3])!
Darujte ga, darujte
Jurja zelenoga!
Oće vama Jurica
Danas zutra pomoći,
Kod nebeski vrati
Boga za vas prositi.

Iz Turopolja

II.

Lipi Juraj kres nalaže
Na Jurjevo na večer.
Jednom rukom kres nalaže
Na Jurjevo na večer,
Drugom rukom venčec vija
Na Jurjevo na večer,
Tretom rukom meč povija
Na Jurjevo na večer.
Sfalilo mu malo zlata,
Malo zlata za dva lata[4])
Na Jurjevo na večer.
Hodi, Jurek, ćaćka prosit,
Da ti dade malo zlata,
Malo zlata za dva lata
Na Jurjevo na večer.
Hodi, Jurek, mamu prosit,
Da ti dade malo zlata,
Malo zlata za dva lata
Na Jurjevo na večer.
Hodi, Jurek, bratca prosit,
Da ti dade malo zlata,
Malo zlata za dva lata
Na Jurjevo na večer...

Iz Stupnika kraj Zagreba

---

[1]) Pedenj, pedalj. [2]) Tržiti, prodavati. [3]) Žito, koje se baca za hranu živadi. [4]) Lat, vlat pšenice, ječma ili raži.

IVANJSKI KRIES

U predvečerje sv. Ivana Krstitelja ložile su djevojke u selima karlovačke okolice kries i plele vience. Nabrale su u polju mnogo ivančica. Pošle su okićene po selu, pjevajući pred pojedinim kućama i kiteći vratnice i prozore cviećem. U nekim se selima vršio taj običaj na samo Ivanje. Pjesma, koja se pritom pjevala, glasila je ovako:

Lipi Ive kris nalaže[1]),
Kris nalaže, venac plete.
Stare majke, bud'te ćerke,
Da se ćerke zorom staju,
Da počešu plave kose
I umiju belo lice
I pometu bele dvore,
Bele dvore i komore[2]),
I oriblju žute stole,
Žute stole javorove,
I donesu bistre vode
I naliju čiste lonce.
Stari ćaćki, bud'te sinke,
Da se sinki zorom staju,
Da izrenu[3]) riđe vole,
Riđe vole u lugove,
I napasu riđe vole
I posiju belo žito.
Dajte, dajte, stare majke[4]),
Ako li nam niš ne date,
Vi nam dajte lipog Ivu,
Izpeljajte pod jabuku,
Pod jabuku crljeniku,
Da mi s njim se poigramo,
Poigramo, potancamo[5]),
I lipo ga nakitimo
Z rožicami[6]) ivanjskimi
I k sebi ga odpeljamo.
Mi ćemo ga dobro ranit[7]),
Suvim sirom i pogačom,
Belim mlikom i šećerom.
Ajdmo sada, lipi Ivo,
Ajdmo sada pjevajući:
Daj nam Bože, dobro leto,
Dobro leto i proliće
O Ivanju i Štefanju[8])!

---

[1]) Nalaže, loži. [2]) Komora, soba. [3]) Izrenu, iztjeraju iz staje na pašu. [4]) Djevojke prose darove, koje će upotriebiti za zajedničku gostbu. [5]) Potancati, zaplesati. [6]) Rožice, cvieće. [7]) Raniti, hraniti. [8]) Misli se na Štefanje 20. kolovoza.

KRALJIČKE PJESME

U nekim hrvatskim krajevima prolaze na prvi i na drugi dan Duhova selom kraljičari ili kraljice.

Sastane se veći broj djevojaka, koje se obuku u svečano ruho. Deset djevojaka imadu na glavi šešir, koji posude od brata ili od rođaka, a u ruci nose sablje. Šeširi su okićeni čapljinim perjem i dukatima. Te se djevojke zovu kraljevi, ali ih u pjesmi nazivaju i kraljicama. Za njima idu obično po tri orubljice. To su djevojke obučene bielim ruhom, s bielim zavojem oko glave i svatovskom koprenom. Za orubljicama stupaju druge djevojke, koje su okićene cviećem, ali nemaju na glavi ni šešira ni koprene. To je kraljevska družba.

Uz kraljeve, orubljice i kraljevsku družbu idu i momci s košarama, u koje primaju darove. Ti se momci zovu prosjaci.

Prolazeći selom pjevaju pred svakom kućom momcima, djevojkama, domaćinu i domaćici. Pritom izvode ritmičke igre i vježbe sabljama. Najposlije se vraćaju s darovima u jednu kuću, u kojoj održavaju gostbu.

U bačkih Bunjevaca obilazi selom obično po osam djevojčica između deset i petnaest godina. Prvi par zovu se pridnjaci, drugi par sabljari, treći par kralj i kraljica, a četvrti ban i banica.

Njihove su pjesme udešene prema obiteljskim prilikama u onim kućama, kod kojih se zaustavljaju. Svoje želje izriču ovakvim stihovima:

Mi selu iđemo,
Mi selu iđemo, ljeljo!
Selo od nas biži,
Selo od nas biži, ljeljo!
Mi mu ne iđemo,
Mi mu ne iđemo, ljeljo!
Da ga žalostimo,
Da ga žalostimo, ljeljo!
Već mu mi iđemo,
Već mu mi iđemo, ljeljo!
Da ga veselimo,
Da ga veselimo, ljeljo!

Kada se zaustavljaju pred kućom, pjevaju:

Mi ode[1]) dođosmo
U najlipče[2]) dvore,
U najlipče dvore,
U najbogatije,
Perom[3]) ometene,
Vodom polivene.
Vode zaiskasmo,
Vode nam ne dadu,
Već nam vina daju.
Vina ne pijemo,
Da se opijemo
Pa da ludujemo,
Već vode pijemo,
Pa da mudrujemo.

Pred župnim dvorom pjevaju:

Mi ovde dođosmo
U najbolje dvore,
Zlatom pokrivene,
Srebrom pošivene,
Staklom ograđene,
Odkale se šeće
Naš duhovni otac.
Tri astala[4]) zlatna:
Na prvim[5]) astalu
Knjige neštivene,
Na drugim[5]) astalu
Zlato nebrojeno,
Na trećim[5]) astalu
Čoja nekrojena.
Mi smo vama došli,
Da knjige štijemo,
Mi smo vama došli,
Da zlato brojimo,
Mi smo vama došli,
Da čoju krojimo.

Okreni se, kralju,
Poklon' s', barjaktaru!
Poklon i veselje
Kućnom domaćini!

Bratu i sestri pjeva se na čast ovakva pjesma:

Žuti zumbul raste
Na avlinskih vrati.
Pod njim sidi Mara,
Sva je razčupana.
Doletio soka[6]),
Soka iz visoka,
Pa odnese Maru
Gori med oblake.
Za njom trči Tune[7]),
Iza glasa viče:
«Oj oblaci đaci,
Po Bogu vraćaci[8]),
Vratite mi moju
Rođenu sestricu,
Ja ću vama dati
Pluge i volove
I volovske roge
Za Marine noge
I projino[9]) sime
Za Marino ime
I oraće gvožđe,
Da mi Mara dođe.

Svojoj drugarici znađu zapjevati i ovakvu pjesmu:

Oj ti naša drugo,
Alaj si ti lipa,
Ko da ti je tato
Mladi misec bio,
Ko da ti je nana
Žarko sunce bila.
»Nije meni, druge,
Tato misec bio,
Nije meni nana
Žarko sunce bila,
Već je mene riba
U vodi rodila,
Žuna me je tica
U kljunu iznela,
Tica lastavica
Bila j' dadiljica,
Rastova[10]) korica
Bila kolivčica.«

Na kraju, kada se kraljice razilaze, pjevaju ovakvu pjesmu:

Dalom-balom kralju,
Izpod vinograda!
Uzberi grančicu,
Vinovu lozicu,
Pa nakiti kralja,
Kralja i kraljicu,
Bana i banicu.
Jorgovane bane,
Kad su tebe brali?
Sinoć su me brali,
U čašu metali,
U Budim poslali.
Skup'te, zberite se,
Svaka svojoj majki,
I ja ću se mojoj,
Dok sunce ne zađe,
A misec izađe.

*

Kraljičina majko,
Izađi prid kralja!
Kralj se umorio,
Konja uznojio,
Sva kola obigro,
Samo jedno nije,
I to ć' obigrati,
Dok sunce ne zađe,
Misec ne izađe.

*

Fala tebi majko,
Koja si nam dala
Prvoga pivača.
Fala tebi, majko,

Koja si nam dala
Drugoga pivača.
Fala tebi, majko,
Koja si nam dala
Mudrog barjaktara;
Mudro barjak nosi,
Mudro podigrava.

[1]) Ode, ovdje. [2]) Najlipče, najlipše, najljepše. [3]) U seljačkim kućama upotrebljava se guščje ili tučje krilo (nazvano i peruška) za brisanje i ometanje prašine. [4]) Astal, madž. rieč, nastala od hrvatske rieči stol. [5]) Prvim, drugim, trećim u bunjevačkom narječju mj. prvom, drugom, trećem. [6]) Soka, sokol. [7]) Tune, Antun. [8]) Vraćak, onaj, koji nešto vraća. [9]) Projino, proseno. [10]) Rastova, hrastova.

ŽETVENE PJESME

U prvoj polovici mjeseca srpnja, kada sazrije pšenica, ožive polja od žetelaca. Skrbni gospodari i gospodarice, koji su dotada pazili na svaku nepogodu i bojali se, da im žito ne bude uništeno, veselo časte svoje težake liepim riečima i dobrim jelom. Naporan rad pretvara se u pjesmu. Kada srpovi požanju zrelo klasje, održava se svečanost, koja se među Bunjevcima zove dožejanca, a drugdje žetveni vienac ili kako drugačije. Najmarljiviju žetelicu okite viencem i polaze k selu pjevajući kao pobjednici. Vrše se i obredi s vjerskim obilježjem. U nedjelju, koja dolazi poslije žetve, vodio je u Turopolju koji bogatiji gospodar svoju žetelačku družinu u crkvu na blagoslov noseći kruh od novoga brašna i čuturu vina. Žetelice su s rukovetima pšeničnoga klasja išle za njim i pjevale:

Požele jesmo šenicu,
Zmed[1]) sega strna[2]) najlepšu.
Vesela srdca, oštri srp!
Pjevajuć se[3]) smo požele.
Klasek do klasa, pak je snop,
Snopek, do snopa, pak je kup!
Zlatno je zrnje[4]), dobri Bog!
Križaj nas, križaj, višni Bog!
Venec šenični nosimo
Za prikaz Bogu dobromu[5]).
Kinčen[6]) je venec šenični,
Med nem[7]) su cveti črleni.
Marija mati nas gledi,
S jangelki se nas veseli[8]).
Zlatno je zrnje, dobri Bog!
Križaj nas, križaj, dobri Bog!

Iz Lomnice u Turopolju

Poslije blagoslova u crkvi bila je u domu gospodara gošćenica (gostba), na kojoj su se pjevale starinske »junačke i devojačke popevke«, a plesalo se i kolo.

[1]) Zmed, između. [2]) Strn, strnina, strno žito, ono žito, iza kojega ostaje na polju strnište, t. j. ječam, raž, pšenica. [3]) Se, vse, sve. [4]) Zrnje, u izvorniku zrjne. [5]) Zapisano je: dobromu Bogu. [6]) Kinčen, što je za kinč, t. j. za ures. [7]) Med nem, među njime, u njem. [8]) S anđelcima nam se veseli.

SVATOVSKE PJESME

Svatba je u svim hrvatskim krajevima u ratarskom staležu prava drama. Samo ta drama nije predstava, nego zbiljski život. Sve na svatbi imade stalan, obično od najdavnijih davnina uređen obred. Priređivači moraju biti

svečano odjeveni. I govor im je svečan, duhovit, kićen. U starinske običaje unosi svaki svat nešto novo, što je on u svojoj duši pronašao. Stvara se zajedničkom suradnjom krasna umjetnina, koja mora ostati svima u pameti kao najljepši sadržaj života. Prošnja, zaruke, priprave za svatbu, polazak u crkvu na vjenčanje, gostba u kući mladenke — sve je to puno pjesničkog zanosa.

U Broćnu (Brotnju), jugozapadno od Mostara, u kraju, gdje uspievaju dobri vinogradi, spremaju se one kuće, koje imadu momka za ženitbu ili djevojku za udaju, dugo vremena, često i po više godina, za svatbenu proslavu. Na dan vjenčanja polaze liepo odjeveni i okićeni konjanici i pješaci u crkvu. Momak i djevojka zadaju sebi vjeru pred oltarom i polažu prisegu. Kao muž i žena polaze mladenci najprije u kuću mladenke. Tu ostaje mladenka preko noći kod svojih roditelja.

Drugi dan poslije vjenčanja valja mladu povesti u kuću mladoženje. Prije podne sakupi se u njezinu dvorištu kolo, koje pjeva različite poskočnice. Dotle se već opreme i svatovi, koji uzimaju mladu sa sobom. Njezine joj drugarice u kolu pjevaju:

Pođi, pođi sejo naša,
Pođi, pođi, diko naša,
Pođi, pođi domu svomu! Oj!
Prije noćce domu dođi,
Pozdravi nam bracu svoga,
Svekrvicu majku tvoju. Oj!
Tizim[1]) putom svi želimo,
Kuću svoju da vidimo,
Starca ćaku i svekrvu. Oj!
Već se naše kolo kreće,
Tebe prati, mila sele.
Zdrava bila, nas vidila,
Nami kolo poigrala! Oj!
Pođi, pođi, već ne kasni,
Puti tebi jesu strašni,
Ružni klanci, diko naša. Oj!
Hajde s Bogom, stari svate,
Seju našu ti povedi,
Dragom svome je dovedi. Oj!
Liepo nju nam ti odprati,
Domu svome i doprati;
Liepo će te darovati,
Čamašir[2]) će tebi dati. Oj!
Pođi s Bogom, mlad djevere,
Mili druže seje naše,
Pazi liepo seku našu,
Seku našu, nevu vašu. Oj!
Pođi s Bogom, kume mili;
Vod'te seku svi veseli,
Seku našu, mladu vašu. Oj!
Hajde s Bogom, barjaktare,
Tamo gori preko strane,
I put kazuj seji našoj,
Seji našoj, nevi vašoj. Oj!
Pođ'te s Bogom, svi svatovi,
Srećno bili, zdravo pili,
Seju našu veselili! Oj!

Kada svatovi dođu do mladoženjina doma, dočeka ih u dvorištu kolo, sastavljeno od djevojaka, koje pjevaju:

Vesel'mo se, sele naše,
Zdravo nevu kad vidismo. Oj!
Pozdravimo mladu nevu,
Darovat će dušu našu. Oj!
Evo nami milog dara,
Neve naše, žarkog sunca. Oj!
Liepa, sjajna ko Danica,
Uranila ko zorica. Oj!
Dođi, dođi, nevo naša,
Čeka tebe svekar tvoj. Oj!
Evo ovdje tvoga blaga,
Tebi će ga dat svekrva. Oj!
Blago tvoje sinak njezin[3]),
Mlađan momak, oko tvoje. Oj!
Dođi, dođi, nevo naša,
Čeka tebe dragi tvoj. Oj!
Avliju[4]) ti jur otvori,
Vrata će ti raztvoriti. Oj!
Liepo će te dočekati,
Obiručke ogrliti. Oj!
Svate će ti dočekati,
Liepo će ih pogostiti. Oj!

Dođi, dođi, draga naša,
Mlada nevo i zavice[5])! Oj!
Mlad djevere, povedi je,
Stari svate, izprati je. Oj!
Svi svatovi napried gredu,
Spored nevom svi u redu. Oj!
Veseli se, starče moj,
Eto tebi zlata tvog. Oj!
Pozdravlja ga kolo ovo
I vas skupa sviju s njim. Oj!

Mlada između dva djevera ulazi u dvorište, a djevojke u kolu pjevaju:

Oj 'vako mi paun iđe,
Oj 'vako, oj 'vako!
Oj djevojko paune,
Paune, paune!
Okreni se, obrni se,
Paune, paune!
Tvoj je dragi na vratima,
Paune, paune!
Čeka, tebe da zagrli,
Dragan tvoj, dragan tvoj!

U sredini dvorišta dočekuje mladoženja mladu, svoju ženu, poljubi se s njome pa je vodi otcu i majci, koji čekaju na kućnim vratima. Dotle kolo u dvorištu pjeva:

Oj 'vako mi dilber iđe[6]),
Oj 'vako, oj 'vako.
Mlado momče dilbere,
Dilbere, dilbere!
Okreni se, obrni se,
Dilbere, dilbere!
Eto tebi pauna,
Pauna, pauna.
Pogledi mu crno oko,
Dilbere, dilbere!
Zagrli ga, poljubi ga,
Dilbere, dilbere.

Svatbena se životna drama nastavlja dalje uz kićene zdravice, pjevanje, pripoviedanje i gostbu.

*

Kod bosanskih muslimana svatbeni su običaji nešto drugačiji, ali ipak puni pjesničkoga zanosa. Zdravice, pjesme i svi čini moraju biti primjereni velikom događaju, kada se ženitbom osniva nova obitelj.

Poslije vjenčanja (nićaha) pred kadijom ili pred njegovim punomoćnikom mlada ostaje taj dan obično u svojoj kući. Kod nje se sakupe žene, koje ju kniju, t. j. boje joj ruke i noge žutom ili crvenkastom bojom, koja se zove kna. Mlada sjedi pritom na dušecima, a iznad njezine glave stoje dvie djevojke sa zapaljenim sviećama pjevajući obično ovu pjesmu:

Naša Fato, je l' ti žao majke?
»A jer[7]) će mi biti žao majke?
U mog dragog bolju majku kažu!«
Naša Fato, je l' ti žao babe[8])?
»A jer će mi biti žao babe?
U mog dragog boljeg babu kažu!«
Naša Fato, je l' ti žao dvora?
»A jer će mi biti žao dvora?
U mog dragog bolje dvore kažu!«

Iste noći dolaze svatovi s pjesmom i glasbom po mladu. Mužke svatove dočekuje mladin otac, a ženske mladina tetka, strina ili ujna. Kada su svatovi počašćeni kavom i šerbetom[9]), izvrše se stalni obredi, mlada se obuče u ruho žene i polazi u dom mladoženje.

Drugi dan nastavlja se svatbena svečanost u mladoženjinoj kući.

Iz prostorija, u kojima se ženskinje gosti odieljeno od mužkinja, čuju se u svatbenoj razigranosti i ovakovi stihovi, kojima se međusobno bockaju dvie skupine pjevačica:

Mi smo paše, vi ste sluge naše,
Mi gospoda, a vi izpod poda,
Mi dukati, a vi čandrljini[10]),
Mi smo sedla, a vi ste samari[11]),
Mi smo uzde, a vi ste julari.*

*

U Slavoniji su svatovi znali biti i previše razkošni. Zajednička gostba trajala je kadkada više od tjedan dana. Uz sviranje gajdaša, uz pjesme, zdravice i pripoviedke prolazilo je vrieme veselja. Kada su se svatovi sakupljali, dočekivale su ih mlade žene i djevojke pjesmom:

Dobro došli, mili gosti,
Sad u naše biele dvore!
Bieli dvori otvoreni,
U dvori je sve veselo.
Šeću u dvore golubovi
I bijele golubice,
Kićen-svati i svatice.

Mladenac i mladenka su i tu glavne osobe u svatbenoj drami. Drugi svi sačinjavaju zborove za njihovu proslavu. Mladencima se pjeva i ova pjesma:

Boga moli lipa Ana,
Oj, Boga moli:
»Daj mi, Bože, do dva dobra,
Oj, daj mi, Bože!
Daj mi oči sokolove,
Oj, daj mi, Bože!
Daj mi krila labudova,
Oj, daj mi, Bože!
Da preletim preko gora,
Oj, daj mi, Bože!
I do dvora dragog moga,
Oj, daj mi, Bože!
Da ja vidim vjerenika,
Oj, daj mi, Bože!
Je li lijep, kako kažu?
Oj, je li lijep?
Je li dobar, kako hvale?
Oj, je li dobar?
Što mu rade sad u dvoru?
Oj, šta mu rade?
Igraju li divno kolo?
Oj, igraju li?
Vodi li mu kolo majka?
Oj, vodi li mu?
Začinje li ona pjesme?
Oj, začinje li?
Vije l' mu se svilen barjak?
Oj, vije l' mu se,
Pred njegovih bielih dvori,
Oj, pred njegovih?«
Boga moli lipa Ana,
Oj, Boga moli.
Boga moli, umoli ga,
Oj, Boga moli.
Dobi oči sokolove,
Oj, dobi oči,
I još krila labudova,
Oj, i još krila,
I preleti preko gora,
Oj, i preleti,
A do dvora dragog svoga,
Oj, a do dvora.
Vidje svoga vjerenika,
Oj, vidje svoga.
On je ljepši, neg' što kažu,
Oj, on je ljepši;
On je bolji, neg' ga hvale,
Oj, on je bolji.
Pred dvorom mu igra kolo,
Oj, pred dvorom mu;
I vodi mu kolo majka,
Oj, i vodi mu;
Pred dvorom se barjak vije,

* M. Kulinović, Muhamedanska ženidba u Bosni; Zbornik za narodni život i običaje, god. IV., Zagreb 1899.

Oj, pred dvorom se;
Nuz[12]) barjak je vito koplje,
Oj, nuz barjak je,
Usred dvora usađeno,
Oj, usred dvora,
Na njem kita žuta smilja,
Oj, na njem kita,
Kita smilja i bosilja,
Oj, kita smilja,
I još stručak ružmarina,
Oj, i još stručak,
Čim će Anu nakititi,
Oj, čim će Anu;
Navrh koplja žuta tunja,
Oj, navrh koplja,
Žuta tunja suva zlata,
Oj, žuta tunja,
Čim će Anu darivati,
Oj, čim će Anu.

U kući mladenke pletu se vienci i spremaju se kite cvieća, kojim će se nakititi svatovi. U jednoj pjesmi ovako se govori mladenkinu djeveru:

Oj djevere, zlaćani prstene,
Čuvaj snašu ko svoju sestricu,
Sa duvakom[13]) pokrivaj joj lice,
Da ju ne bi urekli svatovi,
Napajaj ju lađanom vodicom,
Da joj ne bi žeđa dodijala,
Čuvaj njena vienca zelenoga,
Da ga ne bi sapalilo[14]) sunce,
Doka dojde u vojnine[15]) dvore.
Kada dojde u vojnine dvore,
Pokaži joj dvore i timare,
Dok ne svikne[16]), kako je u dvoru.

Iz ženikove kuće dolaze svatovi u kuću mladenke. Prije nego će mladenku povesti u crkvu na vjenčanje, ovako je slave:

Davor tebe, djevojačka majko,
U tebe je ljepota djevojka.
Kud je lipa, tud je i glavita,
Kud gizdava, tuda je i rušna[17]).
Sve djevojke glavom nadvisila
I rumenim licem začinila;
Lipa stasa, još ljepšeg pogleda,
Oči su joj crne kukinjice[18]),
Obrvice morske pijavice,
Kad govori kanda golub guče,
Kada hodi, kanda paun šeta,
Kada pjeva, slavulji slušaju,
Kada radi, zlatne ima ruke.
Blago domu u koji će doći,
Blago vojni[19]), za koga polazi.

---

[1]) Tizim, tim. [2]) Čamašir, rublje, rubenina. [3]) Njezin, u izvorniku: nje 'e. [4]) Avlija, dvorište. [5]) Zavica, zaovica, muževa sestra. [6]) Dilber, liep i liepa, krasnik i krasotica. [7]) Jêr, ovdje zašto. [8]) Babo, otac. [9]) Šerbe ili šerbet (turski), medovina. [10]) Čandrljin, patvoren dukat. [11]) Samar, drvenica, drvena naprava mjesto sedla. [12]) Nuz, uz. [13]) Duvak, koprena za lice. [14]) Sapalilo, spalilo. [15]) Vojnin, mjesto vojnov. [16]) Sviknuti, sviknuti se, naviknuti se. [17]) Rušan, koji je bogat ruhom. [18]) Kukinja, kupina. [19]) Vojni, mj. vojnu; vojno znači suprug, muž.

ZDRAVICE

Na gostbama i u drugim svečanim zgodama pjevaju i govore učestnici od najstarijih vremena do danas jedan drugomu zdravice. Zdravica imade u prozi i u stihovima. Sadržaj su im dobre želje i međusobno slavljenje. Prvu zabilježenu hrvatsku zdravicu u stihovima sačuvao je Petar Hektorović u svojemu »Ribanju i ribarskom prigovaranju«. Takve su se zdravice zvale počastnice. U nekim krajevima uobičajilo se za njih i ime počašnice, jer se pjevaju uz čašu vina. Na svatbi i inače u veselu družtvu razvio se za zdravice točno određen obrednik, koji je u različitim krajevima poprimio donekle različit oblik.

Naš gospodin poljem jizdi

Naš gospodin poljem jizdi[1]),
Jizda[2]) da mu je,
Na glavi mu svilan klobuk,
Sinca[3]) da mu je,
U ruci mu zlatne knjige,
Družba da mu je,
Prid njim sluga pisan poje,
Na čast da mu je.
Majka mu je lipo ime dila
Svitla sunca gledajući,
Ljuba mu je zlatom venčac vila
Uz konjica potičući[4]).
Lipo ti je, brajo, pogledati
Lipa skoka junačkoga,
Gdino mi junak poskakuje
Od kamenka do kamenka,
Bila lička pokazuje
Iza šćitka perenoga[5]).

Petru Hektoroviću u čast pjevali narodni kazivači
Paskoj Debelja i Nikola Zet

---

[1]) Jizdi, jezdi, jaši. [2]) Jizda, jašenje. [3]) Sinca, sjenca, sjena. [4]) Potičući, potječući, trčeći, žureći se. [5]) U narodu se za neke radove upotrebljava rieč periti. — Pere se kefe, pere se vodenična kolesa (naper) i t. d. Može biti, da izraz »peren štit« dolazi od posebnog načina izrađivanja štitova, kod kojega se od pojedinih komadića različne boje prave liepi ukrasi.

Čikulin gospodin vrana konja jaše

Čikulin gospodin vrana konja jaše;
Glej ga, glej, ter poglej, kak ga lepo jaše.

On mi ima, on mi ima lepe žute čižme,
Glej ga, glej, ter poglej, tija do kolenca.

On mi ima, on mi ima lepe svilne hlače,
Glej ga, glej, ter poglej, gore do kučanka[1]).

Ter mi ima, ter mi ima lepi svilni pojas,
Glej ga, glej, ter poglej, po sredi trbuha.

Pri njem je, pri njem je lepo pripasana,
Glej ga, glej, ter poglej, ta svetla sabljica.

On mi ima, on mi ima lepi svilni menten[2]),
Glej ga, glej, ter poglej, dole do kolenca.

On mi ima, on mi ima kunu kapu s perom,
Glej ga, glej, ter poglej, dole do ramena.

---

[1]) Kučanak, kuk. [2]) Menten, kaput.

Vinska zdravica

Urodila višnjičica,
Vam kupi-, vam kupi-
Vam kupinje i brekinje.
Pod njom pi-, pod njom pi-
Pod njom vile vino pile;
Vino pi[1]), vino pi!
Jedna drugoj nazdravljale:
»Zdrava bud', zdrava bud'!
Zdrava budi, Drinopoljko,
Lipa divojko!«

Iz Otoka u sjevernoj Hrvatskoj (Slavoniji)

[1]) Pi i pite je u narječju mjesto: pij i pijte. U zdravici se iztiče osobito igra riečima i slogovima (kupi — , pi —).

Bunjevačka nazdravica

Zaspa, zadrima cara dvoreći,
Više caricu negoli cara.
Di kondir spusti, tu zemlja puče,
Di zemlja puče, jabuka niče,
Zlatan joj koren, srebrno granje,
Srebrno granje, biserno lišće.
Biser opada, u čašu pada,
Biser se kruni, čaša se puni.
Izpite[1]) čašu za ljubav našu,
Mi ćemo čašu za ljubav vašu.

[1]) Izpite, izpijte.

PJESME NARICALJKE

Hrvatski narod vjeruje obćenito u prekogrobni život. Duša je bezsmrtna, a tielo do sudnjega dana ostaje u zemlji. Smrt je dobitak i vječno spasenje za nedužne ljude i za pokornike, ali najbliži su pokojnikovi rođaci, prijatelji i znanci ipak uviek na gubitku, jer im je nestalo pomoćnika, savjetnika, hranitelja, branitelja, nasljednika ili dobrotvora. Zato posebne narikuše pjevaju uz odar ili na grobu pjesme tužaljke, u kojima veličaju pokojnikove vrline i oplakuju nesreću onih, koji su ucviljeni smrću otca, majke, brata, sestre, svekra, svekrve, rođaka i t. d. U nekim je hrvatskim krajevima postojao običaj. da su narikuše oplakivale i vojnike, kada su polazili iz sela na bojno polje. Ako koji vojnik nije imao nikoga svoga, da ga oplakuje, on je najmio plaćenu narikušu, koja je izvršila tu uobičajenu dužnost.

Majka nariče za sinom

Jaoj, moja jabuko zelena,
Koja nisi do vrimena došla,
Koja nisi ni dozriti mogla!
Jaoj, moja jabuko zelena,
Jaoj, moje momče neženjeno,
Koje majka oženila nije!
Crna zemljo, prosto ti ne bilo,
Što odmami jedinka od majke!
Oj težače mile majke svoje,
Vridno srdce mile majke svoje,
Vridno srdce i vridnoćo moja,
I sad si mi, zlato, poranio,
Mile majke mili mladoženjo!
A što si se, zlato, požurio?
Nije vrime, zlato, od svatova.
Nisi sebi snašu odabrao,
Divojke se udavati ne će.
Ti si mene, zlato, privario,
Pa se rano, srdce požurio,
Sakupio sve svate žalostne,
Gdino nema gajdi ni barjaka,
Niti ima snaše odabrane,
Već se ovdi i plače i cvili.
Oj jedinče, drago srdce moje,
Što si tako ucvilio majku?
Tko će starog dadu[1]) zaminiti?
Tko će dadi konje dovoditi?
Tko će dadi poslove raditi?
Tko će dadu do smrti hraniti?
Ne brineš se, drago srdce moje,
Što si tako ucvilio majku.
Kako ti se sažalit ne more,
Što te tvoja tako moli majka?
Okreni se ma na koju stranu,
Pa požali žalostnicu svoju,
Žalostnicu, ucvilitu majku!

Iz Otoka u sjevernoj Hrvatskoj (Slavoniji)

[1]) Dado, otac, tata.

Sestra nariče za bratom

A moj brate, diko moja,
Di je lipa mladost tvoja?
A moj grade razoreni!
Evo iđu blagi danci,
Gizdaju se mladi momci,
Mladi momci i divojke
Skupljaju se u sastanke ,
Tebe, brate, vidit nema
Ni u crkvi ni u kolu
Ni u tvome bilon[1]) dvoru.
A moj brate, tugo moja,
Jadna ti je sestra tvoja!

Poljična naricaljka na grobu

[1]) Bilon, bilom bielom.

Majka nariče za kćerkom

Ala ćerce, zlato moje,
Poblidilo lišce tvoje.
Sunce uz polje, ti niz polje,
Mladi svati[1]) na dvorove.
Ala, moja ćerce mila,
Čin[2]) ćeš svate darovati?

Ala, moja ružo lipa,
Ala, moja jelo vita,
Ala, moja golubice,
Ala, moja pametnice,
Ala, moja diko mila,
Uviek si mi dobra bila!
Dvori su mi potamnili,

Kad mi nije, ćerce, tebe,
Moj oglede, moj poglede,
Moj veseli razgovore!
Kuda si mi odletila,
Moja mila golubice,
Majku tužnu ucvilila?

Poljička naricaljka

[1]) Mladi svati ovdje su oni, koji nose mrtvaca iz kuće. [2]) Čin, čim.

Na bakinu grobu

Hvaljen Isus, moja stara bako,
Hvaljen Isus, bolestnice moja,
Moja stara, bolna i nejaka,
Ipak moja pomoći velika!
Dok sam mlada žela i kopala,
Dotle baka kuću sređivala,
Dotle baka užinu kuvala,
Dotle baka na živad pazila,
Dotle baka dičicu kupila.
Jaoj moja, pomoćnice stara!

Nemoj meni, bako, zamiriti,
Ako sam te kadgod uvridila,
Ako li te poslušala nisam,
Ako sam te slabo njegovala,
Jer je meni vrlo težko bilo,
Jer je meni sva kuća na vratu.
A u mene dičica nejaka,
A u mene nigdi nikog nema,
Do li tebe, zamine nejake,
Pa i tebe evo više nema!

Iz Otoka u sjevernoj Hrvatskoj

Tugovanje za svekrom

Što si, dado, od nas počinio?
Zašto si nam tako zabavio[1]),
Kome si nas tužne ostavio,
Nenaučne, sasvim neuputne?
Mnogo si nas posla odučio,
Nikojem nas nisi naučio.
Uvik si nas znao požaliti,
Mislio si nauvik živiti,
Da ćeš uvik sav teret nositi.
Sad nam ode, a mi ko bez glave:
Posla dosta, a mi ga ne znamo,
Kad upute i pomoći nema.
Jaoj, dado neizpokojeni!
Jaoj, dado slabo posluženi!
Bar da si nam dulje bolovao,
Da smo tebe izpokojit znali,
Da smo tebe poslužiti mogli!

Bar da si nam na poslidku kazo,
Kako ćemo sad, kad tebe nema,
Kako ćemo bez tebe raditi,
Kako ćemo bez tebe živiti!
Kako će nam, dado, težko biti,
Kad ujutro svi poustajemo,
Kad u puste dvore izađemo:
Milog dade na drvnjaku nema!
Jer je dada nama dobar bio,
Jer je dada u zoru radio,
Jer je nama dada govorio:
»Da vam mogu, moja dico draga,
Da vam mogu svašta naraditi,
Da se posli mučit ne morate,
Kada mene staroga nestane.«
A sad muka od danas do vika!

Iz Otoka u sjevernoj Hrvatskoj

[1]) Zabaviti, zamjeriti.

ŠALA, SATIRA I DOBROVOLJA

Bogatstvo se hrvatske lirske narodne pjesme očituje nesamo u množtvu predmeta, koji se u njoj obrađuju, nego i u raznolikosti razpoloženja, koja su u nju unesena. Velik broj pjesama služi za šalu, satiru i za dobrovolju. Pričaju se šaljive zgode iz ljudskoga života ili iz životinjskoga carstva, koje tjeraju slušaoce u smieh. Gdjekoja dosjetka sievne kao munja i osvježi čovječju dušu. Pojedina sela bockaju se međusobnim rugalicama, koje često putuju po čitavoj Hrvatskoj i primjenjuju se na bezbroj mjesta. Sastav je ovih pjesama većim dielom epski.

Tankoprelja i dobar kovač

Dva se grada naporedo grade,
Jedno Jajce, a drugo Jezerce.
Jajce gradi Jajčanine Ivo,
A Jezerce Jezerkinja Mara.
Poručuje Jajčanine Ivo:
»Bora tebi, Jezerkinja Maro,
Čuo jesam, a vidio nisam,
Da ti jesi tankoprelja, Maro.
Poslat ću ti misirsko povismo,
Uz povismo šimširli-vreteno.
U mene je svojih devet druga,
Opredi mi svakom po boščaluk[1]),
Svakom momu drugu po maramu;
Što t' ostane, moja Maro draga,
Spremaj ruvo za tvoje svatove
I opredi sebi košuljicu,

U čemu ćeš meni doći, Maro.«
Poručuje Jezerkinja Mara,
Poručuje Jajčaninu Ivi:
»Al' bora ti, Jajčanine Ivo,
Čula jesam, a vidila nisam,
Da ti jesi dobar kovač, Ivo.
Poslat ću ti paru carevicu,
Skuj ti meni brda i brdilo
I svu ormu[2]), što god k tomu valja.
U mene je sedam drugarica
Svakoj drugi skuj mi po pavticu[3]);
Što t' ostane, moj dragi Ivane,
Podkuj konja i napij se vina,
I skuj sebi toke niz tozluke[4]),
U čemu ćeš mene dočekati.«

Iz Zenice

[1]) Boščaluk, rubenina od košulje, gaća i čarapa, običan dar svatovima od djevojke. [2]) Orma, pribor. [3]) Pavtica, grivna, narukvica. [4]) Toke niz tozluke, kovne ploče niz dokoljenice. — Jezerce, koje se spominje u ovoj pjesmi, jest Jezero ili Jezerac (turski Đolhisar, jezerski grad) na jezeru, iz kojega iztječe Pliva.

Čemu se nasmijala djevojka

U cara se ćerca Filda nađe,
Tako mlada, liepa i gizdava,
Da joj nije na daleku para.
S nikim smieha ni govora ne će.
Žô to caru od Stambola[1]) bilo;
Kupi care momke i djevojke,
Tu svakake igre iznosiše,

Da bi Filda s kime govorila,
Govorila oli[2]) se smijala.
Nit' govori nit' se s kime smije.
Mnogo care obećaje blaga,
Da će dati devet konja blaga[3]),
Da bi Filda s kime govorila,
Govorila ol' se nasmijala.

To se čudo podaleko čulo,
To se čulo do Madžara grada,
Ta začuo od Madžara bane
Pa uhvati miša pokućara.
Uhvatio pa ga osedlao,
Osedlao pa ga oružao,
Odnese ga Stambolu bijelom.
U careve dvore ulazio
I donio miša pokućara,
Osedlana, da i oružana,
Pustio ga Fildi u kamaru[4]).
Miš osedlan i oružan bio,
Tako skače Fildi po kamari.
Kada ga je Filda ugledala,
Grohotom se nasmije djevojka,
I počela govoriti mlada.
Dobi bane devet konja blaga.

Iz Luke na otoku Šipanu

[1]) Stambol, Carigrad. [2]) Oli, ili. [3]) Toliko blaga, da se može ponieti na devet konja. [4]) Kamara, soba.

Plin doniše u Hercegovinu

Iz kasabe[1]), iz Ljubuškog grada,
Podiže se jedna četa mala:
U četi su do tri ciganina
I dva Vlaha, oba gologlava,
Pa odoše u primorske strane,
Gdi Cetinja utiče u more.
Veliko su plino zaplinili:
Dvije krave i dvoje teladi.
Potiraše uz primorske strane,
A nu, vidi jada i belaja!
Bies nanese muhu i obada,
Raztiraše krave i teoce.
Kad to vide do tri ciganina
I dva Vlaha, oba gologlava,
Staše hvatat krave i teoce,
I njima je dobra srića bila:
Jedno tele za rep uhvatiše,
Tri iz repa dlake iztrgoše,
Plin doniše u Hercegovinu.
Čudilo se bogatome plinu,
Čudilo se malo i veliko.

Iz Grljevića u južnoj Hrvatskoj (Hercegovini)

[1]) Kasaba, trgovište.

Laži nad lažima

Vino pije trideset delija
U Mostaru usred Sarajeva,
U pojati na ćemerli[1]) kuli,
Služi družtvo bez glave divojka,
Svakom daje po rešeto vina.
U zoru im iznese večeru:
U bakraču[2]) tele nadiveno
Oskorušam' i crnicam' murvam'.
Iz Beča ih momče opazilo,
Na Biograd pušku naslonilo.
Puče prazna puška bez nikšana[3])
I pogodi pašu u Travniku;
Mrtav pade, a živ kući dođe.
Žalilo ga četvero čeljadi:
Pod njim konja majka prihvatila,
Još kutnjaci probili joj nisu,
Seka mu se u bešici[4]) njina,
Težke rane svom braci zavija,
Babo mu se ni rodio nije,
Ljuba mu se od starosti smije.

Iz Grljevića u Hercegovini

[1]) Ćemerli kula, kula na jedan ili više svodova. [2]) Bakrač, kotao. [3]) Nikšan, nišan, cilj. [4]) Bešika, kolievka.

Težka ti se četa podignula

Mili Bože, velika ti hvala,
Težka ti se četa podignula,
Težka četa gori u hajduke.
Četovođa pivac budi-zora,
A za njime dobar druže iđe,
Dobar druže, mačak mišolovac,
A za njima ježu badiljika[1]),
A za njime jedno ždribe malo,
Malo ždribe, stari magarčiću,
A za njima dobar pratioče,
Pratioče jarac trorožnjiću[2]).
Tada četa s mirom putovala.
Kad su bili na prvom konaku,
Ali njima loša srića bila,
Jer im dođe vuče iz gorice.
Poče vuče na njih nasrtati,
Ali četa stara mejdandžija,
Pa na vuka skladno udarila.
Veli pivac sa gredice: »Kako!«
Mačka veli sa zemljice: »Njau!«
A tovarčić iz kuće: »I-au!«
Jež se poče po zemljici valjat,
Jarac poče rozim' udarati.
Tad se vuče u nevolji nađe
Pa pobiže glavom bez obzira;
A družina s mirom četovala.

Iz srednje Hrvatske (Bosne)

[1]) Badiljika, onaj koji bode. [2]) Trorožnjić, s rogovima od tri godine. — Ovaj isti sadržaj priča se i u prozi.

Čudo negledano

Vidjeh čudo prije negledano:
Na medvjedu čalma[1]) kadijina[2]),
Na kurjaku vienci i obodci[3]),
Na lisici gaće navezene.
Ne čudim se budali medvjedu,
Odkuda mu čalma kadijina,
Već se čudim budali medvjedu,
Kako luda pod njom pravo sudi;
Nit' se čudim bijesnom kurjaku,
Odkuda mu vienci i obodci,
Već se čudim bijesnom kurjaku,
Kako li ih hala[4]) ne potrga;
Nit' se čudim krvavoj lisici,
Odkuda joj gaće navezene,
Već se čudim zlosrećnoj lisici,
Kud se vere, kako ne izdere.

Erlangenski rukopis

[1]) Čalma, iztočnjačko pokrivalo glave, obično kod muslimana. [2]) Kadija, sudac. [3]) Obodac, naušnica. [4]) Hala, aždaja, zmaj.

Ženitba vrabca i šojke

Sjedi šojka na bukovu panju,
A više nje orle je na hrastu.
Veli šojka sa bukova panja:
»Orle đavle, ne namiguj na me,
Jer ja, orle, i ne gledam na te
Ni na tvoje okorjele gnjate,
Već ja gledam vrabca, pticu moju.«
Kad to začu vrabac, ptica mala,
Kupi svate, ide po djevojku.
Kićene je svate sakupio:
Starog svata iz jele djetela,
A čauša[1]) kosa iz potoka,
Kuma žunu iz smokova lista,
Komordžiju[2]) trtka[3]) iz gomile.

Dvije jenđe[4]) šojke iz prisoja.
Još govori kumašine žuna:
»Ah moj kume, vrabče ptico mala,
Da izađe kostolomi orle,
Bismo li se s njime potjerali?«
»Bismo kume, a zašto ne bismo?«
Istom oni govoreći tako,
Kad izađe kostolomi orle,
Kad izađe pred svate iz gore.
Svi se svati gorom razbjegoše:
Vrabac, ptica mala, u kostjelu[5]),
Stari svate djetele na jelu,
A kum žuna u smokovo lišće,
Komordžija trtak u gomilu,
Čauš kose u potoke hladne,
Dvije jenđe šojke u prisoje.
Osta sama na konju djevojka.
Govori joj košturavi[6]) orle:
»Jadna si se pomamila, šojko!
Da je za kim, ne bih ni žalio,
Već za vrabcem, ptičicom
malahnom.«

Od Dubrovnika

[1]) Čauš, šaljivac u svatovima. [2]) Komordžija, gonič natovarenih konja. [3]) Trtak, palčić, carić. [4]) Jenđa, jenđija, jenđibula, pratilica mlade u svatovima. [5]) Kostjela, košćela, drvo Celtis australis. [6]) Košturav, koštunjav.

Grličini prosci

Grličica grlovala[1]),
Grlovala, doma zvala:
»Odi doma, grličica,
Došli su ti snubokovi[2]),
Snubokovi gavranovi!«
»A ja nedem[3]) za gavrana.
Dok bi njemu noge prala,
Ne bi mu ih odribala[4]).«

Grličica grlovala,
Grlovala, doma zvala:
»Odi doma, grličica,
Došli su ti snubokovi,
Snubokovi kovačevi[5])!«
»A ja nedem za kovača,
Kovač ima crna vuha,
Po tri dana nema kruha.«

Grličica grlovala,
Grlovala, doma zvala:
»Odi doma, grličica,
Došli su ti snubokovi,
Snubokovi komarovi!«
»A ja nedem za komara,
Kad bi njemu noge prala,
Sve bi mu ih izlamala.«

Grličica grlovala,
Grlovala, doma zvala:
»Odi doma, grličica,
Došli su ti snubokovi,
Snubokovi golubovi!«
»A ja idem za goluba,
Golub ima belo perje.«

Iz Miholjanca u srednjoj Podravini

[1]) Grlovati znači ovdje gukanjem govoriti; stara naime grlica zove mladu grlicu kući. [2]) Snubokovi, snuboci, prosci. [3]) Nedem, ne idem. [4]) Odribati, trljanjem (ribanjem) očistiti od prljavosti. [5]) Kovač je ovdje jedna vrsta žune.

Udala se i pokajala se

Falila se Falisava,
Da se ne će udavati
Ni za stara ni za mlada.
To dočuo stari djeda,
Britvicom se obrijao,
Motičicom ostrugao,

Iverom se zakitio,
Pa on ide Falisavi.
»Falisavo, seko moja,
Hoćeš biti ljuba moja?
Imam dvore samotvore,
Imam vole vitoroge,
Imam konje samoskoke,
Imam čizme do koljena.«
Kad je došla Falisava,
Progovara Falisava:
»Bora tebi, starče stari,
Gdje su dvori samotvori,
Gdje su voli vitorogi,
Gdje su konji samoskoki,
Gdje su čizme do koljena?«
Al govori stari starac:
»Što su dvori samotvori,
Koprive su oko plota;
Što su voli vitorogi,
To su puži po obali;
Što su konji samoskoki,
To su buhe po pepelu;
Što su čizme do koljena,
To su noge izgorjele!«

Vodi doma u najbolje doba

Podigli se Vlasi Karavlasi
U Kreševo soli kupovati.
Ni kupili soli ni duhana,
Već poveli Maru na samaru.
Kad su bili k rieci Lepenici,
Pitao je kume i djevere:
»Kaži, Maro, kol'ko imaš ljeta?«
Odgovara Mara sa samara:
»Ne pitajte, kume ni djevere!
Kad su Turci pod Sigetom bili,
Imala sam trides't i šest ljeta;
Odtad ima šeset i četiri:
Vodi doma u najbolje doba!«

Iz Dervente

Žene potvorile mačka

Sedi maček na stazici,
Lievu nogu otočio[1]),
Na desnu se podbočio,
Vel'ke brke razširio.
K njem dolazi seka maca:
»Kaj je tebi, baća[2]) maček?
Kaj si sio na stazici,
Lievu nogu otočio,
Na desnu se podbočio,
Vel'ke brke razširio?«
Maček maci govoraše:
»Sinoć babe večeraše,
Večere mi ne dadoše,
S ugarkom me udariše,
Kud ću tužan, jadan, gladan?
Skočim gore na policu,
Nešto nađem u zdelici.
Sir bil, kaj bil,
Po moj trbuh dober b
V jutro babe uranile,
One vatru naložile,
Pogledaju na policu,

Pogledaju vu zdelicu:
U zdelici sira nema!
Na me bogca[3]) krivnja pala:
Ti si, maček, sir pojio!

Ja se babam namolio:
Nisam sira ni vidio,
Da kamo ga ja pojio,
Samo sam se sit najio!«

Iz Herešina kraj Koprivnice

[1]) Otočiti ovdje znači spustiti. [2]) Baća, kaže se u znak štovanja starijemu bratu, a onda i svakomu nešto starijemu čovjeku; rieč dolazi od brate, bato, baćo. [3]) Bogec, ubogac, ubogar, siromah. — Ova pjesma potječe iz štokavskoga kraja, ali je u ovoj mješavini narječja zabilježena među kajkavcima u Herešinu u koprivničkom kotaru.

Devet kuća jednu kozu muze

Razpotočje, mali Carigrade!
Devet kuća jednu kozu muze,
Još se hvale, da se dobro hrane;
Nakupili i sira i masla,
Čibuk sira, a lulicu masla;
Od sira su njivu pognojili,
Od masla su kulu sagradili,
Od sirutke potok navratili,
Na potoku mline sagradili.

Iz srednje Hrvatske (Bosne)

Odakle je, od koje krajine?

Dva se brata u lov podigoše
Tamo doli na to polje ravno.
Kad su došli nasrid polja ravna,
Tot na polju mrtav junak leži.
Pa je bratac bratu besidija:
»Odakle je, od koje krajine?
Ako bude od Trogira grada,
Bit će uza nj blitve i selena[1]);
Ako bude od Kaštela ravni,
Bit će uza nj uljena[2]) dolama
I u torbi kruva i maslina;
Ako bude od Splita biloga,
Na njemu je kapa šibenjkinja;
Ako bude od ravna Solina,
Na njemu je kapa zavrtača:
Ako bude od kršni Poljica,
Bit će uza nj vina i rakije;
Ako bude od Klisa kamena,
Na njemu je puška šarovita;
Ako bude od Cetine ravne,
Bit će uza nj mesa pečenoga;
Ako bude od Ercegovine,
Bit će uza nj lula i duvana:
Ako bude od Omiša grada,
Bit će uza nj sliza[3]) izpod vrata.«

Poljička rugalica.

[1]) Selen (grč. rieč selinon), celer, mirisava povrtna biljka, koja se upotrebljava kao začin za juhu. [2]) Uljena, ovdje uljem zamrljana. [3]) Sliz, sljez, biljka, koja raste u prirodi, pa se ne upotrebljava za kićenje. — U ovoj pjesmi rugaju se Poljičani Trogiranima, da se kite blitvom i selenom, a Omišanima, da nose izpod vrata za ukraz sljez mjesto karamfila, ruže ili drugog plemenitijega cvieća.

Verižne kazavice

U nekim lirskim i lirsko-epskim pjesmama iznosi se radnja, u kojoj su pojedini članovi povezani međusobno kao karike u lancu. Te verižne kazavice imadu većim dielom veselo obilježje. Često se pretvaraju u igru, kojom se osobito rado služe djeca. Jedna se zgoda veže uz drugu, i na kraju se obično zadnja karika spoji s prvom, tako da se dobiva zaokružena i zatvorena veriga pjesničkih slika. Osim šarolikosti traži se od takvih pjesama i što skladnija glasba stihova i pojedinih rieči, a kadkada i kitica.

Ja posijah bob u dolu

Ja posijah bob u dolu.
Nameči se[1]) pivac[2]) vrebac
U bobac, u dolac.
A ja trkoh u starca,
Da mi starac šćapić[3]) da,
Da iztiram pivca vrebca
Iz doca, iz bobca.
A starac mi govori:
»Kako ću ti šćapić dati,
Kada ima devet godin',
Da se nisam mlika okusio!«
A ja trkoh u krave,
Da mi krava mlika da,
Da ja mlika starcu dam,
Da mi starac šćapić da,
Da iztiram pivca vrebca
Iz doca, iz bobca.
A krava mi govori:
»Evo ima devet godin',
Da se nisam sina okusila.«
A ja trkoh u plasta,
Da mi plast sina da,
Da ja sina kravi dam,
Da mi krava mlika da,
Da ja mlika starcu dam,
Da mi starac šćapić da,
Da iztiram pivca vrebca
Iz doca, iz bobca.
Odgovara meni plast:
»Kako ću ti sina dat,
Evo ima devet godin' dana,
Nisam nikad mace ni vidio,
Svega su me miši izkosili.«
A ja trkoh u mačke ,
Da mi mačka mače da,
Da ja mače plastu dam,
Da mi plast sina da,
Da ja sina kravi dam,
Da mi krava mlika da,
Da ja mlika starcu dam,
Da mi starac šćapić da,
Da iztiram pivca vrebca
Iz doca, iz bobca.
A mačka mi govori:
»Kako ću ti mače dati,
Kad imade devet godin' dana,
Da se nisam loja okusila.«
A ja trkoh u ovna,
Da mi ovan loja da,
Da ja loja mački dam,
Da mi mačka mače da,
Da ja mače plastu dam,
Da mi plast sina da,
Da ja sino kravi dam,
Da mi krava mliko da,
Da ja mlika starcu dam,
Da mi starac šćapić da,
Da iztiram pivca vrebca

Iz doca, iz bobca.
Ovan meni odgovara:
»Kako ću ti loja dati,
Kad imade devet godin' dana,
Da se nisam soli okusio.«
A ja trkoh u Mare,
Da mi Mara soli da,
Da ja soli ovnu dam,
Da mi ovan loja da,
Da ja loja maci dam,
Da mi maca mače da,
Da ja mače plastu dam,
Da mi plast sina da,
Da ja sina kravi dam,
Da mi krava mlika da,
Da ja mlika starcu dam,
Da mi starac šćapić da,
Da iztiram pivca vrebca
Iz doca, iz bobca.
A Mara mi odgovara:
»Kako ću ti soli dati,
Kada ima devet godin' dana,
Da se nisam kruha okusila!«
A ja trkoh u koša[5]),
Da mi koš žita da,
Da ja žito mlinu dam,
Da mi mlin brašna da,
Da ja brašna naćvam' dam,
Da mi naćve[6]) tista[7]) dadu.
Da ja tisto peći dam,
Da mi peć kruha da,
Da ja kruha Mari dam,
Da mi Mara soli da,
Da ja soli ovnu dam,
Da mi ovan loja da,
Da ja loja maci dam,
Da mi maca mače da,
Da ja mače plastu dam,
Da mi plast sina da,
Da ja sina kravi dam,
Da mi krava mlika da,
Da ja mlika starcu dam,
Da mi starac šćapić da,
Da iztiram pivca vrebca
Iz doca, iz bobca.

Iz Podgore

[1]) Namečiti se, navaditi se. [2]) Pivac, pjevač. [3]) Šćapić, štapić. [4]) Sino, sieno. [5]) Koš, verijan, od pruća pleteno spremište za žito. [6]) Naćve, veliko korito za miešanje kruha. [7]) Tisto, tiesto.

Od iglice do crkve

Sova prosi iglicu.
Ča će joj iglica?
Torbu bi šivala.
Ča će joj torbica?
Želud bi zbirala.
A ča će joj želud?
Prasca bi pitala.
A ča će joj prasac?
Prasca bi zaklala.
Zač će ga sova klat?
Salo bi rizala.
A ča će joj salo?
Kola bi mazala.
Ča će sova s koli?
Ciglu bi vozila.
A ča će s ciglami?
Crikvu bi zidala.
Ča će sova s crikvom?
K maši[1]) bi hodila.

Pjesma gradišćanskih Hrvata

[1]) Maša, misa.

Poslah Dilku na pazar

Poslah Dilku na pazar,
Kupih koku za dinar;
Moja koka: »Šigu, migu!«
Lale, mile, moj!
Poslah Dilku na pazar,
Kupih janje za dinar;
Moje janje: »Ševeg, peveg!«
Moja koka: »Šigu, migu!«
Lale, mile, moj!
Poslah Dilku na pazar,
Kupih macu za dinar,
Moja maca: »Mau, mau!«
Moje janje: »Ševeg, peveg!«
Moja koka: »Šigu, migu!«
Lale, mile, moj!
Poslah Dilku na pazar,
Kupih ovcu za dinar,
Moja ovca: »Bleu, bleu!«
Moja maca: »Mau, mau!«
Moje janje: »Ševeg, peveg!«
Moja koka: »Šigu, migu!«
Lale, mile, moj!
Poslah Dilku na pazar,
Kupih kozu za dinar;
Moja koza: »Veu, veu!«
Moja ovca: »Bleu, bleu!«
Moja maca: »Mau, mau!«
Moje janje: »Ševeg, peveg!«
Moja koka: »Šigu, migu!«
Lale, mile, moj!
Poslah Dilku na pazar,
Kupih kravu za dinar;
Moja krava: »Riu, riu!«
Moja koza: »Veu, veu!«
Moja ovca: »Bleu, bleu!«
Moja maca: »Mau, mau!«
Moje janje: »Ševeg, peveg!«
Moja koka: »Šigu, migu!«
Lale, mile, moj!
Poslah Dilku na pazar,
Kupih vola za dinar;
A moj voko: »Buu, buu!«
Moja krava: »Riu, riu!«
Moja koza: »Veu, veu!«
Moja ovca: »Bleu, bleu!«
Moja maca: »Mau, mau!«
Moje janje: »Ševeg, peveg!«
Moja koka: »Šigu, migu!«
Lale, mile, moj!

Iz srednje Hrvatske (Bosne)

Djeca govore, kada čuju grlicu

Grličica grče,
Petar konja trče.
»Daj mi, Petre, palicu,
Da ubijem grlicu.«
»Ne dam tebi palice,
Da ubiješ grlicu.
Men' će grle soli dati,
Ja ću soli ovnu dati,
Men' će ovan loja dati,
Ja ću loja maci dati,
Men' će maca miša dati,
Ja ću miša orlu dati,
Men' će oro pero dati,
Ja ću pero fratru dati,
Men' će fratar knjige dati,
Ja ću knjige Bogu dati,
Bog će meni žita dati,
Ja ću žito mlinu dati,
Mlin će meni brašna dati,
Ja ću brašno majki dati,
Men' će majka kolač dati.«

Iz bihaćke okolice

Služio sam sedam ljeta

Prvo ljeto služio sam
Pa sam koku zaslužio.
Koka ima bielu glavu,
Piliće je izvodila.
Drugo ljeto služio sam
Pa sam patku zaslužio.
Patka veli: »Gigu, gagu!«
Koka ima bielu glavu,
Piliće je izvodila.
Treće ljeto služio sam
Pa sam gusku zaslužio.
Guska veli: »Gigu, lagu!«
Patka veli: »Gigu, gagu!«
Koka ima bielu glavu,
Piliće je izvodila.
Četir' ljeta služio sam
Pa sam tele zaslužio.
Tele veli: »Kolji mene!«
Guska veli: »Gigu lagu!«
Patka veli: »Gigu, gagu!«
Koka ima bielu glavu,
Piliće je izvodila.
Peto ljeto služio sam
Pa sam kravu zaslužio.
Krava veli: »Muzi mene!«
Tele veli: »Kolji mene!«
Guska veli: »Gigu, lagu!«
Patka veli: »Gigu, gagu!«
Koka ima bielu glavu,
Piliće je izvodila.
Šesto ljeto služio sam
Pa sam vola zaslužio.
A vol veli: »Veži mene!«
Krava veli: »Muzi mene!«
Tele veli: »Kolji mene!«
Guska veli: »Gigu, lagu!«
Patka veli: Gigu, gagu!«
Kokoš ima bielu glavu,
Piliće je izvodila.
Sedmo ljeto služio sam
Pa sam konja zaslužio.
Konjic veli: »Jaši mene!«
A vol veli: »Veži mene!«
Krava veli: »Muzi mene!«
Tele veli: »Kolji mene!«
Guska veli: »Gigu lagu!«
Patka veli: »Gigu gagu!«
Koka ima bielu glavu,
Piliće je izvodila.

Iz Počitelja u Hercegovini.

BILJEŽKE

BILJEŽKE

Birajući između više tisuća pjesama one, koje odgovaraju pedagožko-didaktičnim zahtjevima nove hrvatske škole, morao sam radi estetskih, a kojiput i radi ćudorednih razloga izostaviti ili promieniti gdjekoji stih, koji se ne bi slagao sa svrhom pomoćne školske knjige. Nadalje radi omeđenosti prostora morao sam u nekim pjesmama izostaviti i čitave odsjeke. Ipak nisam nikada dirao u bit samih pjesama. Navodim ovdje zbirke i izvore, kojima sam se služio. i glavne promjene u tekstovima.

EPSKE PJESME

BAJKE

Zmaj mladoženja. M. H. I., str 69.—79.

Junak utapa vilu. M. H. V., str. 39.—40.

Hasan-aga i vila. Mehmed Dželaluddin Kurt, Hrvatske nar. ženske pjesme (muslimanske), Mostar 1902.

Sviralica pjeva Janjinim glasom. M. H. V., str. 93.—94.

LEGENDE ILI POBOŽNE PRIČE

Sveti Pero u raj grede. Iz rukopisne zbirke dra Stjepana Šimunovića, koja se nalazi kod mene. Pjesmu je kazivala u Ošlju na Pelješcu 14. IX. 1909. Mande Šimunović-Matković

Veliki griesi, velika pokora. Juraj Lahner, Hrvatske narodne pobožne pjesme, str. 40.—41., Zagreb, 1926. Dva su stiha izostavljena. Osam je stihova promienjeno tako, da se o grješniku ne govori u prvom, nego u trećem licu, kako sam to slušao u podravskom selu Kalinovcu. Naslov u Lahnerovoj zbirci glasi: »Isus i griješnik«.

Marija i majstori. Iz iste zbirke kao i prijašnja pjesma, str. 14.—15.

Postanak olovske crkve. Glasnik sv. Ante 1934. Neki su stihovi izostavljeni

Na rajskim vratima. M. H. V., str. 5.—7.

Majka hrani devet Atlagića. Nikola Andrić, Haremske pričalice i bunjevačke groktalice. M. H. X. st. 69.—70.

JUNACI OBIČNOG ŽIVOTA

Majka Margarita. Stari pisci XVII, Zagreb, 1889.

Asan-aginica. A Fortis, Viaggio in Dalmazia I. sv. 98.—105. Pjesma je ovdje tiskana ikavštinom, kako ju je prema priznanju samoga Fortisa kazivao narod.

Sirotan Mirko. Blaž Raić, Narodno blago, str. 48.—50., Subotica 1923.

Potres u Ljubinju, M. H. V., str. 324.—326. Ime Tezle, kojega nema kod muslimana, promienjeno je u Fazle.

Udovica Salih-aginica. M. Dželaluddin Kurt, Hrv. nar. ženske pjesme (muslimanske), Mostar 1902.

Smrt Majke Atlagića Dr. Nikola Andrić, Haremske pričalice i bunjevačke groktalice, M. H. X., str. 50.—51.

Srdce materino. M. H. V., str. 235.—237. Završetak je izostavljen, jer je okrutan.

Marina zadušbina. M. H. V., str. 132.—135.

Djevojka vrši svoj zavjet. M. H. VI., str. 4.—6.

POVIESTNI JUNACI U HRVATSKOJ NARODNOJ PREDAJI

A) Junaci iz kola Sibinjanina Janka i kralja Matijaša

Kralj hoće da posieče Sibinjanina Janka. V. Bogišić, Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa, str. 75.—76., Biograd 1878. Tekst je izpravljen prema rukopisnoj zbirci Hrvatske Akademije.

Radosav Siverinac i Vladko Udinski. Stari pisci VI., Zagreb 1874.

Izbor kralja Matijaša. Selo i Grad, almanah, III. godište, Zagreb 1931.

Blago hercega Stjepana Vukčića. V. Bogišić, Narodne pjesme, Biograd 1878., str. 334-6.

B) Hrvatski banovi

Smrt bana Derenčića. F. Šišić, Bitka na Krbavskom polju, Zagreb 1893.

Otmica sestre bana Marčinka. Vienac narodnog uzdarja o. A. Kačić-Miošiću, Zadar 1861.

Tamnovanje Zrinovića bana. Dr. Milan Strašek, Junačke narodne pjesme, Zagreb 1929. Pjesma je uzeta iz rukopisnoga zbornika M. H., a zapisao ju je Mijat Saridža-Zrinović u bosanskom Dubočcu.

Sluga Zrinskoga Radivoj i Malkoč beg. V. Bogišić, Narodne pjesme. Biograd 1878. str. 307.—311. Radi pedagožkih razloga velik je dio pjesme izostavljen.

Smrt bana Zrinskog u Segetu. Iz iste zbirke kao prijašnja pjesma str. 97.—100. Tekst izpravljen prema rukopisu u Hrvatskoj Akademiji.

Ban Erdeljić i Turčin Erdoglija. Erlangenski rukopis. Hrv. Karlovci 1925., str. 104.—106. Pjesmu je zapisao Niemac, zato su mnoge rieči zabilježene izkrivljeno.

Bitka kod Siska 1593. Vienac 1875., br. 43., str. 692.—693. Pjesma se sačuvala u vlastoručnom zapisu Petra Znike, prabilježnika trojedne kraljevine, koji je umro oko 1641.

Ban Erdeljić i Ivan Senjanin M. H. IX. str. 51.—59. Dr. Nikola Andrić dao je pjesmi naslov »Vjerna ljuba osvećuje druga«. Neki su stihovi ovdje izostavljeni.

Pogibija Zrinskog i Frankopana. Stjepan Mažuranić, Hrvatske narodne pjesme (čakavske), III. izd., str. 236.— 239.. Cirkvenica 1907.

C) Junaci vezirskih i carskih pjesama

Gerzelez Alija carev mejdandžija. M. H. III., str. 3.—28. Pjesmu je pjevao Salko Vojniković. U izvorniku imade 1009 stihova.

Gazi Husrev-beg vodi svatove u Stambol. Kosta Hörmann. Narodne pjesme muslimana u Bosni i Hercegovini. I. knjiga, 2. izd., Saraje 1933.. str 13.—34. Od pjesme, koja ima u izvorniku 863 stiha, zadržani su samo glavni dielovi, a sve su epizode izostavljene.

Vezir Ćuprilić dolazi u Travnik. Iz iste zbirke kao i prijašnja pjesma. str. 93.—108. U izvorniku ima 589 stihova.

Zli glasovi Čengićevoj Bećir-pašinici. M. H. V., str. 97.—99. Neke su rieči promienjene.

D) Senjski Uskoci

Senjanin Ivo i Pandža Gračanin. Luka Marjanović, Hrv. nar. pjesme I. sv. str 42.—46., Zagreb 1864.

Ivan Vladković i Deli-aga. Stj. Mažuranić, Hrv. nar. pjesme (čakavske) III. izd. str. 185.—187.. Cirkvenica 1907.

Gavrani javljaju smrt Petra Daničića. M H V., str. 103.—104.

Senjani vade iz tamnice Juru Desančića. Erlangenski rukopis. pj. pod br. 72, str. 97.—99.

Smrt Pavla Hreljanovića. Selo i Grad II., str. 170. —171.

E) Hrvatski kršćanski krajišnici

Marko Mačinčić, Jukić-Martić, Narodne pjesme bosanske i hercegovačke, str. 453.—459., Osiek 1858. Nije izključeno, da se pjesma odnosi na podbana Marčinka.

Bilušić Ilija pod Klisom. Erlangenski rukopis, str. 242.—244.

Boj Luke Ibrišimovića s Turcima. Luka Ilić Oriovčanin, Lovorike. Neki su stihovi izostavljeni.

Marijan Terzić pliva preko Dunava. Blaž Raić, Narodno blago, str. 69.—70.. Subotica 1923.

Božo Milković i beg Filipović. Pjesmu je priobćio Luka Jelić u Vjestniku hrv. arheološkog družtva, sv. III., g. 1898., u razpravi »Povjesno topografske crtice o biogradskom primorju«, na str. 116.—117., u izvornom hvarskom izgovoru: »Piju vino dvo sardora mloda« i t. d.

Ženitba Vidaka kapetana. M. H. X., str. 176.—182. Neki su stihovi na kraju izostavljeni, a neke rieči promienjene.

F) Muslimanski krajišnici

Hrnjica Mujo i Senjanin Ivan. M. H. IV., str. 228.—241. I ovdje su neki nebitni odsjeci radi preobširnosti izostavljeni.

Mejdan Sorića kapetana i Kumalijća Alage. M. H. III. Neki su odsjeci izostavljeni.

Hrvatka djevojka i Hvaljen Bećir-aga M. H. VIII., str. 38.—53.

Zaručnica odkupljuje Crničića Alagu. Erlangenski rukopis, pj. 172.

G) Predstavnici ustanaka, buna i hajdučkih borba

Mihovil Tomić i Tešnjanin Alija. Ivan Renđeo. Narodne pjesme o Mijatu Tomiću, Sarajevo 1931. Neki su stihovi promienjeni.

Smrt Pavla Segotića i Franje Bogdanića. M. H. VIII., str. 84—87.

Kostreš harambaša. Jukić-Martić. Narodne pjesme bosanske i hercegovačke. Osiek 1858. Mnogi su stihovi izostavljeni.

Zavjet hajduka Radojice. M. H. V. str. 10.—11.

Dva Morića. Iz rukopisa Ante Šimčika. Neki su stihovi preuzeti iz druge inačice,

H) Kruna hrvatskih gradova

Poklisar Maruškovič brani slobodu Dubrovnika. V. Bogišić, Narodne pjesme, Biograd 1878., str. 222.—225.

I) Junaci 19. stoljeća

Dželaludin-paša izsieče bosanske kapetane. Bosanski Prijatelj II., str. 97.—100.. Zagreb 1851.

Buna Husein kapetana od Gradačca. Ista knjiga kao prije, str. 102.—104.

Pjesme o Jelačiću. Sakupljene iz različitih izdanja.

LIRSKE PJESME

ČOVJEK PRED BOGOM I PRED SVOJOM SAVJEŠĆU

Molimo se višnjem Bogu. Luka Ilić Oriovčanin. Narodni slavonski običaji, str 141.. Zagreb 1846.

Kada umreš. Juraj Lahner, Od svetaca Božjih, Zagreb 1931. Zadnja rieč u izvorniku glasi »udjelova« a ne »udjelovo« kako je ovdje. U prvom stihu promienjene su riječi »Jadan čoeče« u »O čovječe«.

Petrovske striele. Juraj Lahner, Od svetaca Božjih. str. 26., Zagreb 1931. Sedmerac »U pol sela u mlinu« pretvoren u osmerac: »U pol sela u svom mlinu«.

Vrlina djevojačka. M. H. VII. 5. Glagolski oblici »moga«, »skupija« izmienjeni u »mogo«, »skupio«.

Tri ptičice. Fran Kurelac, Jačke, str. 295., Zagreb 1871.

Prepiranje neba sa zemljom. M. H. VI. str. 1.—2.

Kako je u raju i u paklu. To su dvie pjesme u onoj knjizi, iz koje su preuzete.

Majka kudilica u dżehenemu. M. H. X., str. 68.

RAD I ZANIMANJA LJUDI

Gusle moje, moja davorijo! M. H. V., str 3. Iz pjesme su izostavljena dva stiha, a neke su rieči promienjene.

Ratarska pjesma. Zabilježeno prema pjevanju u bosanskoj i slavonskoj Posavini.

Dok ja zorjem svoju mekoticu. Iz Kalinovca u srednjoj Podravini.

Hajd, u kolo, žeteoci. L. Ilić, Narodni slavonski običaji, str. 189., Zagreb 1846.

Ječam žela Maruša djevojka. M. H. VII., str. 10. U posljednjem stihu promienjena je rieč »bolje« u »prije«, kako se čuje često u narodu.

Nadžinje se momak i djevojka. Luka Ilić Oriovčanin, Narodni slavonski običaji, str. 189., Zagreb 1846. Jedan je stih izostavljen. U Ilića stoji »nadživa« mjesto »nadžinje«.

Pjesma o lanu. »Sveta Cecilija« XXVI. (1932.), str. 172. Zapisao Ivan Mihoković u Miholjancu.

Predite, prelje! J. Lovretić, Narodni život i običaji u Otoku, Zbornik za nar. ž. i običaje, sv. IV., str. 98., Zagreb 1883. Prvi stih svake kitice glasi u izvorniku: »Predite, prelje, uda' će vas relje!« Ne razumijem zadnje rieči, zato sam je zamienio drugom, koja je razumljiva. Isto tako zamienjena je riječ »sinko« riječju »kćerko«, kako se nalazi u drugim inačicama iste pjesme (na pr. u Kuhača).

Radinost i lienost. M. H. VII., str 197.

OBITELJ, RODBINA, SVOJTA I LJUBAV

Najteže su suze materine. Ive Prćić, Bunjevačke narodne pjesme, str. 42., Subotica 1939.

Težko sestri bez brata, a bratu bez sestre. M. H. VII. str. 144.

Brat od svile. M. H. V., str. 10.

Tuđa ljuba bregovito stere. M. H. VII., str. 178.

Uzorna snaha. M. Dželaluddin Kurt, Hrvatske nar. ženske pjesme (muslimanske), Mostar 1902.

Sokol traži ljubu. R. F. Plohl Herdvigov, Hrv. narodne pjesme i pripoviedke, Varaždin 1868. »Ja ga lečem lubo iskat« izmienjen u: »Eto letim lubu iskat.

Hranila djevojka pava i labuda. Iz Deželićeve pjesmarice str. 237.—238. br. 234, Zagreb 1917. Prvi stih u Deželića glasi: »Hranila djevojka lava i labuda«. Stariji je oblik: »Hranila djevojka pava i labuda«, kako se nalazi i u Kuhača na jednom mjestu.

De tumači, što taj sanak znači. M. H. VII., str. 135.

Kovačeva Mandaljena. M. H. VII., str. 138.

Mujo majku po đul-bašči voda. Kamilo Blagajić, Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke, str. 23.—24., Zagreb 1886.

Zviezdama se zakitila. M. H. VII., str. 3.

Udaja udovice Marte. N. Andrić, Izabrane narodne pjesme, str. 93.—94., Zagreb 1913.

DOMOVINA, JUNAČTVO I VOJSKA

Marina kruna.

Vrbniče, nad morem! Kuhač, Južnoslovjenske narodne popievke, II. knjiga, str. 51.—53. Neki su izrazi promienjeni prema tekstu, koji se obično pjeva.

Malo Međimorje. Žganec, Hrv. pučke popijevke iz Međumurja, str. 56.—57. Uzet je samo odlomak iz poduže pjesme, koja se može ubrojiti u t. zv. varoške.

Posavino, moje polje ravno! J. Lovretić, Pjesmice za igru u kolu, Đakovo 1896.

Podieliše zemlju. M. H. V., str. 107. Naslov u knjizi »Pogodba orla i sokola«.

Đok pronesu pamet i lipotu. Iz Pavlinovićeve rukopisne zbirke u Matici Hrvatskoj, pj. pod br. 1190. Zadnje su dvie kitice podpuno izostavljene. Izostavljen je i jedan stih u drugoj kitici. Veznik »doka« promienjen je u »dokle«.

Rasla jela nasrid Sarajeva. Luka Marjanović, Hrvatske narodne pjesme, str. 193., Zagreb 1864.

Njihaljka u Sarajevu. Rukopisna Pavlinovićeva zbirka ženskih pjesama u M. H., pj. pod br. 199.

Zanimanja Vinodolca. Pjesma nije na žalost čitava, jer se samo ovaj odlomak navodi u knjizi: Sladović, Povest biskupijah senjske i modruške ili krbavske, str. 24.

Namet na Bosnu. Nikola Tordinac, Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke, II. popravljeno izdanje, Vukovar 1883. Predzadnji je stih promienjen.

Zavičaj Ladka Janka. M. H. VI., str. 163.—164.

Svi junaci, mač u ruci! Rukopisna Pavlinovićeva zbirka u M. H., pjesma pod br. 1425. Prvi stih u izvorniku glasi: »Svi junaci, sablje u ruci«.

Šator Jelačića bana. Pjesmu sam zabilježio onako, kako se u cjelini pjeva u različnim hrvatskim krajevima, a osobito u Bosni.

Svitla kruno, Jelačiću bane! Rukopisni zbornik Luke Ilića II. u M. H.

Pismo graničara iz tuđine. Iz Kalinovca u srednjoj Podravini.

Travo zelena. Stara pjesma, zabilježena prema tekstu, koji se pjevao u ratu 1914.—1918.

Graničari slavnog regimenta! Kuhač IV., str. 360.—361. Pjesmu su pjevali krajišnici, kada su 1814. došli u Dalmaciju. Kuhač ju je zabilježio u Dubrovniku. Zadnja je kitica izostavljena.

Ostaj s Bogom, Bosno ponosita! Ova se pjesma pjeva i kao samostalna lirska pjesma, ali ovdje je tiskana prema tekstu, koji se nalazi kao sastavni dio velike epske pjesme »Džanan buljuk-baša i Rakocija« u Hörmannovoj I. knjizi muslimanskih pjesama (2. izd.) na str. 66,

Kucnu banda paše komandara. M. Dželaluddin Kurt, Hrvatske narodne ženske pjesme (muslimanske), str. 104.—106.

Sinoć meni bila knjiga dojde. M. H. VII., str. 263.

Ranjen junak. Kuhač III., str. 137. Neki su stihovi uzeti iz inačica u drugim zbirkama.

ŽIVOT S PRIRODOM

Bog, sunce i sirote. M. H. V., str. 4.

Dva se silna vjetra zavadila. M. H. VII., str. 193.

Daničin dar. M. H. VII., 194. — 195.

Rodila zemlja trseka. Plohl, Hrv. nar. pj. i pripoviedke, str. 65., Varaždin 1868.

Tičel i tičica. M. K. Valjavec, Narodne pjesme i pripoviedke, Varaždin 1858.

Najdraže cvieće. Mijat Stojanović. Nar. pjesme i pripoviedke, Zagreb 1867. Jedna je kitica iz pjesme izostavljena.

Loza, maslina i pšenica. Pavlinovićeva rukopisna zbirka u M. H., pj. pod br. 1164.

Zec i zečica. Pavlinovićeva rukopisna zbirka u M. H pj. pod br. 1156. Dodan prvi stih: »Zec pitao zečicu«.

Orlova smrt. M. H. V., str. 57.
Prepelica bježi u slobodu. Pavlinovićeva rukopisna zbirka u M. H., pj. pod br. 1155. Stih: »Uhvati je za repicu« promienjen je ovdje: »Za rep ju je uhvatila.«
Košuta i lane. Ista zbirka kao gore, br. 586. Mjesto »hodoh«, »hode« ovdje dolazi »odoh«, »ode«.
Gavran i vuk idu poznavati krv. M. H. V., str. 106.—107.
Mrav, jež, vuk, koza i puž. Žganec, Hrv. pučke popievke iz Međumurja, I. sv. str. 336.—337.

OBREDNE I OBIČAJNE PJESME

A. Pjesme koledarke

Božićna koleda. Sv. Cecilija XXIX. (1935.) u članku O. Antonina Zaninovića: »Hrvatske pučke popijevke. Nekoliko kolenda iz Dalmacije. Neki su stihovi izostavljeni.
Koleđani čestitaju novu godinu. Iz Pavlinovićeve rukopisne zbirke u M. H., pj. pod br. 21. Na kraju je izostavljeno 12 stihova. koji sačinjavaju posebnu pjesmu.
Koledari donose plodno ljeto. Mijat Stojanović: Običaji kod koledovanja, u Kukuljevićevu Arkivu, II. g. 2. dio.

B. Didi

Vienac XXVI. (Zagreb 1894.) i kalendar Bošnjak g. 1893. (članak Sadika ef. Ugljena).

C. Jurjevske pjesme

Prva pjesma uzeta iz Lahnerove knjige: Od svetaca Božjih. str. 14.—15., a druga iz Zbornika za n. ž. i ob. I. sv. iz članka Stjepana Korenića: Život, jezik i običaji Stupničana kraj Zagreba. str. 140. Neki su stihovi izostavljeni.

D. Ivanjski kries

Vienac XXV, 1893. u članku »Kolende« od Ivana Horvatića.

E. Kraljičke pjesme

Ive Prćić, Bunjevačke narodne pisme. Subotica 1939.

F. Žetvene pjesme

Sveta Cecilija XXXV (1941). u članku: Vojko Miklaušić. Žetva u starom Turopolju.

G. Svatovske pjesme

Izvori su označeni izpod teksta.

H Zdravice

Naš gospodin poljem jizdi. Stari pisci XVII.. Zagreb 1889.
Cikulin gospodin vrana konja jaše. Danica zagrebečka za g. 1835. str. 77.—78.
Vinska zdravica. J. Lovretić. Otok, narodni život i običaji u Zborniku za n. ž. i običaje VII.. str 81.
Bunjevačka nazdravica. Ive Prćić, Bunjevačke narodne pisme. str. 94.. Subotica 1939.

I. Pjesme naricaljke

Majka nariče za sinom. J. Lovretić, Otok, narodni život i običaji, Zbornik za n .ž. i o. sv. III., Zagreb 1898.

Majka nariče za kćerkom. Frano Ivanišević, Poljica, narodni život i običaji, Zbornik za n. ž. i o., sv. X., Zagreb 1905.
Sestra nariče za bratom. Isti izvor kao i kod pjesme »Majka nariče za kćerkom«.
Na bakinu grobu. Isti izvor kao i kod pjesme »Majka nariče za sinom.«
Tugovanje za svekrom. Isti izvor kao i kod pjesme »Majka nariče za sinom«.

ŠALA, SATIRA I DOBROVOLJA

Tankoprelja i dobar kovač. Pavlinovićeva rukopisna zbirka u M. H., pj. pod br. 407. iz Zenice. Neki su stihovi uneseni iz pjesama s istim sadržajem pod br. 405 i 408.
Cemu se nasmijala djevojka. M. H. VI., str. 216.
Plin doniše u Hercegovinu. Pjesmu je zapisao seljački pjesnik Nikola Kordić u Grljevićima u Hercegovini.
Laži nad lažima. Isti izvor kao za prijašnju pjesmu.
Teška ti se četa podignula. Pjesma se nalazi u rukopisnoj zbirci Pavlinovićevih lirskih pjesama u Matici Hrvatskoj pod br. 1165. Izostavljeno je ovdje, kako se jež, kada je navalio vuk, srušio sa žrvnja pa se počeo po zemlji valjati. Iz Pavlinovićeva je rukopisa nejasno, kako je jež došao na žrvanj. Nejasno je i to, zašto se pietao javlja s gredice. Očito su neki stihovi izostavljeni. Nejasnoće nestaje, kada se pjesma popuni ovim stihovima, koje sam zabilježio iz jedne druge, slabije inačice:

Kad su bili na prvom konaku,
U mlinicu staru ulazili,
U mlinici noćcu prinoćili.
Na gredu je pivac uzletio,
Mačak osta kraj pusta ognjišta,
Jež se smota u klubko na žrvnju,
Magarčić je na podu zaspao,
A jarac je drimao uz vrata.
Ali njima loša srića bila,
Jer im dođe vuče iz gorice.
Kad je četa vuka opazila
Na njega je skladno udarila.
Veli pivac sa gredice: »Kako!«
Mačka veli od ognjišta »Njau!«
A tovarčić iz kuće: »I-au!«
Jež se sruši sa žrvnja na zemlju
Pa se poče po zemljici valjat,
Jarac poče s rozim' udarati.
Tad se vuče u nevolji nađe
Pa pobiže glavom bez obzira.

Čudo negledano. Erlangenski rukopis, str. 4.
Ženitba vrabca i šojke. Bogišić, Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa, Biograd 1878., str. 340.—341. Početak, koji je ovdje izmienjen prema drugim pjesmama s istim sadržajem, glasi u izvorniku: »Šedi orle na bukovu panju, — Više njega šojka je na hrastu. — Veli orlu šojka ptica s hrasta«.
Grličini prosci. Sv. Cecilija XXVI. (1932.), str. 171. Ivan Mihoković, Ivanjske popijevke iz Miholjanca.
Udala se i pokajala se. Zbornik za nar. život i običaje I., str. 305. Četiri su stiha izostavljena.
Žene potvorile mačka. Kuhač IV. str. 237.
Vodi doma u najbolje doba. M. H. VII., str. 318.

Devet kuća jednu kozu muze. Pavlinovićeva rukopisna zbirka u M. H. pj. pod br. 1191. U rukopisu stoji: »Devet kuća jednu kozu šćuca, — I opet se hvale. da se dobro hrane,.... Od sira su njivu pognjojili«.

Odakle je, od koje krajine? F. Ivanišević, Poljica, narodni život i običaji, Zbornik za n. ž. i ob. sv. X.

VERIŽNE KAZAVICE

Ja posijah bob u dolu. Rukopis među »Ženskim pjesmama« Mihovila Pavlinovića u Matici Hrvatskoj pod br. 1170. Pjesma je zapisana u Podgori 18. XI. 1864. Jedan stih izostavljen.

Poslah Dilku na pazar. Pavlinovićeva rukopisna zbirka u M. H., pj. pod br. 1169.

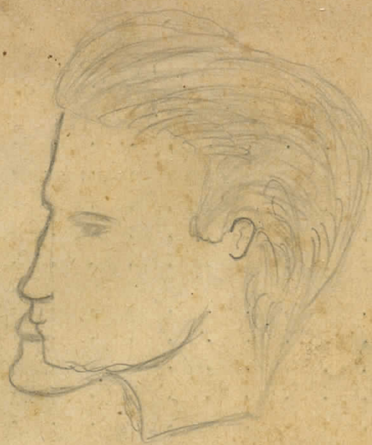
Od iglice do crkve. F. Kurelac, Jačke, str. 259., Zagreb 1871.

Djeca govore, kada čuju grlicu. Luka Marjanović, Hrvatske nar. pjesme I. Zagreb 1864.

Služio sam sedam ljeta. Pjesmu je zabilježio 7. IX. 1909. u Ošlju na Pelješcu od Mihe Toholja iz Počitelja Stjepan Šimunović. Rukopis je kod mene. Osma je kitica ovdje izostavljena. Prva dva stiha u izvorniku glase: »Sedam ljeta sam služil — pa sam koku zaslužil.« To dokazuje, da je pjesma došla iz sjevernih kajkavskih krajeva, gdje je već prije zabilježena s istim sadržajem i u istom obliku verižne kazavice (v. J. Pasarić, Hrvatska narodna šala, str. 199.—200, Zagreb 1923.).

SADRŽAJ

LIRSKE PJESME

Gidely
Forbis

[illegible]

